

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

FILOZOFICKÁ FAKULTA

HISTORICKÝ ÚSTAV

**POSLANKYNĚ NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ
ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY
V LETECH 1945–1948.**

Disertační práce

Autor: Mgr. Milan Hanzl

Studijní program: P 7105 Historické vědy

Studijní obor: České a československé dějiny

Forma studia: Prezenční

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dana Musilová, CSc.

Hradec Králové, 2022

Zadání disertační práce

Autor: Mgr. Milan Hanzl

Studium: F15DP0016

Studijní program: P7105 Historické vědy

Studijní obor: České a československé dějiny

Název disertační práce: **Poslankyně Národního shromáždění Československé republiky v letech 1945-1948.**

Název disertační práce AJ: Women-deputies of the National Assembly of the Czechoslovak Republic in the Years 1945-1948.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Předkládaná disertační práce pojednává o ženském elektorátu Prozatímního a Ústavodárného Národního shromáždění Československé republiky v letech 1945 - 1948 v kontextu dobového politického vývoje a činnosti parlamentu jako celku. Jejím primárním cílem je rekonstruovat obraz činnosti poslankyň jednak na základě analýzy stranické příslušnosti, věku, národnosti, náboženského vyznání, rodinného stavu a členství v parlamentních výborech a jednak interpretace argumentů, s níž objasňovaly svá stanoviska a návrhy.

Literatura:

Eva BROKLOVÁ, *Volební zákony pro parlamentní volby 1946*, in: *Stránkami soudobých dějin: Sborník statí k pětadesátinám historika Karla Kaplana, Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, Praha 1993*, s. 76–92.

Vratislav DOUBEK – Martin POLÁŠEK a kol., *Parlament v čase změny: případové studie z vývoje českého a československého parlamentarismu*, Praha 2011.

Ján GRONSKÝ, *Dějiny československého státu a práva 1938–1948*, Praha 1971.

Karel KAPLAN, *Československo v letech 1945–1948*, Praha 1991.

Karel KAPLAN, *Československo v poválečné Evropě*, Praha 1994.

Karel KAPLAN, *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946–1948. Diskuse v Národní frontě a názory expertů*, Praha 1993.

Jiří KOCIAN – Vít SMETANA a kol., *Květnové volby 1946 – volby osudové?, Československo před bouří*, Praha 2014.

Jiří MALÍŘ a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, Brno 2005.

Dana MUSILOVÁ, *Ženské hnutí 1945–1948: naděje a zklamání*, in: Zdeňka Kokošková – Jiří Kocian – Stanislav Kokoška (eds.), *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*, Praha 2005, s. 339–345.

Václav OSVALD, *Národní shromáždění zahajuje*, Praha 1946.

Jakub RÁKOSNÍK, *Sovětizace sociálního státu. Lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945–1960*, Praha 2010.

Eva UHROVÁ, *Národní fronta žen a Rada československých žen – dva proudy ženského hnutí v českých zemích a jejich zájem o sociální a právní postavení žen. Květen 1945 až únor 1948*, in: Zdeněk Kárník – Michal Kopeček (eds.), *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu 4.*, Praha 2005, s. 88–113.

Archivní prameny:

Národní archiv Praha Fondy: Archiv Československé strany národně socialistické; Grimmichová Miloslava, osobní fond; Anežka Hodinová-Spurná, osobní fond (nezpracovaný); ÚV KSČ – ústřední komise žen.

Archiv Parlamentu České republiky Praha, Fondy: Archiv poslanců a senátorů; Společná československá digitální parlamentní knihovna.

Archiv bezpečnostních složek České republiky Praha, Fondy: Ústředna Státní bezpečnosti; Svazky kontrarozvědného rozpracování; Sběrka Objektové svazky; Velitelství Státní bezpečnosti; Ústředna Státní bezpečnosti; Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky; Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy; Kabinet StB materiálů.

Všeodborový archiv Českomoravské konfederace odborových svazů Praha, Fondy: Ústřední rada odborů – ORG.

Tištěné prameny

Edice pramenů

Josef HARNA (ed.), *Politické programy českého národního socialismu 1897–1948*, Praha 1998.

Petr PROKŠ (ed.), *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948*, Praha 1999.

Dobový tisk

Československá žena 1945–1946

Lidová demokracie 1946

Rudé právo 1945–1947

Sociální Revue: věstník ministerstva sociální péče, 1945–1946

Svobodné slovo 1945–1947

Garantující
pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dana Musilová, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 4.3.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracoval pod vedením své školitelky samostatně za použití uvedených pramenů a literatury.

V Hradci Králové dne 19. 4. 2022

.....

Poděkování

Rád bych touto formou co nejsrdečněji poděkoval především své školitelce prof. PhDr. Daně Musilové, CSc. za cenné rady, všestrannou pomoc, obětavý přístup a pevnou trpělivost během realizace předkládané disertační práce. Rovněž bych chtěl poděkovat za vstřícnost pracovníkům a pracovnicím všech badatelských institucí, kde jsem získal potřebné informace ke vzniku této práce (Národní archiv Praha, Archiv Parlamentu ČR Praha, Archiv bezpečnostních složek ČR Praha, Všeodborový archiv Českomoravské konfederace odborových svazů Praha, Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, Národní knihovna Praha nebo Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové). V neposlední řadě moje srdečné poděkování patří kolegům z Historického ústavu FF UHK za kritické připomínky, cenné zkušenosti a rady během mých studií v rámci této organizace. Bylo mi ctí s Vámi spolupracovat. Velký dík náleží také mým nejbližším za trpělivost sdílet se mnou mé badatelské nadšení, pochybnosti a pozitivní výsledky.

Anotace závěrečné práce a klíčová slova

Milan HANZL, *Poslankyně Národního shromáždění Československé republiky v letech 1945–1948*, Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2022, 255 s. Disertační práce.

Disertační práce pojednává o poslankyních Prozatímního a Ústavodárného Národního shromáždění Československé republiky v letech 1945–1948 v kontextu dobového politického vývoje a činnosti parlamentu. Nabízí syntetizující obraz jejich činnosti na základě statistické analýzy stranické příslušnosti, věku, národnosti, náboženského vyznání, rodinného stavu a členství v jednotlivých parlamentních výborech a interpretaci artikulace a argumentace požadavků vyslovených jménem ženské populace v projevech, ve vystoupeních na plénu sněmovny a na různých politických fórech nebo v časopiseckých textech. Práce dále sleduje intenzitu a formy nadstranické spolupráce při prosazování ženských zájmů v kontextu tehdejších politických a společenských změn. Nabízí rovněž drobnou komparaci s ženskou agendou v parlamentech meziválečného Československa. Přínos disertační práce spočívá zejména ve zpracování málo probádaného tématu a přispívá ke komplexnějšímu poznání československých dějin třetí Československé republiky.

Klíčová slova: dějiny žen, třetí Československá republika, Národní shromáždění, poslankyně, emancipace žen, sociální politika, legislativa.

Annotation and Keywords

Milan HANZL, *Female Members of the National Assembly of the Czechoslovak Republic During the 1945–1948 Period*, Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2022, 255 p. Doctoral Dissertation.

This dissertation paper is about the female members of parliament of the Provisional and Constitutional National Assembly of the Czechoslovak Republic in the 1945–1948 period in the context of political development and parliamentary activities during this period. It provides a synthesising description of their activities on the basis of statistical analysis of their party affiliation, age, nationality, religion, marital status and membership in individual parliamentary committees and interprets the articulation of and reasoning for requirements expressed on behalf of the female population in speeches, appearances during chamber plenary sessions and various political forums or in magazine texts. This paper also monitors the intensity and forms of extra-party collaboration in relation to promotion of female interests in the context of the political and social changes taking place at the time. It also offers a small comparison of the female agenda in relation to the parliaments of inter-war Czechoslovakia. The main contribution of this dissertation paper is that it processes a rarely researched topic and also adds to the complex knowledge of Czechoslovak history during the Third Czechoslovak Republic.

Key words: women's history, Third Czechoslovak Republic, National Assembly, female member of parliament, emancipation of women, social policy, legislation.

Obsah

Úvod	1
Uvedení do tématu.....	1
Stav výzkumu v české historiografii	11
Zahraniční historiografie týkající se participace žen v parlamentní politice.....	23
Archivní prameny	30
Tištěné prameny	32
Metodologie.....	34
Koncepce práce.....	38
1 V zájmu všech žen. Političky v Národní frontě žen v období provizorního zákonodárství.....	41
2 Ženská agenda v Prozatímním Národním shromáždění.....	62
2.1 Boj za realizaci zrovnoprávnění žen s muži v každodenním životě.....	73
2.2 Rodinná politika.....	85
2.3 Populační politika	97
2.4 Participace žen na obnově Československa	106
2.5 Problematika veřejných zaměstnankyň	114
2.6 Vzdělávání dětí a mládeže	124
2.7 Snahy o zmírnění dvojího zatížení žen	132
2.8 Předvolební agenda poslankyň Prozatímního Národního shromáždění	135
3 Ženská agenda v Ústavodárném Národním shromáždění do komunistického převratu.....	141
3.1 Boj za skutečné zrovnoprávnění žen s muži	147
3.2 Problematika žen-hospodyň.....	151
3.3 Populační politika a péče o matku a dítě	163
3.4 Vzdělávání dětí a mládeže	193
3.5 Vzájemná spolupráce poslankyň versus mocenské spory politických stran NF	196
4 Ženská agenda v Ústavodárném Národním shromáždění po komunistickém převratu.....	200
Závěr.....	211
Seznam použitých pramenů a literatury	216
Seznam použitých zkratk	237
Seznam příloh.....	239

Přílohy

Úvod

Uvedení do tématu

Participace žen na parlamentní politice, která se časově kryje s prvními týdny existence Československa, dovršila proces jejich politické emancipace započatý již během francouzské revoluce na přelomu 18. a 19. století. Na jedné straně upevnila osvícenskou ideologii oddělených sfér a na dlouhou dobu vyloučila ženy z veřejného života, na druhé straně jim však nemohla zabránit přijmout osvícenskou racionalitu a individualismus, které ženská avantgarda následně využívala k formulaci emancipačních požadavků včetně politických. České avantgardistky nebyly výjimkou. Stejně jako jinde v Evropě prosazovaly právo žen na vyšší vzdělání, které se stalo základním předpokladem k dosažení ekonomické a následně i politické emancipace v podobě aktivního a pasivního volebního práva, což vzápětí umožnilo jejich vstup do parlamentu.¹ Teprve tímto okamžikem se ženy staly plnoprávnými občankami.

14. listopadu 1918 se ženy začaly aktivně spolupodílet s muži na parlamentní politice. V tento den zahájilo svou činnost v bývalém sídle zemského sněmu (Thunovském paláci) na pražské Malé Straně jednokomorové Revoluční Národní shromáždění (RNS),² kde zasedlo 8 žen.³ Jejich vstup do parlamentní politiky příznivě ovlivnila tehdejší dobová situace, především demokratizační proces československé společnosti a s ním spojená liberalizace vztahů mezi muži a ženami.

Političky byly rozptýleny do poslaneckých klubů RNS, které vzniklo na základě prvního paragrafu Prozatímní ústavy přijaté Národním výborem československým 13. listopadu 1918.⁴ Plénum poslanecké sněmovny vzniklo rozšířením Národního výboru československého podle výsledků posledních voleb do předlitavské říšské rady

¹ Jana BUREŠOVÁ, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, Olomouc 2001, s. 36–37.

² Milena LENDEROVÁ – Božena KOPIČKOVÁ – Jana BUREŠOVÁ – Eduard MAUR (edd.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009, s. 464.

³ Jednalo se o poslankyně agrární strany Ludmilu Zatloukalovou-Coufalovou a Annu Chlebounovou, české sociální demokratky Františku Kolaříkovou a Boženu Ecksteinovou, národní demokratku Boženu Vikovou-Kunětickou, české socialistky Louisu Landovou-Štychovou a Františku Zeminovou a členku Slovenského klubu PhDr. Alici Masarykovou. Dne 1. září 1919 se PhDr. Alice Masaryková z pracovních důvodů vzdala poslaneckého mandátu a její místo nahradila jediná zástupkyně slovenské národnosti a nejmladší členka RNS, sociální demokratka Irena Kaňová. Po rezignaci národního demokrata MUDr. Františka Malínského 22. ledna 1920 přibyla mezi poslankyně RNS národní demokratka Eliška Purkyňová. Srov. Dana MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, České Budějovice 2007, s. 51, 102, 112.

⁴ *Tamtéž*, s. 32.

z roku 1911.⁵ Ve skutečnosti však zvolení poslanci tvořili v plénu RNS menšinu, tudíž na základě těchto voleb nebylo možné obsadit předpokládaný počet postů v tomto parlamentu, nehledě na zastoupení žen a Slováků. Proto měla nejvyšší vedení politických stran klíčové rozhodovací pravomoci o sestavování parlamentního pléna. Po složitých jednáních mezi politickými stranami jmenovala jejich vedení členy a členky parlamentu.⁶ Jmenování většiny pléna RNS pouze nejvyššími vedeními politických stran v prvních dnech samostatného Československa vytvářelo počátky nechvalně proslulého „partajnictví“ První republiky, přestože podle rakouského práva, Prozatímní ústavy, a dokonce i ústavy z února roku 1920 nebyly politické strany právním subjektem.⁷

Poslanecké kluby politických stran usilovaly o přijetí žen do svých řad, aby manifestovaly sounáležitost s občanskými právy⁸ a také se přihlásily k demokratickému étosu nového státu, který navíc deklaroval nastolení rovnoprávnosti žen a mužů ve všech oblastech života společnosti, tedy i v politice. Rovněž si byly vědomy taktických výhod žen v politice pro získání více hlasů od ženské populace během voleb.⁹ První světová válka a boj o samostatnou existenci československého státu podle liberálních političek sblížily muže i ženu a ukázaly doposud přehlížené ženské vlastnosti.¹⁰ Vize samostatného Československa jako demokratického státu pro ně znamenala jedinečnou příležitost vytvořit spravedlivější společenské uspořádání, jak mimo jiné popisuje článek v periodiku *Ženská revue* z roku 1918: „*Má-li národ náš po válce zaujmouti mezi národy místo, jež mu přísluší, třeba veškeré síly národní organisovati, aby společně pracovaly na společném díle. Česká demokracie nemůže a nebude hájiti nespravedlnosti.*“¹¹

Každodenní realita v parlamentním životě však byla jiná. Po počátečním nadšení z vydobytých práv a vzniku samostatného Československa následovalo mezi političkami zklamání. Mužská dominance se projevovala v prvních dnech činnosti RNS

⁵ Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, Praha 2000, s. 67.

⁶ Počty mandátů v RNS: Republikánská strana československého venkova (55), Československá sociálně demokratická strana dělnická (53), Československá národní demokracie (46), slovenští poslanci (45), Československá strana socialistická (35), Československá strana lidová (24) a ostatní kooptovaní poslanci (11).

⁷ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*, Praha 2003, s. 64.

⁸ *Národní shromáždění republiky československé v prvním desetiletí*, Praha 1928, s. 18.

⁹ Srov. M. LENDEROVÁ – B. KOPIČKOVÁ – J. BUREŠOVÁ – E. MAUR (edd.), *Žena v českých zemích...*, s. 467.

¹⁰ Františka PLAMÍNKOVÁ, *Občanská rovnoprávnost žen*, Praha 1920, s. 4.

¹¹ Ludmila KONEČNÁ, *Čekáme*, *Ženská revue* (dále jen ŽRE) 13, 1918, s. 1.

nejenom téměř početním monopolem mužů, ale také oslovováním parlamentního pléna v mužském rodě.¹² Poslankyně se tomuto oslovování nebránily, neboť v počátcích existence RNS se seznamovaly s všední realitou parlamentní praxe, získávaly první zkušenosti a konsolidovaly své představy o ženské agendě v rámci zákonodárné činnosti.¹³ V následujících měsících pocítovaly zklamání především z poklesu úrovně a kultury parlamentní práce i větší náročnosti při prosazování ženských zájmů v prostoru, kde měli majoritní zastoupení muži. Jako lichá se projevila jejich vize, že svou přítomností v parlamentním životě se stanou strážkyněmi morálky a budou kultivovat muže v něm. Tato vize pocházela z období boje za volební právo žen, kdy se veřejně aktivní ženy domnívaly, že budou spolupracovat v parlamentě s mužskými protějšky při řešení ženských požadavků.¹⁴

Společným jmenovatelem ženské agendy v parlamentu se stala problematika lepšího společenského i privátního postavení žen, především matek. Parlamentní političky přijaly odpovědnost za mateřství a shodovaly se i v dalších otázkách, jako byla problematika vzdělávání a výchovy, sociální péče nebo boj proti prostituci a alkoholismu.

Společný postup zákonodárkyň při prosazování těchto otázek byl již v počátcích jejich zákonodárné činnosti poznamenán řadou omezení: nízké početní zastoupení, rozptýlení do jednotlivých poslaneckých klubů, chybějící politická praxe a ženská solidarita. Nadšení pomalu ustupovalo každodenní parlamentní realitě. Není divu, že pesimismus pronikl i do ženského tisku „...našich nynějších 8 žen v Národním shromáždění nic neznámá a znamenati nemůže, poněvadž nemají poměrného vztahu ke kvantitě ženských voliček. Jejich účast je mizivá, a proto pouze formální. Není než ironií politické rovnoprávnosti našich žen, a tudíž také ironií zákona.“¹⁵

První parlamentní volby přinesly další, velmi zásadní omezení v podobě vázaných kandidátek, resp. mandát, které zavazovaly zákonodárce a zákonodárkyně jednat a hlasovat v souladu se stanoviskem klubu. Tato pravidla rovněž ovlivňovala možnost nadstranické spolupráce, roli však hrála rovněž národnostní, politická a ideologická diferenciaci.¹⁶ Navíc parlamentní političky ještě více zúžily svůj

¹² D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 123.

¹³ M. LENDEROVÁ – B. KOPIČKOVÁ – J. BUREŠOVÁ – E. MAUR (edd.), *Žena v českých zemích...*, s. 465.

¹⁴ Srov. *Tamtéž*, s. 475.

¹⁵ *Z Československé ochrany ženských zájmů*, *Ženský svět list paní a dívek českých* (dále jen ŽS) 24, č. 6, 1920, s. 87.

¹⁶ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 122.

manévrovací prostor tím, že kladly důraz na obhajování tradičních ženských aktivit, zejména mateřství.

Do poslanecké sněmovny bylo 18. dubna 1920 zvoleno 13 žen a do senátu zvolili voliči a voličky dne 25. dubna 3 ženy. V rámci 4 parlamentních voleb První republiky (1920, 1925, 1929 a 1935) se jednalo o nejvíce ženských mandátů do poslanecké sněmovny NS,¹⁷ naopak v témže roce obsadily ženy nejméně křesel ve volbách do senátu.¹⁸ Situace byla opačná v posledních parlamentních volbách První republiky, kdy do horní komory vstoupil nejvyšší počet žen (5 senátorek)¹⁹ a do dolní komory vstoupilo nejméně žen (8 poslankyň)²⁰ za celou dobu existence tohoto dvoukomorového NS. Ve druhých a třetích parlamentních volbách První republiky obdržely ženy shodně po 10 mandátech do poslanecké sněmovny²¹ a po 4 do senátu.²²

¹⁷ V poslanecké sněmovně zastupovala německou sociální demokracii Maria Deutsch, Irene Kirpal, Franziska Blatny. Za československou sociální demokracii byla zastoupena Betty Karpíšková, Anna Malá, Františka Skaunicová a Anna Sychravová. Československou stranu socialistickou zastupovala Františka Zeminová, Louisa Landová-Štychová a Ludmila Pechmanová-Klosová. Ostatní mandáty připadly národní demokratce Elišce Purkyňové, lidovkyni Augustě Rozsypalové a člence agrární strany Anně Chlebounové. Srov. *Tamtéž*, s. 58. Archiv Národního muzea Praha (ANM), fond Plamínková Františka, k. 2, Rukopisy: *The political rights of women in the Czechoslovak Republic*, s. 12–13.

¹⁸ Do senátu v roce 1920 vstoupila za československou sociální demokracii Božena Ecksteinová, za německou sociální demokracii Anna Perthen. Poslední senátorka MUDr. Emma Maria Herzig zastupovala Deutsche Nationalpartei. Srov. D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 59. ANM, fond Plamínková Františka, k. 2, Rukopisy: *The political rights of women in the Czechoslovak Republic*, s. 12–13.

¹⁹ Jednalo se o československé sociální demokratky Emmu Koutkovou a Betty Karpíškovou, národní socialistku Františku Plamínkovou, československou komunistku Karlu Pfeiferovou a členku Národního sjednocení (NSJ) Annu Vetterovou-Bečvářovou. Srov. František SOUKUP, *Ročenka Národního shromáždění republiky československé 1936–1937*, Praha 1937, s. 114–116.

²⁰ Po čtvrtých volbách do poslanecké sněmovny v roce 1935 vstoupily národní socialistky Jaromíra Žáčková – Batková a Františka Zeminová, československá sociální demokratka Marie Jurnečková-Vorlová, členky KSČ Anežka Hodinová-Spurná a Božena Macháčová, německá sociální demokratka Irene Kirpal a členky agrární strany ing. dr. Marie Tumlířová a Anna Mrskošová. Srov. F. SOUKUP, *Ročenka Národního shromáždění republiky československé 1936–1937*, s. 97, 99–100, 103.

²¹ Po druhých parlamentních volbách v roce 1925 v poslanecké sněmovně zasedly československé socialistky Františka Zeminová a Ludmila Pechmanová-Klosová, členky KSČ Marie Vobecká, Louisa Landová-Štychová a Gizela Kolláriková, německé sociální demokratky Irene Kirpal a Franziska Blatny, členka agrární strany Anna Chlebounová, československá sociální demokratka Betty Karpíšková a reprezentantka Deutsche Nationalpartei Josefina Weber. Srov. *Poslanecká sněmovna v II. volebním období*, Praha 1926, s. 70–71, 73–74, 79, 81. Po třetích parlamentních volbách v roce 1929 získaly poslanecké mandáty národní socialistky Milena Šmejcová, Františka Zeminová a Ludmila Pechmanová-Klosová, komunistky Anežka Hodinová-Spurná, Elvira Kuhn a Marie Čížinská, německé sociální demokratky Irene Kirpal a Franziska Blatny, národní demokratka Anna Vetterová-Bečvářová a československá sociální demokratka Marie Jurnečková. Srov. *Ženští poslanci a senátoři po volbách 27. října 1929*, Ženská rada (dále jen ŽR) 5, č. 9, 1929, s. 124.

²² Do senátu po druhých parlamentních volbách v roce 1925 zasedly československé socialistky Františka Plamínková a Růžena Reichstädterová, československá sociální demokratka Božena Ecksteinová-Hnilíčková a Růžena Sehnalová za KSČ. Srov. *Národní shromáždění republiky československé v prvním desetiletí*, Praha 1928, s. 1168, 1180, 1246. Do senátu po třetích parlamentních volbách v roce 1929 vstoupily komunistka Marie Stejskalová, členka agrární strany

Některé z poslankyň a senátorek předčasně ukončily svůj mandát²³ nebo naopak vstoupily do komor NS v průběhu volebního období jako náhradnice.²⁴

Řádné zasedání NS probíhalo na jaře a na podzim. Jarní zasedání začínalo v březnu a podzimní v říjnu.²⁵ Schůze horní i dolní komory byly veřejné,²⁶ pouze pokud ve výjimečných případech parlamentní řád nestanovil jinak.²⁷ Během let 1920–1939 splnilo ústavou stanovenou dobu volebního období pouze třetí NS v letech 1929–1935.²⁸ Ústava také formulovala podmínky pro mimořádné zasedání a oprávněnost k usnášení obou komor. V případě ústavních změn nebo vypovězení válečného konfliktu byly usnášeníschopné minimálně tři pětiny kvalifikovaných členů v senátu i poslanecké sněmovně.²⁹

Klíčovým důvodem ke vzniku senátu jako druhé parlamentní komory byla ochrana voličů před mocenskou převahou politických stran v poslanecké sněmovně. Ve skutečnosti se tak nestalo, neboť závazná rozhodnutí pro obě komory vznikala ve výkonných výborech politických stran, jak se mimo jiné projevilo při diskusi ohledně vládního návrhu ústavy.³⁰ Pravomoci zákonodárkyň a zákonodárců rovněž limitovala zásada vázaných kandidátních listin, která umožňovala, aby vedení politických stran dirigovala své členy v poslanecké sněmovně i senátu NS a zamezila

Anna Chlebounová, národní socialistka Františka Plamínková a československá sociální demokratka Betty Karpíšková. Srov. *Ženští poslanci a senátoři po volbách 27. října 1929*, ŽR 5, č. 9, 1929, s. 124.

²³ Během prvního volebního období přešly v roce 1921 z československé sociálně demokratické strany do nově vzniklé KSČ poslankyň Františka Skaunicová a Anna Malá. Františka Skaunicová však již 4. ledna 1923 zemřela. Československé socialistce Louise Landové-Štychové byl v roce 1923 odejmut poslanecký mandát kvůli hlasování proti zákonu na ochranu republiky. Výkon senátorského mandátu ve druhém volebním období nedokončila Růžena Reichstädterová, neboť 30. listopadu 1928 zemřela. 28. dubna 1934 během třetího volebního období byla poslankyně Elvira Kuhn zbavena svého mandátu. Německé sociální demokratce Irene Kirpal byl odejmut poslanecký mandát v průběhu čtvrtého volebního období, 30. října 1938. Komunistická senátorka Karla Pfeiferová a její stranické kolegyně z poslanecké sněmovny Anežka Hodinová-Spurná a Božena Machačová-Dostálová po oficiálním rozpuštění KSČ 28. prosince 1938 pozbyly svých mandátů. Srov. D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 58–60.

²⁴ V prvním volebním období se jednalo o poslankyně Josefou Rosolovou-Chleborádovou za národně demokratickou stranu a Otílii Podzimečkovou zastupující československé socialisty a národně demokratickou senátorku Boženu Vikovou-Kunětickou. Během třetího volebního období převzala mandát náhradnice do poslanecké sněmovny komunistka Marie Valášková a 2 členky agrární strany, ing. dr. Marie Tumlířová a Anna Mrskošová. Do horní komory NS v průběhu třetího volebního období přišla jako náhradnice německá sociální demokratka Barbora Schack a komunistky Marie Vydrová a Rozálie Hajníková. Ve čtvrtém volebním období nahradila národní socialistka Milena Šmejcová v poslanecké sněmovně svého spolustranika Edvarda Beneše. Srov. *Tamtéž*, s. 58–60.

²⁵ *Národní shromáždění republiky Československé*, Jičín 1924, s. 7.

²⁶ Karel MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 1997, s. 284.

²⁷ Eva BROKLOVÁ, *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918–1938*, Praha 1992, s. 30.

²⁸ *Tamtéž*, s. 33.

²⁹ Srov. Zákon č. 121 ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, in: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha 1920, s. 258. K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva*, s. 284.

³⁰ E. BROKLOVÁ, *Československá demokracie...*, s. 32.

voličům hlasovat pro konkrétního kandidáta, ale pouze pro kandidující politickou stranu.³¹ Pokud některý z členů NS porušil pravidla vázaných kandidátek nebo rezignoval ve své straně, tak mu byl zpravidla volebním soudem odejmut jeho mandát.³² Vedení politických stran také měla vliv na složení parlamentních klubů, neboť během druhého a třetího sčítání volebních hlasů rozhodovala o rozdělení nepřidělených mandátů. Navíc, když politická strana uspěla v prvním skrutiniu, její vedení pak mohlo sestavit kandidátní listiny pro další 2 skrutinia, aniž by na kandidátních listinách zachovalo původní pořadí svých kandidátek a kandidátů.³³ Výše uvedená podřízenost parlamentních klubů se projevila i v absenci výraznějších odlišností ve stranickém složení obou komor.³⁴ Vztah stranického vedení ke svým členům v parlamentních klubech se neslučoval se zněním prvního odstavce paragrafu 22 tehdejší ústavní listiny ČSR, neboť členové parlamentu od nikoho nesměli přijímat příkazy a měli vykonávat svůj mandát podle svého nejlepšího svědomí a vědomí.³⁵

Vázané mandáty omezovaly parlamentní političky ve svobodném rozhodování, umožňovaly však do jisté míry nadstranickou spolupráci při prosazování „ženské“ legislativy, například v případě zákona o námezdním kojení nebo diskusích o legalizaci interrupcí. Na druhé straně zákonodárkyně v souladu se svou politickou pozicí upřednostňovaly zájmy svých voliček. Poslankyně a senátorky národně socialistické strany, zejména Františka Zeminová, Ludmila Pechmanová-Klosová a Františka Plamínková kladly důraz na rovné platové ohodnocení a sociální pojištění učitelek, úřednic, tedy žen ze střední vrstvy. Sociálně demokratické zákonodárkyně bez ohledu na etnickou příslušnost podporovaly zájmy dělnic, podobně jako komunistky.

Rovného platového a mzdového ohodnocení žen s muži však nebylo navzdory značnému úsilí parlamentních političek do konce První republiky dosaženo. Většina tehdejší společnosti navzdory kodifikaci rovnoprávnosti obou pohlaví tolerovala nižší příjmy profesně aktivních žen, neboť je vnímala jako doplňkové k příjmům mužů. Navíc poslankyně a senátorky tento názor paradoxně posilovaly vyzdvihováním významu mateřství pro život ženy a společnosti.³⁶ Nerovný přístup v zaměstnanecké politice se projevil především během velké hospodářské krize, kdy vláda významně

³¹ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 34.

³² E. BROKLOVÁ, *Československá demokracie...*, s. 32.

³³ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 34.

³⁴ E. BROKLOVÁ, *Československá demokracie...*, s. 32.

³⁵ Srov. Zákon č. 121 ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky, in: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha 1920, s. 258. K. MALÝ, *Dějiny českého a československého práva*, s. 283.

³⁶ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 66–67.

omezila požitky vdaných žen pracujících ve veřejných a státních službách.³⁷ Tento způsob úsporných opatření vlády na úkor žen vytvořil další konfrontační pole, které se poslankyně a senátorky snažily využít k obhajobě ženských práv.³⁸ Proti této diskriminaci žen se nejrozhodněji postavila senátorka Františka Plamínková, jež svou argumentaci publikovala mimo jiné v brožuře *O právu žen na výdělečnou činnost*.³⁹

Národně socialistické poslankyně Františka Zeminová, Ludmila Pechamnová-Klosová a zejména senátorka Františka Plamínková prosazovaly rovněž rovnocenné uplatnění absolventek právnického studia na trhu práce. Diskriminaci žen v justiční praxi kritizoval také prezident Masaryk.⁴⁰

Poslankyně a senátorky přistupovaly nejčastěji k nadstranické spolupráci v případě projednávání ochrany mateřství a péče o děti. Významnou iniciativu v této otázce péče vyvinuly sociálně demokratické zákonodárkyně, především poslankyně Anna Sychravová. Její iniciační návrh o částečném zákazu námezdního kojení podpořila nejen stranická kolegyně Betty Karpíšková, ale také národní demokratky Josefa Rosolová-Chleborádová a Eliška Purkyňová, československé socialistky Františka Zeminová a Ludmila Pechmanová-Klosová a lidovecká poslankyně Augusta Rosypalová. Návrh o částečném zákazu námezdního kojení byl jediný, který se poslankyním napříč politickým spektrem podařilo prosadit v poslanecké sněmovně meziválečného NS.⁴¹ Zákon zakazoval ženám kojit cizí děti, pokud nejsou schopny kojit rovněž vlastní.⁴²

³⁷ Srov. Vládní nařízení č. 252 ze dne 22. prosince 1933 o úsporných opatřeních personálních, in: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha 1933, s. 1209–1212.

³⁸ Marie BAHENSKÁ – Libuše HECZKOVÁ – Dana MUSILOVÁ, *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*, České Budějovice 2011, s. 174.

³⁹ Srov. Františka PLAMÍNKOVÁ, *O právu žen na výdělečnou činnost*, Praha 1934.

⁴⁰ Rodina prezidenta Masaryka měla přátelský vztah se senátorkou Františkou Plamínkovou, jak dokládá mimo jiné jejich vzájemná korespondence. Prezident Masaryk psal Františce Plamínkové své pozdravy z dovolené: „Pozdravujeme Vás srdečně, Alice s Jendou jsou tu se mnou.“ Srov. Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha (dále jen LA PNP), f. Plamínková Františka, k. 1., i. č.: 2417–2422, č.j.: 22/76. Rovněž dcera Alice informovala paní senátorku o otcově zdravotním stavu: „Vážená paní senátorko, vim, že máte veliký zájem o otcův zdravotní stav, a proto mám radost, že Vám mohu říci, že den ze dne se lepší.“ Srov. LA PNP, f. Plamínková Františka, k. 1., i. č.: 2423–2429, č.j.: 22/76. I po Masarykově smrti udržovala dcera Alice s paní senátorkou nadále přátelskou komunikaci: „Milá paní senátorko, s lítostí slyším, že jste nemocná a ještě k tomu máte velkou bolest. Přeji Vám, abyste se brzy uzdravila a vrátila k svým věrným, které na Vás velmi myslí!“ Srov. LA PNP, f. Plamínková Františka, k. 1., i. č.: 2423–2429, č.j.: 22/76. Komunikace obsažená v korespondenci Masaryka a jeho dcery s F. Plamínkovou se netýkala pouze osobních záležitostí, ale i problémů ohledně Ženského klubu českého, Výboru pro volební právo žen, Mezinárodní ženské rady srov. LA PNP, f. Plamínková Františka, k. 1., i. č.: 2423–2429, č.j.: 22/76, nebo politické situace v ČSR. Srov. LA PNP, f. Plamínková Františka, k. 2., i. č.: 2641–2644, č.j.: 22/76.

⁴¹ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 66–68.

⁴² Srov. Zákon č. 171 ze dne 3. července 1924 o částečném zákazu kojení, in: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha 1924, s. 1004. Srov. Antonín TŮMA, *Právní základy sociální péče o*

Nadstranická spolupráce zákonodárkyň se neomezovala jen na československé politické spektrum, ale zapojily se do ní také političky některých německých stran. Jednalo se například o nadstranický návrh o úpravě ochrany matek v rámci nemocenského pojištění, který 30. listopadu 1920 iniciovaly v poslanecké sněmovně československé a německé sociální demokratky Betty Karpíšková, Anna Sychravová, Irene Kirpal, Maria Deutsch a Franziska Blatny. Klíčovým záměrem tohoto návrhu bylo zajistit podporu hlavně chudým ženám. Podle návrhu se nesměly v průběhu těhotenství propouštět ženy ze zaměstnání, délka mateřské dovolené činila 6 týdnů před porodem a 6 týdnů po porodu⁴³ a v zaměstnání musel zaměstnavatel ženám po návratu z mateřské dovolené proplatit 2 půlhodinové přestávky na kojení. Návrh rovněž stanovoval, že ženy mají povinnost navštěvovat jednou za měsíc poradnu pro matky a nekojit cizí dítě, pokud jejich vlastní dítě nebylo starší než 3 měsíce.⁴⁴

Další nadstranickou spoluprací poslankyň a senátorek iniciovala Františka Plamínková a týkala se přijímání žen do odborných komisí pro novelizaci sociálních zákonů. Pro tuto spolupráci přesvědčila Františku Zeminovou, československou a německou sociálně demokratickou poslankyni Marii Jurnečkovou-Vorlovou a Irene Kirpal, agrární poslankyni Annu Mrskošovou a sociálně demokratické senátorky Emilii Koutkovou a Betty Karpíškovou.⁴⁵

Nejvíce diskutovanými tématy poslankyň a senátorek byla reforma rodinného práva a legalizace interrupce. Reformu rodinného práva, zahrnutého v občanském zákoníku z roku 1811, prosazovaly především národní socialistky, sociální demokratky a komunistky. Základním cílem političek se stala snaha změnit rodinné právo tak, aby korespondovalo s rovnoprávností mezi mužem a ženou zavedenou paragrafem 106 ústavní listiny. Mnohem ostřejší diskuse se však vedly o legalizaci interrupcí, resp. O změně obsahu paragrafů 144–148 trestního zákona, které upravovaly trestní postih všech aktérů interrupčního procesu. Návrh nové právní úpravy interrupce byl rozšířen o zavádění antikoncepce, sexuální výchovy do škol nebo moderní systém péče o dítě a matku a podporovala ho většina poslankyň, navzdory jejich vytrvalosti NS všechny návrhy zamítlo.⁴⁶ Za zmínku jistě stojí skutečnost, že právní pomoc při projednávání

mládež v republice Československé, Praha 1925, s. 128.

⁴³ Jaroslav KUBISTA, *Ochrana mateřství*, Český směr. Deník Československé strany národně socialistické na českém západě (dále jen ČS) 30, č. 44, 1928, s. 1.

⁴⁴ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1042_00.htm. Tisk I. NS (1920–1925) č. 1042. [Citováno 11. 2. 2019].

⁴⁵ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 67–68.

⁴⁶ M. LENDEROVÁ – B. KOPIČKOVÁ – J. BUREŠOVÁ – E. MAUR (edd.), *Žena v českých*

těchto reforem poskytly zákonodárkyním JUDr. Milada Horáková⁴⁷ a JUDr. Božena Pátková,⁴⁸ národně socialistické poslankyně PNS a ÚNS v letech 1945–1948. Podobný osud potkal reformu rodinného práva.⁴⁹

Zánik První republiky po podpisu Mnichovské dohody ovlivnil zásadním způsobem činnost parlamentu a na podstatnou část zákonodárkyň čekal dramatický osud. Prvními postiženými byly političky německé národnosti zastupující volební obvody, které se podpisem Mnichovské dohody staly součástí Sudetské župy, Fanny Blatny a Irene Kirpal. Ztráta mandátu pro ně znamenala ohrožení ve dvojitým smyslu: politickém a rasovém. Němečtí sociální demokraté se stávali oběťmi politické perzekuce ze strany nacistického režimu, obě poslankyně navíc podléhaly pro svůj židovský původ Norimberským rasovým zákonům. Oběma se podařilo na poslední chvíli uniknout gestapu a utéci do bezpečného azylu v Londýně.

Jedním z typických rysů Druhé republiky byl růst misogynních nálad, který vyvrcholil vytlačováním žen z pracovního trhu a adorací esenciálně pojatého mateřství, jak dokládá mimo jiné poslední vystoupení Františky Plamínkové před senátním plénem 15. prosince 1938: „*Co je teď na př. jisté v otázce žen? Byla to ústava, § 106, který říká, že výsady pohlaví se neuznávají. Byl to moc pěkný § 126, že rodina, manželství je pod zvláštní ochranou zákonů. Ale teď najednou ta rodina a to manželství a to rodičství těchto zaměstnaných žen je pod tak zvláštní ochranou státu, že se žena vyhodí z místa, a – jdi se pást!*“⁵⁰ Reagovala především na záměr vlády propustit vdané ženy ze státních služeb. Tento záměr vláda realizovala 21. prosince 1938 vydáním vládního nařízení č. 380.⁵¹

NS přijalo týž den, kdy Františka Plamínková naposled promluvila v parlamentní rozpravě, vládní návrh tzv. zmocňovacího zákona, čímž se vyřadilo z politického rozhodování a přeneslo hlavní rozhodovací pravomoci na vládu a prezidenta.⁵² Od této doby až do jeho úplného zániku 21. března 1939⁵³ se NS stalo

zemích..., s. 475–477.

⁴⁷ Srov. Milada HORÁKOVÁ, *Ženy „na stráž“!*, ŽR 13, č. 5, 1937, s. 73–75.

⁴⁸ Srov. Božena PÁTKOVÁ, *Umělé přerušování těhotenství ve světle spravedlnosti a práva*, Praha 1934.

⁴⁹ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 81–83.

⁵⁰ Srov. <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/se/stenproti/127schuz/s127003.htm>. 127. schůze IV. NS (1935–1939) 15. 12. 1938. [Citováno 24. 6. 2019]. Srov. *Řeč předsedkyně ŽNR F. F. Plamínkové v senátě 15. prosince 1938*, ŽR 14, č. 10, 1938, s. 197–199.

⁵¹ Srov. Vládní nařízení č. 380 ze dne 21. prosince 1938 o úsporných opatřeních personálních, in: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha 1938, s. 1305–1313.

⁵² V. OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky...*, s. 298.

⁵³ Pavel MARŠÁLEK, *Veřejná správa Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939–1945*, Praha 1999, s. 33.

přebytečným subjektem v tehdejší politickém systému. 16. prosince 1938 se konala poslední schůze poslanecké sněmovny v meziválečném období.⁵⁴ Poslední zasedání senátu se uskutečnilo 17. prosince téhož roku. Následující den po rozpuštění KSČ, 28. prosince 1938, opustili komunističtí zákonodárci a zákonodárkyně NS.⁵⁵ Navzdory obtížné situaci si některé političky zachovaly naději a víru v lepší budoucnost, jak dokládá dopis Františky Zeminové adresovaný po 15. březnu 1939 stranické kolegyni Jaromíře Žáčkové-Batkové: „15. březen není koncem tragédie našeho národa, ale bude počátkem tragédie celého světa. Probuzené svědomí lidstva nedá zahynouti ani našemu národu. Válka světová jest přede dveřmi a její konec bude také strašným koncem Hitlerovým. V budoucnu visí otázka, že bude Evropa mluvit rusky a anglicky, ale německy již nikdy!“⁵⁶ Obě ženy se následně zapojily do domácího odbojového hnutí a dožily se osvobození Československa.

Během období Druhé republiky a následné nacistické okupace se mnoho prvorepublikových zákonodárkyň ocitlo v přímém ohrožení života. Jednalo se hlavně o ženy židovské národnosti, komunistky nebo političky, které otevřeně hlásaly antifašistické názory. Všechny uvedené znaky naplňovaly výše zmíněné německé sociální demokratky Irene Kirpal a Franziska Blatny. Do emigrace odešly i další německé političky, sociální demokratka Maria Deutsch a komunistka Elvira Kuhn.⁵⁷ Žádná z nich se již po válce neangažovala v parlamentní politice. Z československých zákonodárkyň emigrovala do Londýna sociální demokratka Marie Jurnečková-Vorlová a komunistky Anežka Hodinová-Spurná a Karla Pfeiferová. Do Moskvy odjela bývalá poslankyně za KSČ Božena Macháčová-Dostálová. V koncentračních táborech byly vězněny Emma Koutková, Betty Karpíšková, Rozálie Hajníková, Marie Čižinská a Marie Vobecká. Františku Plamínkovou nacisté popravili během druhého stanného práva a Betty Karpíšková v říjnu roku 1942 zemřela v koncentračním táboře Osvětim.⁵⁸ Smrtí Františky Plamínkové ztratila ženská politická reprezentace vůdčí obhájkyň ženských práv a Masarykovy koncepce demokracie⁵⁹ včetně postavení žen v ní.⁶⁰

⁵⁴ Václav OSVALD, *Národní shromáždění zahajuje*, Praha 1946, s. 10.

⁵⁵ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 123.

⁵⁶ Národní archiv Praha (dále jen NA), f. Archiv ČSNS č. 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS.

⁵⁷ M. BAHENSKÁ – L. HECZKOVÁ – D. MUSILOVÁ, *Iluze spásy...*, s. 223–225.

⁵⁸ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 124.

⁵⁹ Srov. Tomáš Garrigue MASARYK, *O ženě: několik poznámek o práci československých žen*, Praha 1930.

⁶⁰ Františka Plamínková se o Masarykově pojetí demokracie zmiňuje ve svých přednáškách a publikacích, především v brožuře *Žena v demokracii*. Srov. Františka PLAMÍNKOVA, *Žena v demokracii*, Praha 1924. Navíc 14. září roku 1938 poslala dopis Adolfu Hitlerovi, kde razantně a otevřeně obhajovala československou demokracii, kritizovala Adolfa Hitlera za jeho agresivní

Rovněž po úmrtí Betty Karpíškové se již mezi sociálně demokratickými zákonodárkyněmi PNS a ÚNS nenašla osobnost, která by byla stejně činorodá v boji za práva žen.⁶¹

Řada političek se během války a okupace zapojila do domácího nebo zahraničního odboje s cílem dobýt zpět ztracenou svobodu a vytvořit nový společenský řád, který by garantoval spravedlivější vztahy mezi muži a ženami. Po válce političky vstupovaly do veřejného života s obdobnými nadějemi a očekáváním jako po první světové válce. Na jejich realizaci však měly vyhrazeno mnohem kratší dobu, než jaké se jim dostalo v První republice. Odlišné byly rovněž podmínky, v nichž pracovaly na splnění svých záměrů a cílů. Činnost žen v parlamentech Třetí republiky stála dosud na okraji pozornosti české historiografie. Předkládaná disertace se snaží tuto mezeru zaplnit, jejím primárním cílem je rekonstruovat obraz ženské politiky v Prozatímním a Ústavodárném národním shromáždění v letech 1945–1948 v kontextu politického a společenského vývoje. Součástí této rekonstrukce je hledání odpovědi na otázku, jaké cíle si poslankyně stanovily, jak je artikulovaly, jaké argumenty používaly pro jejich dosažení a nakolik jim ve společném postupu bránily ideologické a politické odlišnosti.

Stav výzkumu v české historiografii

Ženy v parlamentech Třetí republiky se dosud nestaly předmětem důkladnějšího zkoumání. Badatelé a badatelky věnovali pozornost různým aspektům života žen v „dlouhém“ 19. století včetně boje za dosažení politických práv.⁶² Obdobný stav výzkumu můžeme sledovat v celém středoevropském prostoru. Mnohem menší

rétoriku vůči prezidentu Edvardu Benešovi: „*Historickými a národopisnými omyly, dotkl jste se těžkou urážkou našeho presidenta Dr. Beneše. I tato urážka snad je vysvětlitelnou nedostatkem informací, jimž podléhá diktátor.*“ Srov. ANM, f. Plamínková Františka, k. 1., II. korespondence – oficiální: dopis předsedkyně Ženské národní rady kancléři Hitlerovi.

⁶¹ Betty Karpíšková zastávala členství v několika mezinárodních a národních organizacích (Mezinárodní výbor žen při Dělnické socialistické internacionále, Mezinárodní úřad práce, Sociální ústav Republiky československé a výbor Československé péče o dítě). Rovněž byla předsedkyní Svazu pro kontrolu porodů a Ústředního výboru sociálně demokratických žen. Srov. D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 102–103.

⁶² Srov. Marie BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách. Divčí vzdělání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005. Pavla HORSKÁ, *Naše prababičky feministky*, Praha 1999. Milena LENDEROVÁ – Jana STRÁNÍKOVÁ – Martina BOROVIČKOVÁ, *Důvěrné stránky: obrazy z 19. století v pramenech osobní povahy*, Pardubice 2015. Milena LENDEROVÁ, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999. TÁŽ a kol., *Ženy s kufříkem a nadějí. Porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*, Praha 2019. Jana MALÍNSKÁ, *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*, Praha 2005. TÁŽ, *MY byly jsme a budeme! České ženské hnutí 1860–1914 a idea českého národa*, Praha 2013. Marie NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, *České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, Praha 1999.

pozornost byla věnována 20. století.⁶³ Na rozdíl od politické činnosti žen je zejména zásluhou Jany Burešové podstatně lépe probádána meziválečná veřejná aktivita československých žen, především ve spolcích.⁶⁴ Ze syntetických prací týkajících se meziválečné éry česká historiografie doposavad informuje o ženách jako společenské skupině pouze ojedinele, tím méně o jejich politické činnosti. Syntetizující práci o poslankyních a senátorkách v meziválečném období vytvořila pouze Dana Musilová, která publikovala rovněž dílčí příspěvky zabývající se politickou činností žen před první světovou válkou a zejména po jejím skončení.⁶⁵

⁶³ Srov. M. BAHENSKÁ – L. HECZKOVÁ – D. MUSILOVÁ, *Iluze spásy...* Marie BAHENSKÁ – Libuše HECZKOVÁ – Dana MUSILOVÁ, *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná. O ženské práci*, České Budějovice 2017. Marie BAHENSKÁ – Libuše HECZKOVÁ – Dana MUSILOVÁ, *O ženské práci. Dobové (sebe)reflexe a polemiky*, Praha 2014. Marie BAHENSKÁ – Libuše HECZKOVÁ – Dana MUSILOVÁ, *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*, Praha 2010. J. BUREŠOVÁ, *Proměny...* M. LENDEROVÁ – B. KOPIČKOVÁ – J. BUREŠOVÁ – E. MAUR (edd.), *Žena v českých zemích...* Milena LENDEROVÁ – Kateřina ČADKOVÁ – Jana STRÁNIKOVÁ (edd.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie*, Pardubice 2006. D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*

⁶⁴ J. BUREŠOVÁ, *Proměny...*

⁶⁵ Srov. Dana MUSILOVÁ, *Vztah Františky Plamínkové k rodině Masarykových*, in: Marie Neudorfllová-Lachmanová (ed.), Charlotta G. Masaryková, Praha 2001, s. 75–85. TÁŽ, *Některé aspekty politické činnosti žen v Národním shromáždění 1918–1939*, in: *Sféry ženy. Právne, politické a ekonomické vedy*, Banská Bystrica 2004, s. 203–212. TÁŽ, *Politická činnost žen v Národním shromáždění 1918–1938 (pokus o vymezení problematiky)*, in: *Studie k sociálním dějinám 11*, Praha – Opava 2004, s. 149–161. TÁŽ, *Nové přístupy k chápání postavení mužů a žen v minulosti i v současnosti*, in: *Dějepis pro 6–9. ročník základní školy. Metodická příručka pro učitele*, Praha 2005, s. 230–238. TÁŽ, *Horáková Milada (1901–1950)*, in: *A Biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms Central, Eastern, and South Eastern Europe, 19th and 20th Centuries*, Budapest 2006, s. 178–180. TÁŽ, *Východočeské poslankyně a senátorky v letech 1918–1939*, in: *Mezi Hradcem Králové a Plzní. Východočeši na českých univerzitách. Sborník in memoriam prof. PhDr. Zdeňku Mackovi*, Ústí nad Orlicí 2006, s. 128–134. TÁŽ, *Politická: poslání nebo profese*, in: *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zajetí historiografie*, Pardubice 2006, s. 387–406. TÁŽ, *Pokusy o rekonstrukci rodinného práva v Československu v letech 1918–1938*, in: *Oznamuje se láskám našim, aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*, Pardubice 2007. TÁŽ, *Činnost poslankyně Jaromíry Batkové-Žáčkové v Národním shromáždění Československé republiky*, in: *Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Historie = Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis. Historica*, Ostrava: Ostravská univerzita, 2009, s. 161–172. TÁŽ, *Život pro politiku. Františka Zeminová*, in: *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, Praha 2010, s. 92–112. TÁŽ, *Marie Leopoldine Deutschová*, in: *Biografický slovník českých zemí*. Sv. 12, Praha 2010, s. 187. TÁŽ, *Gender a historické bádání na příkladu poslankyň a senátorek československého Národního shromáždění 1918–1939*, in: *Metodické problémy moderní biografistiky*, Praha 2010, s. 113–123. TÁŽ, *Mothers of the Nation: Women's Vote in the Czech Republic*, in: *The struggle for female suffrage in Europe: voting to become citizens*, Leiden 2012, s. 207–223. TÁŽ, *Františka Zeminová*, in: *Tváře našich parlamentů: 150 let parlamentarismu v českých zemích 1861–2011*, Praha 2012, s. 546–549. TÁŽ, *Františka Ferdinanda Plamínková*, in: *Tváře našich parlamentů: 150 let parlamentarismu v českých zemích 1861–2011*, Praha 2012, s. 366–368. TÁŽ, *Božena Viková-Kunětická*, in: *Tváře našich parlamentů: 150 let parlamentarismu v českých zemích 1861–2011*, Praha 2012, s. 513–515. TÁŽ, *Ženy v intelektuálních profesích v první polovině 20. století*, in: *Studia historica Nitriensia* 2014, 18(1), s. 49–61. TÁŽ, „Zrození“ političky v Předlitavsku, in: *Ženy a politika (1890–1938)*, Praha 2014, s. 189–202. TÁŽ, *Partei-Politikerinnen in den böhmischen Ländern*, in: *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften*. 2015, 26(2), s. 201–213. TÁŽ, *Ženy v parlamentech střední Evropy mezi dvěma světovými válkami*, in: *Systemy reprezentacji i parlamentaryzm w Europie Środkowej w rozwoju historycznym*, Katowice 2016, s. 183–190. TÁŽ, *Žena 20. století ve světle české historiografie*, in: *Československá historická*

Problematika vztahu politických stran v období Předlitavska, meziválečného Československa a během let Třetí republiky k ženám zůstává stále v začínající fázi výzkumu. Tento vztah navíc uniká pozornosti badatelské veřejnosti jak z pohledu „shora dolů“, čili zkoumání zájmu politických stran o participaci části ženské populace na politickém životě, tak z pohledu „zdola nahoru“ – tedy zkoumání zájmu žen na získání podílu na politické moci. Oba pohledy otevírají prostor k dalším otázkám. Například: Jaký byl zájem českých a československých žen participovat na politickém životě? Jakým vývojem procházel názor členstva a vedení politických stran na zapojování žen do činnosti strany? Jakým způsobem političky obhajovaly svou participaci na politickém životě a jak se vymezovaly vůči tehdejším genderovým stereotypům? Zatím nejhluběji tyto a další otázky analyzovala historička Dana Musilová v monografii *Z ženského pohledu*.

Nejvíce pozornosti věnovala česká historiografie boji za získání volebního práva pro ženy, který na přelomu 19. a 20. století organizovala mladší generace aktivistek českého ženského hnutí pocházející z liberálních měšťanských kruhů. Jednalo se o klíčovou etapu v rámci boje za emancipaci žen. První větší práce vznikly až po roce 1989. Historičky Pavla Horská, Milena Lenderová a Marie Lachmanová-Neudorflová se zaměřily z různých úhlů pohledu na vývoj ženské emancipace v českých zemích během 19. a na počátku 20. století. Zaměřovaly se však primárně na ženy z české středostavovské společnosti. Politickou angažovanost žen, zejména boj za volební právo pro ženy, prezentovaly jako dílčí aspekt ženské emancipace. Navíc vzhledem k absenci detailnějšího výzkumu zdůrazňovaly tezi o negativním postoji českých politických subjektů vůči ženám. Na počátku 21. století umožnily nové teoretické koncepty a rozšiřování spektra pramenů vznik konkrétněji zaměřených publikací. Zásahu na tom měly především historičky Marie Bahenská, Libuše Heczková a Dana Musilová, které společně nejprve publikovaly v roce 2010 antologii dokumentů *Ženy na stráž! České feministické hnutí 19. a 20. století* doplněnou o úvod do zkoumané problematiky. Tato publikace ilustruje na dokumentech zásadní povahy vývoj českého feministického myšlení během let 1848–1948. Období let 1945–1948 je zastoupeno pouze jedním příspěvkem, částí textu publikace Ludmily Mužíkové-Nosilové, *Naše ženy v historii a*

ročenka 2014–2015, Bratislava 2016, s. 339–347. TÁŽ, *Ženy v politice*, in: Republika československá 1918–1939, Praha 2018, s. 362–363, 365–369. TÁŽ, *Czech Republic: Nationalism, Suffrage and Political Participation*, in: The Palgrave Handbook of Women's Political Rights, London 2018, s. 363–374.

ve výstavbě státu z roku 1946.⁶⁶ V roce 2011 historičky publikovaly monografii *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*, která zkoumá vývoj feministického myšlení v českých zemích a v Československu od poloviny 19. století do roku 1948. Součástí této monografie jsou také kapitoly zkoumající problematiku mateřství, ženského vzdělávání nebo veřejné činnosti včetně politické angažovanosti žen. Období let 1945–1948 jsou věnované necelé 4 stránky, navíc se zaměřují na obecný vývoj československého ženského hnutí, jeho organizace a především program Rady československých žen. Problematika politické participace ženské populace v tomto období chybí. Naopak nejvíce prostoru je vyčleněno boji za volební právo pro ženy na přelomu 19. a 20. století a hlavně participaci žen v politickém životě meziválečného Československa. Další 2 publikace této trojice historiček (*O ženské práci. Dobové (sebe)reflexe a polemiky* z roku 2014 a *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná. O ženské práci* z roku 2017) se zabývají reflexí a vývojem ženské práce ve všech sektorech ekonomik během 19. a 20. století, nikoliv jejich politickou činností.

Zatím nejdělněji a nejkompexněji tedy zpracovala dějiny politické činnosti žen historička Dana Musilová, která ve své monografii z roku 2007 zkoumá poslankyně a senátorky v meziválečném Československu z různých perspektiv. Zaměřuje se převážně na představy aktivistek v boji za volební právo pro ženy o jejich působení v budoucím parlamentním prostoru, na vztahy mezi zákonodárkyněmi jednotlivých politických stran, na postoj stranických vedení k roli žen v politickém životě, na společná témata zkoumaných zákonodárkyň napříč politickým spektrem, na evergreeny v agendě senátorek a poslankyň nebo na komparaci s ženským prostorem v tehdejších parlamentech středoevropských států (Polsko, Rakousko a Německo). Rovněž prezentuje statistické analýzy o profesním a věkovém složení a společenském původu zákonodárkyň meziválečného Československa. Součástí této monografie jsou také biografické medailonky o profesním a osobním životě těchto žen. Parlamentní činnost československých žen po skončení druhé světové války je stručně zmíněna v biografických medailoncích a v závěru, kde jsou vyjmenovány zákonodárkyně, které pokračovaly v parlamentní politice během Třetí republiky nebo v letech komunistického režimu.

⁶⁶ Ludmila MUŽÍKOVÁ-NOSILOVÁ, *Naše ženy v historii a ve výstavbě státu*, Praha 1946.

Výsledky výzkumů publikované v dalších monografiích z prvních dvou dekád 21. století přinášejí pouze marginální poznání politické činnosti a politických názorů žen. Jedná se především o kolektivní monografii *Rod ženský. Kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?* z roku 2003, v níž historička Pavla Horská prezentuje ve třetí kapitole s názvem *Žena „v prostoru veřejném“* terminologický význam a postupné etablování ženy - političky v českých zemích. Rovněž socioložka Hana Maříková se v této kapitole zabývá postavením žen v české politice po pádu komunistického režimu v Československu. Chronologicky druhá monografie z roku 2005 *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století* od historičky Jany Malínské také okrajově prezentuje politickou angažovanost žen v českých zemích z přelomu 19. a 20. století. Její práce se týká vývoje pohledů na vzdělávání žen od osvícenství do počátku 20. století a analyzování kritického pohledu Tomáše Garrigua Masaryka na diskriminační chování vůči ženám v privátní i ve veřejné sféře. Obdobně i v kolektivní monografii *Žena v českých zemích od středověku do 20. století* z roku 2009, která zkoumá vývoj postavení žen v jednotlivých historických periodách českých zemí, se výzkum zaměřuje na dějiny žen z různých perspektiv - mecenášství, umělecká činnost, péče o rodinu, reflexe ženství, životní etapy ženy, ženská spiritualita, práce žen v domácnosti, jejich vstup do výdělečných profesí nebo ženy na okraji společnosti. O politické angažovanosti českých a československých žen pojednává příspěvek v páté kapitole s názvem *Práce, profese, politika*. Další kolektivní monografie *Cesty k samostatnosti. Portréty žen v éře modernizace* z roku 2010 se zabývá v části nazvané *Ženy v politice a v práci pro veřejnost* osobním a profesním životem dvou poslankyň – Františky Zeminové a Augusty Rozsypalové. Z publikovaných monografií v posledních 20 letech se poznáním politické činnosti žen v Československu během let 1945–1948 prozatím nejbližše zabývá monografie historičky Denisy Nečasové *Buduj vlast – posilíš mír! Ženské hnutí v českých zemích 1945–1955* z roku 2011. Tato monografie zkoumá organizace ženského hnutí v českých zemích během let 1945–1955, v nichž participovaly některé z poslankyň parlamentů Třetí republiky (především Anežka Hodinová-Spurná, JUDr. Milada Horáková, Marie Švermová-Švábová nebo Františka Zeminová). Důležitým přínosem pro studium političek, zejména v prvním roce po skončení druhé světové války, je kapitola zabývající se Národní frontou žen (NFŽ) a vymezením jejího vztahu k Radě československých žen.

Psaní o ženách v období Třetí republiky se zaměřuje převážně na veřejnou angažovanost žen v rámci ženského hnutí,⁶⁷ nikoliv na ženy v parlamentní politice. Okrajově se parlamentní činností žen v letech 1945–1948 zabývají biografické publikace věnované vybraným poslankyním.⁶⁸ Publikace Pavlína Formánkové a Petra Koury prezentuje základní údaje o osobním a profesním životě poslankyň odsouzených v politických procesech 50. let (JUDr. Milada Horáková, Františka Zeminová, Antonie Kleinerová a Marie Švermová-Švábová).⁶⁹ V nedávných letech byly publikovány studie zabývající se dílčími aspekty politické činnosti poslankyň činných v letech 1945–1948.⁷⁰

V období komunistického režimu (v letech 1948–1968) se postavením žen ve vrcholné politice nejbližší zabývá disertační práce Jany Kočiškové.⁷¹ Ze zahraniční literatury americká historička Melissa Feinberg částečně popisuje v poslední kapitole své publikace *Elusive Equality*⁷² přístup politických stran NF k podmínkám ženské populace po skončení nacistické okupace.⁷³ Publikace se zaměřuje primárně na ženské hnutí v meziválečném Československu a je ojedinělým příkladem téměř nulového

⁶⁷ Srov. (řazeno chronologicky) Zdenka FLEMINGOVÁ, *Organizace žen do února 1948*, in: Nová mysl, č. 5, 1978, 127–135. Věra BEDNÁŘOVÁ, *Československé ženské hnutí do roku 1948*, Praha 1988. Dana MUSILOVÁ, *Ženské hnutí 1945–1948: naděje a zklamání*, in: Zdeňka Kokošková – Jiří Kocian – Stanislav Kokoška (edd.), *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*, Praha 2005, s. 339–345. Eva UHROVÁ, *Národní fronta žen a Rada československých žen – dva proudy ženského hnutí v českých zemích a jejich zájem o sociální a právní postavení žen. Květen 1945 až únor 1948*, in: Zdeněk Kárník – Michal Kopeček (edd.), *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu 4.*, Praha 2005, s. 88–113. Květa JECHOVÁ, *Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému*, in: Oldřich Tůma – Tomáš Vilímecký (edd.), *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*, Praha 2008. Denisa NEČASOVÁ, *Buduj vlast – posilíš mír! Ženské hnutí v českých zemích 1945–1955*, Brno 2011.

⁶⁸ Srov. např. Zora DVOŘÁKOVÁ, *Milada Horáková*, Praha 1991. Zora DVOŘÁKOVÁ – Jiří DOLEŽAL, *O Miladě Horákové a Milada Horáková o sobě*, Praha 2001. Martin NEKOLA, *Poslankyně, která si nebrala servítky – Fráňa Zeminová*, in: Petr Zidek – Jana Čechurová – Dagmar Hájková a kol., *Budovatelé státu. Příběhy osobností, které ovlivnily vznik Československa*, Praha 2018, s. 212–216. Michal PEHR a kol., *Cestami křesťanské politiky. Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*, Praha 2007, s. 141–142, 236, 280. Jiří PERNES, *Komunistky s fanatismem v srdci*, Praha 2006, s. 7–27, 50–104.

⁶⁹ Pavlína FORMÁNKOVÁ – Petr KOURA, *Žádáme trest smrti! Propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol.*, Praha 2008.

⁷⁰ Srov. Marie LÁNIKOVÁ – Adéla SOURALOVÁ, „Domácí je politické“? *Hospodyňství v poválečném Československu perspektivou Ústředí československých hospodyň a národněsocialistických poslankyň*, in: *Gender, rovné příležitosti*, výzkum 17, č. 2, 2016, s. 29–41. Do uvedeného seznamu nezařazují vlastní studie týkající se obdobné problematiky.

⁷¹ Jana KOČIŠKOVÁ, *Role a postavení žen ve vrcholné politice v Československu v letech 1948–1968*, Praha 2017. Disertační práce Ústavu politologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

⁷² Melissa FEINBERG, *Elusive Equality. Gender, Citizenship, and the Limits of Democracy in Czechoslovakia, 1918–1950*, Pittsburgh 2006.

⁷³ Srov. *Tamtéž*, s. 196–198.

zájmu zahraničních badatelů a badatelek o výzkum činnosti představitelk československé politiky v letech 1945–1948.

Vývoj teoretických konceptů a historiografie dějin žen a genderové historie zatím nejlépe v české historické vědě prezentovaly příspěvky ve sborníku s názvem *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století* z roku 2006.⁷⁴ V roce 2014 editovaly historičky Marie Bahenská a Jana Malínská postkonferenční sborník *Ženy a politika, 1890–1938*, který vedle příspěvků týkajících se participace žen v politickém životě od konce 19. století do zániku První republiky seznamuje čtenáře s novými metodami výzkumu dějin žen i s problematikou genderové analýzy.⁷⁵ O nejnovějších poznatcích ve výzkumech zaměřených na dějiny žen a genderovou historii, respektive genderová studia, se dočteme také v periodikách, především v odborných časopisech *Dějiny – teorie – kritika* nebo *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. V neposlední řadě laickou i odbornou veřejnost seznamují s novými poznatky také diplomové a disertační práce. Zaměřují se hlavně na období agitace za volební právo žen nebo na zkušenosti žen ve vrcholné politice meziválečného Československa. Za posledních 20 let se jedná například (řazeno chronologicky) o diplomovou práci Petry Ondřejové *Ženy v Československém parlamentu 1918–1938*;⁷⁶ Veroniky Zelené *Legislativní činnost poslankyň a senátorek 1920–1929*;⁷⁷ Aleše Zieglera *Úloha žen v prvních československých parlamentních volbách roku 1920*;⁷⁸ o disertační práci Lýdie Drenčkové *Ženy ve volbách první československé republiky*⁷⁹ nebo Hany Krutílkové *Pionýrky v politice. Ženy ve strukturách politických stran na Moravě do roku 1914* z roku 2021.⁸⁰

Československá a později česká historická věda zkoumaly také participaci žen v rámci politických proudů, které se vytvářely od 19. do první čtvrtiny 20. století - liberální, katolický, agrární, sociálnědemokratický a komunistický proud. Doposavad v české historiografii nevznikla komplexní syntéza o činnosti žen ve výše

⁷⁴ K. ČADKOVÁ – M. LENDEROVÁ – J. STRÁNÍKOVÁ (edd.), *Dějiny žen...*

⁷⁵ Marie BAHENSKÁ – Jana MALÍNSKÁ (edd.), *Ženy a politika (1890–1938)*, Praha 2014.

⁷⁶ Petra ONDŘEJOVÁ, *Ženy v Československém parlamentu 1918–1938*, Brno 2006. Magisterská práce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

⁷⁷ Veronika ZELENÁ, *Legislativní činnost poslankyň a senátorek 1920–1929*, Hradec Králové 2010. Magisterská práce Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové.

⁷⁸ Aleš ZIEGLER, *Úloha žen v prvních československých parlamentních volbách roku 1920*, Brno 2011. Magisterská práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně.

⁷⁹ Lýdia DRENČKOVÁ, *Ženy ve volbách první československé republiky (1918–1938)*, Olomouc 2016. Disertační práce Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

⁸⁰ Hana KRUTÍLKOVÁ, *Pionýrky v politice. Ženy ve strukturách politických stran na Moravě do roku 1914*, Brno 2021. Disertační práce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

zmíněných proudech českého politického spektra. Nejbliže k tomuto poznání dospěla výše zmíněná monografie historičky Dany Musilové *Z ženského pohledu*. Pozornost se prozatím soustřeďuje především ke zkoumání životních příběhů významných političek. Zvláště se jedná o ženy liberálního proudu české politické scény: Boženu Vikovou-Kunětickou, Františku Plamínkovou, JUDr. Miladu Horákovou nebo Františku Zeminovou. Zájem badatelů se primárně zaměřuje na konkrétní etapy jejich životních příběhů. U Boženy Vikové-Kunětické se jedná o její zdařilou kandidaturu do sněmu Českého království v roce 1912; u Františky Plamínkové o neúnavný boj za volební právo pro ženy a prosazování rovnosti žen s muži v každodenním životě během období meziválečného Československa (včetně její účasti v tuzemských i mezinárodních organizacích ženského hnutí); u JUDr. Milady Horákové se badatelé zaměřují především na příběh vykonstruovaného politického procesu, do jehož čela byla dosazena; a v případě Františky Zeminové se pozornost badatelů soustřeďuje zejména na její veřejnou činnost a na roli ve výše zmíněném politickém procesu. Kromě monografií vznikly rovněž některé sborníkové příspěvky týkající se politické participace žen v liberálním proudu českého a později československého politického spektra. Jedná se opět především o životní příběhy významných představitelk tohoto proudu. Největší pozornost badatelské obce je koncentrována na osobnost JUDr. Milady Horákové.⁸¹ Menší pozornost je ve sborníkových příspěvcích věnována její činnosti v organizacích veřejného života.⁸² Podobně je tomu s ostatními

⁸¹ Françoise MAYER, *Milada Horáková a „její“ proces v české paměti*, in: Česká paměť: národ, dějiny a místa paměti, Praha 2014, s. 212–251. Miroslava LANGHAMEROVÁ, *Setkala jsem se s ní ještě dvakrát...: JUDr. Milada Horáková ve vzpomínkách spoluvězňů*, in: Terezínské listy. Sborník Památníku Terezín 20, Ústí nad Labem 1992, s. 41–52. Alena NOSKOVÁ – Alena ŠIMÁNKOVÁ, *Soudní spis Dr. Milady Horákové a spol.*, in: Paginae historiae. Sborník Národního archivu 15, Praha 2007, s. 493–494. Karel KAPLAN, *Proces s vedením záškodnického spiknutí (Horáková a spol.)*, in: Svobodný zítřek. Týdeník pro kulturu a politiku 1, č. 19, 1990, s. 1 a 4. Petr BLAŽEK, „Při natáčení filmů o procesech je třeba opatrnosti.“ Příprava, natáčení a uložení filmového záznamu soudního procesu „Milada Horáková a spol.“, in: Film a dějiny. 2, Adolf Hitler a ti druzí – filmové obrazy zla, Praha 2009, s. 201–213. Branislav KINČOK, *Škola organizované nenávisti. Politický proces s Miladou Horákovou a spol.*, in: Historická revue: vedecko-populární mesačník o dějinách 31, č. 9, Bratislava 2020, s. 24–27. Karel KAPLAN, *Zprávy z cely Milady Horákové*, in: Soudobé dějiny 10, č. 1–2, 2003, s. 199–230. Karel KAPLAN – Marek JANÁČ, *Poslední slova obžalovaných v procesu s Miladou Horákovou „a spol.“*, in: Soudobé dějiny 13, č. 1–2, 2006, s. 197–238.

⁸² Barbara K. REINFELD, *Paralelní životy: feminismus a nacionalismus v Československu – Františka Plamínková (1875–1942) a Milada Horáková (1901–1950)*, in: Charlotta G. Masaryková. Sborník příspěvků z konference ke 150. výročí jejího narození, konané 10. listopadu 2000 v Praze, Praha 2001, s. 171–178. E. UHROVÁ, *Národní fronta žen ...*, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu sv. 4, Praha 2005, s. 88–112, 248–256, Zdeněk POUŠTA, *Léta učňovská Milady Horákové*, in: Dějiny a současnost. Kulturně historická revue 22, č. 6, 2000, s. 32–34.

liberálními politikami včetně již zmíněných Boženy Víkové-Kunětické,⁸³ Františky Plamínkové⁸⁴ nebo Františky Zeminové.⁸⁵ Výjimečně jsou zájmem badatelské obce veřejné aktivity dalších političek tohoto politického proudu. Jedná se například o poslankyni Jaromíru Žáčkovou-Batkovou.⁸⁶ Cenné informace k poznání participace žen v rámci výše zmíněných proudů politického spektra přinášejí vysokoškolské kvalifikační práce, které se nejčastěji zabývají životními příběhy nejvýznamnějších političek a zaměřují se spíše na jejich spolkovou činnost než na participaci ve vrcholné politice. Z hlediska liberálního proudu se opět jedná především o čtveřici výše jmenovaných žen.⁸⁷

K poznání činnosti a postavení žen v katolickém proudu politického spektra přispěla významnou měrou především monografie Jany Burešové *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století* z roku 2001. Hlavní pozornost svého výzkumu soustředila na období První republiky. Přináší cenné informace o liberálně orientovaných ženských spolcích a organizacích katolických žen,

⁸³ Hana ŽELEZNÁ, *Božena Víková-Kunětická: na konci cesty?*, in: *Ženy a politika (1890–1938)*, Praha 2014, s. 203–212. Marie LACHMANOVÁ-NEUDORFLOVÁ, *Božena Víková-Kunětická – úspěšná žena své doby*, in: *Zprávy klubu přátel Pardubicka Pardubice. Klub přátel Pardubicka 37*, č. 7–8, 2002, s. 188–194. Gabriela KOVÁČOVÁ-DUDEKOVÁ, *V ženském, alebo národnom záujme? Božena Víková-Kunětická a jej bojkot kongresu medzinárodnej aliancie za volebné právo žien v roku 1913*, in: *Ženy a politika (1890–1938)*, Praha 2014 s. 91–127. Hana KRUTÍLKOVÁ, „*Politická komedie“ nebo „prospěšná záležitost“? Volba poslankyně v roce 1912 jako téma katolického tisku*, in: *Studia historica Brunensia 65*, č. 2, 2018, s. 25–45. Luboš VELEK, *První v Rakousku! Zvolení prvního poslance-ženy Boženy Víkové-Kunětické v roce 1912. Příspěvek k vývoji volebního práva a ženského hnutí v habsburské monarchii*, in: *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století. Sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23.–24. listopadu 2006 Národním archivem ve spolupráci s Archivem hlavního města Prahy*, Praha 2007, s. 259–319.

⁸⁴ Barbara K. REINFELD, *Františka Plamínková (1875–1942), Czech Feminist and Patriot*, in: *Nationalities Papers 25*, č. 1, 1997. Jana BUREŠOVÁ, *Františka Plamínková jako představitelka liberálně orientovaných ženských spolků za první Československé republiky*, in: *Osobnost v politické straně. Sborník referátů z konference „Úloha osobností v dějinách politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1861–1999“*, Olomouc 19.–20. října 1999, Olomouc 2000, s. 227–242. TÁŽ, *T. G. Masaryk, Františka Plamínková a aspekt demokratizace nového československého státu*, in: *T. G. Masaryk, jeho spolupracovníci a vznik československého státu. Sborník příspěvků z XIII. semináře Masarykova muzea v Hodoníně 11.–12. listopadu 2008*, Hodonín 2009, s. 136–141. Jitka RAŠKOVÁ, *Ženská národní rada a Národní souročenství*, in: *Historica Olomucensia sv. 53*, Olomouc 2017, s. 367–379. Dana MUSILOVÁ, *Vztah Františky Plamínkové k rodině Masarykových*, in: *Charlotta G. Masaryková. Sborník příspěvků z konference ke 150. výročí jejího narození, konané 10. listopadu 2000 v Praze*, Praha 2001, s. 75–84.

⁸⁵ Srov. TÁŽ, *Život pro politiku: Františka Zeminová*, in: *Cesty k samostatnosti. Portréty žen v éře modernizace*, Praha 2010 s. 92–112. Tomáš BURSÍK, „*Národu jsem vždy věrně sloužila a vědomě nikomu škodu neučinila*“. *Františka Zeminová (1882–1962)*, in: *Securitas imperii. Sborník k problematice bezpečnostních služeb 14*, Praha 2006, s. 271–280. Martin NEKOLA, *Život a dílo Fráni Zeminové*, in: *CAS: časopis Masarykova demokratického hnutí 20*, č. 99, 2012, s. 13–21.

⁸⁶ Dana MUSILOVÁ, *Činnost poslankyně Jaromíry Batkové-Žáčkové v Národním shromáždění Československé republiky*, in: *Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity č. 16*, Ostrava 2009, s. 161–171.

⁸⁷ Eva SZOPOVÁ, *Dvě české političky – novinářky: Božena Víková-Kunětická a Františka Plamínková*, Brno 2011. Diplomová práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity.

které působily v rámci Československé strany lidové (ČSL). Historik Michal Pehr ve své práci *Cestami křesťanské politiky. Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích* z roku 2007 prezentuje biografické medailonky významných osobností křesťanské politiky v českých zemích od 90. let 19. století do současnosti. Do této publikace zařadil také 3 lidovecké poslankyně z let 1945–1948, Marii Trojanovou, JUDr. Helenu Koželuhovou-Procházkovou a Marii Skuhrovcovou. V roce 2019 editoval vzpomínky Marty Procházkové-Kastnerové na její matku JUDr. Helenu Koželuhovou-Procházkovou. V publikaci popisuje její veřejnou angažovanost a politickou činnost po skončení okupace v části s názvem *Naše Helenka*. Tato pasáž se primárně vztahuje k období od května 1945 do léta 1946 a zahrnuje rovněž pohled JUDr. Heleny Koželuhové-Procházkové na společenský a politický vývoj během let 1945 a 1946, na situaci v lidové straně, volební kampaň během první poloviny roku 1946, na následné zklamání lidovců z volebního výsledku, na stranické krize po skončení parlamentních voleb a na její vyloučení ze strany.⁸⁸ V roce 2018 publikoval Jiří Havelka monografii *Katolické političky? Český katolický feminismus (1896–1939)*, kde prezentuje detailnější pohled na změny sebepojetí žen v katolických organizacích na přelomu 19. a 20. století a na počátku 20. století. Klíčovou otázkou jeho výzkumu je, jak modernizační a sociální změny od 90. let 19. století do vypuknutí první světové války ovlivnily myšlení Augusty Rozsypalové a Františky Jakubcové. V rámci české historiografie v této monografii prozatím nejhluběji analyzoval veřejné aktivity, včetně angažovanosti Augusty Rozsypalové ve vrcholné politice během prvních 7 let meziválečného Československa. Z hlediska sborníkových příspěvků se zájem badatelské obce soustřeďuje na nejvýznamnější ženy tohoto proudu, především na Augustu Rozsypalovou⁸⁹ a JUDr. Helenu Koželuhovou-Procházkovou.⁹⁰

⁸⁸ Marta PROCHÁZKOVÁ-KASTNEROVÁ – Michal PEHR (ed.), *S odvahou k pravdě. Život političky Heleny Koželuhové, neteře bratří Čapků*, Vydání první. Praha 2019.

⁸⁹ Srov. Marie MACKOVÁ, *Z jeptišky poslankyni: Augusta Rozsypalová*, in: *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, Praha 2010, s. 113–136. Jiří HAVELKA, *Názory českých ženských katolických spolků na politickou aktivitu žen (20. a 30. léta 20. století)*, in: *Východočeské listy historické*, sv. 33, Hradec Králové 2015, s. 21–33. TÝŽ, *Katolické političky v zápase o úloze katolické ženy v moderní občanské společnosti (90. léta 19. století – 1. světová válka)*, in: *Kuděj: časopis pro kulturní dějiny* 17, č. 1–2, 2016, s. 20–43. TÝŽ, *Augusta Rozsypalová a Františka Jakubcová v zápase o zastřešující organizaci katolických žen (devadesátá léta 19. století – první světová válka)*, in: *Historie – Otázky – Problémy* 8, č. 2, 2016, s. 59–77. Jana BUREŠOVÁ, *Ženské katolické organizace v Čechách a na Moravě (1918–1938)*, in: *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-Uherské monarchie v letech 1918–1938*. Sborník z konference „Postavení římskokatolické církve a politický katolicismus v nástupnických státech v letech 1918–1938“ konané v Olomouci v roce 1996, Olomouc 2001, s. 207–215.

⁹⁰ Srov. Milan DRÁPALA, *Zmařený pokus o restituci pravicové politiky: Helena Koželuhová a volby v květnu 1946 jako katalyzátor krize v Československé straně lidové*, in: *Květnové volby 1946 – volby*

O politické činnosti žen v organizacích KSČ pojednává především monografie Jiřího Pernese *Komunistky s fanatismem v srdci* z roku 2006. V této práci se zabývá osobním a profesním životem 10 českých komunistek, z nichž 3 byly zároveň poslankyněmi prvních dvou parlamentů po skončení druhé světové války – Anežka Hodinová-Spurná, Marie Švermová-Švábová a Ing. Ludmila Jankovcová (po fúzi ČSSD do KSČ v červnu 1948 se stala členkou KSČ). Z komunistických političek aktivních v období Třetí republiky je nejlépe v české historiografii zmapována osobnost Marie Švermové-Švábové Švábové,⁹¹ nebo JUDr. Gertrudy Sekaninové-Čakrtové. Sborníkové příspěvky pojednávají kromě již uvedených osobností rovněž o osobním i profesním životě Anežky Hodinové-Spurné a Ing. Ludmily Jankovcové.

Činnost a postavení žen v sociálnědemokratickém a agrárním proudu politického spektra náleží mimo zorné pole badatelek a badatelů. Výjimku představuje například příspěvek historičky Renaty Wohlgemuthové v příspěvku s názvem *Účast žen v české sociální demokracii*. Ačkoliv již uběhlo více než 50 let od publikování této studie, zatím nevznikla jiná práce takto detailně mapující postavení a vývoj sociálně demokratických žen z přelomu 19. a 20. století. Na její práci částečně navázala historička a etnografka Blanka Soukupová, která se primárně zaměřila na ženské dělnické hnutí v Praze od druhé poloviny 19. století do počátku první světové války.

O agrárním proudu nebyla publikovaná žádná větší práce. Pozornost české historické obce se spíše soustřeďuje na významné političky tohoto proudu, zejména na Ing. dr. Marii Tumlířovou, Ludmilu Zatloukalovou-Coufalovou nebo Annu Chlebounovou. První jmenovanou ženu prezentovala historička Jana Brabencová ve sborníku příspěvků z mezinárodní konference, která se konala ve dnech 24.-25. května 2006. V tomto sborníku publikovala historička Jana Burešová příspěvek o politické činnosti Ludmily Zatloukalové-Coufalové během První republiky. Monografii o osobním a profesním životě Anny Chlebounové napsala v roce 1998 historička Marie Macková, která se však nespécializuje na dějiny žen, ale především na regionální historii okresu Ústí nad Orlicí, dějiny správy a církevní dějiny během dlouhého 19. století.

osudové? Československo před bouří, Praha 2014 s. 79–135. TÝŽ, *Zavržení liberalismu v Čechách a Helena Koželuhová. K ideologickému profilu poválečné republiky (1945–1948)*, in: *Soudobé dějiny* 6, č. 1, 1999, s. 7–44.

⁹¹ Jiří MALÍNSKÝ, *Marie Švermová: počáteční období politické dráhy reformní komunistické političky (1921–1938)*, in: *Ženy a politika (1890–1938)*, Praha 2014, s. 224–241. Jan HRUBÝ, *Paní Marie Švermová*, in: *Tvorba. Týdeník pro kulturu, umění, literaturu a politiku*, č. 38–39, 1990, s. 18–19, 21.

Cenné informace k bližšímu poznání společenské a politické situace v období Třetí republiky poskytuje dobová i soudobá odborná literatura. Z dobové literatury je cenným zdrojem informací o zahájení činnosti PNS publikace Václava Osvalda, která detailně popisuje první dvě schůze tohoto parlamentu ze dne 28. října 1945.⁹² Ze současné odborné produkce poskytují cenné informace práce Pavly Vošahlíkové, Jána Gronského, Karla Kaplana, Jiřího Kociana, Michala Pehra nebo Štefana Šutaje.⁹³ V těchto publikacích získáváme informace o situaci v obou parlamentech. Konkrétněji se na jejich vývoj a fungování zaměřují práce Evy Broklové, Vratislava Doubka, Martina Poláška, Karla Kaplana, Jiřího Slámy nebo Jana Dobeše.⁹⁴ Okrajově se vznikem PNS a ÚNS zabývá počátek první kapitoly v monografii Ondřeje Felcmana.⁹⁵ Vedle monografií vznikly také sborníkové příspěvky zkoumající vývoj a fungování obou parlamentů. Významnou měrou se o ně zasloužil Jan Dobeš,⁹⁶ který navíc v roce 2010 obhájil disertační práci s názvem *Národní shromáždění v letech 1945–1948*. Problematiku vývoje a činnosti PNS a ÚNS částečně zkoumají další sborníkové příspěvky, například Karolíny Adamové,⁹⁷ Magdaleny Pokorné,⁹⁸ Michala Pehra,⁹⁹

⁹² V. OSVALD, *Národní shromáždění...*

⁹³ Srov. Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Československá sociální demokracie a Národní fronta*, Praha 1985. Ján GRONSKÝ, *Dějiny československého státu a práva 1938–1948*, Praha 1971. TÝŽ, *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. Díl II. 1945–1960*, Praha 2006. Karel KAPLAN, *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946–1948. Diskuse v Národní frontě a názory expertů*, Praha 1993. TÝŽ, *Československo v poválečné Evropě*, Praha 1994. TÝŽ, *Nejvyšší politický proces M. Horáková a spol.*, Praha 1995. Jiří KOCIAN, *Československá strana národně socialistická v letech 1945–1948: organizace, program, politika*, Brno 2002. TÝŽ, *Politický systém v letech 1945–1948*, in: Jiří Malíř a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, 2., Brno 2005, s. 1125–1131. Michal PEHR, *Zápas o nové Československo 1939–1946: válečné představy a poválečná realita*, Praha 2011. Štefan ŠUTAJ, *Občianské politické strany na Slovensku v rokoch 1944–1948*, Bratislava 1999.

⁹⁴ Eva BROKLOVÁ, *Volební zákony pro parlamentní volby 1946*, in: *Stránkami soudobých dějin. Sborník statí k pětadesátinám historika Karla Kaplana*, Praha 1993. Vratislav DOUBEK – Martin POLÁŠEK a kol., *Parlament v čase změny: případové studie z vývoje českého a československého parlamentarismu*, Praha 2011. Karel KAPLAN – Jiří SLÁMA, *Parlamentní volby v Československu v letech 1935, 1946 a 1948*, Praha 1991. Jan DOBEŠ, *Ústavodárné národní shromáždění po únoru 1948*, in: Jiří Kocian – Markéta Devátá (edd.), *1948: únor 1948 v Československu – nástup komunistické totality a proměny společnosti*, Praha 2011.

⁹⁵ Ondřej FELCMAN, *Československý parlament na prahu Pražského jara. Národní shromáždění na cestě k reformě (1964–duben 1968)*, Praha – Univerzita Hradec Králové 2015.

⁹⁶ J. DOBEŠ, *Ústavodárné národní shromáždění po únoru 1948*, in: Jiří Kocian – Markéta Devátá (edd.), *1948: únor 1948 v Československu – nástup komunistické totality a proměny společnosti*, Praha 2011, s. 83–91. TÝŽ, *Národní shromáždění před únorem 1948 a po něm*, in: *Slovensko a Európa v roku 1948*, Banská Bystrica 2018, s. 116–132. TÝŽ, *Zákonodárny sbor v podmímkách lidové demokracie – Prozatímní národní shromáždění*, in: *1945: konec války a obnova Československa*, Praha 2018, s. 166–179.

⁹⁷ Karolína ADAMOVÁ, *Stručné dějiny práva v ČSR v období 1938 – počátek roku 1948 se zřetelem k vývoji v českých zemích*, in: *Sešity Ústavu pro soudobé dějiny*, sv. 5, Praha 1993, s. 7–40.

⁹⁸ Magdalena POKORNÁ, *Čeští vědci v Prozatímním a Ústavodárném národním shromáždění od října 1945 do února 1948*, in: *Práce z dějin Československé akademie věd*, Praha 1988, s. 125–180.

⁹⁹ Michal PEHR, *Prozatímní Národní shromáždění 1945–1946. Podivný parlament*, in: *Kapitoly z dějin*

nebo Milana Hanzla.¹⁰⁰ O společenském vývoji v letech 1945–1948 se dozvídáme především z prací Igora Tomeše, Jakuba Rákosníka, Jana Hrona a Lenky Kalinové.¹⁰¹

Zahraniční historiografie týkající se participace žen v parlamentní politice

Západní historická obec (hlavně anglosaský svět a Francie) neprojevuje výrazný zájem o začlenění kulturních a genderových odlišností států středovýchodní Evropy do svého univerzálního pojetí dějin a naopak historické práce tohoto geografického prostoru mají tendenci marginalizovat význam žen v historii. Výzkumem parlamentní participace žen se dlouhodobě zabývají především badatelé a badatelky anglicky mluvících zemí. Výsledky jejich práce daleko převyšují produkci české historické vědy včetně počtu odborných publikací a metod výzkumu. Západoevropské a americké badatelské obce rovněž tuto problematiku pojmají interdisciplinárně, zejména využitím poznatků z politologie, sociologie, etnologie nebo psychologie. V jejich literární produkci vzniká tak mnoho obecných syntéz i konkrétních monografií týkajících se této problematiky.

Z hlediska výzkumných přístupů, jakými se výše uvedená problematika zpracovává, se jedná nejčastěji o životní příběhy významných političek; komparativní práce o ženách v jednotlivých parlamentech v různých geopolitických oblastech světa a o jejich postavení v parlamentní politice během různých historických epoch. Méně častými přístupy jsou zpracovávání parametrů politické participace ženské složky populace v konkrétním prostoru a čase nebo analyzování role žen v parlamentech.

V rámci typologie výzkumu participace žen v parlamentní politice se využívá mezi deskriptivním a nominálním zastoupením žen v parlamentech. První typ výzkumu

stavovského a parlamentního zřízení. Sborník příspěvků z 54. konference Mezinárodní komise pro dějiny stavovství a parlamentarismu v Praze, Praha 2004, s. 171–178.

¹⁰⁰ Milan HANZL, *Vliv válečné zkušenosti na politické postoje poslankyň Národního shromáždění v letech 1945–1946* in: České, slovenské a československé dějiny 20. století 11, Ústí nad Orlicí 2017, s. 179–189. TÝŽ, *Poslankyně Národního shromáždění 1945–1948 ve světle statistiky*, in: Východočeské listy historické, Univerzita Hradec Králové 42, Hradec Králové 2019, s. 49–64. TÝŽ, *Podobná očekávání, rozdílný výsledek. Problematika školství v letech 1945–1948 z pohledu poslankyň československého a britského parlamentu*, in: *Historica Olomucensia*, Univerzita Palackého v Olomouci 58, Olomouc 2020, s. 185–210.

¹⁰¹ Jakub RÁKOSNÍK – Igor TOMEŠ, *Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918–1992*, Praha 2012. Jakub RÁKOSNÍK, *Sovětizace sociálního státu. Lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945–1960*, Praha 2010. Jan HRON, *Změny v oblasti mezd v období 1945–1953*, Praha 1968. Lenka KALINOVÁ, *Východiska, očekávání a realita poválečné doby. K dějinám české společnosti v letech 1945–1948*, Praha 2004. TÁŽ, *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám v letech 1945–1969*, Praha 2007.

má dlouhodobější tradici, která sahá do 50. let minulého století.¹⁰² V roce 1955 francouzský sociolog a politolog Maurice Duverger ve své monografii *La participation des femmes à la vie politique* jako jeden z prvních zdůrazňoval tento typ výzkumu v rámci vlivu volebních systémů při určování zvolených žen do parlamentů.¹⁰³ O spojení výše uvedených typů výzkumu se zasloužila především britská politoložka Anne Phillips, která v roce 1995 publikovala průlomovou studii *The Politics of Presence*. V této práci vycházela z argumentace, že političky jsou nejlépe vhodné pro prosazování zájmů žen v zákonodárných sborech vzhledem k jejich každodenním zkušenostem (preferenze typu vzdělávání, rozdělení výdělečné a nevýdělečné práce, výchova dětí apod.).¹⁰⁴ Druhý typ výzkumu zohledňující nominální zastoupení žen v parlamentech je méně využíván s ohledem na několik faktorů. Především se jedná o marginální účast žen, které poprvé mohly vstoupit do parlamentů v jednotlivých státech. Rovněž výzkumy prokázaly existenci překážek hned po vstupu političek do parlamentu, zejména se jednalo o rigiditu parlamentní praxe, jak poukazovala mimo jiné Anne Phillips. Přesto tento typ empirického výzkumu přináší objektivní výsledky, zejména dokládá, že volební systémy založené na poměrném zastoupení více preferují pasivní volební právo žen.

Oba přístupy využila především řada historiček a historiků z Velké Británie a USA. Z obecných syntéz přináší inspirativní pohled na boj Britek za volební právo v letech 1867–1928 a počátky jejich participace v britském parlamentu britská historička Krista Cowman ve své monografii *Women in British politics, c.1689–1979* z roku 2010.¹⁰⁵ Americké socioložky Melanie Hughes a Pamela Marie Paxton zdokumentovaly na základě statistických údajů a detailních případových studií historické trendy podílu žen na politické moci v 6 geografických oblastech světa (Sovětský svaz, USA, Latinská Amerika, Blízký východ a severní Afrika, jihovýchodní Asie a státy subsaharské Afriky) ve své práci *Women, Politics, and Power. A Global Perspective* z roku 2014. Hlavním specifikem této syntézy je kladení důrazu na srovnávání různých cest, jak ženy usilovaly o získání politické moci a jak svůj vstup

¹⁰² Srov. Lena WÄNGNERUD, *Women in Parliaments: Descriptive and Substantive Representation*, in: *Annual review of political science* 12, 2009, s. 51–70.

¹⁰³ Maurice DUVERGER, *La participation des femmes à la vie politique*, Paris 1955.

¹⁰⁴ Anne PHILLIPS, *The Politics of Presence*, Oxford 1995.

¹⁰⁵ Krista COWMAN, *Women in British politics, c.1689–1979*, London 2010.

do vrcholné politiky dokázaly využít.¹⁰⁶ Iluzi britských sufražetek ohledně participace žen v parlamentní politice a především jejich první konfrontace s každodenní realitou v parlamentu výstižně prezentuje sborník studií s názvem *The Aftermath of Suffrage. Women, Gender, and Politics in Britain, 1918–1945* z roku 2013, který editovala britská historička Julie Gottlieb a britský historik Richard Toye.¹⁰⁷ Změnou situací v dolní komoře britského parlamentu po přijetí zákona o pasivním volebním právu pro ženy se zabývá Richard Toye ve studii s názvem *The House of Commons in the Aftermath of Suffrage*.¹⁰⁸

Kongres USA a britský parlament vydávají publikace, jimiž prezentují stručnou historii participace žen v jejich parlamentní politice, statistické údaje o vývoji počtu zákonodárkyň z jednotlivých stran nebo stručné biografické medailonky o profesním a osobním životě těchto žen. V USA se jedná o publikaci s názvem *Women in Congress, 1917–2020*¹⁰⁹ a ve Velké Británii o publikaci *Women in Parliament: a guide to the history of women's participation in Parliament and their representation in the historical collections*.¹¹⁰ Rovněž i samy členky parlamentů píší o historii žen v rámci parlamentní politiky. Jednou z nejvýznamnějších je labouristická poslankyně Rachel Reeves, která společně s historikem Richardem Carrem publikovala v roce 2017 monografii o politickém životě významné labouristické poslankyně Alice Bacon – *Alice in Westminster. The political life of Alice Bacon*.¹¹¹ Jejím stěžejním dílem je monografie *Women of Westminster. The MPs who changed politics* z roku 2019, v níž se převážně zaměřuje na nejvýznamnější členky britského parlamentu a jejich zásluhy z hlediska ženské emancipace.¹¹² Z periodik je třeba zmínit především časopis *Women's history review*, kde se často nacházejí články o ženské participaci na parlamentní politice v různých obdobích a státech. Veřejnou činnost českých a slovenských žen od 90. let 19. století do pádu komunistického režimu v Československu prezentuje z obecného hlediska například příspěvek americké politoložky Sharon L. Wolchik s názvem *Czech*

¹⁰⁶ Melanie HUGHES – Pamela Marie PAXTON, *Women, Politics, and Power. A Global Perspective*, Los Angeles – London 2014.

¹⁰⁷ Julie GOTTLIEB – Richard TOYE (edd.), *The Aftermath of Suffrage. Women, Gender, and Politics in Britain, 1918–1945*, Basingstoke – New York 2013.

¹⁰⁸ Richard TOYE, *The House of Commons in the Aftermath of Suffrage*, in: Julie V. GOTTLIEB – Richard TOYE, *The Aftermath of Suffrage. Women, Gender, and Politics in Britain, 1918–1945*, London 2013.

¹⁰⁹ *Women in Congress, 1917–2020*, Washington DC 2020.

¹¹⁰ *UK – Women in Parliament: a guide to the history of women's participation in Parliament and their representation in the historical collections*, London 2015.

¹¹¹ Rachel REEVES – Richard CARR, *Alice in Westminster. The political life of Alice Bacon*, London 2017.

¹¹² Rachel REEVES, *Women of Westminster. The MPs who changed politics*, London 2019.

and Slovak women and political leadership z roku 1996.¹¹³

Z pohledu historiografie našich zahraničních sousedů nejlepší výsledky v oblasti výzkumu činnosti žen v parlamentech vykazuje rakouská a německá historická věda. Největší přínos obsahují publikace historiček Birgitty Bader-Zaar a Gabrielly Hauch. Záslouhou historičky Gabrielly Hauch vznikla v roce 1995 syntéza *Vom Frauenstandpunkt aus. Frauen im Parlament, 1919–1933*.¹¹⁴ Tato publikace se zabývá činností a statusem političek v rakouském parlamentu během meziválečného období. Na tuto práci navázala v roce 2009 další monografií s názvem *Frauen bewegen Politik. Österreich 1848–1938*, kde v delším časovém rámci vysvětluje očekávání aktivistek bojujících za volební právo žen a jejich první zkušenosti v rakouské parlamentní politice.¹¹⁵ Zajímavé příspěvky o politické participaci žen přináší periodikum *Frauen, Politik, Transformation* vydávaný pro *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften*. Do tohoto periodika přispívá svými studii rovněž rakouská historička Birgitta Bader-Zaar, která se specializuje zejména na problematiku boje rakouského ženského hnutí za získání volebního práva pro ženy. Rovněž reflektuje první zkušenosti žen v rakouském parlamentu během meziválečného období, jak dokládá mimo jiné její studie *Die politische Partizipation der bürgerlich-liberalen Frauenbewegung in Österreich 1918–1934* ve výše zmíněném periodiku. Tato studie ilustruje první výzvy, kterým čelily hlavní představitelky rakouského ženského hnutí po vstupu do parlamentní politiky, včetně politické roztržitosti liberálního tábora a jeho koncentrace ve Vídni, což byla jedna z hlavních příčin inklinace žen v provinciích k německým nacionalistům.¹¹⁶ V rámci stoletého výročí od získání volebního práva pro rakouské ženy se Birgitta Bader-Zaar také spolupodílela na vytvoření kolektivní monografie s názvem „*Sie meinen es politisch!*“ *100 Jahre Frauenwahlrecht in Österreich: Geschlechterdemokratie als gesellschaftspolitische Herausforderung* z roku 2019. Z hlediska samotné participace žen uvnitř rakouského parlamentu přináší tato monografie především poznání změn genderových vztahů po vstupu Rakušank do parlamentní politiky, včetně jejich strategických postupů na ovlivňování politické

¹¹³ Sharon L. WOLCHIK, *Czech and Slovak Women and Political Leadership*, in: *Women's history review* 5, č. 4, 1994, s. 525–538.

¹¹⁴ Gabriella HAUCH, *Vom Frauenstandpunkt aus. Frauen im Parlament 1919–1933*, Wien 1995.

¹¹⁵ TÁŽ, *Frauen bewegen Politik Österreich 1848–1938*, Innsbruck 2009.

¹¹⁶ Birgitta BADER-ZAAR, *Die politische Partizipation der bürgerlich-liberalen Frauenbewegung in Österreich 1918–1934*, in: *Frauen – Politik – Transformation*, Innsbruck – Wien, s. 93–117.

moci.¹¹⁷ K tomuto výročí ředitelství rakouského parlamentu publikovalo brožuru s názvem *Frauen im Parlament. Nationalrat und Bundesrat, 1919-1934, 1945-2019*, která obsahuje základní údaje o narození, stranické příslušnosti, civilním povolání a délce politických mandátů jednotlivých členek rakouského parlamentu během jeho existence (do roku 2019). Výše zmíněné údaje jsou doplněny jejich fotografiemi. Bližší informace o osobním a kariéřním životě podává pouze u nejvýznamnějších političek.¹¹⁸

V německé historiografii byly zpracovány syntézy o participaci žen v parlamentní politice meziválečného Německa a v letech studené války. Ze všech našich sousedních států publikovali nejvíce historických prací na výše zmíněné téma němečtí autoři a autorky. Některé tyto práce vznikaly ještě před znovusjednocením Německa v roce 1990. Již na konci 60. let minulého století publikovala socioložka Mechthild Fülles monografii s názvem *Frauen in Partei und Parlament*, která se zabývá činností a postavením žen v parlamentu Spolkové republiky Německo (SRN) od skončení druhé světové války do roku 1966.¹¹⁹ Významným přínosem je encyklopedický slovník týkající se zejména složení, počtu, stranického zastoupení a životopisných informací poslankyň německého parlamentu v době Výmarské republiky a v rámci SRN (během let 1949–1983) – *Parlamentarierinnen in deutschen Parlamenten, 1919–1983*.¹²⁰ Obdobně v roce 1985 publikovala historička Wickert Christl kolektivní životopisnou studii o sociálně demokratických poslankyních ve Výmarské republice pod názvem *Frauen im Parlament: Lebensläufe sozialdemokratischer Parleментарierinnen in der Weimarer Republik*. Jedná se také o přínosný přehled nepublikovaných a publikovaných autobiografií, biografií nebo memoárů výše uvedené skupiny žen.¹²¹ Na tuto studii navázala v roce 2008 publikováním další studie o činnosti a postavení sociálních demokratek v parlamentech Výmarské republiky a SRN během let 1949–1972. Tato studie byla publikována ve sborníku *90 Jahre Frauenwahlrecht!: eine Dokumentation*, který byl vydán u příležitosti devadesátiletého výročí od nabytí volebního práva pro německé ženy.¹²²

¹¹⁷ Blaustrumpf ahoi! (ed.), „*Sie meinen es politisch!*“ *100 Jahre Frauenwahlrecht in Österreich. Geschlechterdemokratie als gesellschaftspolitische Herausforderung*, Wien 2019.

¹¹⁸ Susanne ROTH – Ulrike FELBER a kol. (edd.), *Frauen im Parlament. Nationalrat und Bundesrat, 1919–1934, 1945–2019*, Wien 2019.

¹¹⁹ Mechthild FÜLLES, *Frauen in Partei und Parlament*, Köln 1969.

¹²⁰ Günther WELLER – Helene GROSS – Christa PAMPEL, *Parlamentarierinnen in deutschen Parlamenten, 1919–1983*, Bonn 1983.

¹²¹ Christl WICKERT, *Frauen im Parlament: Lebensläufe sozialdemokratischer Parleментарierinnen in der Weimarer Republik*, Stuttgart 1985.

¹²² Elke FERNER (ed.), *90 Jahre Frauenwahlrecht!: eine Dokumentation*, Berlin 2008.

Pohledy na různé aspekty práce žen v německé parlamentní politice zpracovala historička Heide-Marie Lautere ve své monografii s názvem *Parlamentarierinnen in Deutschland 1918/19–1949*. Na základě životních příběhů 13 předních političek se zaměřuje mimo jiné na otázky ohledně vlivu kvantitativního zastoupení žen na celkový vývoj politiky nebo prezentuje vhledy do každodenní ženské praxe uvnitř parlamentu.¹²³ Ke stoletému výročí vstupu žen do německého parlamentu publikovala v roce 2018 historička Dorothee Linnemann bohatě ilustrovaný sborník s názvem *Damenwahl! 100 Jahre Frauenwahlrecht*.¹²⁴ Německá historiografie se také zaměřuje na činnost, postoje a specifika žen v rámci určitých regionů Německa.¹²⁵

V polské historiografii patří dějiny žen a genderová historie k okrajovým záležitostem. Polská historička Sylwia Kuźma-Markowska z Varšavské univerzity spatřuje tyto nedostatky v několika faktorech – obecná nedůvěra badatelské obce k feminizmu, dominance politické historie, obecný nedostatek interdisciplinárních přístupů v rámci polské historické vědy nebo strukturální rigidita, která je podle ní charakteristická pro univerzity v Polsku.¹²⁶ V roce 1996 byla pod vedením historičky Anny Żarnowskiej založena komise pro zkoumání historie žen (*Komisji Historii Kobiet Komitetu Nauk Historycznych*) v rámci institutu historických věd, který je součástí Polské akademie věd. Tato organizace usiluje o vytvoření fóra týkajícího se historie žen a o aplikaci nových přístupů bádání v rámci polské historické vědy. Hlavní těžiště tohoto výzkumu v polské historické obci se zaměřuje především na dílčí studie, které analyzují činnost a postavení političek v meziválečném období.¹²⁷ Ze syntetických prací

¹²³ Marie Heide LAUTERER, *Parlamentarierinnen in Deutschland 1918/19–1949*, Königstein 2002.

¹²⁴ Dorothe von LINNEMANN, *Damenwahl! 100 Jahre Frauenwahlrecht*, Frankfurt am Main 2018.

¹²⁵ Srov. Ina HOCHREUTHER, *Frauen im Parlament: südwestdeutsche Parlamentarierinnen von 1919 bis heute*, Stuttgart 2002. Harald MITTELSDORF (ed.), „Jetzt endlich können die Frauen Abgeordnete werden!“ *Thüringer Parlamentarierinnen und ihre Politik*, Weimar 2003.

¹²⁶ Sylwia KUŹMA-MARKOWSKA, *Why There Is No Gender History in Poland?*, in: *Dialogue and Universalism* 20(5), s. 9–18.

¹²⁷ Srov. (řazeno chronologicky): Andrzej CHOJNOWSKI, *Kobiety i polityka w Drugiej Rzeczypospolitej*, in: *Kobieta i świat polityki*, red. A. Żarnowska, A. Szwarz, Warszawa 1996, s. 9–17. Michał ŚLIWA, *Kobiety w parlamencie Drugiej Rzeczypospolitej*, in: *Kobieta i świat polityki*, red. A. Żarnowska, A. Szwarz, Warszawa 1996, s. 53–70. TÝŽ, *Udział kobiet w wyborach i ich działalność parlamentarna*, in: *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, red. A. Żarnowska, A. Szwarz, Warszawa 2000, s. 49–60. Michał PIETRZAK, *Sytuacja prawna kobiet w Drugiej Rzeczypospolitej*, in: *Tamtéž*, s. 77–91. Sylwia KUŹMA-MARKOWSKA, *Soldiers, members of parliament, social activists: the Polish women's movement after World War I.*, in: *History of Warfare. Aftermaths of war: women's movements and female activists, 1918–1923* 63, Leeds 2008, s. 265–286. Mariola KONDRACKA, *Aktywność parlamentarna posłanek i senatorek Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1927*, in: Agnieszka Janiak-Jasińska – Katarzyna Sierakowska – Andrzej Szwarz (edd.), *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki. Samoorganizowanie się kobiet po 1918 roku (na tle porównawczym)*, tom II, Warszawa 2009, s. 49–73. Anna TARNOWSKA, *Narodziny trzeciej „pleci”*. *Kobieta w prawie publicznym II RP*, in: *Pleć w*

mají důležitý význam biografické encyklopedie členstva obou komor polského parlamentu během meziválečných let – *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939*.¹²⁸ V poznání této problematiky je přínosná také disertační práce historičky Dobrochny Kałwy, která byla publikována v roce 2001 pod názvem *Kobieta aktywna w Polsce międzywojennej. Dylematy środowisk kobiecych*. Jejím významným přínosem je rekonstrukce změn v oblasti norem a vzorců sociálních rolí polských žen po získání volebního práva a v kontextu realizace ženské emancipace.¹²⁹ Velkým nedostatkem je minimum životopisných monografií o představitelkách polské parlamentní politiky. Z poslední produkce vznikla biografie o meziválečné poslankyni Zofii Moraczewské, kterou sepsala historička Kamila Cybulska.¹³⁰

Slovenská historiografie zaostává ve výzkumech dějin žen, respektive genderové historie, nejen vůči anglosaským zemím, ale také v rámci středoevropského prostoru (Maďarsku, Polsku, Německu, Rakousku a českým zemím), jak potvrdila slovenská historička Gabriela Dudeková.¹³¹ V roce 2011 se podílela na kolektivní monografii s názvem *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*, která se stala ve slovenské historické vědě prvním a průkopnickým příspěvkem týkajícím se problematiky dějin žen a genderové historie. O významu této monografie svědčí i fakt, že se na ní spolupodílelo 30 spoluautorů, z nichž převážná část pracuje ve společenskovědních ústavech Slovenské akademie věd, a její rozsah činí 773 stran. Hlavní pozornost je soustředěna na období 19. a 20. století. Politickou angažovaností

życiu publicznym, różnorodność problemów i perspektyw, red. M. Jeziński, M. Winclawska, B. Brodzińska, Toruń 2009, s. 197–209. Marek PODKOWSKI, *Udział kobiet w parlamentach Drugiej Rzeczypospolitej*, in: *Pozycja prawna kobiet w dziejach*, red. S. Rogowski, Wrocław 2010, s. 159–169. Marcin ŁYSKO, *Udział kobiet w życiu publicznym II Rzeczypospolitej Polskie*, in: *Miscellanea Historico-Iuridica*, T. 14, z. 1, 2015, s. 381–400.

¹²⁸ Małgorzata SMOGORZEWSKA – Andrzej Krzysztof KUNERT (edd.), *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny. T. 1, A–D*, Warszawa 1998. TÍŽ (edd.), *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny. T. 2, E–J*, Warszawa 2000. Piotr MAJEWSKI – Grzegorz MAZUR (edd.), *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny. T. 3, K–L*, Warszawa 2005. TÍŽ (edd.), *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny. T. 4, M–P*, Warszawa 2009.

¹²⁹ Dobrochna KAŁWA, *Kobieta aktywna w Polsce międzywojennej. Dylematy środowisk kobiecych*, Kraków 2002.

¹³⁰ Kamila CYBULSKA, *O niepodległość i prawa kobiet. Zofia Moraczewska 1873–1958. Życie i działalność*, Warszawa 2021.

¹³¹ Zdeňka KALNICKÁ, *Nový krok v genderovém výzkumu na Slovensku / Dudeková, Gabriela a kol. 2011. Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied (recenze, zprávy a komentáře) in: *Gender, rovné príležitosti, výzkum* 13, č. 2, 2012, s. 100.

žen na Slovensku se zabývá podkapitola s názvem *Od dobročinnosti k politice*, na jejímž vypracování se podílela Gabriela Dudeková a slovenský historik Milan Podrimavský.¹³²

Archivní prameny

K realizaci předkládané práce poskytují nezbytné informace archivní prameny, především z Archivu Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (ČR), Národního archivu ČR, Ústavu pro studium totalitních režimů nebo Všeodborového archivu Českomoravské konfederace odborových svazů (VA ČMKOS). Společným jmenovatelem těchto pramenů je nesourodost dochovaných archiválií a jejich různorodá výpovědní hodnota. Z kvantitativního hlediska o některých zkoumaných poslankyních nalezneme poměrně dostatek informací, ačkoliv se většinou nejedná o informace týkající se jejich parlamentní činnosti, a u dalších poslankyň PNS i ÚNS získáváme minimum údajů.

Výzkum činnosti poslankyň můžeme opřít o primární pramennou základnu v Archivu Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR (APČR). V jeho archivních fondech se nacházejí osobní indexy jednotlivých poslankyň PNS a ÚNS, které poskytují informace o jejich kariérním životě, veřejné angažovanosti nebo odbojové činnosti během nacistické okupace. Z těchto indexů se také dozvídáme základní údaje z osobního života, včetně stranické příslušnosti, věku, národnosti, profese, náboženského vyznání a rodinného stavu. Zároveň v nich můžeme vysledovat délku jejich parlamentní kariéry a členství v jednotlivých výborech zkoumaných parlamentů. V drtivé většině se však z nich nedozvídáme informace o životě těchto poslankyň po skončení jejich parlamentní činnosti, především pak data úmrtí.

Primárním zdrojem informací k poznání činnosti poslankyň jsou těsnopisné zprávy ze schůzí parlamentu a parlamentní tisky. Tyto zprávy umožňují vytvořit obraz politických názorů, vztahů k ostatním politickým stranám, četnosti interpelací a rozprav, interpretace jednotlivých témat poslankyň a především vymezují ženský a mužský prostor v obou sledovaných parlamentech. Těsnopisné zprávy i parlamentní tisky jsou zpřístupněné ve Společné česko-slovenské digitální knihovně parlamentu ČR. Naopak málo informací získáváme ze zápisů schůzí parlamentních výborů. Zápisy obsahují ve většině případů pouze údaje o přítomnosti jejich členů a pořadu jednání.

¹³² Gabriela DUDEKOVÁ (ed.), *Na ceste k modernej ženě. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*, Bratislava 2011.

Národní archiv ČR ve svých fondech obsahuje spíše doplňkové informace především o činnosti poslankyň v rámci politických stran Národní fronty Čechů a Slováků (NF) nebo veřejné angažovanosti. Jedná se zejména o fondy: Archiv Československé strany socialistické (AČSS) – Odbor žen a Politických pracovníci 1897-1948; Komunistická strana Československa (KSČ), Ústřední výbor (ÚV) 1945-1989 – ústřední komise žen. Archiválie v těchto fondech mají různou výpovědní hodnotu. V první řadě lépe objasňují vztah komunistek a socialistek vůči vlastnímu stranickému vedení; jejich politické postoje, nejčastěji artikulovaná témata nebo strategické postupy proti konkurenčním stranám NF, zejména v rámci předvolební kampaně do ÚNS. Navíc fond AČSS poskytuje osobní informace o socialistických poslankyních v období Třetí republiky (Františka Zeminové, Jarmile Uhlířové, Mileně Šmejcové, JUDr. Miladě Horákové, Jaromíře Žáčkové-Batkové nebo JUDr. Boženě Pátkové). Nejvíce informací je o Františce Zeminové, což souvisí s jejím postavením a dlouholetým působením v této straně. Fond KSČ, ÚV 1945–1989 – ústřední komise žen obsahuje také zprávy o činnosti a vztazích uvnitř NFŽ. Retrospektivní pohled na činnost a především vztahy v NFŽ během Třetí republiky poskytují pounorové zprávy sociální demokratky Miloslavy Grimmichové, které jsou uloženy v jejím osobním fondu.¹³³ Z osobních fondů poslankyň je třeba uvést nezpracované fondy Anežky Hodinové-Spurné a Heleny Koželuhové-Procházkové. Posledně zmíněný není prozatím přístupný badatelům. Ve fondu Anežky Hodinové-Spurné najdeme archiválie spíše z její činnosti v organizacích ženského hnutí, projevů v rámci stranické agitace nebo materiály soukromého charakteru (osobní korespondence, cestovní doklady, fotografie, diáře nebo různá vyznamenání) než z oblasti parlamentního života.¹³⁴

Ústav pro studium totalitních režimů (ÚSTR) poskytuje zprávy orgánů bezpečnostních složek o sledování poslankyň v období Třetí republiky, o činnosti některých z nich v emigraci; záznamy o přípravách a justičním procesu s JUDr. Miladou Horákovou a později s Marií Švermovou-Švábou nebo o výsleších některých zadržených političek, především Františky Zeminové, Mileny Šmejcové, Antonie Kleinerové, Marie Švermové-Švábové a JUDr. Milady Horákové. Díky těmto archiváliím můžeme lépe zmapovat životní osudy poslankyň po skončení jejich parlamentní činnosti.

¹³³ NA, f. Grimmichová Miloslava č. 61, kart. 8, arch. j. 36.

¹³⁴ NA, f. Anežka Hodinová-Spurná č. 1219 (nezpracovaný).

VA ČMKOS v roce 2021 ukončil svou činnost a jeho materiály převzal Národní archiv ČR. Během mého výzkumu v předešlých letech obsahoval cenné informace o zaměstnaneckých a sociálních poměrech ženské populace včetně statistických údajů. O poslankyních poskytuje minimum informací. Jedná se převážně o stručné zprávy z jejich projevů na veřejných shromážděních v rámci odborového hnutí.

Tištěné prameny

Vedle téměř úplné absence osobních fondů poslankyň máme také minimum informací o parlamentní činnosti v jejich memoárech. Vzpomínky Marie Švermové-Švábové publikovala její dcera Jiřina. V těchto vzpomínkách popisuje okrajově své zkušenosti z PNS a ÚNS, především v souvislosti s prací v ženském hnutí, předvolební kampaní do parlamentu v roce 1946 a politickou situací od skončení voleb do ÚNS po komunistický převrat v únoru 1948.¹³⁵

Absenci informací lze částečně kompenzovat texty, které poslankyně psaly do tiskovin politických stran NF (především *Rudé právo*, *Naše Demokracie*, *Národní obroda*, *Lidová demokracie*, *Svobodné slovo*, *Slovo národa*, *Čin*, *Zář*) nebo ženských periodik (*Československá žena*, *Hlasatelka*, *Rada žen* nebo *Vlasta*). Stranická periodika poskytují informace především o projednávaných návrzích zákonů v PNS i ÚNS, o projevech poslankyň pronesených v rámci parlamentních rozprav nebo o programových prohlášeních a kandidátních listinách jednotlivých stran NF. Poslankyně v nich rovněž prezentovaly příspěvky týkající se různých společenských, politických, ekonomických nebo kulturních témat. Ženská periodika mají různorodou výpovědní hodnotu, pokud se týká parlamentní činnosti žen během let 1945–1948. Nejlépe čtenáře informuje o této problematice časopis NFŽ *Československá žena*. Některé poslankyně na stránkách tohoto periodika zveřejňovaly témata korespondující s jejich projevy v parlamentě nebo v různých stranických proklamacích. Navíc na první stránce se nacházejí tehdejší aktuální zprávy z tuzemska a zahraničí. Periodikum *Hlasatelka* prezentuje příspěvky národních socialistek týkající se ženské populace, především o zásobování domácností či zajišťování kvalitní výživy a zdravotní péče dětem. Týdeník *Rada žen* byl vydáván organizací Rada československých žen (RČŽ). Jeho články se zabývaly parlamentní činností političek výjimečně, snažily se zaujmout co nejširší počet žen aktuálními zprávami a reportážemi z domova i ze zahraničí, příspěvky z oblasti kultury, „oddechovými“ příběhy pro ženy, praktickými radami

¹³⁵ Marie ŠVERMOVÁ, *Vzpomínky*, Praha 2008.

pro řízení domácnosti nebo otázkami souvisejícími s ženskou emancipací. V roce 1947 nahradil toto periodikum nový týdeník s názvem *Vlasta*, který měl populárnější charakter než Rada žen. Články o prosazování emancipace žen a jejich sociálním statusu byly upozaděny a začaly převažovat příspěvky o módě, vaření, výchově dětí, volnočasových aktivitách nebo různé rady pro vedení domácnosti. Po získání monopolu moci KSČ v únoru 1948 se týdeník *Vlasta* stal propagačním médiem komunistického režimu.

V periodikách *Demografie. Revue pro výzkum populačního vývoje* nebo *Sociální Revue: věstník ministerstva sociální péče* se téměř vůbec nevyskytují údaje o parlamentní činnosti žen, ale dozvídáme se v nich o tématech projednávaných v parlamentu. Zejména se jednalo o otázky vztahující se k ženské a dětské populaci (zaměstnanost žen, podíl porodnosti a dětské úmrtnosti, vzdělávání žen apod.). Informační hodnotu těchto periodik zvyšují statistické analýzy vztahující se k důležitým „ženským“ tématům.

Programy politických stran obsahují rovněž vize o budoucím postavení žen v československé společnosti. Programy pro květnové volby roku 1946 jsou publikovány vedle stranických periodik i v brožurě *Koho volit? Programy politických stran*.¹³⁶ V delším časovém úseku můžeme srovnat politické programy sociálních demokratů a československých (českých) socialistů v edici pramenů, které publikovali v 90. letech 20. století historikové Petr Prokeš a Josef Harna.¹³⁷ Tyto vize prezentují také dobové publikace podávající zprávy ze stranických sjezdů konaných v období Třetí republiky. Jedná se především o XX. manifestační sjezd sociálně demokratické strany z října roku 1945,¹³⁸ VIII. sjezd KSČ z března roku 1946¹³⁹ nebo XXI. řádný sjezd sociálních demokratů z listopadu 1947.¹⁴⁰ Vedle programových postulátů politických stran jsou důležité vládní programy včetně *Košického vládního programu* nebo *Dvouletého hospodářského plánu*.¹⁴¹

¹³⁶ *Koho volit? Programy politických stran*, Praha 1946.

¹³⁷ Petr PROKŠ (ed.), *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948*, Praha 1999. Josef HARNA (ed.), *Politické programy českého národního socialismu 1897–1948*, Praha 1998.

¹³⁸ Eduard Oldřich BERGER (ed.), *Protokol XX. manifestačního sjezdu Československé sociální demokracie, který se konal ve dnech 18., 19., 20. a 21. října 1945 ve Smetanově síni Obecního domu hl. města Prahy*, Praha 1946.

¹³⁹ *Sněm budovatelů šťastné a silné republiky. VIII. sjezd KSČ 28.–31.III.1946*, Praha: zpráva o činnosti strany od VII. do VIII. sjezdu KSČ, Praha 1946.

¹⁴⁰ *Zpráva o činnosti Československé sociální demokracie k XXI. řádnému sjezdu v Brně 14.–16. 11. 1947*, Brno 1947.

¹⁴¹ Srov. *Košický vládní program. Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*,

Nezbytným zdrojem informací k realizaci disertační práce je znalost dobových vyhlášek, sbírek zákonů (zejména Ústava z 29. února roku 1920 a z 9. května 1948¹⁴² nebo dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše)¹⁴³ a parlamentních ročenek.¹⁴⁴ Informace z tohoto zdroje slouží primárně k poznání politického života v letech 1945–1948, především z hlediska fungování parlamentu a systému politických stran.

Metodologie

Disertační práce se primárně zaměřuje na analýzu činnosti žen v zákonodárných sborech Třetí republiky a stojí na pomezí dějin žen a politických dějin. Proto je důležité obsáhnout tuto problematiku interdisciplinárně, vzájemně prolnout dosavadní poznání dějin parlamentní politiky s dějinami žen. Mezi odbornou veřejností přetrvává nejednoznačný postoj k odvětví historiografie zvané dějiny žen (women's history). Historikové a historičky je chápou různými způsoby: jako historii o ženách psanou ženami a pro ženy nebo historii odvíjející se z feministické metodologie nebo teorie.¹⁴⁵ Česká historiografie se této problematice začala intenzivněji věnovat od 90. let 20. století.¹⁴⁶ V západoevropských státech a ve Spojených státech amerických (USA)¹⁴⁷

Praha 1974. *Košický vládní program: program nové čs. vlády Národní fronty Čechů a Slováků*. 5. vyd., Praha 1984. *První československý plán*, Praha 1946.

¹⁴² *Ústava Československé republiky ze dne 9. května 1948*, Praha 1959.

¹⁴³ *Srov. Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945). Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé (1945–1947). Sbírka zákonů republiky Československé (1948–1960)*.

¹⁴⁴ František SOUKUP, *Ročenka Prozatímního Národního shromáždění republiky Československé 1945–1946*, Praha 1946. TÝŽ, *Ročenka Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé 1946–1947*, Praha 1947.

¹⁴⁵ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 12.

¹⁴⁶ Níže prezentuji vybrané práce historiografického směru dějiny žen v české historiografii. *Srov. (v abecedním pořadí): Milena LENDEROVÁ, Dějiny žen mezi women's a gender history*, in: *Historica Olomucensia*, Univerzita Palackého v Olomouci 37, Olomouc 2010, s. 43–57. Michaela MALANÍKOVÁ, *4. pardubické bienále. Tzv. dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*, in: *Časopis Matice moravské* 125, č. 2, 2006, s. 582–583. Dana MUSILOVÁ, *Dějiny žen – současný stav a perspektivy výzkumu*, in: VIII. sjezd českých historiků, Praha 2000, s. 234–237. Denisa NEČASOVÁ, *Dějiny žen a gender history*, in: *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, Praha 2014, s. 666–680. Jana RATAJOVÁ, *Dějiny ženy a koncept genderu v české historiografii*, in: *Kuděj* 1–2, 2005, s. 159–174. TÁŽ, *Existují „ženské“ dějiny?* in: *Kuděj: časopis pro kulturní dějiny* 3, č. 1, České Budějovice 2001. TÁŽ, *Feminismus, dějiny žen a gender history v recenzní rubrice Českého časopisu historického v letech 1990–2002*, in: Lucie Storchová – Jan Horský (edd.), *Paralely, průsečíky, mimoběžky. Teorie, koncepty a pojmy v české a světové historiografii 20. století*, Ústí nad Labem 2009, s. 217–229. Marie RYANTOVÁ, *Takzvané ženské dějiny v českých zemích*, in: *Muzejní a vlastivědná práce. Časopis Společnosti přátel starožitností* 40/110, č. 4, 2002, s. 235–245. Daniela TINKOVÁ, *„Žena“ – prázdná kategorie? Od (wo)men's history k gender history v západoevropské historiografii posledních desetiletí 20. století*, in: Kateřina Čadková – Milena Lenderová – Jana Stráníková (edd.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, Pardubice 2006, s. 19–32. Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Dějiny žen a ženského hnutí v publikacích Varšavské univerzity*, in: *Český časopis historický, Historický ústav AV ČR* 96, č. 2, Praha 1998, s. 450–451.

¹⁴⁷ Níže prezentuji vybrané práce historiografického směru dějiny žen v západoevropské a severoamerické historiografii. *Srov. (v abecedním pořadí) Arina ANGERMAN (ed.), Judy de Ville*.

se intenzivní zájem o dějiny žen rozvíjel již od 60. let minulého století.¹⁴⁸ Významným impulsem pro výzkum dějin žen byla na Západě druhá vlna feminismu v 60. a 70. letech minulého století, která otevřela nové badatelské pohledy na postavení žen v minulosti. Ačkoliv dokumentování žen v historii probíhalo již v předešlém období, tyto nové přístupy se zaměřily na kritické uznání jejich utváření historie. Nezaměřovaly se pouze na významné osobnosti, ale navíc se soustředily na každodennost (historie výchovy dětí, porodů, antikoncepce, rodiny apod.) a veřejný život žen včetně jejich politické angažovanosti.¹⁴⁹ Na Západě výzkumy politické participace žen započaly velmi pozvolna v rámci hlavního proudu tehdejší historické a politické vědy. Tento fakt potvrzuje mimo jiné produkce předního periodika asociace americké politické vědy (*American Political Science Association*) – *American Political Science Review*, který za celou dekádu 70. let publikoval pouze 3 články a v 80. letech 7 článků o ženách v politice.¹⁵⁰ Tradiční interpretace politických aktivit mužů a maskulinních politických institucí byla od počátku 70. let revidována právě dějinami žen a následně i vlivem genderových studií. Do politických dějin vnesly prvek, že nejen maskulinita, ale i feminita formuje politické dějiny, čímž také zpochybnily tradiční pohled na toto odvětví historické vědy. Navzdory mnohým snahám západní historiografie zůstávají dějiny žen a politické dějiny stále do určité míry vzájemně izolovány.¹⁵¹

Current issues in women's history, London 1989. Lucy BLAND – Katharina ROWOLD (edd.), *Reconsidering women's history: twenty years of the women's history network*, London 2015. Berenice CARROLL (ed.), *Liberating women's history: theoretical and critical essays*, London 1976. Merry WIESNER-HANKS, *World History and the History of Women, Gender, and Sexuality*, in: *Journal of World History: official journal of the World History Association*, Honolulu 2007, s. 53–68. Darlene Clark HINE (ed.), *Black women's history: theory and practice* 1–2, New York 1990. Mary CHAMBERLAIN, *Gender and Memory: Oral History and Women's History*, in: *Engendering history: current directions in the study of women and gender in Caribbean history*, New York 1995, s. 94–110. S. Jay KLEINBERG (ed.), *Retrieving women's history: changing perceptions of the role of women in politics and society*, Oxford 1988. S. Jay KLEINBERG – Eileen BORIS – Vicki L. RUIZ (edd.), *The practice of U.S. women's history: narratives, intersections, and dialogues*, London 2007. Gerda LERNER, *The majority finds its past: placing women in history*, New York – Oxford 1979. Pamela Susan NADELL – Kate HAULMAN (edd.), *Making women's histories: beyond national perspectives*, New York 2013. Karen OFFEN – Ruth Roach PIERSON – Jane RENDALL (edd.), *Writing women's history: international perspectives*, Basingstoke 1991. Michelle PERROT (ed.), *Writing Women's History*, Oxford 1992. Joan WALLACH-SCOTT, *Women's History*, in: Peter Burke (ed.), *New perspectives on historical writing*, Cambridge 1992, s. 43–70. Françoise THÉBAUD (ed.), *A History of Women in the West. Toward a Cultural Identity in the Twentieth Century*, V., London 2000.

¹⁴⁸ Srov. D. NEČASOVÁ, *Buduj vlast...*, s. 9.

¹⁴⁹ Srov. Sheila ROWBOTHAM, *Hidden From History*, London 1973.

¹⁵⁰ Srov. Aili Mari TRIPP – Melanie M. HUGHES, *Methods, methodologies and epistemologies in the study of gender and politics*, in: *European journal of politics and gender* 1, č. 1, 2018, s. 242.

¹⁵¹ Srov. Kate MURPHY, *Feminism and Political History*, in: *The Australian journal of politics and history* 56, č. 1, 2010, 21–37.

Důležité je také rozlišovat mezi 2 základními přístupy k dějinám žen. První přístup se zaměřuje na uvedení žen jako opomíjeného prvku do dějin. Druhý přístup zohledňuje interakci mezi mužem a ženou v konkrétním prostoru a čase. Dějiny žen se uplatňují jako součást především společenských dějin, dějin mentalit, každodennosti nebo historické antropologie. Společně s náboženskými, etnickými minoritami či reprezentanty znevýhodněných společenských vrstev byly ženy jako společenská skupina v historiografii, zaměřené primárně na politické dějiny, opomíjeny. Ženám bylo přiřazováno postavení, které nemělo výrazný vliv na „hlavní“ politické události, v tzv. velkých dějinách.

Další problém se týkal pojetí kategorie žena, jež se vymezovala jako unifikovaná skupina nezohledňující věk, rasu nebo společenské postavení. Obdobný jev provázal i kategorii ženské zkušenosti.¹⁵² Tento stav se stal jednou z hlavních motivací k volbě tématu disertační práce týkající se problematiky žen v parlamentní politice během let 1945–1948. Dalším motivem této volby bylo navázat na monografii historičky Dany Musilové *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*,¹⁵³ neboť umožňuje sledovat ženský parlamentní diskurz v delší historické perspektivě. Tato monografie byla inspirativní z hlediska její systematičnosti, logické textace, prezentování vývojového kontextu zkoumaného tématu v úvodu knihy a částečně i konceptu. Významným přínosem monografie je také prezentace rozsahu zpracování tohoto tématu v české historické vědě a autorčiny badatelské strategie, které koncipovala ve spojitosti s prezentovanými problémy tohoto výzkumu. Třetí motiv spočíval se snaze přispět z dílčí perspektivy k hlubšímu poznání a pochopení společenských a politických dějin v letech 1945–1948. Čtvrtým motivem je také přispět dalším dílkem do „mozaiky“, která jednou vytvoří syntézu globálního charakteru o participaci žen ve vrcholné politice. Taková syntéza může dát odpověď například na otázku, zda existují shodné rysy ženské politické činnosti, nebo se spíše utvářejí na základě národních specifik.

Text disertační práce je výsledkem dlouholetého výzkumu problematiky parlamentní činnosti ženského elektorátu v PNS a ÚNS. Výzkum probíhal v rámci mého doktorského studia a vyústil i v publikování dílčích studií týkajících se zkoumané problematiky, které byly výše uvedeny. Tyto případové sondy pomáhají lépe poznat

¹⁵² Srov. Denisa NEČASOVÁ, *Dějiny žen a gender history*, in: *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, Praha 2014, s. 666–671.

¹⁵³ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*

míru vlivu politických stran na vzájemnou solidaritu mezi poslankyněmi při prosazování ženských zájmů; postupné změny v jejich postojích i činnosti v průběhu zkoumaného období; a statistické údaje o stranické příslušnosti, věku, národnosti, profesi, náboženském vyznání, rodinném stavu nebo jejich členství v parlamentních výborech.

Nejprve bylo nezbytné prostudovat parlamentní agendu žen během meziválečného období a společenské i politické změny ve zkoumané časové periodě, k čemuž posloužila analýza současné odborné literatury a dobových tištěných pramenů.

Znalost obecného společenského a politického vývoje, především parlamentní politiky, představuje nezbytný předpoklad pro výzkum činnosti žen v parlamentech Třetí republiky. Základní východisko k výzkumu konkrétních parlamentních aktivit žen poskytla statistická analýza zaměřená na stranickou příslušnost, věk, národnost, profesi, náboženské vyznání a rodinný stav.

Práce se metodologicky přihlašuje k dějinám žen; tam, kde se to ukázalo být nosné, pracuje rovněž s kategorií genderu. Významnou inspirací se staly teoretické studie americké historičky Joan Wallach Scott, v nichž se zabývala vztahem *women's history* a *gender history* a zejména genderem jako analytickou kategorií, kterou chápe jako 2 vzájemně propojené roviny: jako konstruktivní element společenských vztahů zakládajících se na odlišnostech maskulinity a feminity a jako systém mocenských vztahů.¹⁵⁴ Kategorie gender se v této práci uplatnila například při zkoumání vztahu mezi mužským a ženským prostorem v parlamentech Třetí republiky nebo disproporce mezi stranickou loajalitou poslankyň a prosazováním požadavků týkajících se žen jako genderově specifické skupiny.

Inspirací pro výzkum artikulace a argumentace cílů, záměrů a konkrétních požadavků parlamentních političek byla kritická diskurzivní analýza, jejímž prostřednictvím můžeme vnímat jazyk jako východisko společenské praxe a porozumět vztahu mezi ideologií diskurzu a jazykem.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Srov. Jana RATAJOVÁ, *Gender history jako alternativní koncept dějin*, in: Kateřina Čadková – Milena Lenderová – Jana Stráníková (edd.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, Pardubice 2006, s. 33–35.

¹⁵⁵ Srov. Kateřina PROKOPOVÁ – Zuzana ORSÁGOVÁ, *Metodologie výzkumu v oblasti kritické analýzy diskurzu*, Olomouc 2014, s. 15–17.

Díky kombinaci různých přístupů bylo možné v disertační práci spojit pohled „shora“ a „zdola“. První z nich se zaměřuje na představy mužských a ženských politických elit o místě žen v parlamentní politice, druhý reflektuje představy a vliv různých aktérů na politická rozhodování těchto elit.

Koncepce práce

Disertační práce chápe poslankyně parlamentů Třetí republiky jako subjekt poměrně krátkého, nicméně v mnoha ohledech zásadního úseku československých dějin. Tyto ženy tvořily minoritní, heterogenní a genderově vymezenou skupinu, rozptýlenou do poslaneckých klubů jednotlivých politických stran NF. Vedle různé stranické příslušnosti se také odlišovaly věkem, náboženským vyznáním, osobními zkušenostmi z období nacistické okupace, vzděláním, rodinným stavem, temperamentem, mírou politické angažovanosti, národností, délkou předchozí praxe v parlamentní politice, postavením ve stranické hierarchii, různorodými postoji a dalšími charakteristikami.

Práce vymezuje 3 okruhy výzkumných otázek, na něž se snaží odpovědět. První okruh se otázek týká role žen v parlamentech Třetí republiky, jejich politické a genderové identity, jejich strategií ve volební kampani v parlamentních volbách v roce 1946 a podílu na vytvoření monopolu moci KSČ. Druhý okruh otázek zahrnuje způsob artikulace emancipačních, sociálních a vzdělávacích požadavků a jejich argumentace, evergreeny ženské parlamentní agendy, solidaritu na jedné straně a rozdíly při prosazování „ženských“ požadavků na straně druhé a postoj k formám participace žen na obnově republiky. Třetí okruh otázek směřuje ke komparaci představ političek o roli a významu žen v parlamentní politice v prvních parlamentech v RNS (1918-1920) a PNS (1945-1946) a k podobnosti, či odlišnosti „ženských“ agend v uvedených zákonodárných sborech.

Chronologické vymezení tématu zahrnuje léta 1945–1948, která lze rozčlenit na krátké období provizorního zákonodárství po skončení nacistické okupace a existenci dvou parlamentů Prozatímního Národního shromáždění (PNS) a Ústavodárného Národního shromáždění (ÚNS). Začíná květnovým osvobozením v roce 1945 a končí 30. května 1948, kdy ÚNS ukončilo svou činnost. Působení ÚNS zásadním způsobem ovlivnil komunistický převrat v únoru 1948 a z tohoto důvodu obsahuje vnitřní mezník a je rozčleněno do dvou kapitol. Jednotlivé kapitoly jsou řazeny chronologicky a respektují základní mezníky vymezeného chronologického rámce.

Disertační práce obsahuje kromě úvodu a závěru 4 kapitoly. První z nich zahrnuje období od konce okupace do prvního zasedání PNS 28. října 1945. Politicky založily NFŽ jako novou platformu pro spolupráci na obnově republiky a prosazování emancipačních požadavků, zejména spravedlivějších vztahů mezi muži a ženami. Sloužila rovněž jako jakási „přípravka“ pro vstup do parlamentní politiky.

Druhá kapitola se věnuje PNS, které působilo od 28. října 1945 do 16. května 1946, a volbám do ÚNS. Obsahuje charakteristiku a roli parlamentu v rámci tehdejšího politického systému, statistickou analýzu jeho ženského elektorátu v tomto parlamentu, zejména z hlediska stranické příslušnosti, věku, rodinného stavu, náboženského vyznání, účasti v parlamentních výborech nebo národnosti, konkrétních aspektů činnosti poslankyň: návrhy a projednávání zákonů, formulaci emancipačních požadavků a způsob jejich prosazování v závislosti na stranické příslušnosti a genderové identitě, volební strategie ve volební kampani v první polovině roku 1946 a výsledky voleb do ÚNS.

Třetí kapitola zahrnuje působení ÚNS do komunistického převratu v únoru 1948. Zkoumá změny ženského poslaneckého elektorátu po parlamentních volbách především z hlediska stranického zastoupení, věku, náboženského vyznání, rodinného stavu nebo členství v parlamentních výborech. Hlavní pozornost je opět soustředěna na nejčastěji diskutovanou problematiku. Vedle rozdílů, shody a způsobů řešení různých otázek se navíc zabývá změnami ve vývoji vztahů mezi poslankyněmi na pozadí mocenského boje politických stran sdružených v NF.

Čtvrtá kapitola (10. březen 1948 – 30. květen 1948) se zabývá závěrečnou fází existence tohoto parlamentu v období od února do května 1948. Hlavní důvod, proč práce nekončí komunistickým převratem a zánikem Třetí republiky, spočívá v tom, že drtivá většina ženského parlamentárního elektorátu dokončila svůj poslanecký mandát, což umožňuje sledovat, do jaké míry se změnily jejich politické postoje a argumentace. Výše uvedený časový rámec však není, ani nemůže být striktní. Navíc řada návrhů zákonů, pro jejichž přijetí hlasovaly, vznikla během dlouhých politických jednání před komunistickým převratem. Jako příklad lze uvést zákon o národním pojištění, který politická reprezentace projednávala několik let a byl přijatý až v dubnu 1948.

Úvod disertační práce si dovoluji zakončit slovy americké historičky Doris Kearns Goodwin: *„Uvědomuji si, že býtí historikem znamená objevovat fakta v kontextu, odhalovat, co věci znamenají, předkládat čtenáři svoji rekonstrukci času, místa, atmosféry, soucítit, i když sami nesouhlasíme. Přečtete si veškerý podstatný*

*materiál, propojíte všechny knihy, mluvíte se všemi lidmi, se kterými můžete, a pak sepíšete vše, co jste o daném období zjistili.*¹⁵⁶ Tato citace snad nejvíce konvenuje mému pohledu na historii, a to i na tu, o níž budu psát v disertační práci.

¹⁵⁶ Originální citace: „*I realize that to be a historian is to discover the facts in context, to discover what things mean, to lay before the reader your reconstruction of time, place, mood, to empathize even when you disagree. You read all the relevant material, you synthesize all the books, you speak to all the people you can, and then you write down what you known about the period.*“ Doris GOODWIN-KEARNS, *No Ordinary Time. Franklin and Eleanor Roosevelt – The Home Front in World War II.*, New York 1994, s. 65.

1 V zájmu všech žen. Politicky v Národní frontě žen v období provizorního zákonodárství

Během druhé světové války převzal exilový prezident Edvard Beneš zákonodárnou činnost a pravomoci NS na základě ústavního dekretu prezidenta republiky č. 2/1940 Úředního věstníku z 15. října roku 1940.¹⁵⁷ Byl základním a nejpodstatnějším prvkem prozatímního státního zřízení v Londýně a prezentoval se jako nositel ústavněprávní kontinuity s předmnichovským Československem. Dekret měl nahradit na nezbytně nutnou dobu NS, protože nebylo možné jej svolat a vykonávat zákonodárnou činnost tak, jak stanovovala ústava z roku 1920. Tento dekret stanovil, že prezident republiky bude vykonávat úkony zanesené do bodů 1 a 3 paragrafu 64 ústavní listiny se souhlasem vlády, jestliže se k těmto úkonům ukládá povinnost souhlasu NS. Rovněž další ustanovení pověřilo výkonem zákonodárné činnosti prezidenta republiky pouze po dobu platnosti prozatímního státního zřízení a v nezbytně nutných případech. Každý prezidentský dekret musela nejprve projednat a schválit vláda. Vedle prezidenta republiky podepisovali dekrety členové vlády pověřeni jejich výkonem a premiér.¹⁵⁸ V období londýnského exilu upravovala dekretální pravomoc prezidenta republiky rovněž další právní ustanovení.¹⁵⁹

Prezident Edvard Beneš a všechny hlavní politické proudy s jejich vůdčími osobnostmi, podílející se na zahraničním i domácím protinacistickém odboji, deklarovali v průběhu druhé světové války odhodlání uskutečnit po osvobození Československa zásadní změny ve vnitřní a zahraniční politice. Představy politiků o změně politického, sociálního a ekonomického systému se promítly do složení první vlády Národní fronty Čechů a Slováků (NF) a do jejího programu, který byl dohodnut na konci března roku 1945 v Moskvě a vyhlášen dne 5. dubna téhož roku v Košicích.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Dne 10. července 1945 byl tento dekret přetištěn ve *Sbírce zákonů a nařízení státu československého* jako ústavní dekret prezidenta republiky o prozatímním výkonu moci zákonodárné, č. 20/1945 Sb. Srov. F. SOUKUP, *Ročenka Prozatímního Národního shromáždění...*, s. 5.

¹⁵⁸ Karel SCHELLE, *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*, Praha 2013, s. 905–907.

¹⁵⁹ Jednalo se o ústavní dekrety č. 12/1942 a č. 11/1944 Úř. věstníku. Ústavní dekret č. 12/1942 Úř. věstníku ukládal prezidentu republiky povinnost při přijímání jakéhokoliv dekretu vyžádat si od Státní rady poradní zprávu. Ústavní dekret č. 11/1944 Úř. věstníku musely být všechny prezidentské dekrety dodatečně schváleny maximálně do 6 měsíců od svolání NS kompetentními ústavními činiteli. Pokud se tak nestalo, dekrety automaticky pozbývaly platnosti. Tento dekret rovněž stanovil, že veškeré dekrety mohou být rušeny běžnými zákony schválenými parlamentem.

¹⁶⁰ Jan KUKLÍK, *Dějiny československého práva 1945–1989*, Praha 2011, s. 11.

Do textu Košického vládního programu (KVP)¹⁶¹ jeho tvůrci zanesli hlavní principy vládní politiky v mezinárodní a vnitropolitické rovině,¹⁶² z nichž vyplývalo, že se po osvobození Československa neobnoví politický systém První republiky.¹⁶³

KSČ se stala mezi ostatními politickými subjekty klíčovým činitelem při vytváření vládního programu z několika důvodů: průběh války, změna poměru sil ve světě a posun společnosti doleva.¹⁶⁴ Podle komunistky Marie Švermové-Švábové vycházely představy o budoucím uspořádání státu z politické linie komunistické strany konce První republiky. Linie založená na principu sjednocení národních sil k obraně státu se přenesla do protinacistického odboje během okupace. Široká národní jednota měla po osvobození Československa obnovovat republiku. Důvody nového politického uspořádání vysvětluje Marie Švermová-Švábová ve svých vzpomínkách: „...s širokou národní frontou se počítalo i při budování svobodné republiky. Zcela přirozeně to vyplynulo z celkové situace na frontách i ve světě, ze spolupráce spojenců, o které se předpokládalo, že se bude rozvíjet v mírovém období.“¹⁶⁵ Lidově demokratickou koalici nazvanou Národní fronta však tvořilo pouze 6 politických stran.¹⁶⁶ Podílela se rozhodující měrou na vytváření linie státní politiky.¹⁶⁷ Její jednání končila vzájemnou dohodou, kterou měly všechny politické strany odsouhlasit bez hlasování.¹⁶⁸

¹⁶¹ Srov. *Dokumenty moderní doby*, Praha 1978, s. 474–494.

¹⁶² Především političtí představitelé domácího a zahraničního odboje hledali možnosti, jak předcházet sociálním nepokojům nebo revolucím. Východiskem podle nich bylo zajištění základního sociálního zabezpečení pro celou populaci prostřednictvím mobilizace zdrojů. Tento postup se nemohl realizovat bez hlubších zásahů státu do společenského nebo hospodářského života. Jakákoliv politická osobnost nebo politická moc nemohla přehlížet tlak jednotlivých skupin obyvatelstva na tyto sociální změny. Srov. L. KALINOVÁ, *Společenské proměny...*, s. 25–27.

¹⁶³ K nejvýznamnějším změnám ve Třetí republice patří snaha po vzájemné jednotě, spolupráci, stabilizaci a konsolidaci či intenzivnější antikapitalistické, antifašistické a nacionalistické nálady v prvních měsících po květnovém osvobození, příklon k radikální levici, absence pravicových stran, posílení slovanské vzájemnosti, vznik demokracie bez opozice, úsilí o vytvoření spravedlivějšího uspořádání společnosti, úsilí o zamezení opakování předešlých politických, hospodářských a společenských traumat, prosazování etnicky homogenního státu, konformita kulturních elit národa, obava z budoucí německé agrese vůči ČSR, posílení mocenskopolitických pozic Revolučního odborového hnutí (ROH), zahraniční orientace vycházející ze spojení se SSSR. Srov. Karel KAPLAN, *Československo v poválečné Evropě*, Praha 2004, s. 213. TÝŽ, *Československo v letech 1945–1948*, Praha 1991, s. 26–28. D. NEČASOVÁ, *Buduj vlast...*, s. 74–76. M. PEHR, *Zápas o nově Československo...*, s. 170, 217.

¹⁶⁴ L. KALINOVÁ, *Společenské proměny...*, s. 28.

¹⁶⁵ M. ŠVERMOVÁ, *Vzpomínky*, s. 177.

¹⁶⁶ Jednalo se o Komunistickou stranu Československa (KSČ), Československou stranu národně socialistickou (ČSNS), Československou stranu lidovou (ČSL), Československou sociální demokracii (ČSSD), Demokratickou stranu (DS) a Komunistickou stranu Slovenska (KSS). Později přibýly marginální strany, Strana slobody a Strana práce.

¹⁶⁷ Srov. K. KAPLAN, *Československo v letech 1945–1948*, s. 28–34.

¹⁶⁸ Jiří KOCIAN, *Politický systém v letech 1945–1948*, in: Jiří Malíř a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, sv. 2, Brno 2005, s. 1127.

V atmosféře po skončení nacistické okupace však toto vybočení z demokratických principů připadalo prospěšné i nekomunistickým političkám.¹⁶⁹

Političky se hlásily o slovo a podíl na moci. Jejich aktivitám v přechodném období do zasedání PNS je třeba věnovat pozornost, protože položily základ budoucí ženské agendy v parlamentech Třetí republiky.

Na principu národní jednoty vznikla z iniciativy českých komunistek politická organizace Národní fronta žen (NFŽ), s níž se sdružily členky KSC, ČSNS, ČSSD a ČSL. Komunistky na základě vazeb z ilegální činnosti uskutečnily první společné jednání s ostatními členkami politických stran a zájmovými organizacemi žen s cílem vytvořit kolektivní základnu koordinující práci žen v rámci politických stran. Založení organizace usnadňovala všudypřítomná snaha o vzájemnou spolupráci během prvních týdnů po osvobození.¹⁷⁰ Členkami NFŽ byly také některé prvorepublikové poslankyně, národní socialistky Františka Zeminová a Jaromíra Žáčková-Bátková, komunistky Božena Machačová-Dostálová a Anežka Hodinová-Spurná.¹⁷¹

První schůze představitelk politických stran a bývalé ŽNR se uskutečnila během května roku 1945¹⁷² v Ženském klubu českém s cílem dohodnout se na podobě budoucí organizace. Po schválení ústředních výborů politických stran na konci května téhož roku vznikla NFŽ.¹⁷³ Miloslava Grimmichová později (po komunistickém převratu) tvrdila, že delegátky ČSL vstoupily do NFŽ z nutnosti. „*Lidová strana vstupovala do Národní fronty žen tak na púl z domucení, poněvadž jí jiného nezbylo...*“¹⁷⁴ Toto tvrzení odráželo do jisté míry roli lidové strany v rámci NF během prvních týdnů po osvobození Československa.¹⁷⁵ 1. června 1945 se zástupkyně 4

¹⁶⁹ Jednou z hlavních příčin tohoto postoje bylo, že po destrukci vnímaly i nekomunistické političky konsolidaci jako nezbytný předpoklad pro vytvoření zdravých poměrů i za cenu určitého odklonu od zásad otevřené pluralitní demokracie, jak nás o tom například informuje JUDr. Milada Horáková: „*Tak někdy se například zdá, že jsme ve svobodě omezováni. Při porovnání francouzských poměrů je však vidět, že určité zjednodušení politických poměrů velmi pomáhá při konsolidaci celkové situace ve státě. Právě ve Francii působí nezdravě na budování státu roztržitost.*“ Srov. MILADA HORÁKOVÁ, *Mezinárodní kongres žen v Paříži*, Rada žen (dále jen RŽ) 1, č. 15, 1945, s. 4. Rovněž další její článek dokládá výše popsany odklon: „*Musí nám být jasno, že, když budujeme socialistický stát a provádíme zestátnění a zesocialisování do všech odvětví národohospodářských, nesmíme se rmoutit, že si musíme odvykat všemu tomu, co plynulo z liberalisticko-kapitalistického řádu, i když jsou to pro jednotlivce důsledky nepřijemné... Úkolů k řešení je tolik, že není kdy na hádání a nejednotnost. Dohadovat se smíme a dohodnout se musíme.*“ Srov. TÁŽ, *Ženy v politice*, RŽ 1, č. 5, 1945, s. 2.

¹⁷⁰ NA, f. KSC – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 50.

¹⁷¹ Srov. D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 124.

¹⁷² Podle periodika *Československá žena* se konalo první výročí od ustanovení NFŽ 28. května 1946. Srov. *Národní fronta žen*, *Československá žena* (dále jen ČŽ) 2, č. 23, 1946, s. 2.

¹⁷³ NA, f. KSC – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 50.

¹⁷⁴ NA, f. Grimmichová Miloslava, kart. 8, arch. j. 36.

¹⁷⁵ Ačkoliv ČSL byla vstřícněji přijímána společností po skončení nacistické okupace než na počátku

politických stran (ČSSD, KSČ, ČSL a ČSNS) NF¹⁷⁶ dohodly založit společný pracovní výbor NFŽ.¹⁷⁷ Na této poradě byly zároveň ustanoveny hlavní úkoly výboru: „...*stává se plně za vládní program, chce se plně zúčastnit výstavby republiky, očistit veřejného života a zabezpečení československého státu pro další budoucnost. Bude svou spoluprací řešit nejdůležitější otázky zdravotní, sociální, hospodářské, kulturní i jiné, které se dotýkají životních zájmů žen.*“¹⁷⁸ Výbor si za svůj další hlavní úkol uložil prosazování skutečné rovnoprávnosti žen a mužů v souladu s ustanovením KVP¹⁷⁹ a prohlášením světové konference Spojených národů v San Franciscu.¹⁸⁰ Na této schůzi se nevyřešil vzájemný vztah mezi NFŽ a budoucí Radou československých žen (RČŽ),¹⁸¹ organizace zastřešující ženské spolky jako skupinové

První republiky, její organizační struktura se vytvářela pomaleji na rozdíl od KSČ nebo ČSNS a KVP jí byl víceméně vnucen. Srov. Miloš TRAPL, *Československá strana lidová*, in: Jiří Malíř a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, sv. 2, Brno 2005, s. 1175–1177. Navíc strany hlásící se k socialismu (ČSNS, ČSSD a KSČ) měly podle plánu československých komunistů tvořit „jádro“ NF a zbylé politické strany měly jejich rozhodnutí odsouhlasit nebo pouze vzít na vědomí. Socialistický blok byl z iniciativy KSČ ustaven v exilu na jaře roku 1944 a po osvobození 8. června 1945 zástupci politických stran potvrdili jeho existenci vzájemnou dohodou, v níž přijali výzvu o vytvoření organizační sítě až do místní úrovně. Plán komunistů však selhal a blok v průběhu půl roku přestal fungovat. Srov. J. KOCIAN, *Politický systém v letech 1945–1948*, in: Jiří Malíř a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, sv. 2, Brno 2005, s. 1127–1128.

¹⁷⁶ Bývalé členky ŽNR se však odmítly připojit k tomuto uskupení, neboť chtěly zachovat právní subjektivitu a rozhodovací pravomoc své organizace. Srov. NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 50.

¹⁷⁷ KSČ zastupovaly Anežka Hodinová-Spurná, Marie Švermová-Šváblová a Julie Prokopová-Škrabálková, ČSNS Františka Zeminová, Božena Kubíčková a JUDr. Božena Pátková. ČSSD zastupovaly Anna Jungwirthová, Miloslava Grimmichová a Marie Žáková, ČSL Marie Trojanová, Nina Svobodová a Ing. Marie Hořinová. Srov. NA, f. KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 48.

¹⁷⁸ NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 48.

¹⁷⁹ Pro političky, aktivistky v ženském hnutí a vůbec pro ženy jako společenskou skupinu bylo zásadní ustanovení v článku V. KVP o zrovnoprávnění obou pohlaví v politickém, kulturním a hospodářském životě: „*Bude provedeno důsledné zrovnoprávnění žen ve všech oblastech politického, hospodářského i kulturního života.*“ Srov. *Dokumenty moderní doby*, s. 481.

¹⁸⁰ NA, Praha, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 48.

¹⁸¹ V květnu 1945 byl založen přípravný výbor k ustanovení spolku, který usiloval o obnovení ženských organizací z meziválečného období. Klíčovou osobností při zakládání RČŽ se stala JUDr. Milada Horáková. Nová organizace žen počala vznikat nezávisle na jednáních členek politických stran NF. Srov. Z. FLEMINGOVÁ, *Organizace žen do února 1948*, in: *Nová mysl*, č. 5, 1978, s. 129. Zveřejnění oficiální proklamace týkající se založení RČŽ se uskutečnilo 12. června 1945. Srov. NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 50. Proklamace obsahovala podobně jako program NFŽ obhajobu ženských práv. Srov. D. MUSILOVÁ, *Ženské hnutí 1945–1948: naděje a zklamání*, in: Z. Kokošková – J. Kocian – S. Kokoška (edd.), *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*, Praha 2005, s. 342.

členy.¹⁸² Prohlášení o ustanovení společného výboru vyšlo v periodikách českých politických stran NF.¹⁸³

¹⁸² Obě organizace si především neměly vzájemně konkurovat. RČŽ měla poskytnout NFŽ odbornou oporu, organizovat osvětovou činnost pro širší vrstvy žen a ve všech velkých městech zakládat svá ústředí: „*Rada čsl. žen a Národní Fronta žen nesmí být organisacemi, které by si konkurovaly. Národní Fronta žen bude se opírat o Radu čsl. žen, která bude vést uvědomovací práci mezi širokými vrstvami žen, bude mít komise s odbornicemi pro všechna odvětví veřejného života. Rada čsl. žen bude mít svá ústředí ve všech velkých městech.*“ Srov. NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 48. O ustáleném vymezení vzájemných kompetencí NFŽ a RČŽ pojednávala Jednatelská zpráva Rady československých žen 1945–1946. RČŽ byla přiřčena do NFŽ jako další subjekt se všemi pravidly, kterými disponovaly delegátky ze 4 českých politických stran. Srov. NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 67. Její 3 zástupkyně (JUDr. Milada Horáková, Milada Netušilová a Božena Wirthová) byly delegovány do ÚV NFŽ a začlenily se do koloběhu obsazování postu předsedkyně. Rovněž NFŽ mohla zasahovat do činnosti v RČŽ; byla její virilní členkou a ze 4 českých politických stran získala 1 delegátka funkci místopředsedkyně v jejím výkonném výboru. Prolnutí organizačních struktur NFŽ a RČŽ znamenalo zachování proklamované idey jednoty a přijetí kompromisu vzájemného soužití těchto dvou velkých organizací žen s téměř totožnými cíli. Srov. D. NEČASOVÁ, *Buduj vlast...*, s. 93. Hlavním úkolem obou organizací byla společná participace na činnosti v zájmu všech žen, jak již formulovalo ustanovení o společném výboru NFŽ z 1. června 1945. Srov. NA, Praha, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 48. RČŽ se profilovala především jako nadstraničká, apolitická organizace založená na spolkovém základě. Do rámce svého programu zařadila také vzdělávací, osvětovou a odbornou pomoc při řešení otázek týkajících se žen: „...*do rámce jejího (RČŽ – pozn. autora) programu patří i činnost vzdělávací, uvědomovací a odborná, soustavná příprava a studium pro řešení problémů společných všem ženám.*“ Srov. NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 67. Rovněž jejím posláním bylo: „...*v první řadě udržovati, naplňovati a vyvíjeti, do budoucna připravovati ideologickou základnu ženského hnutí jako součást národní kultury...*“ Srov. NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 67. V RČŽ během projednávání konkrétních požadavků a akcí, které se vztahovaly na politické strany nebo jiné veřejné orgány, byla vyžadována participace NFŽ. RČŽ proklamovala ve svém vztahu k NFŽ apolitičnost. Pokud by se některá složka NFŽ odmítla z politických důvodů připojit k jednomyslné shodě, potom mohla RČŽ na základě hlasování jednat o dané záležitosti v zájmu všech žen. Srov. NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 67. Přesto předsedkyně RČŽ JUDr. Milada Horáková vyvíjela značné úsilí o zachování jejího apolitického charakteru. Srov. Věra BEDNÁŘOVÁ, *České ženské hnutí do roku 1948*, in: *Český časopis historický* 89, č. 2, Praha 1991, s. 235. Obě organizace vymezily svou působnost i na místní úrovni. NFŽ mohla mít své místní organizace: „...*všude tam, kde jsou místní organisace, resp. ženské útvary čtyř politických stran. Tyto útvary ovšem i zde jsou volným sdružením, jehož úkolem je sejíti se k určitým společným akcím, na př. k veř. projevům, k uskutečňování určitých sociálních, zdravotních a hospodářských zařízení v místě, k působení a politické iniciativě toho rázu, který obdobně odpovídá činnosti Ústředí Národní fronty žen.*“ Srov. NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 67. RČŽ mohla zakládat své místní rady, pokud se k založení dohodlo minimálně 20 žen, které byly zároveň jejími členkami nebo jiného spolku spadajícího pod RČŽ. Srov. NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 67. Historička a bývalá členka brněnské sekce RČŽ Věra Bednářová ve své studii uvádí, že vztahy mezi NFŽ a RČŽ byly od samého počátku napjaté. Srov. V. BEDNÁŘOVÁ, *České ženské hnutí do roku 1948*, in: *Český časopis historický* 89, č. 2, Praha 1991, s. 235. Na druhé straně komunistky hodnotily počáteční spolupráci s RČŽ kladně, jak dokládá zpráva ústřední komise žen KSČ: „*Spolupráce s Radou čsl. žen je výhodná po stránce zpracování různých návrhů i zákonů. V Radě čsl. žen je řada učitelek, právníček i žen jiných vyšších povolání. K Radě čsl. žen máme kladný poměr jako ku spolku, který je vybudován na demokratickém a pokrokovém základě.*“ Srov. NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 50.

¹⁸³ Srov. *Národní fronta českých žen. Společný výbor žen Národní fronty ustaven*, Rudé právo (dále jen RP), č. 24, 1945, s. 2. *Společný výbor žen Národní fronty ustaven*, Svobodné slovo (dále jen SSL) 1, č. 20, 1945, s. 2.

Struktura NFŽ postrádala organizační charakter spolku a stanovy. Rovněž se nevolilo předsednictví, funkcionářky nebo výbor. Jednalo se o volné sdružení, které fungovalo na principu parity a stejného počtu političek delegovaných 4 českými politickými stranami NF. Zástupkyně měly dospět k jednomyslné dohodě o projednávaných otázkách. Pokud se nedohodly, návrh náležel do jednání v rámci konkrétní politické strany, nebo byl zrušen.¹⁸⁴ V politických otázkách byly vázány na postoje svých politických stran.¹⁸⁵ Krédem pro ně bylo: „*Budeme se zabývat tím, co nás spojuje a vyhybat se tomu, co by nás rozlučovalo.*“¹⁸⁶ Vytvořily se tudíž 2 linie prosazování konkrétních požadavků. Zástupkyně jednotlivých stran NF měly volnost v činnosti a při hájení požadavků v rámci svých politických stran, především v předvolebním období. Na druhé straně jejich úkolem bylo prosazovat požadavky společné všem ženám.¹⁸⁷ V předsednictví se političky střídaly po dvou až třech měsících. O delegování političky do předsednictví měla rozhodnout momentálně předsedající politická strana.¹⁸⁸ Výše popsaný postup delegování do předsednictva probíhal také v místních organizacích NFŽ.¹⁸⁹ Představitelky této organizace se také dohodly na řešení finančních otázek. Přebytky peněz z dobrovolných příspěvků na schůzích NFŽ se měly po ukončení projevů rozdělit stejnoměrně mezi všechny 4 vládní strany. Pokud byl v opačném případě schodkový rozpočet, tak jeho vyrovnání uhradily vládní strany stejným dílem.¹⁹⁰

Ujasnění úkolů a činnosti NFŽ projednaly političky 4 českých politických stran 6. června 1945 v Ústředním sekretariátě KSČ za předsednictví Anežky Hodinové-Spurné.¹⁹¹ Jednání se zde uskutečnilo z důvodu lepšího technického zázemí než v místnostech ostatních politických stran NF: „*Vedení měly v červnu a červenci komunistky, nikoli proto, že by si osobovaly prvenství nebo že by se jim přiznávalo, nýbrž z technických důvodů: Místnosti jejich sekretariátu byly dříve v pořádku než místnosti jiných stran, které se nastěhovaly do poškozených domů.*“¹⁹² Přítomné

¹⁸⁴ NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 49.

¹⁸⁵ Z. FLEMINGOVÁ, *Organizace žen do února 1948*, in: *Nová mysl* 32, č. 5, 1978, s. 130.

¹⁸⁶ NA, f. Grimmichová Miloslava, kart. 8, arch. j. 36.

¹⁸⁷ NA, f. Grimmichová Miloslava, kart. 8, arch. j. 36.

¹⁸⁸ NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 49.

¹⁸⁹ D. NEČASOVÁ, *Buduj vlast...*, s. 87–88.

¹⁹⁰ Míla GRIMMICOVÁ, *Co je Národní fronta žen?*, ČŽ 1, č. 14, 1945, s. 6.

¹⁹¹ NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 48.

¹⁹² Míla GRIMMICOVÁ, *Co je Národní fronta žen?*, ČŽ 1, č. 14, 1945, s. 6.

politicky se dohodly na ustavení komisí pro prosazení a kontrolu plnění hlavních požadavků, které formulovaly na ustavující schůzi společného výboru NFŽ 1. června téhož roku.¹⁹³

Představitelky ÚV NFŽ v rámci naplňování svého programu z 1. června 1945,¹⁹⁴ který se téměř doslovně podobal ustanovení v článku V. KVP o rovnoprávnosti žen a mužů,¹⁹⁵ začaly uskutečňovat konkrétní akce. Během června 1945 navštívily představitelky NFŽ předsedu vlády Zdeňka Fierlingera¹⁹⁶ a prezidenta republiky Edvarda Beneše.¹⁹⁷ V následujících dnech vyslaly další deputace k předsedovi vlády Zdeňku Fierlingerovi, ministru výživy Václavu Majerovi¹⁹⁸ nebo ministru zahraničních věcí Janu Masarykovi.¹⁹⁹ S ohledem na potíže v zásobování potravinami a spotřebním zbožím směřovala činnost ÚV NFŽ v prvních týdnech jeho existence k zmírnění těchto problémů,²⁰⁰ proto se také jeho představitelky účastnily pravidelných porad

¹⁹³ Složení komisí: školství lidovkyně Marie Hořinová; spravedlnost národní socialistka JUDr. Božena Pátková a lidovkyně Marie Trojanová; průmysl sociální demokratka Anna Jungwirthová; vnitro národní socialistka Františka Zeminová a československá komunistka Božena Macháčová-Dostálová; výživa, zemědělství a zahraniční informace Františka Zeminová a Marie Trojanová (ČSL). JUDr. Milada Horáková navrhovala, aby ve všech komisích byla zastoupena odbornice z RČŽ. Srov. NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 48.

¹⁹⁴ NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 48.

¹⁹⁵ *Dokumenty moderní doby*, s. 481.

¹⁹⁶ Anna Jungwirthová (ČSSD), Marie Trojanová (ČSL), Anežka Hodinová-Spurná (KSČ) a Františka Zeminová (ČSNS) pohovořily s předsedou vlády 5. června 1945 o neaktuálnějších otázkách týkajících se žen v kulturní, hospodářské a sociální oblasti. Deputace výše citovaných žen nabídla také předsedu vlády plnou spolupráci na splnění KVP. Srov. *Ženy Národní fronty u předsedy vlády*, SSL 1, č. 23, 1945, s. 3.

¹⁹⁷ Dne 28. června 1945 se uskutečnila společná akce zástupkyň 4 českých politických stran u prezidenta republiky a jeho manželky. Krátkého projevu se ujaly Anežka Hodinová-Spurná, Františka Zeminová, Anna Jungwirthová a Marie Hořinová (ČSL). Výše citované političky představily prezidentovi svou organizaci, seznámily ho v krátkých projevech s jejím programem a všechny přednesly požadavek na větší zastoupení žen ve vládních funkcích a klíčových postech. Srov. *Společný výbor žen Národní fronty u prezidenta republiky*, ČŽ 1, č. 1, 1945, s. 2. *Národní fronta žen u prezidenta*, RP, č. 47, 1945, s. 2. Prezident Edvard Beneš v úvodu své odpovědi delegátkám NFŽ konstatoval, že ženy jako společenská skupina se chovaly během období nacistické okupace rozhodněji než muži, jelikož se více řídily svými emocemi a méně podléhaly rozumovým kalkulacím. Dále uvítal spolupráci žen 4 vládních stran sdružených v NFŽ a přislíbil, že je bude upřímně a důsledně podporovat v boji za skutečné zrovnoprávnění žen s muži: „*Já sám jsem pro ženskou rovnoprávnost do všech důsledků a nemám v tomto směru žádné rezervy. Budu vás upřímně a důsledně v tom podporovat.*“ Srov. *Odpověď pana prezidenta na projevy žen Národní fronty*, ČŽ 1, č. 1, 1945, s. 3. Rovněž považoval za správné, aby každá politická strana měla jednu ženu na postu ministryně a na úplný závěr slíbil, že zaměstná ženu na úřednickém místě ve své kanceláři. Srov. *Odpověď pana prezidenta na projevy žen Národní fronty*, ČŽ 1, č. 1, 1945, s. 3.

¹⁹⁸ NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 50.

¹⁹⁹ D. NEČASOVÁ, *Buduj vlast...*, s. 90.

²⁰⁰ Srov. E. UHROVÁ, *Národní fronta žen a Rada československých žen – dva proudy ženského hnutí v českých zemích a jejich zájem o sociální a právní postavení žen. Květen 1945 až únor 1948*, in: Kárník, Z. – Kopeček, M. (edd.), *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu 4*, Praha 2005, s. 90. D. NEČASOVÁ, *Buduj vlast...*, s. 91.

na ministerstvu výživy.²⁰¹ Politicky již v prvních jednáních nastavily způsob artikulace a argumentace ženských požadavků, který posléze používaly v parlamentní praxi PNS i ÚNS.²⁰²

Politicky se zaměřily i na neodkladné úkoly, na zabezpečení péče o osoby postižené válkou, zvláště o ženy a děti. Jednalo se především o zajištění zásobování žen a dětí potravinami, šatstvem a obuví²⁰³ nebo odškodnění pozůstalých po obětech nacistické perzekuce.²⁰⁴

Představitelky NFŽ reflektovaly výsledky druhé světové války a názorové změny ve společnosti. Především usilovaly o vytvoření spravedlivějšího uspořádání společnosti, než tomu bylo dříve. Během existence Třetí republiky se však ve jménu společenské spravedlnosti a kolektivní vzájemnosti vyskytovaly také evidentní tendence²⁰⁵ omezovat osobní svobody.²⁰⁶ Posilováním sociálních práv reagovali politici a politicky na meziválečné politické a ekonomické krize. Válečná zkušenost změnila v československé společnosti způsoby kolektivního jednání a z psychologického pohledu zintenzivnila pocit kolektivní vzájemnosti, které umožnily i většími zásahy

²⁰¹ NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 50.

²⁰² Na schůzi NFŽ 6. června 1945 například Františka Zeminová proklamovala rozpor mezi ujednáním V. článku KVP o rovnoprávnosti muže a ženy s tehdejší realitou. Situace žen jako společenské skupiny byla podle ní méně příznivá než v roce 1918, jelikož ženy kvůli mužskému egoismu vůbec nepísobily nebo působily v menšinovém zastoupení na vedoucích státních postech: „*Paní Zeminová zřekapitulovala nynější situaci žen. Je velmi nepříznivá, dokonce nepříznivější než v roce 1918. Na důležitých místech ve státě nejsou vůbec zastoupeny ženy, všude se vybijí egoismus mužů, ženy jsou soustavně přecházeny.*“ Srov. NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 48.

²⁰³ Výzva představitelky NFŽ a RČŽ českým ženám, aby ve dnech 14. až 27. října 1945 přispěly ve prospěch sbírky na obnovu válkou poničeného Slovenska, kterou zrealizoval zemský národní výbor v Čechách. Srov. *Denní kronika. České ženy!*, SSL 1, č. 137, 1945, s. 3. Veřejné projevy Niny Svobodové, JUDr. Boženy Pátkové, Boženy Macháčové-Dostálové a Anny Jungwirthové. Článek popisuje projev Boženy Macháčové-Dostálové o tehdejších zásobovacích problémech a o chování sovětských žen během druhé světové války. Srov. *Veřejná schůze žen*, RP, č. 125, 1945, s. 2. Problematikou přednostního práva pro pracující ženy při nákupech v obchodech s potravinami se zabývaly také představitelky ÚV NFŽ na schůzi konané 24. října 1945. Na schůzi ÚV NFŽ konané dne 26. září 1945 v sekretariátě ČSSD v Praze politicky diskutovaly o zvýšení přídělů potravin a bot pro těhotné ženy. Lidovkyně Marie Trojanová během této schůze ÚV NFŽ podala zprávu týkající se přídělů dětských bot. Rovněž politicky diskutovaly o zvýšení přídělů mléka, chleba a nahrazení umělých tuků máslem pro dětskou část populace. Srov. NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 48.

²⁰⁴ Jednalo se hlavně o vdovy, polosirotky a úplné sirotky. Tuto problematiku řešila JUDr. Milada Horáková na schůzi ÚV NFŽ konané 26. září 1945 v sekretariátě ČSSD v Praze. Srov. NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 48.

²⁰⁵ Jednalo se především o omezování soukromého vlastnictví a vznik mocenského monopolu NF (omezení aktivního i pasivního volebního práva), včetně zákazu vydávání periodik organizacemi, které nebyly sdruženy v NF (omezení tiskové svobody). Rovněž můžeme do těchto tendencí zařadit tabuizování hlavně KVP, znárodnování průmyslu, sovětské zahraniční a vnitřní politiky (omezení veřejné diskuze).

²⁰⁶ Srov. M. FEINBERG, *Elusive Equality...*, s. 190–223.

státu do ekonomiky. Tento společenský fenomén se netýkal pouze ČSR, ale byl ve druhé polovině 40. let akceptován v celoevropském rozsahu.²⁰⁷ Jedním z nejdůležitějších dokladů tohoto fenoménu se stalo v roce 1945 volební vítězství Labour Party ve Velké Británii²⁰⁸ nebo v roce 1950 přijatá Evropská úmluva o ochraně lidských práv, v níž soukromé vlastnictví nebylo kodifikováno mezi základními lidskými právy a svobodami.²⁰⁹

Politicky prosazovaly v rámci NFŽ vizi spravedlivějšího společenského uspořádání a maximální podporu pro participaci žen na obnově republiky, kterou se posléze snažily prosadit v parlamentu. Především přejaly odpovědnost za mateřství. Napříč politickým spektrem artikulovaly a prosazovaly zvýšení porodnosti a kvalitnější péči o matky a děti. Vedle těchto požadavků podporovaly také vstup žen na pracovní trh, rovnoměrné platové ohodnocení s muži, spravedlivé zastoupení obou pohlaví v klíčových pracovních pozicích, zkvalitnění ženského vzdělávání, boj proti prostituci a alkoholismu nebo vyšší veřejnou angažovanost žen. Spojení porodnosti, zaměstnanosti a veřejné činnosti žen podmiňovaly širší dostupností kolektivních služeb, jež by ženám pomohly eliminovat zatížení domácími povinnostmi. Úsilí politiků směřovalo k vytvoření nového modelu ženské emancipace založeného na spojení dvou tradičních přístupů – liberálního a socialistického.

Kvalitnější péči o matky a děti, podporu porodnosti, veřejnou angažovanost žen, zvýšení kvality ženského vzdělávání, vstup žen do zaměstnání, nediskriminační podmínky na pracovištích, rovnoměrné platové ohodnocení, zastoupení žen v klíčových pracovních pozicích nebo boj proti prostituci a alkoholismu – to vše prosazovaly zákonodárkyně již v meziválečném období.

V období Třetí republiky však byly staronové požadavky prosazovány v odlišných společenských a politických podmínkách a změnily se také některé způsoby jejich artikulace a argumentace. K podpoře svých požadavků političky používaly jako primární argument zdůrazňování participace žen na protinacistickém odboji a na osvobození Československa a rovnost obou pohlaví v utrpení prožitém během války, jak zdůraznila například Františka Zeminová na schůzi NFŽ 6. června 1945 v Ústředním sekretariátě KSČ. Ženy mají právo spolurozhodovat o řízení státu, neboť

²⁰⁷ J. RÁKOSNÍK – I. TOMEŠ, *Sociální stát...*, s. 128–129.

²⁰⁸ Labour Party porazila populárního válečného vůdce Winstona Churchilla, protože především labouristé slibovali vedle vítězství ve válce také sociální transformaci. Srov. Eric HOBSBAWM, *Věk extrémů. Krátké 20. století 1914–1991*, Praha 1998, s. 179.

²⁰⁹ J. RÁKOSNÍK – I. TOMEŠ, *Sociální stát...*, s. 128.

během druhé světové války společně s muži trpěly v koncentračních táborech, věznicích, bojovaly v partyzánských oddílech, československé armádě, domácím odboji a umíraly na popravistiích. S prohlášením Františky Zeminové vyslovila souhlas také JUDr. Milada Horáková: „*Sestra Horáková zdůraznila, že ani nejpřísnější kritik nemůže neuznat spolupráci žen jak během okupace, tak v nynější době znovurekonstrukce státu a je tedy ku podivu, jak správně podotkla sestra Zeminová, že ženy nemají zastoupení ve vedoucích místech státu.*“²¹⁰ Rovněž při první návštěvě zástupkyň 4 českých politických stran NF u prezidenta republiky²¹¹ a jeho manželky 28. června 1945 použila tento argument sociální demokratka Anna Jungwirthová ke zdůraznění požadavku společné participace žen s muži v parlamentě, ve vládě, v národních výborech nebo v hospodářském životě. Nejrozhodněji ze všech zástupkyň NFŽ proklamovala nutnost pokračovat ve spolupráci mezi muži a ženami z období protinacistického boje také při obnově republiky Anežka Hodinová-Spurná. Na budovatelské práci a plnění KVP se měl podle ní podílet maximální počet žen obdobně jako v době národněosvobozenického boje. V tomto smyslu hovořila nejen na návštěvě u prezidenta republiky 28. června 1945, ale také například ve svém projevu během první velké manifestační schůze představitelk ÚV NFŽ, která se uskutečnila 21. září 1945 v pražském sále Lucerny: „*Tak jako se naše ženy účastnily boje za naše osvobození, musí nyní pomoci při budovatelské práci...Do proudu politického života a budovatelské práce musíme strhnout stále širší a širší okruh žen.*“²¹² Schůze v Lucerně nebyla zamýšlena jako demonstrace, ale především jako manifestace za společnou domluvu s muži, aby respektovali ženská práva a spoluúčast žen ve veřejném životě, jak dokládá mimo jiné vyjádření Anežky Hodinové-Spurné nebo JUDr. Milady Horákové. Anežka Hodinová-Spurná konstatovala, že: „*...ráz tohoto společného projevu žen není demonstrační, ale manifestační.*“²¹³ Pro JUDr. Miladu Horákovou byla podstatou demokracie spoluúčast žen na řízení státu: „*Budujeme pevný stát v zásadách demokracie, t.j. vlády lidu. Chceme společně s muži vytvářet život...Chceme vládu lidu, a lid jsme také my, československé ženy.*“²¹⁴ Její představa o vzájemné spolupráci mužů s ženami ve veřejné i privátní sféře byla zásadně ovlivněna myšlenkami Tomáše

²¹⁰ NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 48.

²¹¹ Této návštěvě se zúčastnila Františka Zeminová (ČSNS), Anna Jungwirthová (ČSSD), Anežka Hodinová-Spurná (KSČ) a Marie Hořínová (ČSL). Srov. *Společný výbor žen Národní fronty u prezidenta republiky*, ČZ 1, č. 1, 1945, s. 2.

²¹² *Velká manifestační schůze žen v Lucerně*, RP, č. 116, 1945, s. 1.

²¹³ *Velká manifestační schůze žen v Lucerně*, RP, č. 116, 1945, s. 1.

²¹⁴ *Vláda lidu, tudíž i vláda žen*, SSL 1, č. 114, 1945, s. 3.

Garrigua Masaryka a Františky Plamínkové,²¹⁵ kteří o ní opakovaně psali.²¹⁶ Navzdory tomu, že muži nebyli ochotni vzdát se dobrovolně svých mocenských pozic, ženské hnutí v čele s Miladou Horákovou na této myšlence stále lpělo. Za dílčí úspěch lze považovat skutečnost, že každá česká politická strana NF měla za místopředsedkyni ženu; v ČSSD Anna Jungwirthová, v ČSNS Františka Zeminová, v ČSL Marie Trojanová a v KSČ Anežka Hodinová-Spurná.²¹⁷

Během návštěvy u prezidenta republiky poukázala Františka Zeminová na tradiční rozpor mezi ústavním zakotvením rovnoprávnosti pohlaví a každodenní praxí. Uvedla několik konkrétních příkladů diskriminace žen: „1. V národních výborech místních, okresních i zemských jsou ženy vzácností. 2. Ve vládě republiky zasedá 23 mužů, ale ani jediná žena! 3. V ÚRO ženy mohly vytvořit pouhou poradní komisi. 4. Na vlivných místech v ministerstvech a státní administrativě je nepatrný počet žen. 5. Ve školství i v čistě ženských oborech, jako jsou školy pro ženská povolání, začínají se usazovat muži, zejména na ředitelských místech, jako na dívčích školách.“²¹⁸ Apelovala na prezidenta republiky, aby pamatoval při rekonstrukci vlády na zastoupení žen na ministerských postech a ve funkcích státních tajemníků. Jako argumentaci použila ustanovení o rovnoprávnosti obou pohlaví v KVP a proklamaci světové konference Spojených národů v San Franciscu.²¹⁹ Tato argumentace nebyla nijak objevná, používaly ji už političky v meziválečném NS, jak dokládá mimo jiné projev senátorky Františky Plamínkové před senátním plénem 13. prosince 1926: „Bolesti žen je u nás v Československé republice mnoho. Machar kdysi napsal: „Býti ženou – již to znamená: Trpěti!“ – Ústava našeho státu myslí ve dvou paragrafech na ženu: § 106, který praví, že „výsady pohlaví se neuznávají“ a pak ve zmíněném již § 126, že „manželství, mateřství a rodina je pod zvláštní ochranou zákonů“. Jen kombinací těchto dvou vět lze i pro ženu v našem státě vytvořit situaci důstojnou svobodného občana, který chce

²¹⁵ Srov. Z. DVORÁKOVÁ – J. DOLEŽAL, *O Miladě...*, s. 21–31.

²¹⁶ Srov. Tomáš Garrigue MASARYK, *Mnohoženství a jednoženství*, Praha 1925. TÝŽ, *O ženě: několik poznámek o práci československých žen*, Praha 1930. Františka PLAMÍNKOVÁ, *Občanská rovnoprávnost žen*, Praha 1920. TÁŽ, *Žena v demokracii*, Praha 1924. TÁŽ, *O právu vdaných žen na výdělečnou práci*, Praha 1934.

²¹⁷ L. MUŽÍKOVÁ-NOSILOVÁ, *Naše ženy v historii...*, s. 43.

²¹⁸ *Společný výbor žen Národní fronty u prezidenta republiky*, ČŽ 1, č. 1, 1945, s. 2.

²¹⁹ Z projevů řečnic, především Františky Zeminové, u prezidenta republiky 28. června 1945 vyplývaly evidentní dobové tendence: nacionalistické, antikapitalistické a antifašistické nálady, idea spolupráce a jednoty, úsilí o konsolidaci, stabilizaci, spravedlivější uspořádání společnosti, národnostní homogenizace nebo obětování individuálních zájmů ve prospěch kolektivu. Srov. *Společný výbor žen Národní fronty u prezidenta republiky*, ČŽ 1, č. 1, 1945, s. 2–3.

*plniti řádně úkoly svého přirozeného poslání.*²²⁰ Pro jejich následovnice bylo jistě zklamáním, že například předseda vlády Zdeněk Fierlinger se 5. dubna 1945 v Košicích ve svém prohlášení o nově ustavené československé vládě vůbec nezmínil o zrovnoprávnění nebo tehdejší situaci žen.²²¹ V první vládě NF nezasedala žádná žena.²²² První ženou v historii Československa, která obsadila ministerský post, se stala 25. listopadu 1947 sociální demokratka Ludmila Jankovcová.²²³

Nebyla to pouze argumentace, která spojovala političky První a Třetí republiky. Existovala zde jednak částečná personální kontinuita, jednak důraz na tradiční ženské role, zejména mateřství, jak se můžeme dočíst například v článku národní socialistky Jarmily Uhlířové: *„Protože rodina je základem zdravé lidské společnosti a tím i státu, vyžaduje si naši veliké péče výchova k rodinnému životu a vedení domácnosti.*²²⁴ Rovněž sociální demokratka Adéla Běliková zdůrazňovala sociální význam mateřství: *„Nás ženy bolí, že je velmi málo uplatňován sociální význam mateřství. Kde žena se cítí nejvíce ženou, kde pocítuje nejužší vztah k lidství, tam stojí mimo svět platných hodnot... Základem státu je rodina a my tyto rodiny tvoříme a budeme dále tvořit... Jakmile mzdy a platy dosáhnou výše, která dá muži možnost slušně uživit rodinu, a i pojištění bude vyřešeno se zřetelem na rodinu a ženu, dojde k přesunu žen ze zaměstnání do domácnosti. V zaměstnání zůstanou jen ženy s mimořádnými schopnostmi a ženy, jimž je jejich zaměstnání milejší než život doma, v rodině. Je proto nutné zhodnotit ženinu práci v domácnosti.*²²⁵ V období provizorního zákonodárství se političky profilyovaly spíše jako expertky na ženskou problematiku než jako bojovnice za emancipaci žen.

Jedním z nejvýznamnějších emancipačních opatření bylo vydání vyhlášky č. 74/1945 Ú. 1. ministra ochrany práce a sociální péče Jozefa Šoltésze ze 4. července 1945 o mzdovém (platovém) zrovnoprávnění žen.²²⁶ Vyhláška stanovila, že ženy, které vykonávaly stejnou práci jako muži, budou odměňovány na základě kolektivních smluv

²²⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/se/stenprot/057schuz/s057010.htm>. 57. schůze II. NS (1925–1929) 13. 12. 1926. [Citováno 15. 2. 2019].

²²¹ *Ustavení československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků a její první projevy*, Praha 1945, s. 10–20.

²²² *Tamtéž*, s. 6–7.

²²³ Věra URBANOVÁ, *Ing. Ludmila Jankovcová první ministryní v Československu*, *Vlasta* 1, č. 48, 1947, s. 2.

²²⁴ Jarmila UHLÍŘOVÁ, *Úkoly našich žen*, *Slovo národa* (dále jen SN) 1, č. 51, 1945, s. 3.

²²⁵ Adéla BĚLÍKOVÁ, *Ženy mají zájem o veřejný život*, *Zář: orgán čsl. sociální demokracie pro brněnský kraj* 1, č. 1, 1945, s. 3.

²²⁶ D. MUSILOVÁ, *Ženské hnutí 1945–1948: naděje a zklamání*, in: Z. Kokošková – J. Kocian – S. Kokoška (edd.), *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*, s. 344.

a mzdových vyhlášek určených pro muže. Tento princip odměňování však nebyl v praxi dodržován, neboť ženská práce byla vnímána jako doplňkový příjem k výdělku muže. V průběhu prvních dvou poválečných let měly příjmy zaměstnankyň vzestupnou tendenci.²²⁷ Během druhé poloviny 20. století se však podíl průměrné mzdy žen a mužů zvyšoval velice pomalu.²²⁸

Přes proklamovanou jednotu žen zastupujících 4 české politické strany v NFŽ existovaly mezi nimi rozpory. Neshody se například týkaly ženského listu NFŽ pod názvem *Československá žena*.²²⁹ Poúnorová zpráva bývalé sociální demokratky a nyní komunistky Miloslavy Grimmichové zmiňuje, že představitelky ČSL nesouhlasily se založením nového tiskového orgánu, neboť plánovaly obnovit vydávání svého periodika *Československá žena* z meziválečného období a také spoléhaly na ovlivňování žen prostřednictvím kněží a kazatelů. Zpráva popisuje primární účel vzniku týdeníku *Československá žena*: „*Hlavním smyslem vydávání časopisu Československá žena však bylo – dnes je možno říci to otevřeně – zabránit národním socialistům, aby nezaplavili opět svou předválečnou Hvězdou* (celý název: *Hvězda československých paní a dívek* – pozn. autora) *v půlmilionovém nákladu československé ženy, neboť ostatní politické strany by s nimi nebyly mohly držet krok, poněvadž neměly stejně dokonalou tiskárnu jako Melantrich*.“²³⁰ Předmětem neshod byly rovněž otázky týkající počtu a umístování článků, které připadaly jednotlivým politickým stranám.²³¹ Zápisy ze schůzí ÚV NFŽ dokládají řadu diskusí o tomto týdeníku,²³² včetně stálého vykazování vysokých

²²⁷ Ve vnitrozemí českých zemí činil v listopadu 1945 (před měnovou reformou) průměrný pojištěný plat úředníka 2437,- Kčs měsíčně a u úřednice 1467,- Kč. O 12 měsíců později tento plat vzrostl na 3712,- Kčs u mužů a na 2416,- Kčs u žen. Z hlediska vývoje poměru průměrného platu pojištěnců představoval v listopadu 1945 (před měnovou reformou) platový podíl u žen, které byly zaměstnány ve vnitrozemí českých zemí, 60,2% platu muže. V listopadu roku 1946 se tento podíl zvýšil na 65,1%. Srov. J. HRON, *Změny v oblasti mezd...*, s. 23.

²²⁸ Podíl průměrné mzdy žen z dlouhodobého hlediska vzrostl z 62,3% mužské v roce 1929 pouze na 66,1% v roce 1959. Podíl průměrné ženské mzdy vůči mužské nebyl výrazně odlišný ani v roce 1992, kdy činila 67%. Srov. J. RÁKOSNÍK, *Sověťizace...*, s. 358. Pokud porovnáme průměrný podíl ženské mzdy vůči mužské například ve Velké Británii, tak zjišťujeme, že na základě údajů ze 70. let činil tento podíl 56,1%. Srov. Göran THERBORN, *European Modernity and Beyond: The Trajectory of European Societies, 1945–2000*, London 1995, s. 158.

²²⁹ 1. srpna 1945 po přípravách, vzájemných diskuzích představitelk ÚV NFŽ a vyřešení technických problémů vyšlo první číslo tohoto periodika. Vydavatelkami byly představitelky 4 českých politických stran NF: Anežka Hodinová-Spurná, Marie Trojanová, Františka Zeminová a Anna Jungwirthová. Srov. NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 50.

²³⁰ NA, f. Grimmichová Miloslava, kart. 8, arch. j. 36.

²³¹ D. NEČASOVÁ, *Buduj vlast...*, s. 91.

²³² Během období od založení NFŽ po zahájení činnosti PNS se otázky týkající se týdeníku *Československá žena* probíraly na schůzích ÚV NFŽ například 6. června, 4. července, 5., 12., 19. září a 24. října. Srov. NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 48.

finančních schodků, které následně zapříčinily jeho zrušení.²³³ Příčinou úpadku zájmu o týdeník *Československá žena* se stala také jeho slabá konkurenceschopnost, spatřovaná v malém množství kvalitní četby pro ženy²³⁴ a až v příliš prostoru věnovaném politickým otázkám.²³⁵

Dalším podnětem k názorové konfrontaci uvnitř NFŽ se stalo hodnocení zářijové manifestační schůze ÚV NFŽ v pražské Lucerně.²³⁶ Konfrontaci zahájila komunistka Julie Prokopová-Škrabálková, která kárala zástupkyni ČSL Marii Hořinovou, že nebyly na manifestaci pozvány zástupkyně „ženských vojáků“. Marie Hořinová se hájila tím, že neznala adresy těchto žen. Julie Prokopová-Škrabálková kritizovala protichůdné názory v projevech, zmiňování věcí neuvedených v programu schůze a naopak opomenutí důležitých témat, například návrhu ÚV NFŽ na úpravu postavení pomocnic v domácnosti. Požádala ostatní představitelky ÚV NFŽ, aby i listy jejich politických stran věnovaly manifestační schůzi úměrnou pozornost. Konkrétní výtku proti přednesenému projevu měla i další komunistka Anežka Hodinová-Spurná, která vytkla nepřítomné Františce Zeminové, že během vzpomínky na oběti nacismu připomněla pouze Františku Plamínkovou a opomenula ostatní ženy. Tázala se, proč nebyla během manifestační schůze vyvěšena sovětská vlajka a nehrála se sovětská hymna. Závěrečným výstupem schůze bylo usnesení, že v budoucnu: „...*budou všechny referáty vypracovány společně, a to nejen za účasti jednotlivých řečnic, ale také všech ostatních.*“²³⁷ Vzájemné rozpory a upřednostňování zájmů jednotlivých politických stran místo ženské solidarity se následně přenesly do dalších orgánů, v nichž politicky zasedaly, včetně parlamentu. Rozpory mezi členkami ÚV NF se v průběhu Třetí republiky vyvíjely ruku v ruce s prohlubujícími se neshodami jednotlivých politických stran uvnitř NF.²³⁸ Navíc představitelky ČSL prezentovaly po roce existence NFŽ organizaci jako oporu a doplněk NF, jak dokládá mimo jiné článek lidovkyně Marie Trojanové: „*Národní fronta žen je jakousi oporou a doplňkem politické národní fronty našich stran...*“²³⁹

²³³ D. NEČASOVÁ, *Buduj vlast...*, s. 91.

²³⁴ NA, f. Grimmichová Miloslava, kart. 8, arch. j. 36.

²³⁵ D. NEČASOVÁ, *Buduj vlast...*, s. 91.

²³⁶ Zhodnocení této akce probíhalo na schůzi ÚV NFŽ konané 26. září 1945 v sekretariátě ČSSD v Praze. Srov. NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 48.

²³⁷ NA, f. 22 KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ústřední komise žen 1945–1954, arch. j.: 48.

²³⁸ Srov. D. NEČASOVÁ, *Buduj vlast...*, s. 88.

²³⁹ Marie TROJANOVÁ, *Potřeba Národní fronty žen*, ČŽ 2, č. 23, 1946, s. 3.

Strany NF se v prvních měsících Třetí republiky příliš nezabývaly obecnějšími otázkami zrovnoprávnění žen ve společenském i privátním životě, jak mimo jiné dokládají první poválečné programové dokumenty. Soustředily se spíše na formulaci jednotlivých opatření směřujících ke zlepšení postavení žen v sociální, občanské a pracovně právní oblasti. V programovém prohlášení ČSL z 6. června 1945 a zveřejněném o 4 dny později vedoucí představitelé strany proklamovali zavedení rodinné mzdy, při níž budou oba manželé rovnoměrně odměňováni, a usilovali o sociální zrovnoprávnění muže a ženy v rámci rodiny: „*Dále jest třeba, aby se dělnictvu dostalo plně všech sociálních jistot a zabezpečení, jež mají skupiny ostatní. V tomto směru budeme usilovat o zavedení rodinné mzdy, při níž vedle honorování výkonu, stejně pro muže i pro ženy, jest dbáno sociálního vyrovnání rodinného.*“²⁴⁰ Nesouhlasili s tehdejšími, podle jejich mínění nespravedlivým odměňováním žen ve vysokých funkcích. „*Tento spravedlivý systém rodinné mzdy jest již uskutečněn u některých kategorií zaměstnanců ve vyšších službách, ovšem způsobem neúplným a neuspokojivým. Na rozřešení mzdové otázky závisí též rozřešení podstatné části sociálního zákonodárství.*“²⁴¹ Usilovali rovněž o existenční zabezpečení vdov a sirotků po obětech války.²⁴² Lidová strana učinila v otázce ženské emancipace pokrok ve srovnání s meziválečným obdobím. Kvitovala jej dokonce sociální demokratka Braumová ve svém projevu na XX. manifestačním sjezdu ČSSD, který se konal ve dnech 18.–21. října 1945, a dokládala jej tím, že navzdory katolické ideologii přidělili 2 poslanecké mandáty ženám: „*Pravda, lidovci mají pouze 2 ženy, tj. 5% z přidělených mandátů, ale u nich je to sám o sobě historický čin a velký krok kupředu, když uvážíme slova sv. Pavla: „Žena ve shromáždění mlčíž.*“²⁴³ Její chvála však nesměřovala primárně k vedení ČSL, v pozadí stála kritika personální politiky uvnitř ČSSD, zejména nedostatečného zastoupení žen v jejích orgánech.

Anna Jungwithová na tomto sjezdu formulovala nejkomplexněji ze všech političek NF požadavky žen. Ve svém sjezdovém referátu se zabývala především participací žen v národních výborech, mzdovým zrovnoprávněním pohlaví, zajištěním

²⁴⁰ Programové prohlášení Čs. strany lidové. Čs. strana lidová mocným piliřem osvobozeného státu, Národní obroda (dále jen NO) 1, č. 28, 1945, s. 2.

²⁴¹ Programové prohlášení Čs. strany lidové. Čs. strana lidová mocným piliřem osvobozeného státu, NO 1, č. 28, 1945, s. 2.

²⁴² Programové prohlášení Čs. strany lidové. Čs. strana lidová mocným piliřem osvobozeného státu, NO 1, č. 28, 1945, s. 2.

²⁴³ E. O. BERGER (ed.), Protokoly XX. manifestačního sjezdu Československé sociální demokracie, který se konal ve dnech 18., 19., 20. a 21. října 1945 ve Smetanově síni Obecního domu hl. města Prahy, s. 244.

lepších podmínek pro matky ze strany státu, revizí rodinného práva a rozlukových zákonů, početnějším zastoupením žen v ČSSD nebo způsoby, jak usnadnit ženám práci v domácnosti. Největší prostor ve svém referátu věnovala posledně jmenovanému tématu. Zdůraznila zejména potřebu zmodernizovat domácnost, aby ženy měly více času na veřejné a politické aktivity: „*Přidáváme-li ženám vedle hospodyňství břemeno povinností veřejných i stranických, musíme pro ně také něco udělat. Shrnutí do jedné věty: musíme jim pomoci odstranit jejich domácí dřinu všemi vymoženostmi technického pokroku.*“²⁴⁴ Požadovala rozšíření služeb, které by ženám pomohly snížit dosavadní množství domácích prací (výstavba kolektivních domů, závodních kuchyní, mateřských škol a jeslí): „*Ať se dále při státním a komunálním stavebním podnikání hledí skutečně k budoucnosti, k budoucím kolektivnějším formám našeho života, čili ať se počítá s tím, že se dá lépe, laciněji a s ohledem na ztrátu energie všeho druhu i úsporněji vařit ve společných kuchyních, že v takovém bloku nebo pásu domů budou dětské jesle a dětská školka. Žádný strach, že zrušíme rodinu, chceme jen ženu, a to i ženu nezaměstnanou námezdně, osvobodit od zbytečné dřiny, ukázat jí, že se děti lépe baví, lépe jedí a lépe prospívají, když jsou pohromadě, mezi sobě rovnými, nežli když je každé zavřeno po celé dopoledne s matkou v kuchyni nebo vláčeno s sebou na nákupy a pochůzky.*“²⁴⁵ Některé z požadavků přijalo plénum ČSSD do svého stranického programu, který schválilo na sjezdu strany. Sociální demokraté v něm deklarovali především ochotu zajistit vyšší přiděly potravin těhotným ženám a dětem,²⁴⁶ poskytnout právní ochranu ženám v rámci pracovního zrovnoprávnění s muži nebo prosazovali možnost svobodné volby zaměstnání pro provdané ženy a matky: „*Práce žen musí být odměňována a chráněna rovným právem podle zásluhy... Chceme důsledně provést i rovnoprávnost žen při odměňování podle zásluh a výkonu ve službách veřejných i soukromých. Ženy provdané a s malými dětmi necht' se mohou svobodně rozhodnout pro zaměstnání podle svých schopností.*“²⁴⁷ Přijat byl rovněž požadavek výstavby jeslí, mateřských škol, kojeneckých ústavů nebo poraden pro matky a děti: „*Žádáme vybudování kojeneckých ústavů, jeslí, mateřských školek, poraden pro matky a děti...*“²⁴⁸ Tento program představil pouze tradiční ženské požadavky, postrádal však nastínění cesty k dosažení rovnoprávného postavení žen ve veřejném a privátním životě.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 192.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 193.

²⁴⁶ *Koho volit? Programy politických stran*, s. 42.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 52–54.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 56.

V tomto ohledu souzněl s programovými dokumenty a resolucemi sociálně demokratické strany z meziválečného období²⁴⁹ i s programy ostatních politických stran NF.

18. června 1945 přišel ministr zahraničního obchodu PhDr. Hubert Ripka²⁵⁰ s první programovou představou národních socialistů,²⁵¹ která opakovala teze o rovnoprávnosti žen obsažené již v meziválečných programech strany.²⁵² Kladl důraz především na nutnost uplatnění žen v ústavních institucích: „*budeme (ČSNS – pozn. autora) podporovat při rekonstrukci vlády požadavek účasti žen ve vládě, vynasnažíme se náležitě a důstojně zastoupení žen v prozatímním Národním shromáždění...*“²⁵³ O programu národních socialistů se jednalo také 1. července 1945 na plenární schůzi ČSNS v sále Besedního domu v Brně. Schůze se usnesla, že v sociálním programu strany z meziválečného období není potřeba uskutečnit žádné změny: „*Strana nemusí nic měnit ani na svém programu sociálním.*“²⁵⁴ Jménem všech československých žen promluvila Jarmila Uhlířová. Zdůraznila nutnost, aby strana podporovala větší začlenění žen do politického života jako „strážkyň“ demokracie, na druhé straně zdůrazňovala hlavní roli žen ve výchově dětí a zajištění zdraví rodiny: „*Pravým úkolem žen je vychovávat děti a bdít nad zdravím rodiny... Ženy se musí stát strážkyňmi demokracie*

²⁴⁹ Srov. P. PROKŠ (ed.), *Politické programy...*, s. 127–246.

²⁵⁰ Jednalo se o programový projev, který pronesl PhDr. Hubert Ripka na manifestaci organizací národních socialistů pro Prahu I. – V. v Obecním domě hlavního města Prahy 18. června 1945. Na této manifestaci promluvila také JUDr. Božena Pátková a Františka Zeminová. Srov. *Musíme vyřešit všechny problémy pohraničí*, SSL 1, č. 33, 1945, s. 1.

²⁵¹ J. HARNA, *Politické programy...*, s. 217–218.

²⁵² Akční program ČSNS přijatý na XII. valném sjezdu strany, který se konal 5–6. dubna 1931, se zabýval zlepšením postavení žen v sedmé a čtyřiatřicáté kapitole. V sedmé kapitole národní socialisté proklamovali: „*Z našeho filosofického názoru, z našeho názoru na demokracii, národnost a socialism plyne jako přirozený důsledek plná a v životě rodinném, politickém, hospodářském, sociálním a kulturním, důsledně uplatňovaná rovnost mezi mužem a ženou. Nebojíme se tedy vyvozovati z toho všechny důsledky pro rodinný život, pro účast v práci v továrně jako úředě, ve škole i na universitě, v činnosti všeobecně politické a stranické, jako v práci komunální, jako v účasti na všech úkolech podnikání práce veřejné i soukromé. Budeme usilovati o odstranění všech překážek, jež se dosud nespravedlivě kladou uplatnění těchto našich zásad. Tak mzdy a platy i pracovní podmínky nesmí býti stanoveny jiné pro ženy a jiné pro muže, aniž právní řád smí nadřazovati muže ženám. Boj o práva žen vyžaduje také reformy práva občanského, trestního a jiné, jehož se ochotně zúčastníme.*“ Srov. *Tamtéž*, s. 196. Ve 34. kapitole členové ČSNS požadovali: „*...úplnou rovnoprávnost mužů a žen, pokud se týče příležitosti k práci a odměny, podle zásady, že stejná práce má být stejně odměněna za současného zření k sociální funkci mezd a platů. S tím souvisí též požadavek, aby platy a mzdy byly odstupňovány tak, aby dosáhly maxima ve věku, kdy dochází k založení rodiny a výchově dětí. Stavíme se zejména také proti vynucování, bytí i pouze faktického, celibátu žen, zaměstnaných ve veřejných službách.*“ Srov. *Tamtéž*, s. 203. Všechny požadavky byly obsaženy již v „ženském“ programu této strany přijatém v roce 1900. Srov. D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 40.

²⁵³ *Nové poslání čs. strany národně socialistické*, SSL 1, č. 35, 1945, s. 2.

²⁵⁴ *Chceme silnou, demokratickou a nezávislou republiku. Program čs. strany národně-socialistické*, SN 1, č. 47, 1945, s. 2.

a začlenit se do politického života. “²⁵⁵ V tomto proslovu je znovu zdůrazněno propojení dvou oblastí ženského života, angažovanosti ve veřejném prostoru a mateřství jako nepostradatelné složky v životě ženy i společnosti. Detailněji se ženskou problematikou zabýval Akční program ČSNS z 8.–9. prosince roku 1945.²⁵⁶

KSČ nevypracovala žádný program, za program své strany považovali KVP, s nímž museli souhlasit všichni uchazeči o členství v KSČ. Rovněž KSS (de iure byla samostatnou politickou stranou, ale de facto se stala organizační složkou jednotné KSČ, jejíž pravomoci a celkovou politickou orientaci řídilo pražské ústředí),²⁵⁷ přijala KVP za svůj akční program.²⁵⁸ Vládní program sliboval vedle již zmíněného ustanovení o zrovnoprávnění žen ve všech oblastech hospodářského, politického a kulturního života také položení základů velkorysé sociální politiky a péče, především o matky a děti. Deklaroval zásadu rovné mzdy pro ženy za stejný pracovní výkon a zajištění existenční podpory vdovám a sirotkům po obětech nacistické okupace nebo protinacistického boje.²⁵⁹

Politicky doufaly, že se jim posléze podaří prosadit maximum výše z požadavků směřujících k rovnoprávnému postavení žen ve veřejném a soukromém životě. Byl to důležitý motiv ke vstupu do parlamentní politiky. Nelze ovšem opomenout ani kariérní ambice nebo službu státu, národu a společnosti. Jarmila Uhlířová napsala o potřebě sloužit spoluobčanům: „...nemám jiné ctizádosti, než být prospěšná všem, kteří pomoci potřebují a vykonat takový kus práce na Jihlavsku, aby moje poslanecká činnost byla požehnaným dílem pro celý kraj.“²⁶⁰ Motivem mohly být rovněž výhody spojené s výkonem poslaneckého mandátu, poslanecký plat či imunita. Poslanec mohl být na základě ústavy trestně stíhán pouze v případě, že tak rozhodlo parlamentní plénum. Poslanecká imunita se nevztahovala na poslance, který byl odpovědným redaktorem.²⁶¹ Rovněž ho nechránila před exekucí řízením a bez souhlasu parlamentního pléna

²⁵⁵ *Chceme silnou, demokratickou a nezávislou republiku. Program čs. strany národně-socialistické*, SN 1, č. 47, 1945, s. 2.

²⁵⁶ Srov. J. HARNA, *Politické programy...*, s. 218–248.

²⁵⁷ Jiří PERNES, *Komunistická strana Československa*, in: Jiří Malíř a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, sv. 2, Brno 2005, s. 1132–1133.

²⁵⁸ Michal BARNOVSKÝ, *Politické strany na Slovensku v letech 1945–1948*, in: Jiří Malíř a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, sv. 2, Brno 2005, s. 1201–1202.

²⁵⁹ Srov. *Dokumenty moderní doby*, s. 490–491.

²⁶⁰ NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS.

²⁶¹ Srov. paragraf 24 zákona č. 121/1920 Sb. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky, in: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha 1920, s. 258.

mohl být zatčen, pokud byl přistižen při páchání trestného činu.²⁶² Dekret prezidenta republiky č. 106/1945 Sb. přiznával členům PNS měsíční plat ve výši 12 000 Kčs a právo využívat bezplatně jízdy vlaky soukromých a státních drah (jakékoliv třídy), osobními autobusy a dopravními loděmi ve vlastnictví státu.²⁶³

Klíčový význam pro ustanovení pravomocí a vznik PNS měl ústavní dekret prezidenta republiky č. 18/1944 Úředního věstníku ze 4. prosince 1944 o národních výborech a Prozatímním Národním shromáždění,²⁶⁴ jehož platnost potvrzovala vyhláška ministra vnitra č.43/1945 Sb. z 3.srpna 1945.²⁶⁵ Po vyhlášení KVP navazovaly na dekret prezidenta republiky další právní předpisy z 25. srpna 1945 (ústavní dekret č. 47/1945 Sb., o Prozatímním Národním shromáždění; vládní nařízení č. 48/1945 Sb., o volbě Prozatímního Národního shromáždění; vládní nařízení č.49/1945 Sb., o prvních volbách do okresních a zemských národních výborů).²⁶⁶ Ústavní dekret č. 47/1945 Sb. a vládní nařízení č. 48/1945 Sb. ustanovovalo PNS jako jednokomorový parlament tvořený pouze poslaneckou sněmovnou s 300 členy (200 z českých zemí a 100 ze Slovenska).²⁶⁷

Volby do celé zastupitelské soustavy měly kooptační charakter „... 30. září 1945 konaly se v sídlech českých a moravskoslezských okresů schůze volitelů místních národních výborů, na nichž byly voleny okresní národní výbory; současně byli zvoleni delegáti na zemské sjezdy okresních národních výborů.“²⁶⁸ Následně na zemských sjezdech okresních NV v Praze a Brně 14. října 1945 zvolili pověřenci českých a moravskoslezských okresů zemské národní výbory a poslance PNS s jejich náhradníky.²⁶⁹ Volby na všech úrovních zastupitelských orgánů probíhaly nepřimo a na

²⁶² Archiv Parlamentu České republiky (A PČR), f. Archiv poslanců a senátorů (APS), kart. 51, inv. č. 1101.

²⁶³ Dekret prezidenta republiky č. 106/1945 Sb. ze dne 23. října 1945 o platech členů Prozatímního Národního shromáždění, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1945, s. 247. Podle tohoto dekretu místopředsdům PNS náležel nezdaněný měsíční příspěvek ve výši 2 400 Kčs a čínovní přídavek 2 000 Kčs za měsíc. Předseda poslanecké sněmovny měl nárok na 2 roční přídavky (vyplácené měsíčně), čínovné (100 000 Kčs) a reprezentační (56 000 Kčs). Navíc mohl bydlet ve služebním bytu za státní útraty.

²⁶⁴ Tento ústavní dekret potvrzoval formulaci Ústavní listiny z roku 1920: „... že lid je jediným zdrojem státní moci v republice Československé.“ Srov. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha 1920, s. 256. Ve druhém článku stanovoval základní princip vzniku prozatímního zákonodárneho orgánu: „Z národních výborů na základě voleb vzejde prozatímní Národní shromáždění jakožto prozatímní orgán zákonodárny, jemuž bude odpovědná vláda. Jeho složení, způsob jeho vzniku a jeho působnost stanoví zvláštní ústavní dekret.“ Srov. Ústavní dekret prezidenta republiky o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění, č. 43/1945 Sb. Srov. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1945, s. 69–70.

²⁶⁵ F. SOUKUP, *Ročenka Prozatímního Národního shromáždění...*, s. 8.

²⁶⁶ *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1945, s. 79–84.

²⁶⁷ Srov. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1945, s. 79–80.

²⁶⁸ F. SOUKUP, *Ročenka Prozatímního Národního shromáždění...*, s. 8.

²⁶⁹ *Tamtéž*.

základě parity podle stranického klíče. Představitelé NF se dohodli, že všechny tehdejší politické strany budou v parlamentu zastoupeny stejným počtem zákonodárců.²⁷⁰

14. října 1945 zveřejnila periodika *Svobodné slovo*,²⁷¹ *Rudé právo*²⁷² nebo *Slovo národa*²⁷³ kandidátní listinu NF do PNS. V ČSNS byl Petr Zenkl na prvním místě kandidátní listiny a po něm následovali další členové a členky v abecedním pořadí.²⁷⁴ U KSČ se prvních 6 čelních představitelů strany nacházelo na prvních místech,²⁷⁵ potom následovalo řazení osob podle abecedy.²⁷⁶ ČSSD²⁷⁷ a ČSL²⁷⁸ neměly své kandidáty a kandidátky stanoveny na základě abecední posloupnosti. Všechny strany měly na kandidátní listině 40 členů a stejný počet náhradníků.²⁷⁹

Podle dohody slovenských stran NF se volby slovenských poslanců konaly v den prvního výročí Slovenského národního povstání (SNP), 29. srpna 1945, v Banské Bystrici na sjezdu slovenských NV. V Prešově byli zvoleni dne 7. října 1945 poslanci ukrajinské národnosti.²⁸⁰ Na Slovensku obsahovala jednotná kandidátní listina NF po 40 kandidátech z Komunistické strany Slovenska (KSS) a Demokratické strany (DS).²⁸¹ V PNS měli být zastoupeni paritním způsobem také zástupci důležitých zájmových organizací, především Revoluční odborové hnutí (ROH) nebo národní svazy zemědělců,²⁸² z českých zemí²⁸³ a Slovenska,²⁸⁴ jak se dozvídáme z dobového tisku:

²⁷⁰ Karolina ADAMOVÁ a kol., *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada, Stát. Vydání první*, Praha 2015, s. 495–496.

²⁷¹ *Kandidátní listina stran národní fronty do Prozatímního národního shromáždění*, SSL 1, č. 131, 1945, s. 3–4.

²⁷² *Společná kandidátní listina Národní fronty pro volby do prozatímního Národního shromáždění*, RP, č. 134, 1945, s. 3–4.

²⁷³ *Volby do prozatímního Národního shromáždění*, SN 1, č. 133, 1945, s. 1.

²⁷⁴ JUDr. Milada Horáková (13. místo), JUDr. Božena Pátková (26. místo), Jarmila Uhlířová (33. místo), Františka Zeminová (39. místo) a Jaromíra Žáčková-Batková (40. místo). Srov. *Kandidátní listina stran národní fronty do Prozatímního národního shromáždění*, SSL 1, č. 131, 1945, s. 3.

²⁷⁵ Řazeno podle pořadí v kandidátní listině KSČ: Klement Gottwald, Václav Nosek, Václav Kopecký, Rudolf Slánský, Jaromír Dolanský a Josef Krosnář. Srov. *Společná kandidátní listina Národní fronty pro volby do prozatímního Národního shromáždění*, RP, č. 134, 1945, s. 3.

²⁷⁶ Jarmila Gerlichová-Petrusková (12. místo), Anežka Hodinová-Spurná (14. místo), Božena Macháčová-Dostálová (24. místo), Barbora Škrlantová (32. místo), Marie Švermová-Šváblová (36. místo), Helena Zimáková-Zemanová (40. místo). Srov. *Společná kandidátní listina Národní fronty pro volby do prozatímního Národního shromáždění*, RP, č. 134, 1945, s. 3.

²⁷⁷ Kandidátky ČSSD: Anna Jungwirthová (6. místo), Adéla Bělíková (18. místo) a Vladimíra Příbylová (26. místo). Srov. *Kandidátní listina stran národní fronty do Prozatímního národního shromáždění*, SSL 1, č. 131, 1945, s. 4.

²⁷⁸ Kandidátky Marie Trojanová na pátém místě a Marie Skuhrovcová na 18. místě kandidátní listiny ČSL. Srov. *Kandidátní listina stran národní fronty do Prozatímního národního shromáždění*, SSL 1, č. 131, 1945, s. 4.

²⁷⁹ *Kandidátní listina stran národní fronty do Prozatímního národního shromáždění*, SSL 1, č. 131, 1945, s. 3–4.

²⁸⁰ F. SOUKUP, *Ročenka Prozatímního Národního shromáždění...*, s. 8.

²⁸¹ *Tamtéž*, s. 9.

²⁸² O. FELCMAN, *Československý parlament...*, s. 16.

²⁸³ V českých zemích se jednalo o Jednotný svaz českých zemědělců (8 kandidátů), Ústřední svaz

„Z 200 českých poslaneckých míst 40 je vyhrazeno všennárodním zájmovým organizacím...“²⁸⁵ Ukrajincům bylo vyhrazeno 5 kandidátních míst a 1 kandidát byl určen pro bezpartijní.²⁸⁶

NFŽ měla ztělesňovat dobový myšlenkový étos, který se však nezrealizoval, a ani nemohl zrealizovat v každodenním životě, jak se brzy projevilo po založení této organizace. Přesto se stala užitečná pro získání zkušeností (hlavně u žen bez žádné předchozí parlamentní praxe) v rámci přípravy ke vstupu do vrcholné politiky. Ženy brzy „vystřízlivěly“ z naivní představy o harmonické spolupráci s mužskými protějšky a zároveň si uvědomovaly, že jejich společné cíle se budou střetávat s loajalitou k politickým stranám.

řemesel (2 kandidáti), Ústřední radu odborů (10 kandidátů), Ústřední národní tělovýchovný výbor (3 kandidáti), Ústřední radu družstev (4 kandidáti), Svaz české mládeže (3 kandidáti), Ústřední svaz obchodu (2 kandidáti) a o ostatní podstatné složky z veřejného života (8 kandidátů). Srov. F. SOUKUP, *Ročenka Prozatímního Národního shromáždění...*, s. 9.

²⁸⁴ Na Slovensku se jednalo o Svaz slovenskej mládeže (2 kandidáti), Jednotný svaz slovenských rolníkov (4 kandidáti), Svaz slovenských žien (2 kandidátky), Ústredie odborových svazov Slovenska (4 kandidáti). Srov. *Tamtéž*.

²⁸⁵ Vilma SOUČKOVÁ, *Prozatímní Národní shromáždění*, RŽ 1, č. 12, 1945, s. 2.

²⁸⁶ F. SOUKUP, *Ročenka Prozatímního Národního shromáždění...*, s. 9.

2 Ženská agenda v Prozatímním Národním shromáždění

V neděli 28. října 1945, v den vyhlášení samostatného Československa, se v budově Rudolfína uskutečnily první 2 schůze PNS.²⁸⁷ Tímto dnem také skončilo období provizorního poválečného zákonodárství charakterizované vydáváním prezidentských dekretů.

Návrat do budovy prvorepublikového parlamentu měl na veřejnosti demonstrovat kontinuitu s parlamentarismem První republiky. Oproti RNS, které se sešlo krátce po vzniku Československa, 14. listopadu 1918, PNS zahájilo svou činnost více než 5 měsíců od skončení války. Faktická absence opozice v rámci politického systému, realizace klíčových rozhodnutí před svoláním parlamentu a uskutečňování zásadních jednání v duchu KVP prostřednictvím NF výrazně oslabily zákonodárnou moc kontrolní funkci PNS.²⁸⁸ Po selhání plánu komunistů podřídit mechanismus rozhodování v NF pravidlům Socialistického bloku usilovali alespoň o to, aby politické strany a především jejich zákonodárci dodržovali princip závaznosti dohod NF. V každodenní praxi však poslanci a poslankyně stále častěji nedodržovali a kritizovali dohody NF i vládní politiku.²⁸⁹ Další důležitou změnou bylo, že do parlamentních lavic nezasedly pravicové strany z meziválečného politického spektra a u ČSSD, ČSNS a ČSL nastal evidentní levicový posun v jejich programech i proklamacích,²⁹⁰ jak potvrzovaly i postoje poslankyň těchto stran. Do parlamentní politiky se nevrátili ani představitelé a představitelky stran národnostních menšin.²⁹¹

PNS převzalo prvorepublikový zákon č. 325/1920 Sb., o jednacím řádu dolní komory NS se všemi jeho novelizacemi.²⁹² Ve Třetí republice se změnila meziválečná praxe pravidelného zahajování činnosti parlamentu;²⁹³ jedna schůze poslanecké

²⁸⁷ Průběh prvních dvou schůzí v PNS detailně popisuje publikace: V. OSVALD, *Národní shromáždění...*, s. 9–37.

²⁸⁸ <https://www.psp.cz/sqw/cms.sqw?z=8363>. [Citováno 28. 2. 2020].

²⁸⁹ J. KOCIAN, *Politický systém v letech 1945–1948*, in: Jiří Malíř a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, sv. 2, Brno 2005, s. 1127–1128.

²⁹⁰ K. KAPLAN, *Československo v letech 1945–1948*, s. 26–28.

²⁹¹ J. KOCIAN, *Politický systém v letech 1945–1948*, in: Jiří Malíř a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, sv. 2, Brno 2005, s. 1126–1127.

²⁹² Srov. Zákon č. 325/1920 Sb. ze dne 15. dubna 1920 o jednacím řádu poslanecké sněmovny Národního shromáždění, in: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha 1920, s. 746–759. Výše citovaný zákon o jednacím řádu pro poslaneckou sněmovnu upravovaly zákony (č. 205 z 9. května roku 1922 a č. 88 z 30. května roku 1933) a autonomní usnesení poslanecké sněmovny (č. 229 ze dne 16. prosince 1926 a č. 90 z 2. června roku 1933). Srov. František WEYR, *Československé právo ústavní*, Praha 1937 s. 147.

²⁹³ V průběhu meziválečného období svolával poslaneckou sněmovnu i senát prezident republiky v říjnu

sněmovny, kterou svolal předseda PNS, následovala druhou. Během první schůze PNS po vykonání slibů poslanců a poslankyň byl prostřednictvím hlasovacích lístků zvolen předsedou parlamentu národní socialista Josef David. O postech místopředsedů se hlasovalo zdvižením ruky. Poprvé v historii Československa byla zvolena místopředsedkyní parlamentu žena, členka KSČ Anežka Hodinová-Spurná.

Téhož dne zákonodárci splnili usnesení druhého článku ústavního dekretu prezidenta republiky z 25. srpna 1945, č. 47 Sb., že na základě paragrafu 58, odstavce 5 tehdejší ústavní listiny zůstává ve funkci prezidenta republiky Edvard Beneš, který byl do této funkce zvolen NS 18. prosince 1935.²⁹⁴ Kromě potvrzení Edvarda Beneše v jeho prezidentské funkci patřily mezi další hlavní úkoly PNS také ratihabice „Benešových“ dekretů a příprava podmínek pro všeobecné, přímé, tajné a rovné volby do ústavodárného parlamentu.²⁹⁵

Prezident Edvard Beneš ve svém projevu před parlamentním plénem pozdravil přítomné poslankyně a poslance oslovením: *Pane předsedo, paní a pánové!*²⁹⁶ V závěru také připomněl statečnost československých žen během období Druhé republiky a nacistické okupace. Zároveň je vyzval ke společné práci na obnově státu: *„Viděl jsem tu u nás – zejména u našich žen – zjevy opravdového lidského hrdinství, nezměrné oddanosti národu a republice, zjevy skutečně krásné a povznášející. A ti, kdož docela uspokojeni nejsou, ať si jen vzpomenou, kde jsme byli v létě roku 1939 a kde jsme byli v době heydrichiády. A uváží-li, co prožil celý svět a co je dnešní revoluce a její naprosto nutné důsledky, pochopí všecko, ujme se práce s druhými a dopracuje se znovu rychle klidného, bezpečného a spokojeného zítřka i v této nové fázi naší národní historie.“*²⁹⁷ Tímto projevem legitimizoval pozici žen v novém parlamentu a jejich participaci na obnově republiky. Poslankyně se snažily naplňovat prezidentova slova svou aktivitou především v rámci parlamentní politiky.

k podzimnímu a v březnu k jarnímu zasedání. Prezident republiky také určil přesné datum, během něhož mělo být zahájeno zasedání. Srov. D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 33.

²⁹⁴ <https://www.psp.cz/sqw/cms.sqw?z=8363>. [Citováno 28. 2. 2020].

²⁹⁵ F. SOUKUP, *Ročenka Ústavodárného Národního shromáždění...*, s. 6.

²⁹⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/002schuz/s002001.htm>. 2. schůze PNS 28. 10. 1945. [Citováno 15. 7. 2019].

²⁹⁷ V. OSVALD, *Národní shromáždění...*, s. 32.

Do PNS bylo kooptováno 20 poslankyň,²⁹⁸ o 12 žen více než při zahájení činnosti RNS. Z meziválečných zákonodárkyň se vrátila pouze Anežka Hodinová-Spurná (KSC), Františka Zeminová (ČSNS), Božena Macháčová-Dostálová (KSC) a Jaromíra Žáčková-Batková (ČSNS).²⁹⁹ Národní socialistka Milena Šmejcová byla v letech 1929-1939 členkou poslanecké sněmovny, avšak vstoupila až do ÚNS.³⁰⁰

Na základě dochovaných personálních spisů poslankyň PNS lze částečně rekonstruovat především jejich stranické a věkové složení, délku výkonu parlamentní politiky, národnostní příslušnost, náboženské vyznání, rodinný stav, profesní skladbu, zastoupení v parlamentních výborech nebo počet podaných interpelací a řečí během rozprav před poslaneckým plénem.

Z hlediska stranického složení si členky KSC mezi poslankyněmi udržely největší podíl jak v PNS, tak později v ÚNS.³⁰¹ Národní socialistky stály početně na druhém místě, avšak v ÚNS se rozdíl mezi nimi a československými komunistkami zvětšil.³⁰² Sociální demokratky si v obou parlamentech udržely pouze 3 posty. Nejslabší početní zastoupení mezi českými stranami měly lidovecké poslankyně (2 členky). Zjevný nepoměr existoval v zastoupení českých a slovenských poslankyň. Slovenské demokratky disponovaly jedním postem v obou parlamentech, slovenské komunistky měly v PNS 3 mandáty.

Věkový rozdíl mezi nejstarší a nejmladší poslankyní v PNS se pohyboval v rozmezí 32 let. Nejstarší z tehdejších političek byla Františka Zeminová, která se narodila 15. srpna 1882. Do její resignace v březnu roku 1948 se jednalo o nejdéle působící zákonodárkyni v československé historii.³⁰³ Přílehlavě byla její parlamentní

²⁹⁸ Do PNS vstoupily poslankyně (v abecedním pořadí): Adéla Bělíková (ČSSD), Jarmila Gerlichová-Petrusková (KSC), Anežka Hodinová-Spurná (KSC), JUDr. Milada Horáková (ČSNS), Elena Hroboňová (KSS), Františka Hrušová (KSS), Anna Jungwirthová (ČSSD), Božena Macháčová-Dostálová (KSC), JUDr. Božena Pátková (ČSNS), Mária Poloncová (DS), Vladimíra Příbylová (ČSSD), Marie Skuhrovcová (ČSL), Barbora Škrlantová (KSC), Marie Švermová-Šváblová (KSC), Marie Trojanová (ČSL), Mária Turková (KSS), Jarmila Uhlířová (ČSNS), Františka Zeminová (ČSNS), Helena Zimáková-Zemanová (KSC), Jaromíra Žáčková-Batková (ČSNS).

²⁹⁹ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 124.

³⁰⁰ A PČR, f. APS, kart. 141, inv. č. 2646/7.

³⁰¹ KSC měla v PNS 6 poslankyň a v ÚNS 12 poslankyň. V prvorepublikovém RNS nebyla žádná členka KSC, jelikož tato politická strana ještě neexistovala. Avšak během let 1920–1939 v NS zastupovalo KSC celkem 15 zákonodárkyň, což představovalo nejvyšší počet žen ze všech politických stran v rámci meziválečného období. Českoslovenští socialisté měli v meziválečném NS (1920–1939) 8 političek, sociální demokraté 7 a ČSL pouze 1 političku (Augustu Rozsypalovou). Srov. D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 155–157.

³⁰² Národní socialistky měly 5 míst v PNS a 8 míst v ÚNS. Oproti tomu v RNS zastupovaly československé socialisty 2 poslankyně, sociální demokraty 3 a lidovci v tomto prvním československém parlamentu neměli žádnou poslankyni. Srov. *Tamtéž*, s. 155.

³⁰³ Františka Zeminová do politického života vstoupila už v roce 1898 jako šestnáctiletá členka národních socialistů, kde se zasazovala za politické zrovnoprávnění žen s muži. Během meziválečné

aktivita prezentována v periodiku *České slovo* již v roce 1932: „*Není v našem parlamentě příkladu vývoje takového, jaký byl u poslankyně Zeminové...Je jediná v našich zákonodárných sborech, jež spolurozhoduje, neboť splnila všechny předpoklady, jež tradice v politické činnosti požaduje od vedoucích mužů.*“³⁰⁴ Věkově nejmladší byla její jmenovkyně, Františka Hrušovská (KSS), jež se narodila 19. prosince 1914.³⁰⁵ Skupinu nejstarších poslankyň narozených před rokem 1900 tvořily 4 ženy.³⁰⁶ Nejpočetnější zastoupení měly zákonodárkyně, které se narodily v rozmezí let 1900 až 1905. Jednalo se o 10 osob, což znamenalo polovinu z celkového počtu žen v tomto parlamentu.³⁰⁷ Jinou skupinou byly 3 političky narozené v rozhraní let 1906 až 1910.³⁰⁸ Mezi nejmladší patřily 3 poslankyně, které se narodily během posledních 4 let před začátkem první světové války.³⁰⁹ V někdejší RNS se nacházelo 10 žen, což je o polovinu méně než v PNS. Jejich věková hranice se pohybovala od 25 let do 56 let a jednalo se převážně o mladší političky ve věku od 25 let do 40 let. Těch byla přesně polovina z celkového počtu žen zastoupených v RNS.³¹⁰ Na rozdíl od PNS, kde bylo z 20 političek pouze 6 mladších 40 let.³¹¹ Klíčovou příčinou tohoto jevu byla zřejmě odvaha vstupovat do neznáma, která je přirozenější u mladších generací, neboť ženy vstupující do RNS neměly oproti ženám v PNS a ÚNS žádnou zkušenost s parlamentní činností.

Profesně nejdéle parlamentní funkci vykonávala komunistická poslankyně Božena Macháčová-Dostálová, jež složila první poslanecký slib v červnu roku 1935. Na začátku nacistické okupace v květnu 1939 emigrovala do SSSR. Po návratu z moskevského exilu byla až do roku 1971 členkou parlamentu. Obsadila také na dlouhá léta ministerský post. Nejprve v roce 1954 jako ministryně výkupu a o 2 roky později byla jmenována ministryní spotřebního průmyslu. V této funkci setrvala až

doby zůstala nepřetržitě poslankyní a po válce působila v obou parlamentech Třetí republiky, což se nepodařilo žádné z političek. Srov. A PČR, f. APS, kart. 165, inv. č. 3101/11.

³⁰⁴ Karel JÍŠE, *Jen žena? Člověk! Padesátka F. Zeminové*, *České slovo* 24, č. 192, 1932, s. 1.

³⁰⁵ A PČR, f. APS, kart. 48, inv. č. 873/1.

³⁰⁶ Jednalo se o Františku Zeminovou (*15. srpna 1882), Anežku Hodinovou-Spurnou (*12. ledna 1895), Barboru Škrlantovou (*1. června 1897) a Marii Trojanovou (*20. srpna 1899).

³⁰⁷ Srov. Mária Poloncová (*23. ledna 1900), Anna Jungwirthová (*27. prosince 1900), Jarmila Gerlichová-Petrusková (*6. června 1901), JUDr. Milada Horáková (*25. prosince 1901), Jaromíra Žáčková-Batková (*16. ledna 1902), Marie Švermová-Šváblová (*17. ledna 1902), Jarmila Uhlířová (*25. února 1902), Elena Hroboňová (*17. dubna 1903), Božena Macháčová-Dostálová (*25. září 1903) a Vladimíra Příbylová (*11. března 1904).

³⁰⁸ Do této skupiny patřila JUDr. Božena Pátková (*4. listopadu 1907), Marie Skuhrovcová (*15. července 1908) a Adéla Bělíková (*25. října 1910).

³⁰⁹ Jednalo se o Františku Hrušovskou (*19. prosince 1914), Helenu Zimákovou-Zemanovou (*23. května 1913) a Márii Turkovou (*4. února 1911).

³¹⁰ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 96–121.

³¹¹ Počítáno v RNS od 14. listopadu 1918 a v PNS od 28. října 1945 (pozn. autora).

do 31. prosince 1968. 15. března 1971 rezignovala na funkci člena vedení předsednictva Federálního shromáždění (FS) ČSSR a odešla do důchodu. Za 2 roky, v květnu 1973, zemřela.³¹² Druhou poslankyní, která vykonávala svoji funkci nejdéle, byla Anežka Hodinová-Spurná. Do NS byla zvolena v roce 1929 a setrvala v něm až do konce roku 1938. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava v březnu roku 1939 ji stíhalo gestapo a v polovině dubna 1939 odešla do Polska a za necelý měsíc do Velké Británie.³¹³ Po válce byla až do své smrti v dubnu roku 1963 členkou NS. V parlamentech zastávala vysoké funkce, od roku 1945 do roku 1960 vykonávala post místopředsedkyně NS,³¹⁴ poslední roky pracovala na pozici členky jeho předsednictva.³¹⁵ V pořadí třetí nejdéle působící političkou v parlamentární praxi se stala Františka Zeminová. Zůstávala sice věkově a profesně nejstarší v PNS a ÚNS, avšak komunistický převrat v únoru 1948 ji přiměl, aby 1. března téhož roku ukončila svou dlouholetou parlamentní kariéru.³¹⁶

Z národnostního hlediska se projevila ve složení političek PNS a ÚNS dobová tendence zasazující se vytvořit etnicky homogenní stát Čechů a Slováků,³¹⁷ jak také dokládá článek v *Radě žen*: „*Velmi podstatnou změnou jest, že se – v duchu vládního programu a v duchu nové úpravy poměru mezi Čechy a Slováky – dělí jeho členové na poslance české, kteří tvoří 2/3 jeho členů, a na poslance slovenské, kteří tvoří další 1/3.*“³¹⁸ V obou parlamentech se nenacházela žena, která by byla jiné národnosti než české nebo slovenské. V PNS se k české národnosti hlásilo 16 političek a ke slovenské 4.

Ačkoliv Třetí republika vznikla jako sekulární stát, některé poslankyně se v obou těchto parlamentech hlásily k jednotlivým náboženským vyznáním. Většina z poslankyň jak v PNS, tak v ÚNS neuvedla žádné náboženské vyznání. V PNS se nepřihlásilo k náboženskému vyznání 11 zákonodárkyň. Zbytek se hlásil k římskokatolické, luteránské a československé církvi. Všechny uvedené církve měly po třech poslankyních. K římskokatolické církvi se hlásily lidovecké poslankyně Marie

³¹² A PČR, f. APS, kart. 86, inv. č. 1582.

³¹³ A PČR, f. APS, kart. 43, inv. č. 787/19.

³¹⁴ A PČR, f. APS, kart. 43, inv. č. 787/21.

³¹⁵ A PČR, f. APS, kart. 43, inv. č. 787/30.

³¹⁶ A PČR, f. APS, kart. 165, inv. č. 3101.

³¹⁷ Podle vládního nařízení č. 48 ze dne 25. srpna 1945 o volbě PNS však mohou být voleny také osoby jiné slovanské národnosti: „*Za členy Prozatímního Národního shromáždění mohou býti voleni bezúhonní, národně, státně a demokraticky spolehliví státní občané československé republiky, české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti, bez rozdílu pohlaví...*“. Srov. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1945, s. 81.

³¹⁸ Vilma SOUČKOVÁ, *Prozatímní Národní shromáždění*, RŽ 1, č. 12, 1945, s. 2.

Skuhrovcová,³¹⁹ Marie Trojanová³²⁰ a národní socialistka Jarmila Uhlířová.³²¹ Luteránskou církev uvedly slovenské komunistky Mária Turková,³²² Elena Hroboňová³²³ a slovenská demokratka Mária Poloncová.³²⁴ Českobratrská církev byla zastoupena národními socialistkami JUDr. Miladou Horákovou,³²⁵ JUDr. Boženou Pátkovou³²⁶ a Jaromírou Žáčkovou-Batkovou.³²⁷ Tato kategorie má ze všech zkoumaných kategorií statistické analýzy kvalitativně nejslabší výpovědní hodnotu, jelikož je velice složité odlišit matrikové členství v církvi od praktikované víry.³²⁸

Největší podíl měly v PNS i ÚNS vdané ženy. V PNS bylo 11 vdaných žen, následovaly vdovy a neprovdané ženy. Do kategorie vdov spadaly komunistky Jarmila Gerlichová-Petrusková,³²⁹ Marie Švermová-Šváblová³³⁰ a lidovkyně Marie Trojanová.³³¹ Manžela Jarmily Gerlichové-Petruskové Karla Gerliche nacisté popravili v průběhu druhé světové války.³³² Komunistický politik a novinář Jan Šverma zemřel vyčerpáním 10. listopadu 1944 po skončení Slovenského národního povstání během pochodu pod Chabencom.³³³ Manžel Marie Trojanové Stanislav Trojan skonal už 6 let po svatbě, v roce 1936.³³⁴

K neprovdaným ženám náležely národní socialistka Františka Zeminová,³³⁵ slovenská komunistka Elena Hroboňová³³⁶ a lidovkyně Marie Skuhrovcová.³³⁷

³¹⁹ A PČR, f. APS, kart. 12, inv. č. 2400/2.

³²⁰ A PČR, f. APS, kart. 150, inv. č. 2799/4.

³²¹ A PČR, f. APS, kart. 152, inv. č. 2840/2.

³²² A PČR, f. APS, kart. 150, inv. č. 2819/2.

³²³ A PČR, f. APS, kart. 47, inv. č. 860/1.

³²⁴ A PČR, f. APS, kart. 113, inv. č. 2120/2.

³²⁵ A PČR, f. APS, kart. 45, inv. č. 829/1.

³²⁶ A PČR, f. APS, kart. 106, inv. č. 1963/1.

³²⁷ A PČR, f. APS, kart. 167, inv. č. 3130/7.

³²⁸ K nejznámějším dokladům náboženské spirituality poslankyň svědčí například dopisy vězněné JUDr. Milady Horákové z června 1950: „*Má jediná dceruško Jano, Bůh požehnal Tebou můj život ženy. Jak napsal táta v básničce z německého vězení, dal Tě nám Bůh proto, že nás miloval.*“ Srov. Milada HORÁKOVÁ, *Dopisy Milady Horákové*, Praha 2007, s. 21.

³²⁹ A PČR, f. APS, kart. 34, inv. č. 616/2.

³³⁰ A PČR, f. APS, kart. 146, inv. č. 2728/2.

³³¹ A PČR, f. APS, kart. 150, inv. č. 2799/4.

³³² A PČR, f. APS, kart. 34, inv. č. 616/2.

³³³ <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/004schuz/s004001.htm>. 4. schůze PNS 8. 11. 1945. [Citováno dne 13. 3. 2017].

³³⁴ A PČR, f. APS, kart. 150, inv. č. 2799/2.

³³⁵ A PČR, f. APS, kart. 165, inv. č. 3101/11.

³³⁶ A PČR, f. APS, kart. 47, inv. č. 860/1.

³³⁷ A PČR, f. APS, kart. 127, inv. č. 2400/2.

V rozluce žily národní socialistky JUDr. Božena Pátková³³⁸ a Jarmila Uhlířová.³³⁹ Rozvedená byla slovenská demokratka Mária Poloncová.³⁴⁰

Pokud se profese týká, poslankyně PNS nejčastěji uváděly úřednice nebo učitelka. Úřednice převažovaly nejen v PNS (11)³⁴¹, ale i v ÚNS. 5 poslankyň uvedlo pedagogickou profesi, 3 redaktorky.³⁴² Povolání advokátky uvedla při vstupu do PNS³⁴³ JUDr. Božena Pátková.³⁴⁴ Žádná poslankyně prvního parlamentu neuvedla dělnickou profesi ani se neoznačila za ženu v domácnosti.

Z hlediska zastoupení poslankyň v parlamentních výborech měly jak v PNS, tak i v ÚNS nejpočetnější obsazení české komunistky. Jejich početní náskok se během let Třetí republiky postupně navyšoval, až vedl po komunistickém převratu k absolutní převaze. České komunistky měly ve výborech PNS 18 míst. Naopak národní socialistky neobsadily tolik míst v parlamentních výborech tohoto prvního parlamentu Třetí republiky jako jiné nekomunistické strany. Jednalo se o 8 míst, což bylo o 1 méně než u slovenských komunistek a o 2 méně než u sociálních demokratek. Lidovecké poslankyně získaly v PNS 4 posty a slovenské demokratky 3. Z parlamentních výborů nejvíce poslankyň PNS pracovalo v rozpočtovém výboru.³⁴⁵ Druhým početně nejobsazenějším výborem se stal sociálně-politický výbor, kde zasedlo během PNS 6 žen.³⁴⁶ Pokud se zaměříme na jednotlivou účast zákonodárkyň ve výborech, tak zjišťujeme, že v PNS nejaktivněji působila ve výborech komunistka Božena Macháčová-Dostálová.³⁴⁷ Poslankyně rovněž pracovaly ve vedení výborů. V PNS byla

³³⁸ A PČR, f. APS, kart. 106, inv. č. 1963/1.

³³⁹ A PČR, f. APS, kart. 152, inv. č. 2840/2.

³⁴⁰ A PČR, f. APS, kart. 113, inv. č. 2120/2.

³⁴¹ V PNS se jednalo o (v abecedním pořadí) Adélu Bělíkovou (ČSSD), Anežku Hodinovou-Spurnou (KSČ), JUDr. Miladu Horákovou (ČSNS), Elenu Hroboňovou (KSS), Františku Hrušovskou (KSS), Boženu Macháčovou-Dostálovou (KSČ), Márii Poloncovou (DS), Vladimíru Příbylovou (ČSSD), Barboru Škrlantovou (KSČ), Márii Turkovou (KSS) a Helenu Zimákovou-Zemanovou (KSČ).

³⁴² Redaktorkou při vstupu do PNS byla (v abecedním pořadí) Marie Švermová-Švábová (KSČ), Františka Zeminová a (ČSNS) a Jaromíra Žáčková-Batková (ČSNS).

³⁴³ Vysokoškolské právnické vzdělání absolvovala JUDr. Milada Horáková (ČSNS) a JUDr. Božena Pátková (ČSNS). JUDr. Milada Horáková v obou zkoumaných parlamentech pracovala jako magistrátní rada, přednostka právního odboru Ústředního sociálního úřadu hlavního města Prahy. Srov. A PČR, f. APS, kart. 45, inv. č. 829/1. JUDr. Božena Pátková byla zaměstnána jako obhájkyň v trestních záležitostech. Srov. A PČR, f. APS, kart. 106, inv. č. 1963/1.

³⁴⁴ A PČR, f. APS, kart. 106, inv. č. 1963/1.

³⁴⁵ V rozpočtovém výboru PNS zasedala Jaromíra Žáčková-Batková (místopředsedkyně), Anežka Hodinová-Spurná (KSČ), Božena Macháčová-Dostálová (KSČ), Barbora Škrlantová (KSČ), Marie Švermová-Švábová (KSČ), Adéla Bělíková (ČSSD), Anna Jungwirthová (ČSSD), Marie Trojanová (ČSL) a Františka Hrušovská (KSS).

³⁴⁶ Sociálně-politický výbor PNS obsadila Anežka Hodinová-Spurná (KSČ), JUDr. Milada Horáková (ČSNS), Adéla Bělíková (ČSSD), Vladimíra Příbylová (ČSSD), Mária Turková (KSS) a Mária Poloncová (DS).

³⁴⁷ A PČR, f. APS, kart. 86, inv. č. 1582/25.

místopředsedkyní imunitního výboru Božena Macháčová-Dostálová,³⁴⁸ místopředsedkyní rozpočtového výboru členka ČSNS Jaromíra Žáčková-Batková³⁴⁹ a místopředsedkyní zdravotnického výboru se stala Elena Hroboňová (KSS).³⁵⁰ Postupem předsedkyně obsadila v kulturním výboru PNS národní socialistka Jarmila Uhlířová.³⁵¹ Obsazování parlamentních výborů se uskutečnilo během čtvrté a páté schůze PNS na základě prvních dvou odstavců paragrafu 22 zákona č. 325/1920 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny NS³⁵² (vyjma volby do verifikačního výboru, jehož volbu ustanovoval čtvrtý odstavec paragrafu 10 vládního nařízení č. 48/1945 Sb.).³⁵³ Při volbě výborů předsedové poslaneckých klubů odevzdali hlas za všechny (přítomné i nepřítomné) členy a hospitanty klubu. Poslanci a poslankyně byli voleni podle principu poměrného zastoupení.

Ohledně počtu podaných interpelací byly nejaktivnější političky ČSNS. Žádná z poslankyň ostatních politických stran nepodala v průběhu PNS více než 5 interpelací. Z hlediska počtu řečí v parlamentních rozpravách nebyl početní stav tak jednoznačný jako v případě podaných interpelací. Nejčastěji před plénem PNS promluvily členky ČSNS JUDr. Milada Horáková a Jarmila Uhlířová. Naopak poslankyně KSČ Jarmila Gerlichová-Petrusková a DS Mária Poloncová nepodaly žádnou interpelaci a neujaly se slova v žádné parlamentní rozpravě. Obě posledně jmenované ženy dokládají skutečnost, že k výkonu poslaneckého mandátu stačila pouze účast na parlamentních jednáních a hlasováních.

Všechny poslankyně PNS napříč politickým, věkovým nebo národnostním spektrem se věnovaly ženské agendě založené na společné genderové identitě. Ženy nemohly založit samostatný poslanecký klub. Jejich povinností bylo hájit politiku a zájmy politické strany, která je delegovala do parlamentu. Rovněž během řeči v rozpravě v plénu se od nich očekávalo, že budou respektovat stanovisko poslaneckého klubu, což limitovalo případnou ženskou solidaritu v rámci parlamentu.

Poslankyně PNS, podobně jako jejich předchůdkyně v meziválečném NS, zastávaly názor, že ženy mají nejlepší předpoklady obhajovat zájmy žen a artikulovat jejich požadavky. V době Třetí republiky se navíc staly avantgardou v zápase o obnovu

³⁴⁸ A PČR, f. APS, kart. 86, inv. č. 1582/2.

³⁴⁹ A PČR, f. APS, kart. 167, inv. č. 3130/9.

³⁵⁰ A PČR, f. APS, kart. 47, inv. č. 860/4.

³⁵¹ A PČR, f. APS, kart. 152, inv. č. 2840/7.

³⁵² Srov. Zákon č. 325/1920 Sb. ze dne 15. dubna 1920 o jednacím řádu Poslanecké sněmovny Národního shromáždění, in: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha 1920, s. 748.

³⁵³ Srov. Vládní nařízení č. 48/1945 Sb. ze dne 25. srpna 1945 o volbě Prozatímního Národního shromáždění, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1945, s. 82.

republiky. Neopustily ani představu, že budou nadále strážkyněmi morálky v politickém životě, jak ukazuje článek národní socialistky Jarmily Uhlířové: „*Ženy se stanou strážkyněmi veřejné čistoty politického života od živlů, které nemohou být v popředí a vést jiné, nejsou-li sami na mravní a národní výši.*“³⁵⁴ V jiném článku Jarmila Uhlířová také zdůvodnila zapojení žen do obnovy republiky: „*Hlaste se (ženská část populace, pozn. autora) k činnosti politické, kulturní, sociální a tělovýchovné. Pokračujte v duchu slavné tradice českých žen v práci pro národ. Desetitisíce padlých Čechů nás k tomu zavazují a pobízejí. Nikdy na to, české ženy, nezapomeňte, neboť tím uchráníte své domovy a děti.*“³⁵⁵ Participace žen na protinacistickém odboji legitimizovala jejich požadavky, což ovšem nebylo nic mimořádného, neboť na odbojové minulosti spočinula legitimita evropských vlád i režimů (do určité míry vyjma samotného Německa) v období po skočení druhé světové války v Evropě.³⁵⁶

U všech poslankyň PNS (vyjma členky ČSL Marie Skuhrovcové a sociálních demokratek Anny Jungwirthové a Adély Bělikové) umožňují dochované prameny částečně rekonstruovat jejich činnost v odbojovém hnutí. Do domácího odboje se prokazatelně zapojily národní socialistky Františka Zeminová,³⁵⁷ Jaromíra Žáčková-Batková,³⁵⁸ JUDr. Milada Horáková,³⁵⁹ Jarmila Uhlířová³⁶⁰ a JUDr. Božena

³⁵⁴ Jarmila UHLÍŘOVÁ, *Úkoly našich žen*, SN 1, č. 51, 1945, s. 3.

³⁵⁵ TÁŽ, *Také ženy se hlásí*, SN 1, č. 23, 1945, s. 3.

³⁵⁶ Srov. E. HOBSBAWM, *Věk extrémů...*, s. 173.

³⁵⁷ Františka Zeminová během nacistické okupace unikala pozornosti gestapa, jelikož v periodiku České slovo bylo chybně uveřejněno její úmrtí. Ve skutečnosti se jednalo o její švagrovou. V ilegální činnosti předsedala schůzím národně socialistické strany a pracovala nadále jako členka výkonného výboru i předsednictva strany. Srov. NA, f. Archiv československé strany socialistické, kart. 505, Političtí pracovníci 1897–1948. Rovněž působila na venkově a pod pseudonymem „teta Andula“ korespondovala s ostatními členy své politické strany v ilegality. Srov. M. NEKOLA, *Poslankyně, která si nebrala servítky – Fráňa Zeminová*, in: Petr Zídek – Jana Čechurová – Dagmar Hájková a kol., *Budovatelé státu. Příběhy osobností, které ovlivnily vznik Československa*. Praha 2018, s. 216. Vytvářela kolem sebe okruh osob, jehož cílem bylo v příhodnou chvíli uskutečnit povstání. Účastnila se rovněž pražského květnového povstání. Srov. NA, f. Archiv československé strany socialistické, kart. 505, Političtí pracovníci 1897–1948.

³⁵⁸ Jaromíra Žáčková-Batková se již v 1938 zapojila do podzemního hnutí v odbojové organizaci Mikulov-Břeclav a ve skupině Svazu Národní revoluce v Židenicích, kde pod vedením Josefa Podsedníka měla post místopředsedkyně. Rovněž pomáhala odbojové skupině Eduard v Brně. Od 1. dubna 1939 vykonávala funkci tajemnice žen Národního souručenství. Kvůli udání, že prosazuje v této organizaci politiku Edvarda Beneše, byla 1. září 1939 propuštěna. Následně od 1. října 1939 do 19. října téhož roku byla ve vazbě gestapa z důvodu politické činnosti. Srov. NA, f. Archiv československé strany socialistické, kart. 505, Političtí pracovníci 1897–1948. Po celé období války působila v družstevním hnutí jako členka dozorčí rady brněnského družstva Vzájemnost – Včela. Srov. A PCR, f. APS, kart. 167, inv. č. 3130/4. Ve svém stručném životopise z května 1946 uvádí, že od 1. září 1939 do 1. října 1942 nebyla zaměstnaná a vedla domácnost. Poté od 1. října 1942 do srpna 1945 pracovala jako pokladní v optickém závodě Pučan a Pospíšil v Brně. Srov. NA, f. Archiv československé strany socialistické, kart. 505, Političtí pracovníci 1897–1948.

³⁵⁹ Pracovnice magistrátu hlavního města Prahy a dlouholetá aktivistka v ŽNR JUDr. Milada Horáková vstoupila do odbojové organizace Politické ústředí (PÚ). Srov. Z. DVOŘÁKOVÁ, *Milada...*, s. 23., Petiční výbor „Věrní zůstaneme“ (PVVZ) a do Ústředního vedení odboje domácího (ÚVOD). Srov.

Pátková,³⁶¹ československé komunistky Helena Zimáková-Zemanová,³⁶² Barbora Škrlantová³⁶³ a Jarmila Gerlichová-Petrusková,³⁶⁴ slovenské komunistky Mária Turková, Františka Hrušovská, Elena Hroboňová,³⁶⁵ slovenská demokratka Mária Poloncová³⁶⁶ a lidovkyně Marie Trojanová.³⁶⁷ V zahraničním odboji se angažovaly

A PČR, f. APS, kart. 45, inv. č. 829/2. V PÚ spolupracovala s profesorem Zdeňkem Peškou při vytváření nové ústavy pro osvobozené Československo. S manželem Bohuslavem Horákem a dcerou byla v létě roku 1940 zatčena gestapem. Bohuslava Horáka gestapo odvezlo do Pardubic a JUDr. Miladu Horákovou s dcerou Janou do Petschkova paláce. Jana byla odtud převezena k dědečkovi. Srov. Z. DVORÁKOVÁ, *Milada...*, s. 25–26. Následně byla 2 roky vězněna v pankrácké věznici. V roce 1942 ji okupanti převezli do Malé pevnosti v Terezíně. Srov. A PČR, f. APS, kart. 45, inv. č. 829/2. V této pevnosti se setkala se svou dlouholetou spolupracovnicí z ženského hnutí Františkou Plamínkovou. Srov. ANM, f. Plamínková Františka, kart. 3., V. Ilustrační materiál: Milada Horáková, poslední setkání, RŽ 2, č. 5, 1946, s. 1. Následně byla vězněna v různých věznicích v Německu. Lidový soud v Drážďanech ji v říjnu roku 1944 odsoudil k trestu smrti pro velezradu. Její trest byl zmírněn na 8 let odnětí svobody v ženské věznici v Aichachu v Horním Bavorsku, kde ji 29. dubna 1945 osvobodila americká armáda. Do osvobozené vlasti se vrátila 20. května téhož roku. Srov. A PČR, f. APS, kart. 45, inv. č. 829/2.

³⁶⁰ Jarmila Uhlířová se zapojila do ilegální skupiny národních socialistů na Ostravsku pod vedením JUDr. Františka Mruzka a redaktora periodika *České slovo* Vojtěcha Binara. Srov. A PČR, f. APS, kart. 152, inv. č. 2840/2.

³⁶¹ JUDr. Božena Pátková po nacistické okupaci ilegálně pracovala v Družstvu prvního sledu, v redakci časopisu *V boj* a v organizaci, která zajišťovala přepravu vojáků do zahraničí. Rovněž byla aktivní v ilegální organizaci ČSNS a jeho revolučním předsednictvu. Srov. A PČR, f. APS, kart. 106, inv. č. 1963/1.

³⁶² Helena Zimáková-Zemanová do roku 1944 pracovala v Praze v továrně Elektronspol, kde se zapojila do závodní ilegální skupiny s cílem ochraňovat dělnictvo před nuceným nasazením do Německa a sabotovat výrobní plány. Srov. *Kdo jsou ženy, které KSČ vyšle do Ústavodárného národního shromáždění*, RP, č. 119, 1946, s. 8. Důvodem jejího zatčení byla ilegální činnost pro KSČ, vydávání zakázaných časopisů a letáků. Ačkoliv odsouzena nebyla, vystřídala několik věznic: Pankrác, Terezín, Drážďany nebo Lipsko a po návratu do civilního života 29. května 1945 se musela 2 měsíce zotavovat, než nastoupila v Jihlavě na post tajemnice městské organizace komunistické strany. Srov. A PČR, f. APS, kart. 166, inv. č. 3110.

³⁶³ Barboru Škrlantovou nacističtí okupanti zatklí společně s dcerou Věrou 19. března 1942. Srov. *Kdo jsou ženy, které KSČ vyšle do Ústavodárného národního shromáždění*, RP, č. 119, 1946, s. 7. Následně ji po vyšetřovací vazbě na Pankráci věznili 11 měsíců v Terezíně a poté 14 měsíců v koncentračním táboře Ravensbrück. S dcerou utekla na konci dubna roku 1945 z pochodu smrti a 3. května téhož roku se navrátila do Kladna. Srov. A PČR, f. APS, kart. 140, inv. č. 2636/2.

³⁶⁴ Jarmila Gerlichová-Petrusková byla pro ilegální činnost zatčena gestapem 1. listopadu 1941 a společně se sestrou Věnceslavou Petruskovou odsouzena stanným soudem v Brně. Srov. A PČR, f. APS, kart. 34, inv. č. 616/2. Jejího manžela Karla Gerlicha zatkl gestapo již v únoru roku 1940. Manželům Gerlichovým se v této náročné době narodil syn Vladimír, 22. prosince 1940. Po uvěznění rodičů o Vladimíra pečovala až do konce války rodinná známá Anna Valigurová, jak Ing. Vladimír Gerlich vypověděl ve svém životním příběhu pro projekt Memory of Nations. Dostupné online srov. <https://www.memoryofnations.eu/cs/gerlich-vladimir-1940>. [Citováno 3. 11. 2019]. Jarmila Gerlichová-Petrusková přežila uvěznění v Ravensbrücku a 30. května 1945 se vrátila do Československa. Srov. A PČR, f. APS, kart. 34, inv. č. 616/2.

³⁶⁵ Slovenské komunistky Mária Turková, Františka Hrušovská a Elena Hroboňová pracovaly pro ilegální komunistické hnutí na Slovensku a podílely se na Slovenském národním povstání (SNP). Srov. A PČR, f. APS, kart. 150, inv. č. 2819/2. A PČR, f. APS, kart. 48, inv. č. 873/1. A PČR, f. APS, kart. 47, inv. č. 860/1.

³⁶⁶ Mária Poloncová se zapojila po roce 1938 do ilegální činnosti, jak o sobě vypověděla v dotazníku při vstupu do PNV. Podle informací z tohoto dotazníku pracovala do roku 1942 ve Svazu rolnických vzájemných pokladen v Bratislavě, kdy byla nucena z této pozice odejít kvůli své ilegální činnosti. Nadále však pokračovala v ilegálním hnutí. Poskytovala pomoc politickým vězňům, partyzánům nebo rodinám, které byly postiženy fašistickým režimem. Po potlačení SNP pomáhala přeživším členům povstání. Srov. A PČR, f. APS, kart. 113, inv. č. 2120/2.

členky KSČ Anežka Hodinová-Spurná,³⁶⁸ Božena Machačová-Dostálová³⁶⁹ a Marie Švermová-Švábová.³⁷⁰

Poslankyně PNS si uvědomovaly, že zkušenosti s nacistickou okupací jim u drtivé většiny ženské populace poskytují vhodnou příležitost pro prosazení skutečného

³⁶⁷ Z lidoveckých poslankyň PNS se do domácího odboje zapojila Marie Trojanová, bližší informace o její odbojové činnosti nemáme. Srov. M. PEHR a kol., *Cestami...*, s. 280.

³⁶⁸ Anežka Hodinová-Spurná byla hned po nacistické okupaci 15. března 1939 stíhaná gestapem. V Praze ilegálně působila do poloviny dubna, kdy odjela do Polska společně se svým druhým manželem Jindřichem Spurným. Srov. A PČR, f. APS, kart. 43, inv. č. 787/6. Prostřednictvím Komunistické internacionály získala s manželem podporu na cestu do Velké Británie. Podařilo se jim to díky organizaci britské vlády British Committee for Refugee from Czechoslovakia, která podporovala československé občany a uprchlíky žijící na bývalém území První republiky. V Londýně společně s ostatními česky mluvícími emigranty založila organizaci Jednotná československá skupina (Czechoslovak Refugee Trust Fund). Cílem této organizace bylo sdružovat československé občany bez rozdílu politické orientace, náboženského vyznání nebo národní příslušnosti v boji proti fašismu a za obnovu suverénní ČSR. V srpnu 1939 po změně zahraničně politické orientace SSSR vůči nacistickému Německu Anežka Hodinová-Spurná skončila s útočnou rétorikou proti Německu a naopak začala útočit proti Francii a své azylové zemi, Velké Británii. Na podzim 1939 vznikl Klub československých žen (KČŽ) ve Velké Británii, kde byla vůdčí osobností této organizace Anežka Hodinová-Spurná. K aktivitám KČŽ nepatřila pouze kulturní nebo sociálně charitativní práce, nýbrž také propagandistická a politická činnost mezi emigrantkami. Klíčovým mezníkem v exilové politické práci Anežky Hodinové-Spurné se stala změna taktiky Komunistické internacionály po napadení SSSR nacistickým Německem 22. června 1941. Moskevské vedení KSČ vyzvalo své členy a členky v Londýně, aby se spolupodíleli na práci Státní rady, která měla být poradním orgánem prezidenta Edvarda Beneše a suplovat československý parlament. Srov. J. PERNES, *Komunistky...*, s. 16–19. Anežka Hodinová-Spurná vstoupila na podzim roku 1941 do Státní rady, kde pracovala v politickém a sociálním výboru. Vedle působnosti ve Státní radě byla také členkou předsednictva Klubu československo-britského přátelství nebo nadstranického orgánu ženského hnutí ve Velké Británii, Rady československých žen. Navíc během svého pobytu v Londýně přispívala svými články do časopisu *Mladé Československo* a měla časté projevy v londýnském rozhlasu, čímž ovlivňovala veřejné mínění v Protektorátu Čechy a Morava. Do Československa se vrátila 20. května 1945. Srov. A PČR, f. APS, kart. 43, inv. č. 787/13.

³⁶⁹ Božena Machačová-Dostálová od konce roku 1938 do března 1939 vykonávala funkci tajemnice žen v ilegálním vedení KSČ. Obdobně jako Anežka Hodinová-Spurná byla i Božena Machačová-Dostálová pronásledována gestapem bezprostředně na počátku nacistické okupace. Po 15. březnu 1939 byla 4 týdny vězněna v pankrácké věznici. Následně v květnu 1939 emigrovala do SSSR, kde žila v moskevském domě Mezinárodní rudé pomoci (MOPR) a od 25. prosince téhož roku do 19. května 1945 pracovala jako hlasatelka v československém rozhlasu v Moskvě. V roce 1942 se jí v Moskvě narodil syn Vladimír. Její druhý manžel Jaroslav Dostál působil během války v československém armádním sboru ve SSSR. Do Československa se vrátila ve stejný den jako Anežka Hodinová-Spurná, 20. května 1945. Srov. A PČR, f. APS, kart. 86, inv. č. 1582/23.

³⁷⁰ Marie Švermová-Švábová na začátku roku 1939 odcestovala společně s dcerou Jiřinou do Moskvy za svým manželem Janem Švermou, který byl v Moskvě už od listopadu 1938. Marie Švermová-Švábová v emigraci vykonávala administrativní činnost v ústředním sekretariátu KSČ a pracovala v českém vysílání moskevského rozhlasu. Během okupace SSSR nacistickým Německem byla nucena se v zimě roku 1941 společně se svým manželem a dcerou evakuovat z Moskvy do bezpečnějšího města Ufa. V březnu 1943 se vrátila zpět do Moskvy. V následujícím období se rodina rozdělila. Dcera Jiřina vstoupila v létě téhož roku do československé vojenské jednotky ve SSSR a Jan byl na podzim roku 1944 vyslán stranickým vedením na Slovensko, aby se zapojil do boje v probíhajícím SNP. Srov. J. PERNES, *Komunistky...*, s. 82–85. V únoru 1945 se Marie Švermová-Švábová účastnila prvního všeslovenského sjezdu ve svobodném Bulharsku, aniž by tušila, že její manžel již nežije. K těmto událostem v závěru války se později vyjádřila ve svých vzpomínkách: „Mluvila jsem – opět po dlouhém čase na shromážděních v různých městech a závodech. Stále jsem měla pocit, že mne někde určitě poslouchá i Jan a má jistě radost. Nedovedla jsem si totiž představit, že by takovou událost, jakou byl I. všeslovenský sjezd v Sofii, nesledoval; sám totiž, když byl ještě v Moskvě, tak ve Slovanském výboru intenzivně pracoval.“ Srov. *Tamtéž*, s. 184.

zrovnoprávnění žen s muži ve všech oblastech veřejného a privátního života. V dané chvíli však nemohly opomenout řešení aktuálních problémů, zejména zásobovacích, a zkvalitnění péče o matky a děti.

2.1 *Boj za realizaci zrovnoprávnění žen s muži v každodenním životě*

Po osvobození Československa JUDr. Milada Horáková a ostatní představitelky československého ženského hnutí reflektovaly změnu atmosféry ve společnosti a využily ji při formulování emancipačního programu nové apolitické organizace žen – Rady československých žen (RČŽ). Jednalo se o jediný program tohoto druhu v období Třetí republiky, který proklamoval rovná práva žen a mužů v oblasti veřejného a politického života; rovné právo na vzdělání a jeho uplatnění v praxi; rovné právo na práci a na sociální zabezpečení. Na druhé straně příliš nevybočoval ze stereotypního pohledu na ženské role, počítal však s podporou veřejného sektoru při jejich plnění.³⁷¹

V rámci eliminace nerovností poslankyně prosazovaly změnu zákona o nabývání a pozbývání občanství sňatkem, odstranění diskriminace žen při výkonu práce a obsazování žen do vysokých pozic v justici nebo zákon o branné moci. Podle počtu podaných interpelací a řečí v parlamentních rozpravách byly v otázce zrovnoprávnění žen neaktivnější národní socialistky, zejména JUDr. Milada Horáková a Františka Zeminová.

Pozbýváním a nabýváním československého občanství provdaných žen i jejich dětí a úpravou platového zákona veřejných zaměstnanců se zabývala JUDr. Milada Horáková na 41. schůzi PNS 27. března 1946. Pokud se občanství týká, spatřovala diskriminaci v tom, že stávající zákon umožňoval ženám s cizím občanstvím získat československé občanství, pokud se provdaly za československého občana; naopak žena s československým občanstvím automaticky pozbývala občanství, pokud se provdala za cizince. Své stanovisko argumentovala tvrzením, že neodpovídá poměrům v lidově demokratickém režimu a může ohrozit bezpečnost republiky, protože cizinky s nepřátelským vztahem k ČSR mohly sňatkem snadno získat československé občanství: „*Například ženy-cizinky, nepřátelské našemu státu, mohou tímto způsobem, sňatkem s naším občanem, dostati naši příslušnost, aniž by úřady státní mohly k tomu zaujmouti stanovisko.*“³⁷² Připomněla, že na kodifikační konferenci mezinárodního práva v Haagu v roce 1930 byla za ČSR podepsána mezinárodní smlouva, která

³⁷¹ M. BAHENSKÁ – L. HECZKOVÁ – D. MUSILOVÁ, *Iluze...*, s. 228–229.

³⁷² <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/041schuz/s041013.htm>. 41. schůze PNS 27. 3. 1946. [Citováno 22. 5. 2020].

ustanovila případy, kdy někteří lidé mají několik občanství, a jiní jsou bez jakéhokoliv občanství. Prvorepublikové ministerstvo pro sjednocení zákonů a organizaci správy vypracovalo sice osnovu nového zákona o státním občanství, ta však nebyla nikdy parlamentem schválena. Proto JUDr. Milada Horáková žádala plénum PNS, aby se v jejím projednávání pokračovalo a ustanovila se zásada o maximálním zachování občanství ČSR pro muže, ženy i jejich děti: „*Také v první republice v ministerstvu unifikaci byla již vypracována osnova zákona o státním občanství, která měla tuto materii upravit pro celý stát, protože, jak je známo, na Slovensku platí o nabývání a pozbývání státní příslušnosti odchylné předpisy. Žádáme proto ministerstvo vnitřní, aby urychleně v řešení této otázky pokračovalo, aby tím byly značně zmenšeny velké obtíže, v nichž se ocitají naše ženy a jejich děti, které se provdaly anebo ještě provdají za cizince, a aby také byla co nejvíce šetřena zásada, že československý občan, ať žena nebo muž a jeho dítě, má býti s krajním vypětím sil zachován našemu státu.*“³⁷³

V rámci zrovnoprávnění žen s muži se poslankyně zabývaly také otázkou vstupu žen do diplomatických služeb. Neaktivněji si opět počínaly národní socialistky, především Františka Zeminová a JUDr. Milada Horáková. Františka Zeminová žádala na 39. schůzi PNS, 8. března 1946 jménem všech československých žen ministra zahraničí Jana Masaryka, aby kvalifikovaným ženám umožnil vstup do diplomatických služeb. Pro zdůraznění svého požadavku zmínila úspěšnou kariéru sovětské diplomatky Alexandry Kollontajové,³⁷⁴ která patřila k prvním ženám zastávajícím post vyslankyně a zároveň byla první členkou vlády na světě.³⁷⁵

Jménem československých žen rovněž uvítala, že Jan Masaryk prosadil komunistku JUDr. Gertrudu Sekaninovou-Čakrtovou jako přímou delegátku do OSN: „*Konstatuji ráda, že pan ministr zahraničí Jan Masaryk jako pravý demokrat a syn svého otce prosadil nejprve povolení dvou poradkyň do své delegace v Londýně a při prvé příležitosti povolal paní dr. Sekaninovou jako přímou delegátku za naši republiku.*“³⁷⁶ Požadovala po Janu Masarykovi, aby pomohl JUDr. Gertrudě Sekaninové-Čakrtové uplatnit se především v Hospodářské a sociální radě OSN: „*Záleželo by nám (všem československým ženám – pozn. autora) dále na tom, aby pan*

³⁷³ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/041schuz/s041013.htm>. 41. schůze PNS 27. 3. 1946. [Citováno 30. 6. 2018].

³⁷⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/039schuz/s039007.htm>. 39. schůze PNS 8. 3. 1946. [Citováno 25. 6. 2019].

³⁷⁵ Victoria BOYNTON – Jo MALIN (edd.), *Encyclopedia of women's autobiography (K–Z)*, London 2005, s. 326.

³⁷⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/039schuz/s039007.htm>. 39. schůze PNS 8. 3. 1946. [Citováno 25. 6. 2019].

ministr Masaryk pomohl naší delegátce dr. Sekaninové k uplatnění zejména v důležité Hospodářské a sociální radě.“³⁷⁷ Podle historičky Květy Jechové se jednalo o příklad nadstranické solidarity mezi ženami.³⁷⁸

S vyjádřením poslankyně Františky Zeminové v otázce zastoupení žen v diplomatických službách souhlasila JUDr. Milada Horáková, která apelovala na plénum PNS 27. března 1946, aby účast žen nebyla v zahraniční politice pouze na bázi nepřímého zastoupení, ale byla rozšířena i na jejich přímou účast: „*Nesmírná síla, která je skryta v ženách celého světa, může být rozhodujícím diplomatickým činitelem ohromnou oporou. Dosud jen nepřímá účast žen v zahraniční politice by měla být proměněna v přímou a bezprostřední.*“³⁷⁹ Uvedla, že zastoupení žen v zahraniční politice je jedním z primárních cílů Mezinárodní federace demokratických žen (MFDŽ), která zastupuje 81 milionů žen z 39 zemí světa. Apelovala na plénum PNS a vládu, aby ženám bylo umožněno zapojit se rovněž do ostatních mezinárodních organizací žen, především v sociální a ekonomické radě OSN nebo v jejích komisích, kde by ženy řešily zdravotní, sociální i ženské otázky: „*Skutečně se ženy celého světa již také staví do jednotné fronty. Vytvořením Mezinárodní demokratické federace žen, k níž došlo v minulém roce, postavily se ženy 39 států všech světadílů, které reprezentují 81 mil. žen, do jednoho společného tábora bojovnic za nastolení spravedlivého míru a jeho zabezpečení a do tábora bojovnic pro konečné a důsledné vyhlazení fašismu. Tato ženská mezinárodní organizace není jenom základnou pro ochranu ženských práv a zájmů, ale má také vyvíjeti vliv a politickou a mezinárodní spoluúčasť v nejširším slova smyslu.*“³⁸⁰ Svou žádost zdůvodňovala mimo jiné úspěchy žen v zahraniční politice během meziválečného období i druhé světové války. Jako příklad zmínila senátorku Františku Plamínkovou, jejíž zásluhy o Československou republiku byly v zahraničí i během nacistické okupace tak významné, že je ocenili vůdčí představitelé Československa: „*Opírám toto přání o vynikající službu řady žen, které konaly v odboji zahraničním, a připomínám velikou práci, kterou mezi našimi přáteli na Západě*

³⁷⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/039schuz/s039007.htm>. 39. schůze PNS 8. 3. 1946. [Citováno 25. 6. 2019].

³⁷⁸ JUDr. Gertruda Sekaninová-Čakrtová nahradila v československé delegaci na zasedání OSN nemocného kolegu. Srov. K. JECHOVÁ, *Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému*, in: O. Tůma – T. Vilímek (edd.), *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*, s. 81.

³⁷⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/041schuz/s041013.htm>. 41. schůze PNS 27. 3. 1946. [Citováno 30. 6. 2018].

³⁸⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/041schuz/s041013.htm>. 41. schůze PNS 27. 3. 1946. [Citováno 30. 6. 2018].

vykonala pro československý stát umučená a popravená senátorka Františka Plamínková. Stopy, které její práce zanechala ve světě, byly tak významné, že přední představitelé našeho státu uznali mimořádnou cenu, kterou měla její práce a pomoc pro naše zápasy v cizině v době naší okupace, i když tato pracovnice nebyla na živu.³⁸¹ Připomněla rovněž uznání pozitivní role československých delegátek na londýnském zasedání OSN v lednu roku 1946 Eleanor Rooseveltovou.³⁸²

OSN opakovaně vyzývalo členské země k delegování většího počtu žen, jak dokládají slova JUDr. Gertrudy Sekaninové-Čakrtové pro časopis *Vlasta* na počátku roku 1948: „Na každém zasedání (OSN – pozn. autora) poukazuje se na to, že by počet žen měl být zvýšen a také se to již stalo.“³⁸³ Oproti jiným členským státům Československo patřilo k několika málo státům, které vyslaly svou delegátku do OSN.³⁸⁴

Poslankyně PNS se zabývaly obsazováním vysokých postů v justici. K tomu promluvila sociální demokratka Adéla Bělíková na plénu PNS 27. února 1946 (34. schůze). Kritizovala především rozdíl mezi ústavním zrovnoprávněním pohlaví a každodenní realitou. Ženy neměly žádná zákonná omezení, která by jim bránila zastávat vysoké funkce v justici, přesto nebyly dosazovány do těchto funkcí. „Ačkoli je jim theoreticky dovolen přístup ke všem funkcím, k členství v porotách a není zde vůbec zákonného omezení, přece jenom jsou nakonec ženy vylučovány podle starých zvyklostí z nastoupení místa vedoucího s vyšší kvalifikací, mezi něž patří i obsazování míst krajských soudkyní.“³⁸⁵ Ke zdůraznění svého stanoviska zmínila některé statistické údaje týkající se zastoupení žen v soudcovských funkcích. K 15. červenci roku 1945 pracovalo 43 žen jako soudkyně u okresních soudů; u Mimořádného lidového soudu v Praze bylo zastoupeno méně než 10% žen (celkem 24 přisedících žen) a u Národního soudu v Praze na Pankráci se jednalo o přibližně 10% žen (28 přisedících žen ze zhruba 300 přisedících): „Podle zjištění bylo k 15. VII. 1945 pouze 43 žen jako soudci u okr. soudů. A což ženy jako lidové soudkyně? I tam se na ně z velké části zapomnělo. Na př. u národního soudu v Praze na Pankráci máme 28 žen přisedících, což z celkového počtu

³⁸¹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/041schuz/s041013.htm>. 41. schůze PNS 27. 3. 1946. [Citováno 30. 6. 2018].

³⁸² <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/041schuz/s041013.htm>. 41. schůze PNS 27. 3. 1946. [Citováno 30. 6. 2018].

³⁸³ Věra URBANOVÁ, *Naše delegátka u Spojených národů*, *Vlasta* 2, č. 5, 1948, s. 2.

³⁸⁴ Na lednovém zasedání roku 1948 se jednalo pouze o USA, Indii, Československo a Nový Zéland. Srov. Věra URBANOVÁ, *Naše delegátka u Spojených národů*, *Vlasta* 2, č. 5, 1948, s. 2.

³⁸⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/034schuz/s034010.htm>. 34. schůze PNS 27. 2. 1946. [Citováno 15. 4. 2019].

asi 300 přisedících je asi 1/10. U lidového soudu v Praze máme 24 žen přisedících, což odpovídá méně než 1/10.³⁸⁶ Funkci veřejného žalobce nebo předsedkyně soudu nevykonávala u mimořádných lidových soudů ani jediná žena.

Jako protiargument vůči názorům, že ženy nejsou schopné zastávat post soudce u mimořádných lidových soudů, uváděla příčinu válečných hrůz spočívající v mužském konání. Obdobný postoj zaujala Františka Zeminová. Tvrdila, že muži jako společenská skupina zapříčinili válkami ekonomické nebo civilizační krize a nevinné ženy s dětmi trpěly důsledky těchto válek a krizí: „Ženy se neprovinily ani zradou, ani nepřipraveností, ani zbabělostí, ani krvelačností. Naše děti také ne! A přece musely ženy a děti umírat v milionech za nejstrašnějších utrpení. Náš národ právem volá: ‚Již nikdy Mnichov!‘ My ženy celého světa voláme ‚Už nikdy žádnou válku, protože my žádnou válku nezavinily!‘... Muži věčnými válkami zavedli již mnohokrát všechno lidstvo na pokraj propasti hospodářské a civilizační.“³⁸⁷ Vstup žen do vysokých justičních pozic by podle Adély Bělíkové znemožnil opakování válečných traumat: „...jsem přesvědčena, že, kdyby ženy úplně spolurozhodovaly (jako soudkyně – pozn. autora), nebyli bychom mohli být svědky všech těch hrůz a útrap, jimiž lidstvo muselo projít.“³⁸⁸ Odmítala tvrzení, že ženy jsou pro soudcovskou pozici přecitlivělé. Argumentovala válečnými zkušenostmi žen, které snášely podobně jako muži válečná utrpení. Ženy tedy mají právo na základě svých válečných zkušeností spolurozhodovat o potrestání válečných zločinců: „Většina čs. žen nemá naprosto nic společného s ufnukanou citlivostí, je si vědoma svého poslání v osvobozeném státě a odmítá narážky, že se nehodí k povolání, které rozhoduje o životě nebo smrti.“³⁸⁹ Pro lepší představu o ženském utrpení připomněla plénu PNS osud lidických žen, jimž byly násilně odebrány děti: „Což naše lidické ženy, jež prošly těžkým životem koncentračních táborů, ztratily muže, syny, otce, jimž byly ukradeny děti a zašantročeny buhví kam, a ty všechny ostatní, jež stihl podobný osud ty že by toto nejhnusnější novodobé darebáctví a zvěrstvo nedovedly soudit po právu?“³⁹⁰ Jménem všech československých žen vyslovila

³⁸⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/034schuz/s034010.htm>. 34. schůze PNS 27. 2. 1946. [Citováno 15. 4. 2019].

³⁸⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/039schuz/s039007.htm>. 39. schůze PNS 8. 3. 1946. [Citováno 25. 6. 2019].

³⁸⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/034schuz/s034010.htm>. 34. schůze PNS 27. 2. 1946. [Citováno 15. 4. 2019].

³⁸⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/034schuz/s034010.htm>. 34. schůze PNS 27. 2. 1946. [Citováno 15. 4. 2019].

³⁹⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/034schuz/s034010.htm>. 34. schůze PNS 27. 2. 1946. [Citováno 15. 4. 2019].

jejich přání, spravedlivých a přísných soudů s válečnými zrádci a nepřáteli.³⁹¹ Jedná se o jeden z příkladů politické instrumentalizace osudu lidických žen, které se stávaly veřejným majetkem.

Poslankyně PNS i ÚNS překročily genderově vymezenou roli žen, když prosazovaly jejich zapojení do branné přípravy. Touto problematikou se na půdě PNS nejobsáhleji zabývaly národní socialistky Františka Zeminová a Jarmila Uhlířová a Marie Švermová-Šváblová. Všechny poslankyně argumentovaly participací žen na boji proti nacistické okupaci a na osvobození Československa.

První se touto problematikou zabývala Františka Zeminová během své parlamentní řeči 15. ledna 1946. Pro zachování míru a bezpečnosti, ale také pro uskutečnění reálné rovnoprávnosti obou pohlaví proklamovala jménem všech poslankyň PNS, že československé ženy prokázaly v letech Druhé republiky a nacistické okupace oddanost vlasti, zásadám demokracie a přinášely oběti v boji za svobodu, proto budou usilovat, aby se mladé ženy mohly spolupodílet na branné přípravě. Požadavek branné přípravy žen byl vnímán především jako právo na rovnocenný podíl žen bránit svůj stát společně s muži, obdobně jak tomu bylo v době války: *„Kdyby naše vlast a svoboda byly ohroženy, budeme my ženy první, které na zavolání presidenta k obraně vlasti zavoláme ‚zde!‘ (Potlesk.) Protože jsme mnoho trpěly, prožily a milujeme republiku, svobodu a demokracii nade všechno na světě, prohlašujeme již nyní, že ministr národní obrany najde u nás poslankyň hluboké pochopení a podporu snah, aby část mladých žen byla u nás zapojena a vycvičena v pomocných službách vojenských. Trvajíce na plné ženské rovnoprávnosti hlásíme se i zde k plné odpovědnosti.*“³⁹²

Tento postoj podporovaly 24. ledna 1946 na 25. schůzi PNS Marie Švermová-Šváblová nebo Jarmila Uhlířová při projednávání vládního návrhu zákona o zatímní úpravě vojenské služby žen v československé branné přípravě. Podle Marie Švermové-Šváblové moderní způsob válčení během druhé světové války prokázal, že je potřebné do vojenských činností zahrnout ženy: *„V moderní válce, jaké jsme byli svědky, bylo nutno přibrati k vojenským úkonům ženy. Nutnost toho se ukázala ve všech armádách.*“³⁹³ Poděkovala všem československým ženám, které se zapojily do zahraničních vojenských jednotek v Sovětském svazu, Velké Británii nebo

³⁹¹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/034schuz/s034010.htm>. 34. schůze PNS 27. 2. 1946. [Citováno 15. 4. 2019].

³⁹² <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/021schuz/s021002.htm>. 21. schůze PNS 15. 1. 1946. [Citováno 11. 3. 2020].

³⁹³ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/025schuz/s025005.htm>. 25. schůze PNS 24. 1. 1946. [Citováno 21. 3. 2019].

na Blízkém východě: „*Naše československé ženy a dívky, které se přihlásily do zahraničních jednotek v Sovětském svazu, které se dobrovolně zařadily do anglických vojenských jednotek, poněvadž jim nebylo umožněno, aby tvořily vlastní jednotky v československých vojenských útvarech zahraničních na západě, i ty ženy, které sloužily na Blízkém východě, konaly svoji povinnost tak, že si zaslouhují uznání i díky nás všech.*“³⁹⁴ Jako příklad uvedla statečnost žen v bitvě u Sokolova nebo během karpatsko-dukelské operace. Hrdinské chování žen v bitvě u Sokolova z pohledu Marie Švermové-Švábové vyvrátilo předsudky vůči ženám, které sloužily v armádě, a naopak bylo dokladem jejich práva bojovat v dalších vojenských operacích: „*Než došlo k bitvě u Sokolova, narážely naše ženy a děvčata na mnohá nepochopení. Docházelo k tomu, že se posmívali jejich snahám, avšak když ženy prošly prvním křtem a dokázaly, že opravdu dovedou být na svém místě, pak už jim bylo přiznáno místo, které, jak znovu a znovu při každém bojovém úkolu dokazovaly, nezaujímal neprávem.*“³⁹⁵ Vyjmenovala některé ženy, jež padly nebo podlehly svým zraněním během karpatsko-dukelské operace: „*U Dukly, kde byly těžké a velmi strastiplné boje, padlo několik našich žen: Kristina Grégrová, Anna Zichová, Ludmila Mrázková, na zranění zemřela Stanislava Mrázková. Máme mnoho žen, které byly vyznamenány; bylo zde již řečeno, že dvě třetiny žen obdržely vyznamenání, a to právem.*“³⁹⁶ Tyto argumenty jsou dalším příkladem politické instrumentalizace určité skupiny žen, zvláště když si uvědomíme, jak velká část těchto hrdinek dopadla oproti jejich mužským protějškům.

Marie Švermová-Švábová připomněla, že československé ženy se osvědčily nejenom ve vojenských akcích, ale také v době ohrožení ČSR roku 1938, v podzemním odbojovém hnutí během let Druhé republiky a nacistické okupace nebo v květnovém povstání českého lidu roku 1945. Ženy dobrovolně zakládaly oddíly Červeného kříže, školily se v různých kurzech sociální pomoci a zdravotních kurzech, přihlašovaly se k dárcovství krve, chystaly se nastoupit na mužské pracovní pozice. Československé ženy odhodlaně posílaly své muže a syny k obraně vlasti, zapojily se do odboje i do květnového povstání českého lidu v roce 1945: „*Připomínám vám jen slavný mobilizační den v roce 1938, kdy ženy bez jediného nářku posílaly své muže a syny u vědomí, že jdou chránit republiku; připomínám vám, co učinily ženy pro obranu*

³⁹⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/025schuz/s025005.htm>. 25. schůze PNS 24. 1. 1946. [Citováno 21. 3. 2019].

³⁹⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/025schuz/s025005.htm>. 25. schůze PNS 24. 1. 1946. [Citováno 21. 3. 2019].

³⁹⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/025schuz/s025005.htm>. 25. schůze PNS 24. 1. 1946. [Citováno 21. 3. 2019].

republiky, abyste pochopili, že naše československé ženy, když se potom dobrovolně přihlásily do armády, ne náhodou osvědčily svou chrabrost všude, kam byly poslány. Že naše ženy i v podzemním hnutí a v barikádových květnových bojích osvědčily svou zdatnost, byl jen důsledek jejich hrdinného a statečného chování v dobách, kdy republika byla ohrožena.³⁹⁷ V rámci projednávaného vládního návrhu doporučovala, aby stávající členky československé branné přípravy, které se osvědčily v armádě, mohly vykonávat funkci instruktorek. Proto také navrhovala poskytnout těmto ženám možnost dalšího vojenského vzdělávání. Představovala si, že instruktorky by vzdělávaly ostatní ženy, aby byly vycvičeny v činnostech, v nichž ženy prokázaly své schopnosti během války. Jednalo se především o farmaceutické, zdravotní, radiové či telefonní služby: „Domnívám se, že bude třeba pomýšlet na to, aby ženy, které se osvědčily v armádě a jsou dnes příslušnicemi čs. branné moci, byly povolány jako instruktorky, aby jim byla dána možnost dalšího vojenského vzdělání, abychom v nich měli jádro, které by nám umožnilo vychovat naše ženy a děvčata tak, že bychom se na ně mohli vždy plně spolehnout, aby totiž byly vycvičeny ve všech úkonech, kde se za války osvědčily: ve službě zdravotní, lékárnické, telefonní a radiové...“³⁹⁸ V případě války by takto vyškolené ženy měly být plně schopny nahradit muže, kteří zaujmou první bojové linie. O bojovém nasazení žen se vůbec nezmínila.

Po parlamentní rozpravě Marie Švermové-Švábové vystoupila národní socialistka Jarmila Uhlířová. Vedle zapojení československých žen do domácího a zahraničního odboje se zmínila také o tradici husitských bojovnic, které v případě ohrožení bojovaly společně se svými mužskými protějšky. Národně osvobozenecský boj proti německým okupantům pro ni znamenal zápas dvou ideových proudů: demokracie a fašismu, práva a bezpráví, pravdy a lži: „Husitské ženy tehdy nejen znaly bibli mnohem lépe než mnohý kněz, ale dovedly v době napadení a ohrožení národa po boku svých otců, mužů i bratří s láskou a zápalem bránit rodnou zem proti vetřelcům. Mnohé naše ženy a dívky, jimž to osud dopřál, odešly na počátku utrpení našeho národa, kdy se schylovalo k zápasu mezi dvěma ideovými proudy – mezi demokracií a fašismem, mezi pravdou a lží, mezi právem a bezprávím...“³⁹⁹ Navíc považovala účast žen v domácím odboji za mnohem obtížnější, jelikož své odbojové aktivity byly nuceny vykonávat

³⁹⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/025schuz/s025005.htm>. 25. schůze PNS 24. 1. 1946. [Citováno 21. 3. 2019].

³⁹⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/025schuz/s025005.htm>. 25. schůze PNS 24. 1. 1946. [Citováno 21. 3. 2019].

³⁹⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/025schuz/s025005.htm>. 25. schůze PNS 24. 1. 1946. [Citováno 21. 3. 2019].

tajně. V této souvislosti zmínila statistické údaje týkající se členek ČSNS, jež nacisté uvěznil, popravili nebo zemřeli v koncentračních táborech. Nacisté věznili více než 5 000 národně socialistických žen a dalších 556 národních socialistek zemřelo v koncentračních táborech: „...skončilo na popravištích nebo zemřelo v koncentracích 556 žen a vězněno bylo přes 5000 národně socialistických žen.“⁴⁰⁰ Připomněla mimo jiné popravenou senátorku Františku Plamínkovou a statečnost žen z obcí Lidice, Ležáky, Prlov, Velké Meziříčí nebo Javoříčko. Otázkou je, kolik žen z těchto obcí bylo členkami ČSNS.

Osobní statečnost, mravní síla a zdatnost československých žen během okupace byla podle ní výsledkem jejich mravní, kulturní, politické a tělesné výchovy, kterou získávaly v tělovýchovné organizaci Sokol. Nový typ československých žen pro ni představovaly ženy mravně a tělesně zdatné, politicky i kulturně vyspělé a vychované na základě principů Miroslava Tyrše, jenž prosazoval vychovat nejen muže, ale i ženy k branné přípravě: „Žena politicky a kulturně vyspělá, mravně i tělesně zdatná, vychovaná v našich tělocvičnách podle zásad Miroslava Tyrše, jenž od založení Sokola usiloval o to, aby celý národ vychoval k brannosti všestranné, to je typ nové československé ženy.“⁴⁰¹ Průprava v Sokole podle jejího názoru důležitá z důvodu výchovy ke spolupráci, k disciplíně, respektování většiny či podřízenosti celku.: „Srovnejte dvě ženy, z nichž jedna prošla školou tělesné výchovy, a druhá nikdy o tělocvičnu nezavadila. Rozdíl je tu právě takový, jako mezi vojákem a nevojákem. Nejsou zde markantní jen tělesná zdatnost, obratnost, odolnost a pohotovost, ale také postoj ke kázni, podřízení se potřebám celku, respektování přání většiny a výchova ke spolupráci.“⁴⁰² Obětavost, ukázněnost, vytrvalost či precizní organizovanost Sokola nejlépe demonstrovaly sokolské slety.⁴⁰³

Zdůrazňování významu Sokola v životě společnosti mělo své opodstatnění, neboť Jarmila Uhlířová se již dříve angažovala v organizačních strukturách Československé obce sokolské (ČOS). Působila mimo jiné ve funkci vzdělatelky Sokolské župy Moravskoslezské, a coby členka vzdělávacího sboru ČOS. Od roku 1939 až do rozpuštění Sokola v roce 1941 pracovala jako představitelka župního

⁴⁰⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/025schuz/s025005.htm>. 25. schůze PNS 24. 1. 1946. [Citováno 21. 3. 2019].

⁴⁰¹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/025schuz/s025005.htm>. 25. schůze PNS 24. 1. 1946. [Citováno 21. 3. 2019].

⁴⁰² <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/025schuz/s025005.htm>. 25. schůze PNS 24. 1. 1946. [Citováno 21. 3. 2019].

⁴⁰³ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/025schuz/s025005.htm>. 25. schůze PNS 24. 1. 1946. [Citováno 21. 3. 2019].

vzdělávacího sboru Sokolské župy Jana Máchala v Brně.⁴⁰⁴ V meziválečném období patřila také mezi zastánkyně koncepce týkající se ženské pracovní služby v programu obrany státu. Podle Jarmily Uhlířové byla vůdčí osobností této koncepce Marie Provozničková, náčelnice ČOS.

V otázce participace žen na obraně státu prosazovala stanovisko, že v přímých bojových akcích mají být přednostně nasazeni muži. Ženy by měly v době války co nejvíce nahradit muže na jejich pracovních pozicích. Navrhovala, aby vykonávaly funkce v pomocných službách v průmyslu, potravinářství, ve veřejné správě, v sociálních a zdravotních službách nebo v dopravě, jak tomu bylo v době druhé světové války. V armádě měly dle jejího postoje působit ženy v týlu jako zdravotnice, intendantky nebo spojovatelky: *„V obraně státu je mnoho úkolů, v nichž se ženy uplatní. Není nutno mít na mysli službu se zbraní v ruce. Jsou zde pomocné služby, v nichž se žena už za této války skvěle uplatnila. Ať je to v průmyslu, dopravě, potravinářství, službě zdravotní, sociální, v úkolech veřejné správy...Pak přichází v úvahu vlastní služba pro armádu, a to hlavně v týlu, t.j. sanita, spojovací služba, intendantura. Ke všem těmto službám je potřeba žen nejen tělesně, ale i mravně silných a zdatných.“*⁴⁰⁵ S přípravou na výkon těchto pozic by se mělo podle ní začít dříve, než zákon o branné povinnosti žen v československé armádě vstoupí v účinnost. Přípravu měly zajišťovat tělovýchovné organizace, především Sokol, neboť se jednalo o početně nejsilnější tělovýchovnou organizaci v ČSR.

Argumentovala, že přijetí vládního návrhu o branné přípravě žen by znamenalo také naplnění ustanovení v paragrafu 106 odstavce 1 ústavy z roku 1920 o neuznávání výsad rodu, pohlaví a povolání nebo ustanovení v KVP o důsledném zrovnoprávnění obou pohlaví v politickém, ekonomickém a kulturním životě a současně včasnou přípravu na další případnou válku. *„Ale i v době míru je nutno myslit na den, kdy by mohl být tento mír porušen. A k tomu je potřeba branné přípravy celého národa, tedy i žen, jak to právě dokumentovala tato světová válka. Vyplývá to také ze zásady rovnoprávnosti žen, protože v ústavní listině v §u 106, odst. 1 se praví, že výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají. A program vlády Národní fronty Čechů a Slováků z 5. IV. 1945 praví v odst. V, že bude provedeno důsledné zrovnoprávnění žen*

⁴⁰⁴ A PČR, f. APS, kart. 152, inv. č. 2840/2.

⁴⁰⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/025schuz/s025005.htm>. 25. schůze PNS 24. 1. 1946. [Citováno 19. 3. 2019].

ve všech oblastech hospodářského, politického a kulturního života.⁴⁰⁶ Považovala za akt spravedlnosti přiznání nároku na zaopatřovací platy propuštěným vojenským příslušnicím z branné moci v případě, že měly poškozené zdraví, na zaopatřovací platy po ženě, která zemřela během výkonu vojenské služby či po jejím propuštění, pokud splňovaly právní předpisy o státní spolehlivosti nebo další podmínky pro udělení těchto zaopatřovacích platů.⁴⁰⁷

Vládní návrh zákona o zatímní úpravě vojenské služby žen v československé branné moci byl přijat PNS ve druhém čtení téhož dne, 24. ledna 1946. Paragraf 1 ustanovil ženy příslušnicemi československé branné moci ode dne, kdy dobrovolně vstoupily do československé branné moci nebo do ní byly zařazeny k výkonu vojenské služby. Nárok na zaopatrění byl zakotven ve třetím paragrafu třetího odstavce. Zákon vstoupil v platnost 13. února 1946 pod názvem *Zákon č. 14/1946 Sb., o zatímní úpravě vojenské služby žen v československé branné moci*.⁴⁰⁸ Zrušen byl v roce 1949 branným zákonem č. 92/1949 Sb.⁴⁰⁹

Kromě prosazování zrovnoprávnění žen s muži požadovaly poslankyně PNS lepší podmínky pro ženy na pracovištích. Především se jednalo o eliminaci zdravotních rizik, jak dokládá řeč sociální demokratky Vladimíry Příbylové před parlamentním plénem 27. března 1946. Vladimíra Příbylová apelovala na plénum PNS, aby provedlo rozšíření úkolů lékařských inspekcí na pracovištích s vysokými zdravotními riziky a přijalo potřebná opatření k odstranění pracovních sil v oborech s vysokým výskytem zdravotních rizik. Jako příklad uvedla situaci ve lnářském průmyslu, kde pracovaly v převážné většině ženy. Dělnice trpěly kvůli zdravotně závadnému prostředí nachlazením, těžkým revmatismem nebo respiračními nemocemi a 40% z nich odcházelo ve věkovém rozmezí 42 až 48 let do trvalé invalidity: „*Za zmínku stojí, že textilní dělnice, kterých je v tomto oboru zaměstnáno 90 procent, odcházejí už ve věku od 42 do 48 let do předčasné trvalé invalidity, a to ve vysokém procentu – 40%. To je jistě povážlivé číslo, jež stojí jistě za přemýšlení o opatřeních, která by zmírnila škodlivé účinky této práce.*“⁴¹⁰ Navrhovala, aby těhotným ženám, které tráví většinu pracovní

⁴⁰⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/025schuz/s025005.htm>. 25. schůze PNS 24. 1. 1946. [Citováno 19. 3. 2019].

⁴⁰⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/025schuz/s025005.htm>. 25. schůze PNS 24. 1. 1946. [Citováno 19. 3. 2019].

⁴⁰⁸ Zákon č. 14/1946 Sb., o zatímní úpravě vojenské služby žen v československé branné moci. Srov. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1946, s. 154.

⁴⁰⁹ Srov. *Sbírka zákonů republiky Československé*, Praha 1949, s. 257–274.

⁴¹⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/041schuz/s041022.htm>. 41. schůze PNS 27. 3. 1946. [Citováno 22. 5. 2019].

doby vestoje, byla prodloužena mateřská dovolená. Svůj požadavek odůvodňovala častými zdravotními problémy těchto žen v důsledku dlouhodobého stání především v posledních měsících těhotenství: „*Také je nutno přistoupit k prodloužení podpůrné doby v mateřství v těch oborech, kde pracuje budoucí matka celý den ve stoje, kdy zvláště v posledních měsících velmi trpí, nohy jí otékají, deformují se těžkými křečovými žilami, a často zanechává tato doba trvalé škody na jejím zdraví.*“⁴¹¹ Významnou oporou lékařských inspekcí se v budoucnosti měl stát Ústav pro pracovní lékařství.⁴¹² Přesto ještě ve druhé polovině roku 1946 tento ústav nebyl dostatečně vybaven potřebným inventářem, včetně lůžek pro pacienty, což potvrzují mimo jiné příspěvky v periodiku *Časopis lékařů českých*: „...*Ústav pro pracovní lékařství není dosud vybaven lůžky.*“⁴¹³

Činnost poslankyň v PNS ilustruje dobové možnosti a limity ženské parlamentní praxe. Tehdejší společnost organizovaná na základě genderu a politický systém vytvářely možnosti a zároveň limity jejich činnosti. Oslabovaly svou pozici kladením důrazu na tradiční ženské role, především na mateřství, které chápaly jako poslání vrozené každé ženě, jak dokládají v plenárních projevech, interpelacích nebo v textech na stránkách periodik. Nejčastěji toto vymezení překračovaly národně socialistické poslankyně, zejména Františka Zeminová, JUDr. Milada Horáková nebo Jarmila Uhlířová. Progres v mocenském postavení žen se oproti meziválečnému Československu projevil především v jejich zastoupení na klíčových postech ve vedení poslanecké sněmovny nebo v poslaneckých klubech politických stran NF. Vliv těchto stran na parlamentní politiku a zdůrazňování loajality ke stranickému programu se však pro činnost poslankyň stal téměř nepřekonatelným limitem. Poslankyně se vzhledem k ideologickým a stranickým rozporům málokdy shodly na společném postoji, což bylo evidentní například z počtu společně podaných interpelací.

⁴¹¹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/041schuz/s041022.htm>. 41. schůze PNS 27. 3. 1946. [Citováno 22. 5. 2019].

⁴¹² <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/041schuz/s041022.htm>. 41. schůze PNS 27. 3. 1946. [Citováno 22. 5. 2019].

⁴¹³ Přemysl PELNÁŘ, *Posudkové obtíže u případu poúrazové brániční kýly*, *Časopis lékařů českých* (dále jen ČLČ) 85, č. 29, 1946, s. 1013. František JINDRÁK, *Lékařský příspěvek k uskutečnění dvouletého hospodářského plánu*, ČLČ 85, č. 38, 1946, s. 1340.

2.2 Rodinná politika

Poslankyně formulovaly jako první společné téma ochranu matek a dětí před důsledky války. Jednalo se především o zajištění nezbytné péče o ženy a děti, jejichž manželé a otcové padli, ztratili zaměstnání nebo se stali invalidy, zrušení diskriminačních opatření přijatých v období Druhé republiky a okupace, eliminování vlivu okupační školské politiky na vzdělávání dětí a mládeže a v neposlední řadě o snížení nárůstu kojenecké úmrtnosti. Souběžně s těmito požadavky formulovaly roli žen při obnově republiky. Jejich participaci na tomto procesu považovaly za samozřejmost vyplývající z bezvadného chování během okupace a současně za předpoklad prosazení skutečné rovnoprávnosti žen a mužů ve veřejném a privátním prostoru.

První poslankyní, která promluvila v rozpravě PNS na 15. schůzi 13. prosince 1945, byla komunistka Barbora Škrlantová. Rozprava se týká zprávy výborů sociálněpolitického a rozpočtového o vládním návrhu zákona o rodinných přídavcích některých osob pojištěných pro případ nemoci. Ve své parlamentní řeči ocenila zavedení přídavků ministrem ochrany práce a sociální péče pro vdovy a děti pensionovaných horníků: „*Naši persisté-haviři děkují ministrovi ochrany práce a soc. péče dr Šoltészovi zejména za přídavky pro vdovy a děti.*“⁴¹⁴ Problematiku zabezpečení pozůstalých po padlých, nezaměstnaných a válečných invalidech řešily poslankyně napříč tehdejším politickým spektrem. Především apelovaly na vládu, aby předložila zákon o zabezpečení vdov a dětí po válečných obětech.⁴¹⁵

Situaci sirotků a bezprizorních dětí se zabývala v PNS 9. ledna roku 1946 v pořadí druhá řečnice JUDr. Milada Horáková. Vystoupila na 19. schůzi během projednávání návrhu zákona o hromadném poručení, který poskytoval právní podklad pro poručenskou péči⁴¹⁶ a navrhoval pasivní derogaci vládního nařízení č. 334 o hromadném poručení ze dne 16. prosince 1938.⁴¹⁷ Návrh obsahoval zavedení poradenství a dohledu nad jednotlivými poručníky a také nad rodiči zanedbávajícími rodičovské povinnosti: „*Prakticky to znamená, že zajišťuje (projednávaný návrh zákona o hromadném poručení – pozn. autora) potřebné rady a kontrolu pro poručníky*

⁴¹⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/015schuz/s015006.htm>. 15. schůze PNS 13. 12. 1945. [Citováno 5. 3. 2020].

⁴¹⁵ NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS.

⁴¹⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/019schuz/s019001.htm>. 19. schůze PNS 9. 1. 1946. [Citováno 6. 2. 2020].

⁴¹⁷ Srov. Vládní nařízení č. 334/1938 Sb. ze dne 16. prosince 1938 o hromadném poručení, in: *Sbírka zákonů a nařízení státu česko-slovenského*, Praha 1938, s. 1210–1214.

individuální, jakož i dohled na rodiče, kteří svoje povinnosti k dětem správně neplní.“⁴¹⁸ JUDr. Milada Horáková považovala přijetí zákona za žádoucí vzhledem k tristní situaci velkého počtu oboustranných i jednostranných sirotků. Okresní péče o mládež evidovala na území Čech a Moravy 58 642 poručenců a nezletilých opatrovanců (především jednostranných i oboustranných sirotků a dětí), jejichž právním zástupcem byla určena okresní péče o mládež). Ve skutečnosti jich bylo mnohem víc, neboť statistika předložená Miladou Horákovou neobsahovala veřejné poručníky obcí, již byli nositeli hromadného poručenství. Po obětech nacistické persekuce a válečných událostí zůstalo podle této evidence pouze na území Čech minimálně 3 056 oboustranných sirotků. Prudký nárůst rozvodovosti v prvních měsících Třetí republiky dále zvyšoval rovněž počty dětí svěřených do péče veřejným poručníkům kvůli ochraně před jedním či oběma rodiči.⁴¹⁹ Jednalo se o další neblahé dědictví válečných let, neboť hlavní příčinou rozvodovosti bylo ukvapené uzavření manželství jako forma ochrany před přikázáním na nucené práce. Ústřední orgán ČSNS, *Svobodné slovo*, informoval veřejnost 10. ledna 1946 o projednávaném návrhu JUDr. Milady Horákové z 9. ledna: „*Válka přinesla těžké důsledky v oboru mravním, jež se projeví teprve později. Denně je hojně rozvodů manželství, uzavřených ve válečných letech z důvodů ochrany před zásahem úřadů práce, a tato okolnost znamená, že veřejným poručníkům přibývá stále svěřenců.*“⁴²⁰

Projednávaný návrh zákona o hromadném poručenství obsahoval několik problémových bodů. JUDr. Milada Horáková spatřovala klíčový problém v tom, že ukládal okresním péčím o mládež (jakožto vykonavatelům a nositelům veřejného poručnictví) řadu odpovědných a důležitých i administrativně složitých povinností, a na druhou stranu vůbec neřešil finanční dotaci na realizaci této činnosti: „*Stín projednávaného zákona, který ve svém provádění spočívá hlavně na zařízeních péče dobrovolné, je v tom, že jako nařízení minulá ukládá řadu důležitých a odpovědných i administrativně složitých povinností okresním péčím o mládež jako nositelům a vykonavatelům veřejného poručnictví, ale naprosto neřeší otázku zajištění finančních nákladů s výkonem této činnosti spojených.*“⁴²¹ Poslankyně kritizovala dosavadní praxi spočívající v přenášení povinností státní správy v oblasti sociální péče na dobrovolné

⁴¹⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/019schuz/s019001.htm>. 19. schůze PNS 9. 1. 1946. [Citováno 6. 2. 2020].

⁴¹⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/019schuz/s019001.htm>. 19. schůze PNS 9. 1. 1946. [Citováno 6. 2. 2020].

⁴²⁰ *Sněmovna o poručenství. Řízení o rodový původ*, SSL 2, č. 8, 1946, s. 3.

⁴²¹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/019schuz/s019001.htm>. 19. schůze PNS 9. 1. 1946. [Citováno 6. 2. 2020].

subjekty, což se týkalo rovněž provádění hromadného poručení. Tristní situace nezletilých opatrovanců si podle ní žádala, aby financování nákladů na poskytování těchto služeb okresní péčí o mládež bylo zajištěno dříve, než připravovaná osnova zákona o zveřejnění péče o mládež projde připomínkovým řízením a parlament ji schválí.

Nedostatek finančních prostředků pro okresní péče o mládež zapříčinil také personální problémy, které navíc umocnilo vyslání sociálních pracovníků do pohraničních okresů českých zemí, neboť ve 35 pohraničních okresech nebyla dosud ustavena okresní péče o mládež a tyto okresy navíc postrádaly sociální úřady v obcích: „Nynější okresní péče o mládež musely ze svého personálního stavu, jehož počet byl se zřetelem na nedostatek finančních prostředků minimální, vyslat část do okresů pohraničních, kde je dnes již zřízeno 53 nových okresních péčí, avšak 35 okresů dosud okresní péči o mládež nemá a čeká na vyslání nejméněššího počtu osazenstva.“⁴²² Absence sociálních úřadů v některých pohraničních obcích znemožňovala realizovat provádění zákona o hromadném poručení.

JUDr. Milada Horáková zmínila také neúměrné pracovní zatížení personálu okresních péčí o mládež. Kromě dohledů nad nemanželskými dětmi a dětmi v cizí péči spolupracoval také s trestním soudnictvím nad mládeží, pořádal stravovací a ošacovací akce, organizoval dentální péči školní mládeže a rekreační aktivity pro děti a mládež nebo realizoval další podpůrné akce pro jednotlivce nebo skupiny: „Provádějí (okresní péče o mládež – pozn. autora) zimní pomocné akce stravovací a ošacovací, organisují péči o chrup školní mládeže, zotavovací akci dětí i dorostenců a řadu různých akcí podpůrných, hromadných i jednotlivých.“⁴²³ Personál okresní péče o mládež navíc spravoval dětské domovy, poradny pro matky a děti, útulky pro rodičky či jiné sociální ústavy. „Tak např. okresní péče o mládež, mající charakter spolkový a finančně spočívající převážně na dobrovolných příspěvcích, mají nyní v Čechách a na Moravě 1378 poraden pro matky a děti, 117 dětských domovů, několik útluků pro rodičky, učňovských domovů apod.“⁴²⁴ Milada Horáková doplnila výčet problémů okresních péčí o mládež požadavkem úpravy platových podmínek jejich zaměstnanců. Kvůli nedostatku finančních prostředků se výše platového ohodnocení nezměnila. Přesto

⁴²² <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/019schuz/s019001.htm>. 19. schůze PNS 9. 1. 1946. [Citováno 6. 2. 2020].

⁴²³ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/019schuz/s019001.htm>. 19. schůze PNS 9. 1. 1946. [Citováno 6. 2. 2020].

⁴²⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/019schuz/s019001.htm>. 19. schůze PNS 9. 1. 1946. [Citováno 6. 2. 2020].

požadovala, aby se na všechny zaměstnance spadající do kategorie zaměstnanců sociálních služeb vztahovaly předpisy upravující platové a služební poměry veřejných zaměstnanců se zřetelem na jejich reálný výkon: „*Je nutno, aby platové podmínky těchto zaměstnanců (zaměstnanci sociálních služeb – pozn. autora) byly okamžitě upraveny tak, aby pro všechny zaměstnance kategorie zaměstnanců sociálních služeb platily zásadně předpisy upravující služební a platové poměry zaměstnanců veřejných s přihlédnutím k jejich skutečnému výkonu.*“⁴²⁵ Tento stav přispíval k odchodům zaměstnanců pracujících v sociálních službách do zaměstnání s lepším platovým ohodnocením.

Předpokladem k vytvoření odborně zdatných a zkušených pracovníků v sociálních službách, již budou schopni řešit rodinné, společenské, výchovné a zdravotní problémy mládeže, bylo podle ní poskytnout sociální a zdravotní práci, potřebnou právní garanci, paušální pracovní metodu a finanční zabezpečení garantované státním rozpočtem: „*Jedině bude-li vnesena do sociálně-zdravotní práce potřebná právní jistota, jednotná pracovní metoda a finanční zabezpečení státním rozpočtem, pak teprve bude možno získat a vyškolit kádr sociálních pracovníků, kteří by byli schopnými průvodci a rádci naší mládeže ve všech problémech sociálních a zdravotních, mravních, rodinných i výchovných.*“⁴²⁶ K dosažení této vize požadoval poslanecký klub národních socialistů urychlené přijetí zákona o veřejné péči o děti a mládež, neboť právní podklady pocházející ze 60. let 19. století, domovský⁴²⁷ a chudinský zákon, již neodpovídaly stávající situaci.⁴²⁸ JUDr. Milada Horáková zmínila případy, kdy opuštěné dítě z české rodiny bylo účelně vydáváno za dítě z romské rodiny, neboť podle dosavadní legislativy měly nárok na finanční pomoc pouze děti Romů: „*Je to neuvěřitelné, ale je smutnou pravdou, že bylo a ještě je nutno vydávat opuštěné české dítě za cikánské, poněvadž finančního zajištění ochranné výchovy z prostředků státních se dostává podle zákona jen dětem cikánských kočovníků.*“⁴²⁹ Jménem poslaneckého

⁴²⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/019schuz/s019002.htm>. 19. schůze PNS 9. 1. 1946. [Citováno 17. 1. 2020].

⁴²⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/019schuz/s019002.htm>. 19. schůze PNS 9. 1. 1946. [Citováno 17. 1. 2020].

⁴²⁷ Srov. zákon ze dne 3. prosince 1863, č. 105 ř. z., jímž se pořádají záležitosti domovské. Tento říšský zákon byl zrušen zákonem č. 174/1948 Sb. z 30. června 1948, o zrušení domovského práva, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1948, s. 1292–1293.

⁴²⁸ Zemský zákon č. 59/1868 č. z. z., o opatrování chudých (chudinský zákon) platil do roku 1956, kdy byl schválen zákon č. 55/1956 Sb. z 30. listopadu 1956, o sociálním zabezpečení, in: *Sbírka zákonů republiky Československé*, Praha 1956, s. 139–159.

⁴²⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/019schuz/s019002.htm>. 19. schůze PNS 9. 1. 1946. [Citováno 17. 1. 2020].

klubu národních socialistů proklamovala přijetí návrhu zákona o hromadném poručení, který měl včlenit velkorysou veřejnou péči o nezletilé do státní správy jakožto její integrální a samostatnou součást se stabilním finančním a právním podkladem.⁴³⁰

Plénem PNS schválilo návrh téhož dne, 9. ledna 1946, jako zákon č. 7/1946 Sb., o hromadném poručení. V platnost vstoupil 30. ledna téhož roku. V paragrafu 1 tohoto zákona byl přednosta poručenského soudu oprávněn pověřit hromadným poručenstvím okresní péči o mládež podle místa její působnosti. Pokud přednosta poručenského soudu nepověřil hromadným poručenstvím okresní péči o mládež, přebíral tento úkol okres spadající do obvodu soudu. V případě, že nebyl pověřen ani okres, mohla být úkoly hromadného poručení pověřena obec.⁴³¹ Z průzkumu veřejného mínění, který provedl Československý ústav pro výzkum veřejného mínění na žádost odboru péče o mládež ministerstva sociální péče, vyplývaly důležité poznatky především o využívání a informovanosti týkající se služeb okresní péče o mládež. Výsledky jejich šetření zveřejnilo periodikum *Sociální Revue* během září a října roku 1946. Z 1000 respondentů české národnosti a starších 18 let (mužů a žen, ve městech i na venkově) vykazovala téměř třetina nulovou informovanost o službách těchto organizací.⁴³²

Dne 9. ledna 1946 se ujala řeči v parlamentní rozpravě vedle JUDr. Milady Horákové další národní socialistka s právním vzděláním, JUDr. Božena Pátková, která diskutovala jménem ústavněprávního výboru o vládním návrhu zákona týkajícího se řízení ve sporech o uznání otcovství dítěte, jichž přibývalo v důsledku růstu počtu nemanželských dětí. Jako důvod uvedla odloučení mnoha mužů od rodin během války. Některé manželky z různých důvodů navázaly vztah s jiným mužem a z tohoto vztahu se narodilo nemanželské dítě. Podle tehdejší legislativy byl ovšem otcem dítěte jejich manžel, přestože s nimi nežil v jedné domácnosti: „*Vidíme ještě dále, že za okupace přišly k nám do protektorátu proudy cizích elementů a i nyní je tu ještě invase cizích živlů. Z toho přirozeně vzešly početné manželské rozvraty a na troskách spokojené rodiny vznikala náhražkově nová životní společenství. Narodila se z nich řada dětí,*

⁴³⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/019schuz/s019002.htm>. 19. schůze PNS 9. 1. 1946. [Citováno 17. 1. 2020].

⁴³¹ Srov. zákon č. 7/1946 Sb. ze dne 9. ledna 1946, o hromadném poručení, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1946, s. 185–188.

⁴³² Neinformovaných o těchto službách bylo 27,7% respondentů, částečné povědomí o službách okresní péče o mládež mělo 32,7% a zbytek osob (39,6%) odpověděl kladně. Služeb této organizace nevyužili 3 ze 4 respondentů. Srov. K. S. *Péče o mládež a veřejné mínění*, Sociální Revue (dále jen SR) 21, č. 9–10, 1946, s. 243.

podle zákona sice manželských, ve skutečnosti však plodů mimomanželských spolužití.⁴³³ Domnívala se, že na základě prvního článku druhého odstavce ústavního dekretu prezidenta republiky o obnovení právního pořádku⁴³⁴ mají být reformována ustanovení paragrafů 158 a 159 občanského zákoníku z roku 1811, aby bylo umožněno oduznutí manželského původu dítěte nejen otcem jako dosud, ale také matkou. „Podle občanského zákona, který jest stár 134 let, může žalovat pouze otec.“⁴³⁵ Svůj návrh podpořila obvyklým argumentem o společném utrpení žen a mužů jako předpokladu skutečného zrovnoprávnění žen a mužů: „Myslím, že jsem zajedno s poslankyněmi všech politických stran, když prohlásím, že v době okupace československá žena stála na stejné půdě s mužem v koncentračních táborech, v káznících, v zahraničí, v ilegalitě, na bojišti; šla na popraviště a také v době slavného povstání pražského lidu stála společně vedle muže na barikádě. Když dovedla státi na těchto místech rovna muži v zápase o svobodu, mír a spravedlnost, musí mu býti také postavena naroveň na půdě našeho nového československého občanského zákona.“⁴³⁶ Vládní návrh zákona o řízení ve sporech o uznání otcovství byl pod novým názvem (*Zákon o řízení v některých sporech z rodinného práva*) přijat členy PNS 10. ledna 1946. V platnost vstoupil 30. ledna 1946 a v účinnost 13. února téhož roku jen pro české země.⁴³⁷

JUDr. Božena Pátková ve své právníkové praxi řešila četné případy rozpadajících se manželství a nemanželských dětí narozených během okupace. Některé zveřejnila v publikaci *Srdce a paragraf. Z deníku advokátky*.⁴³⁸ Nejtěžší následky si podle jejích zkušeností odnášely z narychlo navázaných vztahů ženy. Zvláště pokud otěhotněly a zůstaly bez podpory otce jejich dítěte. V takovém případě pro ně bylo téměř nemožné seberealizovat se. Jako modelový příklad uvedla manželství dvou nezletilých – Pavla a

⁴³³ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/019schuz/s019003.htm>. 19. schůze PNS 9. 1. 1946. [Citováno 1. 3. 2020].

⁴³⁴ Pro české země potvrzovala vyhláška ministra vnitra č. 30/1945 Sb. platnost ústavního dekretu prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku. Srov. Vyhláška ministra vnitra č. 30/1945 Sb. ze dne 27. července 1945 o platnosti ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 3. srpna 1944, č. 11 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1945, s. 51–54.

⁴³⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/019schuz/s019003.htm>. 19. schůze PNS 9. 1. 1946. [Citováno 5. 3. 2020].

⁴³⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/019schuz/s019003.htm>. 19. schůze PNS 9. 1. 1946. [Citováno 5. 3. 2020].

⁴³⁷ Srov. Zákon č. 8/1946 Sb. z 10. ledna 1946, o řízení v některých sporech z rodinného práva. Srov. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1946, s. 138–139. Tento zákon byl zrušen k 1. lednu roku 1950 paragrafem 46 zákona č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních. Srov. Zákon č. 266/1949 Sb. ze 7. prosince 1949, o zatímních změnách v některých občanských věcech právních, in: *Sbírka zákonů republiky Československé*, Praha 1949, s. 759.

⁴³⁸ Božena PÁTKOVÁ, *Srdce a paragraf. Z deníku advokátky*, Praha 1947.

Venduly. Seznámili se během totálního nasazení, jejich krátký vztah skončil neplánovaným manželstvím a narozením dítěte 2 měsíce po svatbě. Rozdílné povahy, zájmy a představy o životě po válce ohrožovaly manželství i výchovu dítěte. Pavel mohl naplňovat své životní plány, Vendula nikoliv, protože péče o dítě jí znemožňovala realizovat životní plány. JUDr. Božena Pátková tvrdila, že tento případ nebyl ojedinělý, ale existuje mnoho dalších podobných manželství, jejichž společným znakem bylo neuváženě počaté dítě před uzavřením manželství. *„Mou kanceláři prošel již úctyhodný počet takovýchto mladých manželství, z nichž některá trvala jenom několik měsíců a jiná jenom několik málo let. Zdrccující většina těchto případů měla jeden stejný, společný znak: dítě, které bylo počato před sňatkem. Proto také téměř všichni a všechny svorně říkali: „Vzali jsme se proto, že jsme museli!“ A to se mi zdá, že je jedna z hlavních příčin všech těchto smutných mladých rozvatů.“*⁴³⁹ Právě takové páry se nejčastěji rozváděly a rozlučovaly, ve statistikách tvořily minimálně pětinu rozvádějících se, resp. rozlučujících se.⁴⁴⁰

Pro poslankyně bez rozdílu stranické příslušnosti však byla v rámci rodinné politiky nejdůležitější otázkou zajištění kvalitní péče o matku a dítě. Zdůrazňovaly nutnost zajistit jim především kvalitní výživu a zdravotní služby. Z poslankyň PNS nejčastěji na toto téma diskutovaly členky ČSNS a Anežka Hodinová-Spurná.

Problematikou zajištění kvalitní stravy za přijatelné ceny pro matky se nejdůsledněji zabývala Jaromíra Žáčková-Batková. Na toto téma diskutovala 19. února 1946 během parlamentní řeči před plénem PNS. Jednalo se o řeč v rozpravě týkající se vládního návrhu zákona o nové úpravě československého práva v oboru nepřímých daní a státních finančních monopolů.

Největší pozornost ve své plenární řeči věnovala otázce spotřebních daní, neboť se vztahovaly na všechny občany včetně žen a dětí. Problém spotřebních daní Jaromíra Žáčková-Batková řešila již v prvorepublikovém parlamentu, kdy apelovala na plénum poslanecké sněmovny, aby snížil daně z cukru. Daně zatěžovaly nejvíce sociálně nejslabší rodiny s velkým počtem dětí, proto tyto rodiny nakupovaly náhražkové potraviny s nižšími spotřebními daněmi, jak tvrdila Jaromíra Žáčková-Batková: *„Vzpomínám, že před válkou právě s tohoto místa jsem se domáhala, aby snížením daně z cukru a umožněním nákupu většího množství cukru bylo zabráněno křivici a podvýživě dětí v rodinách v chudých horských krajích, ve kterých místo cukru sladilo se mnohem*

⁴³⁹ Tamtéž, s. 153–160.

⁴⁴⁰ Tamtéž, s. 160.

levnějším cukrinem a sacharinem jen proto, že cena cukru 7,60 Kč byla mnohým lidem nedostupná.⁴⁴¹ Asociální charakter spotřebních daní přetrval a opět nejvíce zatěžoval sociálně nejslabší rodiny.⁴⁴² Podotkla, že si uvědomuje význam daní z obratu a nepřímých daní pro vyrovnaný státní rozpočet, měnovou stabilitu, zabránění inflaci nebo zajištění pevných cen a mezd, ze svého stanoviska však neslevila.

Pro lepší ilustraci porovnávala nepoměr ročního úhrnného zatížení nepřímými daněmi u pětičlenné dělnické rodiny (otec, matka a 3 děti) v roce 1938 a u pětičlenné dělnické rodiny na počátku roku 1946. V roce 1938 činilo na základě údajů Státního úřadu statistického roční úhrnné zatížení nepřímými daněmi této modelové rodiny 879,26 Kčs. V prvních měsících po osvobození Československa bylo podle ní za jedno přídělové období celkové zatížení nepřímými daněmi pro pětičlennou rodinu spadající do stejné sociální kategorie 144,78 Kčs, což za 1 rok činilo částku 1 737,42 Kčs. Takto finančně zatížené rodiny byly nuceny neutráct za nezbytně nepotřebné výdaje: *„Zatížení těžké rodiny, sestávající z muže, ženy a tří dětí, daněmi nepřímými v jednom přídělovém období činí 144,78 Kčs a za rok dosahuje toto zatížení slušné částky 1.737,42 Kčs, při odběru zbytných i nezbytných potřeb jen na přídělové listky. Tyto peníze utrhnou si spotřebitelé takřka od úst. Musí si odeprít i nejmenší zábavu, na kterou byli zvyklí a na kterou mají také právo, jen proto, aby pomohli svému státu překonati těžkou finanční situaci.“*⁴⁴³ Podpořila jménem ČSNS ustavení parlamentní úsporné komise, která měla kontrolovat účelné hospodaření se státními výdaji a tím přispět k vyrovnanému státnímu rozpočtu: *„Vítáme proto zřízení úsporné parlamentní komise, která bude pověřena těžkým úkolem nemilosrdně seškrtnat státní výdaje tak, aby bylo dosaženo vyrovnaného státního rozpočtu, který je nezbytnou nutností každého spořádaného státu.“*⁴⁴⁴ Tvrdila, že politická elita by měla plátcům spotřebních daní zajistit protislužbu v podobě ochrany jejich spotřebitelských zájmů, především v oblasti určování cen a zaručení kvality produktů. Státní cenová politika měla podle ní při stanovování cen produktů zohledňovat, aby korespondovaly s reálnou hodnotou produktů, nikoliv pouze s jejich předpokládanou hodnotou. V tomto kontextu kriticky hodnotila úpravu cen životních potřeb provedenou v prosinci 1945, do níž byly zahrnuty

⁴⁴¹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031005.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2020].

⁴⁴² *Na ochranu spotřebitelů*, SSL 2, č. 43, 1946, s. 2.

⁴⁴³ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031005.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2020].

⁴⁴⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031005.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2020].

rovněž abnormálně vysoké režijní náklady výrobních podniků, což se promítlo do ceny produktů: „*Státní cenová politika neměla by ani na chvíli zapomenout, že jejím úkolem je tvořiti ceny všech výrobků a zejména výrobků sloužících k ukojení nezbytných lidských potřeb tak, aby odpovídaly skutečným cenám materiálu, mzdy, režie, nákladů a přiměřeného zisku, aby cena odpovídala skutečné a ne jen předpokládané hodnotě výrobku.*“⁴⁴⁵

Zásobovací výbor poslanecké sněmovny předložil vládě žádost, aby přezkoumala ceny životních potřeb. Vláda žádosti vyhověla a pověřila Nejvyšší cenový úřad s jedním z výrobců a obchodníků s cílem upravit ceny. Úřad splnil požadavek vlády ve stanoveném termínu, ale nebylo v jeho silách řešit okamžitě ceny kvanta produktů a zabránit spekulacím spotřebitelů. Neměl rovněž, na rozdíl od vlády a oprávněných ministerstev, kompetenci zkrátit cestu produktu od výrobce k zákazníkovi, jak konstatovala Jaromíra Žáčková-Batková: „*Není také v pravomoci nejvyššího úřadu cenového, aby byla zkrácena cesta od výrobce ke spotřebiteli, jak to vláda v jednom ze svých programových prohlášení slíbila. Řešení tohoto problému je v kompetenci vlády a příslušných ministerstev.*“⁴⁴⁶ Pozastavila se nad růstem počtu distributorů, už beztak vysokým, který podle jejího mínění výrobky zdražoval. „*Víme, že na všechny pomocné organizace a tržové svazy přivěsila se ještě řada dalších distribučních složek povahy československé podle značky ‚Made in Czechoslovakia‘, které cestu výrobků od výrobce ke spotřebiteli ještě prodloužily.*“⁴⁴⁷ Považovala za nežádoucí zachovávat distribuční systém nastavený v období válečného řízeného hospodářství a nabízet i nadále hospodyním prošlé potraviny. „*Nesmí se již opakovat ve válce obvyklý zjev, že hlávka salátu musela prodělat cestu kolem českých zemí, projít skladištěm sběrný, velkorozdělovačem, malorozdělovačem a po strastiplném putování zmuchlaná, zvadlá, spařená a prodělaným utrpením zahořklá dostala se teprve do rukou hospodyně (Hlučný potlesk.), která ji nakonec pro naprostou neupotřebitelnost odhazovala do smetí.*“⁴⁴⁸ Jménem všech československých žen žádala, aby po letech nacistické okupace získaly čerstvé potraviny pro své děti. Navíc si podle ní československé ženy, nejpočetnější skupina spotřebitelů, dokážou vynutit změnu dosavadního distribučního

⁴⁴⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031005.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2020].

⁴⁴⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031006.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2019].

⁴⁴⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031006.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2019].

⁴⁴⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031006.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2019].

systemu a nahradit jej novým, který bude odpovídat požadavkům doby.

Jaromíra Žáčková-Batková také požadovala, aby vláda zahrnuje do jednání vedených Nejvyšším cenovým úřadem vedle zástupců výrobců a obchodníků také zástupce spotřebitelů: „*Vláda však, zdá se, úplně zapoměla, že nejdůležitější složkou hospodářského života zůstane vždycky spotřeba. Vyrábí se přece jen proto, aby se konsumovalo a účelem obchodu je dopravit výrobek ke spotřebiteli. Zapomnělo se, že vedle zájmových složek výroby a obchodu měli být v cenových poradách zastoupeni i spotřebitelé svými přímými zástupci, aby nejvyššímu úřadu cenovému při hájení zájmů spotřeby pomáhali.*“⁴⁴⁹ Svůj postoj odůvodňovala tvrzením, že v ekonomickém životě je jeho nejdůležitější součástí spotřeba a socialistický řád, jenž podle ní vychází z principu ekonomické demokracie, by měl umožnit zástupcům spotřebitelů rovnocennou participaci při tvoření cen, kvality produktů a objemu produkce. Koneckonců se v liberálním ekonomickém řádu První republiky bránili zástupci spotřebních družstev drobných živnostníků a zemědělců či zástupci vrcholných zaměstnaneckých a dělnických odborových organizací společně s hospodyněmi proti cenovému nátlaku ze strany kartelů, jednotlivých syndikalistických a monopolních společností v zemských poradních sborech.

Zdůrazňovala význam žen jako zástupců spotřebitelů z několika důvodů. Prvním důvodem bylo, že ženy sdružené v odborech žen při politických stranách NF spadají do kategorie tzv. výhradních spotřebitelů, díky tomu disponovaly právem participovat na poradách ohledně stanovování cen a kvality životních potřeb: „*Jsou tu odbory žen při politických stranách Národní fronty, které jsou představitelkami t.zv. výhradních spotřebitelů a mají právo účastnit se porad o cenách a jakosti životních potřeb, s nimiž denně hospodaří.*“⁴⁵⁰ Jako druhý důvod zmínila fakt, že hospodyně nejlépe znají hodnotu životních potřeb, neboť s nimi denně hospodaří: „*Ženy hospodyně prokázaly zejména za poslední války svou hospodářskou zdatnost a zaslouží si, aby byly uznávány jako zástupkyně spotřebitelů, protože dobře cenám i jakosti výrobků rozumějí.*“⁴⁵¹ Třetím důvodem byla hospodářská zdatnost hospodyň v období okupace a v prvních

⁴⁴⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031006.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2019].

⁴⁵⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031006.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2019].

⁴⁵¹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031006.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2019].

poválečných měsících: „*Ženy-hospodyně zasloužily se nejen v době války, ale zejména v dobách porevolučního hospodářského chaosu o zdraví rodiny a o normální chod hospodářského života každé rodiny.*“⁴⁵²

Navrhla, aby byl při Státním plánovacím úřadu vytvořen sbor, v němž by se ženy mohly podílet na návrzích objemu produkce nejpodstatnějších životních potřeb. Vláda měla umožnit zástupcům spotřebitelů hájit jejich zájmy také v institucích či sborech, jež se zabývaly otázkou výroby a stanovováním cen životních potřeb. Považovala za důležité rozšířit a zvýšit pravomoce ministerstva zdravotnictví v oblasti ochrany kvality potravin a jiných produktů. Usilovala o zřízení komise při témže ministerstvu, jež by sledovala ze zdravotního hlediska výživu a spolupracovala se zástupci spotřebitelů, kteří by dohlíželi na výrobu potravin ze svého pohledu.

V závěru své rozpravy zdůraznila jménem klubu poslanců ČSNS, že budou hlasovat pro schválení projednávaného vládního návrhu, neboť chápou, že výnos z daní přispěje k celkovému zlepšení ekonomiky a měnové stabilitě. Návrh byl schválen ve druhém čtení téhož dne, 19. února 1946,⁴⁵³ jako zákon č. 30/1946 Sb., *o nové úpravě československého práva v oboru nepřímých daní a státních finančních monopolů.*⁴⁵⁴ V platnost vstoupil 28. února 1946.⁴⁵⁵

Obdobně jako Jaromíra Žáčková-Batková kritizovala 20. února 1946 před plénem PNS vysoké zatížení některých životních potřeb nepřímými daněmi také slovenská komunistka Františka Hrušovská, tentokrát v rámci projednávání vládního návrhu o dani z obratu. Nesouhlasila především s vysokým zdaněním cukru a hovězího masa. Pro lepší ilustraci srovnávala daňové sazby cukru a hovězího masa v roce 1938 a v únoru roku 1946. Daňová sazba cukru v roce 1938 podle jejích údajů představovala 1,84 Kčs na rozdíl od 5 Kčs v únoru 1946. U hovězího masa byla tehdejší daňová sazba více než trojnásobná oproti roku 1938: „*Po stránke vecnej únosnosti nové daňové zaťaženie sa v relácii k cenám v podstate nemení proti r. 1938, ako je vidieť z prehľadov uvedených v dôvodovej zpráve k tomuto návrhu zákona. Predsa však do očí bije silné zaťaženie cukru, kde navrhovaná daňová sadzba činí 5 Kčs oproti 1.84 Kčs v r. 1938, tak isto tomu jeju hovädzieho mäsa, kde zvýšenie daňovej sadzby je väčšie ako*

⁴⁵² <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031006.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2019].

⁴⁵³ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031006.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2019].

⁴⁵⁴ Srov. Zákon č. 30/1946 Sb., o nové úpravě československého práva v oboru nepřímých daní a státních finančních monopolů, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1946, s. 187–208.

⁴⁵⁵ Dostupné online srov. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-30>. [Citováno 31. 3. 2019].

trojnásobok oproti roku 1938.⁴⁵⁶ Obdobně jako Jaromíra Žáčková-Batková souhlasila s vládním návrhem, jelikož se jednalo o provizorní záležitost.⁴⁵⁷ Návrh byl schválen v PNS 21. února 1946 jako zákon č. 31/1946 Sb., *o dani z obratu*.⁴⁵⁸

Otázkou včasného zásobování domácností nezávadnými potravinami se zabývala také Anežka Hodinová-Spurná na VIII. sjezdu KSČ (28.–31. března 1946). Ve svém referátu kritizovala nefunkční distribuční systém, který není schopný dodat mléko včas: „*Závady v zásobování dobrým mlékem spatřujeme: v dosavadním distribučním způsobu, který nám zůstal z okupace, a který záměrně sloužil Němcům k vyhlazování českého národa...*“⁴⁵⁹ To ovšem nebyl jediný problém. Mléko se podle jejího mínění přepravovalo ve zdravotně závadných nádobách, což způsobovalo růst počtu střevních infekcí u dětí do dvou let: „*...zdravotní nebezpečí pro nejmenší děti, do 2 let života, z požívání závadného mléka stává se pomalu již naléhavým problémem. Hrozí nám opakování téže katastrofy, kterou jsme prožili v minulém roce, onemocnění převážné většiny kojenců a menších dětí střevními infekcemi po požití vadného mléka.*“⁴⁶⁰ Východisko spatřovala v socializaci a zjednodušení distribuční sítě, zajištění zdravotního a hygienického dohledu v mlékárnách, vytvoření dostatečných zásob sušeného mléka pro letní měsíce a výrobě nových hliníkových a cínových nádob na mléko. Prozatím navrhovala zásobovat děti sušeným mlékem, než budou zajištěny dodávky nezávadného mléka: „*Pro přechodnou dobu musíme žádat, aby bylo postaráno o dostatečný dovoz sušeného mléka pro děti do 2 let stáří, abychom předešli výše uvedeným zbytečným úmrtím a onemocněním.*“⁴⁶¹ Otázkou je, zda růst kojenecké úmrtnosti po celém území státu bylo možné dávat do přímé souvislosti s dodávkami vadného mléka. Nepochybně existovaly další důvody, proč kojenecká úmrtnost rostla. Kvalitní dětská výživa však bez pochyby mohla napomoci jejímu poklesu.

⁴⁵⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/032schuz/s032008.htm>. 32. schůze PNS 20. 2. 1946. [Citováno 13. 4. 2019].

⁴⁵⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/032schuz/s032008.htm>. 32. schůze PNS 20. 2. 1946. [Citováno 13. 4. 2019].

⁴⁵⁸ Srov. Zákon č. 31/1946 Sb., o dani z obratu, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1946, s. 209–232.

⁴⁵⁹ NA, f. Anežka Hodinová-Spurná č. 1219, kart. 12, Referáty, konference, komise žen.

⁴⁶⁰ NA, f. Anežka Hodinová-Spurná č. 1219, kart. 12, Referáty, konference, komise žen.

⁴⁶¹ NA, f. Anežka Hodinová-Spurná č. 1219, kart. 12, Referáty, konference, komise žen.

2.3 Populační politika

K nejčastějším tématům poslankyň PNS patřila problematika kojenecké úmrtnosti a s tím úzce související populační politika. Podporou početního růstu populace se zabývaly nejen političky, ale i politikové a odborná veřejnost. Všichni reflektovali úbytek obyvatelstva zapříčiněný zejména odsunem Němců, v menší míře Maďarů a válečnými ztrátami na životech. Populační pokles byl zaznamenán již v meziválečném období a týkal se zejména českého etnika.⁴⁶² Přesto podle komunistky Anežky Hodinové-Spurné během nacistické okupace částečně narostla porodnost českých dětí: „...z období 1939–1943, kdy u německého obyvatelstva přes bezohlednou fašistickou populační propagaci se snížila porodnost o 23,1%, zatím co u českého obyvatelstva žijícího jistě v těžších životních podmínkách se zvýšila o celých 31,7%. Co jiného mohlo vést rodiče k plození svých dětí, než naprostá víra v naše vítězství – jejich životní optimismus.“⁴⁶³ Údaje v tvrzení nelze ověřit, navíc je v něm zjevný nacionalistický podtext. Demografické statistiky kladou růst porodnosti až do druhé poloviny války a dávají ho do souvislosti s nucenou prací, k níž byly povolávány celé ročníky mládeže. Ženy se sňatky a porody bránily nucené práci. V případě Anežky Hodinové-Spurné mohlo navíc být přání otcem myšlenky, když zaznamenala populační přírůstek ve Velké Británii, kde během války žila. Ten však měl zcela jiné příčiny než „životní optimismus“.⁴⁶⁴

Zvýšení porodnosti se stalo cílem rodinné politiky a populační politiky. Tohoto cíle mělo být dosaženo nejen sociálními opatřeními, ale podporou zaměstnávání žen, které sledovalo ještě další záměr: zrovnoprávnění žen s muži, v němž placená práce hrála důležitou roli. Tuto politiku si osvojily všechny strany NF včetně lidové

⁴⁶² J. RÁKOSNÍK, *Sovětzace...*, s. 335. Celkový počet obyvatelstva v ČSR byl k 1. červenci 1945 14 151 970 osob. K 31. prosinci téhož roku poklesl o 618 106 osob a dále se snižoval. Klesající tendence se zastavila ve druhé polovině roku 1947. Mezi 1. červencem 1947 a 31. prosincem téhož roku se početní stav obyvatelstva zvýšil o 101 530 osob a v dalších letech měl vzestupnou tendenci. V roce 1972 byl počet obyvatelstva v ČSSR poprvé vyšší než početní stav obyvatelstva 31. prosince 1937. Do 31. prosince roku 1950 početní stav obyvatel ČSR vzrostl oproti předešlým letům na 12 464 384 osob. Srov. *Historická statistická ročenka ČSSR*, Praha 1985, s. 67. Během let 1930 až 1950 poklesl počet obyvatel v českých zemích o 1 778 253 osob. Na Slovensku za stejný časový interval vzrostl počet obyvatel o 118 206 osob. Srov. Jarmila KOUDELKOVÁ, *Naše dějiny v datech*, Praha 1987, s. 422.

⁴⁶³ NA, f. Anežka Hodinová-Spurná č. 1219, kart. 12, Referáty, konference, komise žen.

⁴⁶⁴ Ve Velké Británii se během roku 1944 narodilo o téměř 120 600 dětí více než v roce 1938. Labouristické političky tento příznivý vývoj přisuzovaly především aplikaci vitamínových doplňků, zvýšením dodávek mléka a zodpovědným přístupem porodních asistentek. Srov. *Childbirth toll reduced*, *The Labour Woman* (dále jen LW) 33, č. 10, 1945, s. 232.

preferující stále patriarchální rodinu s jedním živitelem – mužem. V politickém programu z dubna roku 1946 je patrný odstup od tlaku na růst zaměstnanosti žen a jejich angažovanost ve veřejném životě.⁴⁶⁵

Poslankyně PNS se snažily různými návrhy podporovat populační politiku. Zaměřily se zejména na rodiny s větším počtem dětí, pro něž navrhovaly daňové úlevy, vyšší rodinné příplatky, přednostní právo na zdravotně nezávadné byty, poskytování dětské obuvi a oblečení. Členky socialistických stran a komunistky usilovaly o zrovnoprávnění nemanželských dětí s manželskými a o zvýhodňování pracujících matek. Komunistky navíc navrhovaly upřednostňovat otce a matky před bezdětnými osobami při obsazování pracovních pozic: *„Otcům a matkám je třeba vždy dáti přednost, mají-li stejnou kvalifikaci při obsazování pracovních míst před bezdětnými.“*⁴⁶⁶ Národní socialistky chtěly podpořit matky s více dětmi, které pracovaly na důležitých pracovních postech tím, že požadovaly, aby jim byly přednostně přidělovány pomocnice v domácnosti: *„Jsou-li takové matky (s větším počtem dětí – pozn. autora) ještě zaměstnány důležitým povoláním, mají nárok na přidělení pracovních sil v domácnosti.“*⁴⁶⁷ Sociální demokratka Adéla Bělíková apelovala 28. března 1946 na plénum PNS, aby podpořilo růst populace podporou sňatků mladých lidí, u nichž je naděje, že budou mít více dětí. Podpora měla mít různé formy: přednostní právo na práci a na vhodný byt nebo úprava sociálního a nemocenského pojištění: *„Především musíme umožnit mladým lidem časně sňatky, k nimž můžeme úspěšně přispět zavedením slušné výměry výbavného, levnými byty, přednostním právem v pracovním poměru pro ženaté a úpravou všech předpisů nemocenského a sociálního pojištění v duchu nejaktivnější populační politiky.“*⁴⁶⁸ Výhody se měly týkat rovněž rodin s více dětmi: *„Populaci národa podpoříme (ČSSD – pozn. autora) poskytováním sociálních výhod při narození dítěte, povinným pojištěním na mateřství, přednostní*

⁴⁶⁵ V otázce emancipace žen prostřednictvím práce se jednalo spíše o konzervativní formulaci: *„Základem společnosti i státu je rodina. V rodině jest počátek všech hospodářských a sociálních funkcí, na kterých spočívá hospodářský a sociální řád. Zákonodárství musí býti proniknuto péčí o mravní upevnění a hospodářské zabezpečení rodiny, počínajíc rodinnou mzdou, která by osvobodila ženu a matku od výdělečné činnosti mimo rodinu... Žena budiž rovnoprávna s mužem ve všech oborech práce a služby veřejnosti. Ženě matce necht' se dostane veškeré péče a ochrany, aby dorost národa, jehož je vychovatelkou, byl zdravý a stačil na úkoly, které národu dalo jeho nové postavení v národních hranicích. Ženy, jež přijímají námezdní práci, buď též placeny stejně jako muži za stejných podmínek.“* Srov. Program Československé strany lidové prohlášený sjezdem strany 2. dubna 1946, Naše Demokracie (dále jen ND) 2, č. 21, 1946, s. 3.

⁴⁶⁶ NA, f. Anežka Hodinová-Spurná č. 1219, kart. 12, Referáty, konference, komise žen.

⁴⁶⁷ NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS.

⁴⁶⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/043schuz/s043005.htm>. 43. schůze PNS 28. 3. 1946. [Citováno 9. 3. 2019].

výhodou při obsazování bytů, odstupňovaným výchovným nebo mzdovým přídatkem, případně zavedením rodinných mezd, značnou úlevou daňovou, slevou na existenčních půjčkách, zvýšením sociálních výhod při každém dalším dítěti. “⁴⁶⁹

Podpory se mělo dostat rovněž institucím sociální péče. Poslankyně podporovaly výstavbu nových kojeneckých ústavů a porodnic, rozšíření počtu poraden pro matky a školení porodních asistentek a sociálních sester. Většina investic však byla podmíněna prosperitou znárodněného průmyslu.⁴⁷⁰

Zajištění dostatečné a kvalitní výživy matkám a dětem se prolínalo s požadavkem na vytvoření moderního zdravotnictví, které by poskytovalo své služby všem lidem bez rozdílu sociálního postavení. Úmrtnost matek a kojenců byla v důsledku dlouhodobého nedostatku kvalitní stravy zejména v době okupace vysoká. Františka Zeminová se touto problematikou zabývala na stránkách periodika *Československá žena*. Porovnávala úmrtnost kojenců v západních zemích a v Československu, kde byla vyšší, a to navzdory pomoci takových mezinárodních humanitárních organizací jako Správa Spojených národů pro pomoc a obnovu (UNRRA) nebo Červený kříž.⁴⁷¹ Na základě jejich statistických údajů umíralo v prvních měsících po skončení nacistické okupace skoro 10 % československých kojenců.⁴⁷² Během prvního roku od osvobození Československa zemřelo více kojenců než ve všech dalších letech Třetí republiky.⁴⁷³

Zvláště tristní stav byl v pražské Zemské porodnici, Poslankyně za ČSNS (Františka Zeminová, JUDr. Milada Horáková, Jaromíra Žáčková-Batková, JUDr. Božena Pátková a Jarmila Uhlířová kritizovaly podle jejich mínění tristní stav v pražské Zemské porodnici. Společně se stranickým kolegou Karlem Káclem podaly 12. února

⁴⁶⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/043schuz/s043005.htm>. 43. schůze PNS 28. 3. 1946. [Citováno 9. 3. 2019].

⁴⁷⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/043schuz/s043005.htm>. 43. schůze PNS 28. 3. 1946. [Citováno 9. 3. 2019].

⁴⁷¹ Ve Velké Británii byla v závěru druhé světové války kojenecká úmrtnost nižší než na jejím počátku. V roce 1938 zemřelo přibližně 53 dětí na 1000 porodů; v roce 1944 toto číslo pokleslo na 46 úmrtí. Obdobná situace byla i u úmrtnosti matek během porodů. Zatímco v roce 1938 se jednalo o 2,97 úmrtí na 1000 porodů; v roce 1944 již 1,95. Srov. *Childbirth toll reduced*, LW 33, č. 10, 1945, s. 232.

⁴⁷² Fráňa ZEMINOVÁ, *Péče o matku a dítě – první národní povinnost!*, ČŽ 2, č. 12, 1946, s. 3.

⁴⁷³ Nejvyšší počet mrtvých narozených dětí byl evidován v roce 1945, 39 206 dětí. V následujícím roce prudce poklesl počet mrtvých narozených dětí na 4 707. V roce 1947 byl oproti předešlému roku evidován mírný nárůst mrtvých narozených dětí (5 006). Během prvních tří let po skončení nacistické okupace byl evidován nejnižší počet mrtvých narozených dětí v roce 1948 (4 611). Počet mrtvých narozených dětí klesl pod 4 000 v roce 1953 (3 180); pod 3 000 v roce 1956 (2 939) a pod 2 000 v roce 1965 (1 896). Srov. *Historická statistická ročenka ČSSR*, s. 73.

1946 interpelaci na ministra zdravotnictví Adolfa Procházku ve věci četných závad a vážných nedostatků v zařízení Zemské porodnice v Praze a na obou porodnických klinikách.⁴⁷⁴

Obsah interpelace prezentovala Františka Zeminová v periodiku *Československá žena* a doložila jej několika příklady. Poslankyně znepokojoval především nedostatečný počet lůžek, jenž vedl k předčasnému propouštění novorozenců a jejich matek, k absenci vyhrazených lůžek pro rodičky s infekčními nemocemi, sběren mateřského mléka na klinikách, porodních boxů v porodních sálech, k nedostatečné péči o předčasně narozené děti, k přeplněnosti pokojů pro ženy v šestinedělí nebo k existenci jediné společné toalety pro zdravotní personál i rodičky: „*Především nevyhovuje počet lůžek, takže je často nutno rodičky předčasně propouštět...Kliniky postrádají vůbec lůžek pro nemocné – těhotné...Ošetřování nedonošených dětí je na klinikách velmi nedostatečné. Při klinikách chybí sběrna mateřského mléka...Také je jediný kloset pro rodičky i veškerý personál! Porodní sály jsou bez boxového zařízení...Pokoje nedělek jsou přeplněny.*“⁴⁷⁵ Tento výčet doplnila nedostatky vzdělávání v oboru porodnictví: „*Posluchárna je malá bezprostředně v blízkosti porodních sálů. Kliniky postrádají vůbec laboratoři...Je třeba, aby co nejdříve byla zřízena v Praze moderní a dostatečně vybavená odborná škola pro porodní asistentky.*“⁴⁷⁶ Rovněž Anežka Hodinová-Spurná během své řeči před plénem PNS 5. března 1946 prezentovala další problémy v této porodnici. Zmínila se mimo jiné o podávání studené stravy rodičkám nebo o absenci pojízdného rentgenu.⁴⁷⁷

Františka Zeminová apelovala na ministra zdravotnictví, aby prosazoval všemi možnými prostředky pokles kojenecké úmrtnosti. Především požadovala dobudování a nové vnitřní vybavení Zemské porodnice v Praze, výstavbu nových nebo zlepšení stávajících porodnických oddělení při veřejných nemocnicích, podporovat sociální pracovnice formou školení v oblasti sociálního zabezpečení a speciálním zákonem upravit podmínky práce porodních asistentek. To vše mělo podpořit populační růst. Navrhovala jménem ÚV NFŽ, aby tyto požadavky byly hrazeny z financí utržených za zboží od mezinárodní organizace UNRRA, které podle ní měly sloužit pouze na zdravotní a sociální účely: „*Národní fronta žen doporučuje, aby k částečnému*

⁴⁷⁴ *K prohloubení péče o matku*, SSL 2, č. 43, 1946, s. 2.

⁴⁷⁵ Fráňa ZEMINOVÁ, *Péče o matku a dítě – první národní povinnost!*, ČŽ 2, č. 12, 1946, s. 3.

⁴⁷⁶ Fráňa ZEMINOVÁ, *Péče o matku a dítě – první národní povinnost!*, ČŽ 2, č. 12, 1946, s. 3.

⁴⁷⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/036schuz/s036008.htm>. 36. schůze PNS 5. 3. 1946. [Citováno 30. 10. 2018].

*zabezpečení těchto požadavků bylo použito peněz stržených za zboží UNRRA. Tato dodala nám zboží za 14 miliard Kčs, a to úplně zdarma. Stržených peněz z prodeje má se použití výslovně jen na sociální a zdravotní účely v našem státě.*⁴⁷⁸ Názor Františky Zeminové sdílela rovněž Anežka Hodinová-Spurná: „...ve smlouvě s UNRRou je stanoveno, aby peněz za prodané zboží bylo použito pro opatření sociálně zdravotní, a proto je třeba uvolnit tolik prostředků, aby především instituce a opatření, týkající se péče o matku a dítě, byly co nejrychleji vybaveny aspoň vším nejpotřebnějším.“⁴⁷⁹ Byl však v příkrém rozporu s jejím dřívějším stanoviskem vysloveným na konferenci členek KSČ v prosinci 1945: „...i když noviny přináší zprávy, jakým velkým dobrodiním pro nás je ku př. akce UNRRY. Nám (komunistům – pozn. autora) je velmi jasné, že nezaplatíme-li zboží ihned penězi, žádá se na nás připuštění v rozhodování politickém, kterému se musíme se silami těch, kteří ním prostřednictvím UNRRy potraviny dodávají, všemi silami bránit.“⁴⁸⁰

V květnu 1946 ministr Adolf Procházka na interpelaci poslankyně za národně socialistickou stranu a na dotaz Anežky Hodinové-Spurné odpověděl, že odstranění kritizovaných nedostatků závisí na organizačních změnách v Zemské porodnici, a přislíbil další zřizování poraden pro těhotné, důkladné školení porodních asistentek a rozšíření jejich vzdělávání v péči o novorozence a kojence a zřízení porodnických oddělení ve všech veřejných nemocnicích v českých zemích: „...v zemích českých bude ve všech 130 veřejných nemocnicích postaráno o zřízení porodnických oddělení.“⁴⁸¹ Ke kojenecké úmrtnosti dodal: „Na snížení vysoké kojenecké úmrtnosti pracuje ministerstvo zdravotnictví intensivně: a) poradnami pro matky a děti, b) jednáním o získání pojízdných poraden pro kraje s vysokou kojeneckou úmrtností z akce UNRRA, c) prací porodních asistentek, sociálně-zdravotních pracovníků a sester v rodinách, d) vitamínovou akcí v poradnách a ústavech, e) výchovou k mateřství a k péči o dítě, a to jak ve školách, tak na veřejnosti kursy, přednáškami, výstavkami, filmem, zdravotnickými letáčky atd., f) zdokonalováním dětského ústavnictví: zřizováním dětských (včetně kojeneckých) oddělení při v. v. nemocnicích a zřizováním kojeneckých ústavů pro děti zdravotně ohrožené.“⁴⁸²

⁴⁷⁸ Fráňa ZEMINOVÁ, *Péče o matku a dítě – první národní povinnost!*, ČŽ 2, č. 12, 1946, s. 3.

⁴⁷⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/036schuz/s036008.htm>. 36. schůze PNS 5. 3. 1946. [Citováno 30. 10. 2018].

⁴⁸⁰ NA, f. Anežka Hodinová-Spurná č. 1219, kart. 12, Referáty, konference, komise žen.

⁴⁸¹ https://www.psp.cz/eknih/1945pns/tisky/t0461_00.htm. Tisk PNS č. 461. [Citováno 12. 5. 2020].

⁴⁸² https://www.psp.cz/eknih/1945pns/tisky/t0461_00.htm. Tisk PNS č. 461. [Citováno 12. 5. 2020].

Na základě interpelace národních socialistek a dotazu Anežky Hodinové-Spurné⁴⁸³ se vláda rozhodla poskytnout pomoc pro Zemskou porodnici a gynekologicko-porodnickou kliniku při Podolském sanatoriu (dnešní Ústav pro péči o matku a dítě – pozn. autora).⁴⁸⁴

Důraz poslankyň na snižování kojenecké úmrtnosti jako jednoho z klíčových opatření populační politiky umocňovala latentní obava agrese ze strany Německa. Tento postoj sdílela zejména Františka Zeminová: „*Za 10 až 15 let bude Německo zaplaveno mladými lidmi a Evropa, hlavně sousedé, aby měli nanovo starost, co s věčně nepokojnými, násilnickými Germány... Musíme proto s celou vážností podporovati každou akci, která nám zajistí zdraví matky a dítěte a zvýší u nás porodnost.*“⁴⁸⁵

Levicové poslankyně spatřovaly jako jednu z podmínek poklesu kojenecké úmrtnosti transformaci péče o matku a dítě v moderní, státem garantovaný, financovaný a zabezpečovaný systém. Spolky měly být pouze doplňkem tohoto systému, nikoliv jeho hlavním subjektem jako dosud. Anežka Hodinová-Spurná formulovala požadavek systémové změny v roce 1945 v referátu na stranickém plénu: „*Příznivé výsledky zorganizování a zveřejnění jednotná péče o matku a dítě, což musí být našim základním požadavkem, budou tím nápadnější proto, že naše čísla kojenecké úmrtnosti jsou – musím to říci – přímo ostudou našeho státu...je nutno obrátiti naše snahy v prvé řadě k snížení kojenecké úmrtnosti. Zabráníme tím zbytečným ztrátám energie matek a tím ztrátám ekonomických našeho státu, zařadíme se mezi státy s vysokou kulturní úrovní...Stojí tedy před námi konkrétní úkoly. Odejmout zdravotní péči o matku a dítě náhodné dobrovolné péči v soukromých spolcích. Zveřejnit ji řádným rozpočtem jí zaručit pracovní možnosti a ne jako dosud subvencemi.*“⁴⁸⁶ Apelovala na své spolustraníky, že KSČ musí mezi politickými stranami NF převzít dominantní postavení při řešení populační otázky: „*Prvním úkolem mého referátu o populačních otázkách Československé republiky je přesvědčiti Vás soudruhy komunisty o naprosté vážnosti a naléhavosti problému populační politiky našeho státu. O naléhavosti těchto otázek a jejich správném řešení musíme býti v první řadě dobře informováni my – komunisté, první vládnoucí strana našeho lidově demokratického státu, abychom mohli ovlivňovat*

⁴⁸³ 28. února 1946 se Anežka Hodinová-Spurná dotazovala ministra zdravotnictví na zastavení provozu v Podolském sanatoriu. https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/035schuz/s035009.htm#_d.35. schůze PNS 28. 2. 1946. [Citováno 12. 5. 2020].

⁴⁸⁴ Fráňa ZEMINOVÁ, *Péče o matku a dítě – první národní povinnost!*, ČŽ 2, č. 12, 1946, s. 3.

⁴⁸⁵ Fráňa ZEMINOVÁ, *Péče o matku a dítě – první národní povinnost!*, ČŽ 2, č. 12, 1946, s. 3.

⁴⁸⁶ NA, f. Anežka Hodinová-Spurná č. 1219, kart. 12, Referáty, konference, komise žen.

nejen vládu, ale i veřejné mínění ve smyslu záměrně vedené populační politiky.⁴⁸⁷ Charitativní péče o matku a dítě znamenala pro sociálně demokratické a komunistické poslankyně alternativu do doby, než finanční situace ČSR umožní, aby tyto služby mohl v dostatečné míře zajišťovat stát. O této problematice promluvila 5. března 1946 před plénem PNS Anežka Hodinová-Spurná: „Arciže řešení velkých a naléhavých úkolů nebylo by účinné, kdyby zde nebylo účinné a neúnavné práce a pomoci dobrovolných pracovníků, institucí a organizací, kteří již v minulosti brali na sebe péči o všechny potřebné, jimž jí bylo třeba. V době dnešní pomáhají vyplnit mezery, které v této práci stále ještě máme.“⁴⁸⁸ Obdobně se k této problematice vyjádřila v parlamentní řeči 28. března téhož roku sociální demokratka Adéla Bělíková: „Jsem povinna připomenouti, že částka 103,966.800 Kčs, zahrnutá v rozpočtu ministerstva ochrany práce a sociální péče pro země české a slovenské pro péči o matku a dítě, je tak nepatrná, že bude nezbytně nutné obrátit se opět na dobrovolnou péči. Pomoci se musí ihned.“⁴⁸⁹ Společensky respektovaní odborníci v porodnictví zdůrazňovali, že kojeneckou úmrtnost lze snižovat především důslednou výchovou dívek pro mateřství, reformou dosavadní porodní praxe (domácí porody, babictví), zřizováním eugenického, předšňatkového a dětského poradenství a výstavbou sítě kojeneckých ústavů, dětských nemocnic a poraden pro těhotné ženy.⁴⁹⁰ Kojenecká úmrtnost a úmrtnost matek v souvislosti s těhotenstvím, porodem a šestineděním se během let 1945–1948 soustavně snižovala.⁴⁹¹

Další důsledkem nedostatečné a nekvalitní stravy během války byl růst počtu případů tuberkulózy u dětí. Boj proti této nemoci se stal častým tématem vystoupení poslankyň v PNS a poté v ÚNS. O znepokojivé situaci informovala Františka Zeminová veřejnost na počátku roku 1946: „Děti i dospělí jsou po 7leté válce a utrpení podvyživeni. Lékařskými prohlídkami bylo zjištěno, že jen v Praze je 18 tisíc dětí zachvácené příšernou TBC!... Desetitísíce dětí a mladých lidí je tuberkulosou ohroženo.“⁴⁹² V březnu 1946 ji následovala Božena Macháčová-Dostálová: „Úmrtnost

⁴⁸⁷ NA, f. Anežka Hodinová-Spurná č. 1219, kart. 12, Referáty, konference, komise žen.

⁴⁸⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/036schuz/s036007.htm>. 36. schůze PNS 5. 3. 1946. [Citováno 13. 2. 2020].

⁴⁸⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/043schuz/s043005.htm>. 43. schůze PNS 28. 3. 1946. [Citováno 13. 2. 2020].

⁴⁹⁰ Jiří TRAPL, *Aktuální sociálně zdravotní úkoly populační politiky*, SR 20, č. 3–4, 1945, s. 64–66.

⁴⁹¹ V roce 1945 umřelo na tisíc živě narozených dětí okolo 137 kojenců. Do roku 1948 se snížil početní stav kojenecké úmrtnosti na přibližně 84 osob na tisíc živě narozených dětí. Úmrtnost matek byla v roce 1945 2,42 na tisíc živě narozených dětí a v roce 1948 1,29. Do tohoto počtu nebyly zahrnuty matky a děti německé národnosti. Srov. *Historická statistická ročenka ČSSR*, s. 69.

⁴⁹² Fráňa ZEMINOVÁ, *Péče o matku a dítě – první národní povinnost!*, ČŽ 2, č. 12, 1946, s. 3.

na spálu, to je hlavně u dětí, stoupla o 250 %, u záškrtu o 56 %. Značně stoupl počet onemocnění tuberkulosou. Okupanti drancovali nejen naše hospodářství, ale také zdraví našeho národa. Teprve budoucnost nám ukáže, jak drahocenný statek byl obětován.“⁴⁹³ Poslankyně považovaly za hlavní nástroj boje proti tuberkulóze⁴⁹⁴ zlepšení zdravotní péče, jak dokládá parlamentní řeč Anežky Hodinové-Spurné z 28. března 1946: „*Vlivem podvýživy je ohrožena zejména naše mládež a děti, které podle lékařských zjištění trpí nebo jsou ohroženy z 50% tuberkulosou... Co je toho příčinou? Předně nedostatečně organizovaná a roztržitá zdravotní péče, dále nedostatek léčebných ústavů, nemocnic, porodnic, ambulatorií a všeho jiného. Ústavy jsou špatně vybavené, mají málo odborně školeného personálu a personálu vůbec, ale také málo technického zařízení. Špatný stav našeho zdravotnictví se zhoršil válkou, byl vyphundrován nacisty a uzavřením vysokých škol byl způsoben také nedostatek lékařů.*“⁴⁹⁵ Zdůrazňovala potřebu velkorysé preventivní péče o mládež založenou na budování mimoškolních ústavů, rekreačních středisek, městských hřišť a budování moderních bytů pro rodiny s dětmi.⁴⁹⁶ Byty měly být poskytovány podle počtu členů rodiny a nájemné mělo odpovídat výši jejich příjmů. Bytovou politiku považovala za klíčovou při řešení populační otázky. Jménem KSČ žádala, aby výstavba činžovních domů byla svěřena družstvům a samosprávným orgánům namísto soukromých podnikatelů, aby bylo vyloučeno spekulování s pozemky a tím dosaženo zlevnění výstavby obytných domů.⁴⁹⁷

Poslankyně se intenzivně zabývaly vládní koncepcí národního pojištění, v níž spatřovaly významný pokrok především v zajištění péče o matky a děti, jak dokládá mimo jiné stanovisko národních socialistek: „*Vláda ohlašuje podání návrhu zákona v národním pojištění, což by také znamenalo existenční zabezpečení všech pracujících žen v mateřství, nemoci, invaliditě a stáří.*“⁴⁹⁸ Obdobně se vyjádřila Anežka Hodinová-Spurná před plénem PNS 5. března 1946: „*Jestliže se však již dnes pracuje na novém našem národním pojištění a vládě se předkládá nový návrh národního pojištění, pak jistě je to veliký náš úspěch v tomto oboru. Zbudujeme-li národní pojištění, které by*

⁴⁹³ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/043schuz/s043004.htm>. 43. schůze PNS 28. 3. 1946. [Citováno 17. 4. 2020].

⁴⁹⁴ V roce 1946 bylo s tuberkulózou plic v ČSR evidováno 24 599 pacientů. V roce 1947 tento počet poklesl na 22 202 případů. Srov. *Historická statistická ročenka ČSSR*, s. 411.

⁴⁹⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/042schuz/s042001.htm>. 42. schůze PNS 28. 3. 1946. [Citováno 17. 4. 2020].

⁴⁹⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/042schuz/s042001.htm>. 42. schůze PNS 28. 3. 1946. [Citováno 17. 4. 2020].

⁴⁹⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/042schuz/s042001.htm>. 42. schůze PNS 28. 3. 1946. [Citováno 17. 4. 2020].

⁴⁹⁸ NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS.

*převzalo péči o pracujícího člověka, a to od kolébky až do hrobu, péči o všechny vrstvy pracujících, necht' jsou to dělníci, úředníci, veřejní i soukromí zaměstnanci, zemědělci, živnostníci nebo ostatní pracující, bude to velkolepý výsledek nového pojetí sociální politiky v praxi.*⁴⁹⁹ Konečná podoba národního pojištění však nebyla během existence Třetí republiky vyřešena. Návrh zákona schválilo ÚNS až po komunistickém převratu 15. dubna 1948.⁵⁰⁰ Ze strany režimu se jednalo pouze o velkorysé gesto, jímž chtěl potvrdit slib, že bude o občany pečovat. Neuplynulo ani půl roku a ukázalo se, že zákon „nezapadá“ do „nových“ poměrů a byl krok za krokem měněn.

Příčiny téměř tříletého projednávání a schvalování zákona byly politické a ekonomické. Převážná část veřejnosti přijala vládní program zavedení národního pojištění kladně a jeho realizace se zdála být rychlá a bezproblémová. Experti však během promyšlení principů národního pojištění objevili řadu limitů, které je přesvědčily o nutnosti realizovat rozsáhlé změny v pojištění po etapách, a nikoliv najednou. Zejména realizace paušálního, navzájem propojeného systému na vědecky podložených základech nemohla vzniknout naráz. Problém působily rozdíly mezi důchodovým a nemocenským pojištěním veřejných zaměstnanců a dělníků, nejednotnost sociálního pojištění v rámci jednotlivých částí Československa, neochota sociálních pojišťoven vzdát se svého autonomního postavení, tolerance k existenci stávajícího sociálního pojištění po dílčích změnách nebo přesun zájmu masové veřejnosti a politiků k problematice znárodňování. Politici se navíc zaměřovali zejména na nejaktuálnější dobové problémy: postup znárodňování, měnovou reformu a přípravu parlamentních voleb. Na odklad přijetí návrhu zákona o národním pojištění měla vliv také nejasná představa politiků o rozsahu a finanční náročnosti projektu, proto se snažili prosazovat spíš dílčí změny v rámci stávající sociální politiky (plán národního zdraví, vládní nařízení o léčebných a ošetřujících ústavech národního zdraví, vládní nařízení ohledně péče o matku a dítě; osnova zákona o zdravotním pojištění nebo přijetí zákona o úpravě a rozšíření tříd ve veřejnoprávním sociálním pojištění apod.). Od druhé poloviny roku 1946 a během roku 1947 se práce na finální verzi návrhu zákona o národním pojištění opožďovaly i kvůli narůstajícímu napětí mezi politickými stranami NF a zhoršení ekonomické situace.⁵⁰¹

⁴⁹⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/036schuz/s036007.htm>. 36. schůze PNS 5. 3. 1946. [Citováno 26. 3. 2020].

⁵⁰⁰ Zákon č. 99/1948 Sb. z 15. dubna 1948, o národním pojištění, in: *Sbirka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1948, s. 855–919.

⁵⁰¹ Srov. L. KALINOVÁ, *Východiska...*, s. 78–81.

Snížení vysoké kojenecké úmrtnosti a zajištění populačního růstu se staly společným cílem poslankyň napříč politickým spektrem. Usilovaly o vytvoření systému navzájem propojených forem pomoci především rodinám s dětmi (kvalitní lékařská péče o děti, těhotné ženy a matky, zkvalitnění bytové politiky, zajištění podpory rodinám s větším počtem dětí, zrovnoprávnování žen s muži v každodenním životě prostřednictvím placené práce, plánovitá preventivní péče o mládež, poskytování různých výhod manželským párům, zlepšování výchovy dívek v oblasti mateřství, reformování dosavadní porodní péče, nerovnoprávné postavení nemanželských dětí a sociálního pojištění). Takto velkoryse formulovaná sociální politika však zůstala převážně přáním poslankyně, jednak z ekonomických a jednak z politických důvodů. Podařilo se jim prosazovat spíše dílčí opatření, ale i ta měla v době poválečné rekonstrukce svůj nezanedbatelný význam.

2.4 *Participace žen na obnově Československa*

Klíčovou otázkou bylo, jak získat finanční prostředky na velkorysou sociální politiku. Komunistické a sociálně demokratické poslankyně prosazovaly nutnost maximální participace práceschopných mužů a žen na obnově ekonomiky, především v průmyslu. Zvláště v projevech komunistických poslankyň jsou evidentní 2 charakteristické rysy – dominantní koncentrace na zlepšení existenční situace chudých žen a dětí především z dělnických rodin a maximální využití ženské pracovní síly při obnově Československa. K obhajobě posledně jmenovaného postoje komunistky obvykle využívaly konkrétní příklady pracovní odhodlanosti žen, jak dokládají například slova komunistické poslankyně a předsedkyně ONV v Kladně Barbory Škrlantové před plénem PNS 13. prosince 1945: *„Byly hlasy, které nechtěly připustit, aby ženy šly pracovat do dolů. Ženy jdou dobrovolně a jejich počet se zvýšil, zejména po tragické smrti údernice Zdeňky Topkové, která v dole zahynula se svým mužem lékařem. I v této práci dosahují ženy skvělých výsledků. Anna Vlková z Unhoště denně jezdí do práce do Prahy a v neděli jde na Maxovku. Naloží za směnu 71 vozíků po 6 q uhlí. Skupina žen-údernic z dolu Mayrau vytěžila průměrně 17 q uhlí za směnu na osobu, a při tom musely uhlí samy naložit. Údernice z Pražské železářské společnosti po práci v hutích, po ranní směně chodily denně na řípu.“*⁵⁰² Ačkoliv se Barbora Škrlantová zaměřovala primárně na dělnické ženy, nejpočetnější skupinu žen v KSČ představovaly v rámci

⁵⁰² <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/015schuz/s015006.htm>. 15. schůze PNS 13. 12. 1945. [Citováno 26. 3. 2020].

kladenského kraje ženy v domácnosti.⁵⁰³ Navíc komunistické poslankyně přirovnávaly rekonstrukci ekonomiky v osvobozeném Československu k boji proti nacistickým okupantům, neboť během okupace bylo k vítězství potřeba využít co nejširších lidových vrstev a obdobně tomu bylo podle nich i při obnově republiky, jak sdělila veřejnosti Anežka Hodinová-Spurná na stránkách časopisu *Československá žena*: „*Jednota (mezi mužem a ženou – pozn. autora) ukovaná v boji musí být přenesena nyní do budovatelské tvůrčí práce na všech úsecích národního, hospodářského, politického i kulturního života osvobozené republiky.*“⁵⁰⁴ Tento postoj obhajovala v PNS 30. ledna 1946 také Marie Švermová-Švábová: „*Uvědomme si, že všechny vládní režimy, které se domnívaly, že se mohou ubránit hitlerovskému náporu t. zv. regulérním, normálním vedením války, podlehly, a teprve tehdy, když po velkém utrpení a nesmírných ztrátách se vzchopily k osvobozenému boji nejširší vrstvy národa, bylo možno zničit síly okupantů. A to, co platilo v boji proti fašismu, platí i při obnově, při znovuvybudování všeho toho, co bylo fašismem zničeno.*“⁵⁰⁵ Úsilí každého jednotlivce při obnově republiky bylo pro ni dokladem vlastenectví, opravdového porozumění smyslu demokracie a určitým druhem hrdinství. Ke zdůraznění svého postoje zmínila mimo jiné příklady žen, které obětovaly osobní pohodlí pro obnovu republiky:⁵⁰⁶ „*Je třeba vidět ku př. takové textilní dělnice z brněnské Kemky, které pracují chráněny jen tenkou prkennou stěnou před mrazem a chladem; daly do pořádku své stavy a s hrdostí hlásí, jaké výkony již dokázaly, že mohly odevzdat republice přes 1/2 mil. kg vyprané vlny.*“⁵⁰⁷ V tomto ohledu postupovaly komunistické poslankyně v souladu s linií svého stranického vedení týkajícího se pracovní mobilizace populace, jak jej například prezentoval Klement Gottwald ve svém předvolebním projevu 29. března 1946 na VIII. řádném sjezdu KSČ: „*Ano, soudruzi a soudružky! Naše strana ne nadarmo vytyčila heslo: republice více práce to je naše agitace! Je to heslo nejen volební, je v něm podstatná část celého našeho programu*

⁵⁰³ Podle statistických údajů bylo v rámci kladenského kraje sdruženo v KSČ k 21. lednu 1946 celkem 11 263 žen v domácnosti. Průmyslových dělnic bylo 1 513, zemědělských dělnic 3 388, obchodních zaměstnankyň 739, úřednic 504. Srov. *Sněm budovatelů šťastné a silné republiky...*, s. 75.

⁵⁰⁴ Anežka HODINOVÁ-SPURNÁ, *Jednotně v boji – jednotně v budovatelské práci*, ČŽ 1, č. 1, 1945, s. 6.

⁵⁰⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/026schuz/s026002.htm>. 26. schůze PNS 30. 1. 1946. [Citováno 23. 3. 2019].

⁵⁰⁶ Prádelny brněnské Kemky poškodilo v únoru 1944 částečně bombardování amerického letectva. Mnohem větší škody způsobila ustupující německá armáda, jež před přibližující se sovětskou armádou umístila pod selfactory nálože a 21. dubna 1945 je odpálila, jak dokládají vzpomínky jejího bývalého dělníka Františka Halase staršího, otce spisovatele Františka Halase. Srov. František HALAS, *Kemka. Vzpomínky bývalého textilního dělníka*, Praha 1950, s. 34.

⁵⁰⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/026schuz/s026002.htm>. 26. schůze PNS 30. 1. 1946. [Citováno 23. 3. 2019].

výstavby nové republiky.⁵⁰⁸ Rovněž sociální demokratky zastávaly obdobný postoj, jak dokládá řeč Adély Bělikové před parlamentním plénem 12. února 1946: „*Odmítám však, aby mnohým mladým dělníkům nebo dělnicím byla přidělována zaměstnání lehčího rázu, aby byli přidělováni do kanceláří a úřadoven, kde máme celé stovky přebytečných sil, zatím co v továrnách, na stavbách silnic a mostů máme nedostatek pracovníků.*“⁵⁰⁹ Navíc obdobně jako komunistické poslankyně⁵¹⁰ zdůrazňovaly pracovní odhodlání žen: „*Mohu za ně za všechny (československé ženy – pozn. autora) prohlásit, že všude tam, kde se hned v začátcích obnovy naší republiky zapojily dobrovolně do práce, vykonávají ji k úplné spokojenosti, že jejich pracovní schopnosti a výkony jsou rovnocenné s mužskými, ba v mnohých případech i lepší. Ženy jsou v práci poctivé a houževnaté.*“⁵¹¹ Sociální demokratky rovněž zdůrazňovaly loajalitu k sociálním demokratům, jak nás o tom informuje sociální demokratka Běla Pažoutová 28. dubna 1946 ve stranickém periodiku *Čin*: *Jdeme ruku v ruce s programem mužů, chceme, pokud naše schopnosti a síly stačí, pracovat s nimi na všech úsecích státní politiky, ve prospěch republiky, ve prospěch požadavků žen.*⁵¹² Odhodlání žen vstupovat do pracovního procesu dokládají statistické údaje. Od ledna do května roku 1946 narostl na území bývalého Protektorátu Čechy a Morava počet ženských pracovních sil o 13 000 osob, zatímco u mužů se jednalo pouze o 405 jedinců. Ačkoliv již od června roku 1945 se uskutečnilo mzdové zrovnoprávnění obou pohlaví, průměrné mzdy žen byly mnohem nižší než mužů. Průměrná mzda pojištěného muže činila v roce 1946 25 600 Kčs za rok, pojištěných žen 16 100 Kčs.⁵¹³

Lidovecké a národně socialistické poslankyně zastávaly odlišné stanovisko k participaci žen na obnově republiky než komunistky a sociální demokratky. Lidovkyně v PNS během parlamentních rozprav prosazovaly především rovnocenné finanční ohodnocení žen a mužů a potřebu zbavit matky a ženy v domácnosti výdělečné činnosti, aby měly dostatek času věnovat se výchově dětí a domácnosti. Zdůrazňovaly

⁵⁰⁸ *Komunistická strana při budování nové republiky*, RP, č. 76, 1946, s. 5.

⁵⁰⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/028schuz/s028011.htm>. 28. schůze PNS 12. 2. 1946. [Citováno 23. 3. 2019].

⁵¹⁰ Poslankyně KSČ Anežka Hodinová-Spurná, Božena Macháčová-Dostálová, Matylda Synková, Marie Švermová-Šváblová a Marie Trojanová-Genyková byly v rámci VIII. řádného sjezdu KSČ zvoleny do ÚV této strany. Zároveň členstvo ÚV KSČ zvolilo 31. března 1946 Marii Švermovou-Šváblovou do svého předsednictva. Srov. František ŠTVERÁK, *Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921–1992). Základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany*. 2. vydání, Praha 2018, s. 56–57.

⁵¹¹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/028schuz/s028012.htm>. 28. schůze PNS 12. 2. 1946. [Citováno 23. 3. 2019].

⁵¹² *Práce žen v sociální demokracii*, Čin 2, č. 100, 1946, s. 6.

⁵¹³ L. MUŽÍKOVÁ-NOSILOVÁ, *Naše ženy v historii...*, s. 47–48.

tradiční roli žen ve vztahu k mužům: „Ženu statečnou jsme našli, odhalila ji válka. Ale pro tuto novou ženu nesmíme podceňovati ženu všech dob – věrnou průvodkyni svého muže. Ženu, která s mužem v tichosti snáší dobré i zlé.“⁵¹⁴ Tyto postoje se plně shodovaly s předvolebním programem ČSL.⁵¹⁵ V akčním programu odboru žen ČSNS z podzimu 1945 se nedočteme nic o tom, že by ženy v zájmu dosažení lepších ekonomických výsledků měly pracovat v průmyslu nebo zemědělství. Rovněž Akční program ČSNS z 8.-9. prosince 1945 takový požadavek postrádá.⁵¹⁶ Rozdíl mezi oběma programy je v tom, že akční program odboru žen ČSNS neuvádí muže jako živitele rodiny a péči o děti jako nejdůležitější poslání ženy. Zmiňuje se pouze o významu rodiny v rámci národního společenství: „V našem národě byla, je a zůstane rodina základem státu. Musí nám proto záležeti na upevnění rodinného kruhu, na harmonickém manželství a dobrém prostředí, v němž vyrůstá mládež – budoucnost národa. Proto ženy nár. soc. trvají nejen na povznesení hmotném, ale také na mravním povznesení dnešní národní společnosti a na poctivém upevnění manželského a rodinného práva.“⁵¹⁷ Tato formulace nevyklučuje ženu jako hlavní osobu zodpovědnou za výchovu dětí a starost o domácnost. Naopak stranický program národních socialistů upřednostňuje mateřství před výdělečnou činností žen a muže prezentuje jako živitele rodiny: „Nejdůležitějším posláním ženy v národním společenství je péče o rodinu a výchovu dětí... Muži-živiteli buď poskytnuta taková odměna za práci, aby žena-matka nebyla nucena k výdělečné činnosti a mohla se plně věnovati péči o rodinu. Pokud je jí tento přirozený úděl odepřen a je nucena výdělečnou činností pečovati o svou existenci, buď za svou práci odměňována stejně spravedlivě jako muž: za stejně hodnotnou práci stejnou mzdu.“⁵¹⁸ Tento program považoval roli ženy v rodině za základní prostředek budoucího společenského uspořádání: „Konečné stádium hnutí strany je naprosté zrovnoprávnění uvnitř národního kolektivu. Strana klade za svůj ideál dosažení rovného práva na výsledek společné práce a rovného práva na kulturní a civilizační prostředky všech členů čs. národa.“⁵¹⁹ Program odmítal marxismus a vycházel z Masarykovy myšlenky humanitní demokracie.⁵²⁰

⁵¹⁴ Marie TROJANOVÁ, *Žena statečná*, ČŽ 1, č. 1, 1945, s. 6.

⁵¹⁵ Srov. *Koho volit...*, s. 67–80.

⁵¹⁶ Akční program ČSNS z prosince 1945 obsahuje jeden a půl stránky dlouhou kapitolu s názvem *Strana a ženy*. Srov. J. HARNA (ed.), *Politické programy...*, s. 244–245.

⁵¹⁷ NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS.

⁵¹⁸ J. HARNA (ed.), *Politické programy...*, s. 231.

⁵¹⁹ *Tamtéž*, s. 219–220.

⁵²⁰ J. KOCIAN, *Československá strana národně socialistická*, in: Jiří Malíř a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, sv. 2, Brno

Rozdílné názory lidoveckých⁵²¹ a národně socialistických poslankyň oproti zákonodárkyním KSC a ČSSD se projevily především v otázce uznání práce žen v domácnosti a jejich zapojení do pracovního procesu. Nejčastěji se tímto tématem zabývala poslankyně Jaromíra Žáčková-Batková. V PNS diskutovala o této problematice při projednávání vládního návrhu zákona o dávkce z majetkového přírůstku a o dávkce z majetku 15. května 1946. Svou řeč v rozpravě zaměřila na bod 18 a bod 28 ve zprávě rozpočtového výboru vztahující se k vládnímu návrhu. Ustanovení v obou bodech vycházelo z principu rovnoprávnosti žen a mužů. Bod 18 ustanovoval zvýšení vyměřovacího základu pro dávky z majetkového přírůstku na 20 000 Kčs u manželek či družek, čímž získaly stejnou částku jako jejich manželé či druzi.⁵²² Obdobný případ byl u bodu 28, který stanovil pro manželku nebo družku stejnou výši vyměřovacího základu dávky z majetku, jakou měli jejich manželé či druzi, 150 000 Kčs.⁵²³

Jaromíra Žáčková-Batková vyslovila nejsrdečnější poděkování všem členům rozpočtového výboru, že na základě ustanovení bodů 18 a 28 vyjádřili jako první uznání významu práce žen zaměstnaných v domácnosti. Na plénu PNS zdůraznila význam těchto žen při vytváření hodnot důležitých pro život rodiny a státu: „*Používám této příležitosti, abych zde za všechny ženy-manželky a ženy-hospodyně zaměstnané v domácnosti vyslovila nejsrdečnější dík všem členům rozpočtového výboru za to, že zde po prvé je projevono plné pochopení pro práci ženy zaměstnané v domácnosti. ...práce ženy-hospodyně v domácnosti byla považována za méněcennou a že žena-hospodyně, která vytvářela nesporné důležité hodnoty v domácnosti, důležité pro život rodiny a pro život státu, byla svým významem stavěna za ostatní pracující lidi v našem státě.*“⁵²⁴

2005, s. 1146.

⁵²¹ Marie Trojanová připojila 12. září 1946 svůj podpis k naléhavé interpelaci podané Františkou Zemínovou, Jarmilou Uhlířovou a Milenou Šmejcovou na ministra výživy Václava Majera (ČSSD) ve věci nedodržení usnesení ministerstva výživy a vlády o přiznání potravinového lístku P 3/I všem ženám hospodyním a matkám. Srov. https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0092_00.htm. Tisk ÚNS č. 92. [Citováno 27. 4. 2020].

⁵²² Základem pro vyměření dávky z majetkového přírůstku byla celková hodnota majetkových přírůstků, snížená o hodnotu majetkových úbytků a majetkových nabytí. Podmínkou pro stanovení vyměřovacího základu pro dávky z majetkového přírůstku bylo: československé státní občanství nebo minimálně roční pobyt v tuzemsku. Srov. Paragraf 37 zákona č. 134/1946 Sb. z 15. května 1946, o dávkce z majetkového přírůstku a o dávkce z majetku, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1946, s. 983.

⁵²³ Základem pro vyměření dávky z majetku byla celková hodnota veškerého majetku (§ 41 zákona č. 134/1946 Sb.) po srážce dluhů a břemen (§§ 11 až 14 zákona č. 134/1946) a případné dávky z majetkového přírůstku podle druhé části tohoto zákona. Podmínkou pro stanovení vyměřovacího základu pro dávky z majetku bylo: československé státní občanství nebo minimálně roční pobyt v tuzemsku. Srov. Paragraf 61 zákona č. 134/1946 Sb. z 15. května 1946, o dávkce z majetkového přírůstku a o dávkce z majetku, in: *Tamtéž*, s. 987.

⁵²⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/052schuz/s052003.htm>. 52. schůze PNS 15. 5. 1946. [Citováno 26. 11. 2019].

Rovněž obhajovala význam žen v domácnosti v boji za svobodu během nacistické okupace. Klíčovou zásluhou těchto žen byla podle ní především pomoc při záchraně zdraví české populace, včetně dětí a pracujících tím, že sabotovaly nacistické plány na podlomení zdraví českého národa účelným sabotováním nacistických vyživovacích předpisů. Zdůraznila, že tato skupina žen také sabotovala sbírky odpadních hmot, čímž mařila ekonomické plány nacistů na prodloužení války.

Na základě těchto argumentů apelovala na plénum PNS, aby práce žen v domácnosti byla právními předpisy zrovnoprávněna s ostatními profesemi a podle toho také náležitě ohodnocena: „*Přáli bychom si, aby zásluha a práce, kterými se právě ženy československého národa vyznamenaly, byly oceněny také v zákonech a nařízeních tím, že žena pracující v domácnosti bude postavena na roveň všem pracujícím osobám v tomto státě... Přáli bychom si, aby slova uznání a ocenění významu práce žen v domácnosti byla vtělena také v čin tak, že práce ženy v domácnosti bude charakterisována jako povolání a že to nebude takové ‚oceňování‘, jakého jsme byli svědky.*“⁵²⁵ Ženy měly být připravovány k výkonu tohoto povolání během školní výuky, čímž se měl u nich odstranit pocit méněcennosti vůči jiným profesím: „*Jde nám o to, aby k tomuto povolání byla žena připravována již jako dívka záměrnou školní výchovou, aby v tomto svém povolání, na které bude hrdá a pyšná a které bude vykonávat se stejnou láskou a se stejným pocitem sebevědomí, jako vykonává své povolání žena-dělnice, pracovnice v továrně, učitelka, lékařka, profesorka, živnostnice, byla také žena-hospodyně charakterisována tak, že je pracovnící v domácnosti a aby byla oceněna, jak si toho opravdu také zaslouží...*“⁵²⁶ Proto požadovala zrovnoprávnění platového ohodnocení učitelek domácích nauk s literárními učitelkami.

Svůj postoj ke zrovnoprávnění práce žen v domácnosti s ostatními profesemi argumentovala tím, že tyto ženy vykonávaly a vykonávají v rámci své rodiny a celospolečenských zájmů práci přesahující osmihodinovou pracovní dobu na základě ustanovení zákona č. 91/1918 Sb., o osmihodinové pracovní době,⁵²⁷ kde má každý pracovník po osmi hodinách pracovní doby právo na odpočinek nebo vzdělávání, jinak veškerá práce nad rámec pracovní doby má být dvojnásobně ohodnocena.

Zrovnoprávnění práce ženy v domácnosti měla podle ní přispět k zajištění

⁵²⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/052schuz/s052003.htm>. 52. schůze PNS 15. 5. 1946. [Citováno 26. 11. 2019].

⁵²⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/052schuz/s052003.htm>. 52. schůze PNS 15. 5. 1946. [Citováno 26. 11. 2019].

⁵²⁷ Srov. Zákon č. 91/1918 Sb. ze dne 19. prosince o osmihodinové pracovní době, in: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha 1918, s. 81–83.

„klidu, pokoje a pořádku“ v domácnostech a ve státě: „*Chci zde zdůraznit, že zákon o dávkách vyjadřuje plně zásluhu ženy o klid, pokoj a pořádek v domácnostech a také o klid, pokoj a pořádek v našem státě.*“⁵²⁸

V závěru své parlamentní řeči vyjádřila jménem poslaneckého klubu ČSNS souhlas s projednávaným vládním návrhem, a to především proto, že se zabýval otázkou zrovnoprávnění manželek v rodině.⁵²⁹ Návrh byl schválen plénem PNS téhož dne, 15. května 1946, jako zákon č. č. 134/1946 Sb., *o dávce z majetkového přírůstku a o dávce z majetku.*⁵³⁰

Stranický tisk národních socialistů následujícího dne, 16. května 1946, prezentoval zásluhy Jaromíry Žáčkové-Batkové o zrovnoprávnění žen při stanovení nezdaněné částky v rámci dávky z majetku a majetkového přírůstku: „...*na zákrok ses. poslankyně Žáčkové-Batkové došlo ke zrovnoprávnění ženy, pokud jde o nezdaněnou částku při majetkovém přírůstku a dávce z majetku. Sestra posl. Žáčková-Batková zastupuje ženy v NS velmi dobře.*“⁵³¹ Zprávy o zásluhách poslankyň ČSNS o ženy v domácnosti zveřejňovali národní socialisté před blížícími se volbami v tisku.⁵³² Rovněž poslankyně ČSNS si byly vědomy, že tento segment ženské populace je významným voličským potenciálem, proto mu v závěru činnosti PNS věnovaly zvýšenou pozornost.

Na poslední schůzi PNS (53. schůze) 16. května 1946 předložily poslankyně ČSNS Jaromíra Žáčková-Batková, JUDr. Milada Horáková, Jarmila Uhlířová, JUDr. Božena Pátková a Františka Zeminová interpelaci ministru výživy Václavu Majerovi týkající se přiznání všech vyživovacích výhod, jaké měli lidé v pracovněprávním vztahu, rovněž ženám v domácnosti.⁵³³ Nesouhlasily s ustanovením výnosu ministerstva výživy č. 9102 z konce roku 1945, který ženám pracujícím v domácnosti nepřiznával

⁵²⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/052schuz/s052004.htm>. 52. schůze PNS 15. 5. 1946. [Citováno 26. 11. 2019].

⁵²⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/052schuz/s052004.htm>. 52. schůze PNS 15. 5. 1946. [Citováno 26. 11. 2019].

⁵³⁰ Srov. Zákon č. 134/1946 Sb. z 15. května 1946, o dávce z majetkového přírůstku a o dávce z majetku, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1946, s. 971–994.

⁵³¹ Srov. *Změny v návrhu zákona o dávce z majetku*, SN 2, č. 113, 1946, s. 1.

⁵³² Například na titulní straně stranického periodika ČSNS *Slovo národa* ze 17. května 1946 je přes článek pojednávající o interpelaci poslankyň Jaromíry Žáčkové-Batkové, Jarmily Uhlířové, JUDr. Boženy Pátkové, Františky Zeminové a JUDr. Milady Horákové ve věci zrovnoprávnění žen-hospodyně s ostatními profesemi přetištěna volební propagace s nápisem: „*My, lid český, muž a žena, český syn a česká dcera, čtyři jsme – čtyřku volíme a čtyři budem, v kraji bohatém i chudém, v kraji našem, kraji českém, na Moravě, v kraji slezském, za svou stranou stojíme, proto čtyřku volíme.*“ Srov. *Interpelace poslanců: Žáčkové-Batkové, Uhlířové, Zeminové, dr. Pátkové a dr. Horákové*, SN 2, č. 114, 1946, s. 1.

⁵³³ *Interpelace poslanců: Žáčkové-Batkové, Uhlířové, Zeminové, dr. Pátkové a dr. Horákové*, SN 2, č. 114, 1946, s. 1.

právo na potravinové lístky P-3 (na maso, tuky a chleba), jestliže neměly děti mladší 15 let.⁵³⁴ Žena pracující v domácnosti mohla získat potravinové lístky P-3, pouze pokud se jednalo o výdělečnou činnost, a nikoliv neplacenou práci v domácnosti.⁵³⁵ V praxi to podle poslankyň znamenalo, že potravinové lístky P-3 byly odeřeny přibližně 1 900 000 ženám.

Poslankyně a poslanci ČSNS žádali v prosinci 1945 v zásobovacím výboru PNS, aby byla odstraněna křivda vůči těmto ženám zrušením systému potravinových lístků P-3 a jeho nahrazením novým systémem, který by ustanovil pro ženy pracující v domácnosti stejné podmínky jako pro ostatní osoby v pracovněprávním vztahu. Zástupci resortu ministerstva výživy přislíbili, že vyhoví této žádosti zrealizováním nového vyživovacího systému, jenž bude hodnotit všechny pracující skupiny osob na základě významu a hodnoty jejich práce pro ekonomiku. Odmítali argument zástupců ministerstva výživy, který odůvodňoval nepřiznání potravinových lístků P-3 ženám pracujícím v domácnosti kvůli nedostatku potravin. Jako protiargument uváděli, že podle zpráv ministerstva výživy bylo poskytováno značné množství mimořádných přiděľů potravin různým spolkům, korporacím a institucím pro pořádání zábav nebo jiných akcí: „*Jediným důvodem, který byl uváděn na omluvu nařízení (ustanovení výnosu ministerstva výživy č. 9102 – pozn. autora), že se ženám-hospodyním nepřiznává přidavkový lístek P-3 bylo, že není dostatek potravin. Ze zpráv ministerstva výživy víme, že korporacím, spolkům a institucím pro pořádání zábav a jiných akcí jsou poskytovány značné mimořádné přiděľy potravin. To je důkaz, že i pro ženy-hospodyně je potravin dost a že tedy již mohla býti křivda odstraněna.*“⁵³⁶ Jelikož zástupci ministerstva výživy nesplnili výše zmíněný přislíb do května roku 1946, žádaly poslankyně JUDr. Milada Horáková, Jarmila Uhlířová, JUDr. Božena Pátková, Jaromíra Žáčková-Batková a Františka Zeminová v interpelaci 16. května téhož roku ministra výživy, zda je ochoten realizovat přislíbený vyživovací systém a odvolat výše citovaný výnos č. 9102. Rovněž se dotazovaly ministra výživy, jestli v rámci uznání významu práce žen v domácnosti uplatní zásadu ustanovenou v KVP ohledně zrovnoprávnění obou pohlaví v ekonomickém, sociálním či kulturním životě.: „*Je (ministr výživy Václav Majer – pozn. autora) ochoten uvést v čin zásadu zrovnoprávnění*

⁵³⁴ *Vyživovací příspěvek také pro ženy-hospodyně*, SN 2, č. 114, 1946, s. 2.

⁵³⁵ Marie LÁNÍKOVÁ – Adéla SOURALOVÁ, „*Domácí je politické*“? *Hospodářství v poválečném Československu perspektivou Ústředí československých hospodyň a národněsocialistických poslankyň*, in: *Gender, rovné příležitosti*, výzkum 17, č. 2, 2016, s. 36.

⁵³⁶ *Vyživovací příspěvek také pro ženy-hospodyně*, SN 2, č. 114, 1946, s. 2.

*ženy-hospodyně, pracovnice v domácnosti, s výkonem všech pracujících lidí v republice přiznáním všech vyživovacích výhod? Prokáže pan ministr výživy své porozumění pro uplatnění významu práce ženy v domácnosti, tím že odvolá nařízení č. 9102, kterým se přídatkový lístek P-3 ženám, matkám, hospodyním, které nemají děti pod patnáct let, nepřiznává? Bude takto uplatněna i panem ministrem výživy, v uznání významu práce ženy v domácnosti, zásada, určená v programu vlády národní fronty z 5. dubna 1945, že bude usilováno o zrovnoprávnění ženy na poli kulturním, sociálním a hospodářském?*⁵³⁷ Snahy o zrovnoprávnění produktivní a reprodukční práce nebyly v moderní společnosti nikdy naplněny.

2.5 Problematika veřejných zaměstnankyň

Dalším důsledkem legislativních změn v období Druhé republiky a okupace, kterým se poslankyně PNS zabývaly, bylo propuštění provdaných zaměstnankyň ve veřejných a státních službách na základě vládních nařízení č. 380 z 21. prosince 1938 a č. 136 z 18. února 1941. Národně socialistické poslankyně prosazovaly nejčastěji a nejdůsledněji ze všech poslankyň v rámci PNS reaktivizace veřejných zaměstnankyň. Členky ČSNS zařadily v závěru roku 1945 tento požadavek do svého akčního programu: „*Ženy nár. soc. cítí jako celek křivdu, která se stala veřejným zaměstnankyním propuštěním ze služeb reakční Beranovou vládou v r. 1938. Trvají proto na reaktivisaci těchto zaměstnankyň nepřekročily-li 60 let.*“⁵³⁸ O této problematice promluvila 19. února 1946 před plénem PNS národní socialistka Jarmila Uhlířová při projednávání vládního návrhu, který se týkal drahotních přídatků poživatelů státních odpočivných (zaopatřovacích) platů a úpravy některých jejich právních poměrů. V rámci tohoto vládního návrhu se ujala slova po Jarmile Uhlířové i lidovkyně Marie Trojanová. Nebylo náhodné, že se řeči v rozpravě na toto téma zúčastnily 2 učitelky, jelikož projednávaný vládní návrh se zabýval zaměstnankyněmi ve státních nebo veřejných službách, jejichž největší procento tvořily právě učitelky.

První začala diskutovat v rozpravě Jarmila Uhlířová, která uvítala, že tento návrh ruší paragrafy 30 a 31 vládního nařízení č. 380 první vlády Rudolfa Berana ze dne 21. prosince roku 1938⁵³⁹ a vládní nařízení č. 136 ze dne 18. února roku 1941,⁵⁴⁰ na

⁵³⁷ *Vyživovací příspěvek také pro ženy-hospodyně*, SN 2, č. 114, 1946, s. 2.

⁵³⁸ NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS.

⁵³⁹ Srov. Vládní nařízení č. 380/1938 Sb. z 21. prosince 1938, o úsporných opatřeních personálních, in: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha 1938, s. 1305–1313.

⁵⁴⁰ Srov. Vládní nařízení č. 136/1941 Sb. z 18. února 1941, jímž se mění některá ustanovení vládního nařízení ze dne 21. prosince 1938, č. 379 Sb., o úpravě některých personálních poměrů ve veřejné

jejichž základě byly provdané zaměstnankyně ve veřejných a státních službách propuštěny a jejich pense snižovány až o polovinu: „...*uvedené paragrafy 30 a 31 vládního nařízení č. 380 z roku 1938 a vládní nařízení č. 136 z roku 1941 se zrušují. Jsou to nařízení z éry Beranovy vlády a pak pokračujícího Háchova režimu, zhoršovaná ještě dále za protektorátu, kdy se provdané zaměstnankyně bezohledně propouštěly ze státních a veřejných služeb a pense se jim stále více a více krátily, až klesly na polovinu toho, co jim podle zákona patřilo.*“⁵⁴¹ Naopak žádala novelizaci paragrafů 26 a 27 vládního nařízení č. 380 z 21. prosince 1938, které měly negativní dopady především na učitelky obecných a městských škol. Zrušení části vládních nařízení považovala za akt spravedlnosti, neboť umožňovalo postiženým zaměstnankyním získat plnou starobní penzi a drahotní přídavek, čímž mělo být také realizováno ustanovení článku V. KVP v každodenním životě a odstraněny sociální křivdy: „*Čs. strana národně-socialistická, jejímž jménem mám čest mluvit, vítá s pocitem zadostiučinění tuto úpravu, o níž spolupracovala, jako prostý akt spravedlnosti vůči všem ženám-pensistkám ze státní a veřejné služby.... Zrušením těchto nařízení (vládní nařízení č. 380 z roku 1938 a vládní nařízení č. 136 z roku 1941 – pozn. autora) dostane provdaná zaměstnankyně plný odpočivný plat a také příslušný drahotní přídavek. Tímto aktem dokazuje naše Národní shromáždění, že pasus vládního programu z dubna minulého roku o naprosté a plné rovnoprávnosti žen v Československé republice není jen prázdnou frází...*“⁵⁴² Zdůraznila, že přijetím vládního návrhu budou položeny základy spravedlivé sociální politiky, neboť vládní nařízení č. 380/1938 Sb. a vládní nařízení č. 136/1941 Sb. představovala amorální a asociální právní předpisy.⁵⁴³

V souvislosti s touto problematikou se Jarmila Uhlířová zmínila také o nevyrovnaném vyplácení vdovské pense zaměstnankyním ve státních či veřejných službách po zemřelém učiteli základního stupně vzdělávání vůči pedagogovi středního a vysokého stupně vzdělávání. Pokud například učitelce zemřel manžel, který učil na obecné nebo měšťanské škole, na základě tehdejší legislativy se snižovala její vdovská pense. Naopak učitelka, jejíž zemřelý manžel vykonával funkci pedagoga na střední nebo vysoké škole, či jiného státního zaměstnance, její vdovská pense nebyla

správě, a vládního nařízení ze dne 21. prosince 1938, č. 380 Sb., o úsporných opatřeních personálních, in: *Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava*, Praha 1941, s. 555–561.

⁵⁴¹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031002.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2019].

⁵⁴² <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031002.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2019].

⁵⁴³ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031002.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2019].

snižována.⁵⁴⁴ Jarmila Uhlířová měla výhrady k ustanovení v článku 3 paragrafu 2 vládního návrhu, jelikož vyjímal učitelské osoby, které byly definovány podle učitelského zákona č. 104 Sb. ze dne 24. června 1926,⁵⁴⁵ z této novelizace.⁵⁴⁶ Pro Jarmilu Uhlířovou představovalo toto ustanovení významný problém, neboť během nacistické okupace zemřelo velké množství těchto učitelů a profesorů na popravištích nebo v koncentračních táborech: *„Byla-li učitelka vdovou po profesoru nebo jiném státním zaměstnanci, pak se jí krácení vdovské pense netýkalo. Jinak je tomu u učitelky, byl-li zemřelý manžel učitelem, protože potom vdovská pense krácení podléhá. Těchto případů je dnes, vážení, velmi mnoho, protože celá armáda učitelů a profesorů za posledních 6 let zahynula v koncentračních táborech a na popravištích.“*⁵⁴⁷ Apelovala na plénum PNS, aby zrušilo povinnost vdov po manželech popravených na základě rozsudků německými soudy žádat československé soudy o zrušení těchto rozsudků jako podmínku pro udělení vdovské pense: *„Zvláštní kapitole však tvoří vdovy po odsouzených německými soudy, kteří byli pak popraveni nebo umučeni. Od takovýchto vdov vyžadují úřady, jež vyměřují vdovské pense, aby žádaly náš soud, aby vynesl nicotnost trestního rozsudku, kterým byl jejich manžel odsouzen... Necht' jsou zcela neplatny tyto rozsudky, poněvadž je vynášeli Němci, nehledě ani k tomu, že o těchto řízeních bývalých německých soudů není vůbec žádných soudních spisů.“*⁵⁴⁸ Požadovala, aby všechny rozsudky německých soudů z období nacistické okupace byly paušálně zrušeny. Pro ilustraci se zmínila o ženách a dětech z Velkého Meziříčí, jimž 7. května 1945 nacisté zabili manžela a otce. Tvrdila, že se tyto rodiny ocitly bez živitele a byly odkázány na nepravděpodobnou podporu ve výši 600 Kčs měsíčně od sociální péče: *„7. května 1945 bylo nelidským způsobem umučeno na 100 mužů tohoto nešťastného města, na 100 rodin přišlo o své živitele. Po celou dobu až do dnešního dne dostávaly rodiny, jež neměly jiného příjmu, podporu od sociální péče, a to ve výši*

⁵⁴⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031002.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2019].

⁵⁴⁵ Srov. Zákon č. 104/1926 z 24. června 1926, o úpravě platových a služebních poměrů učitelstva obecných a občanských škol (Učitelský zákon), in: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha 1926, s. 479–490.

⁵⁴⁶ Srov. Zákon č. 39/1946 Sb. z 19. února 1946, o drahotním přídatku poživatelů státních odpočivných (zaopatřovacích) platů a o úpravě některých jejich právních poměrů, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1946, s. 251–252.

⁵⁴⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031002.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2019].

⁵⁴⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031002.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2019].

600 Kčs měsíčně, a to ještě nepravidelně.⁵⁴⁹ Proto žádala pomoci těmto vdovám a jejich dětem prostřednictvím řádné úpravy zaopatřovacích platů v rámci sociální legislativy.

Jarmila Uhlířová se během své řeči v této plenární rozpravě zabývala rovněž dekretem prezidenta republiky č. 74/1945 Sb., o reaktivaci a opětném ustanovení provdaných žen,⁵⁵⁰ který se vztahoval na odčinění bezpráví z období Druhé republiky a nacistické okupace vůči provdaným zaměstnankyním ve veřejné službě. Podle ní tento dekret neodstraňoval bezpráví z výše zmíněného období vůči této skupině žen na rozdíl od dekretu prezidenta republiky č. 53/1945 Sb., o odčinění křivd československým veřejným zaměstnancům.⁵⁵¹ Ženy totiž neměly na přijetí do aktivní služby právní nárok, ale záviselo na rozhodnutí nadřízených služebních úřadů. V zájmu spravedlnosti žádala, aby se stát choval stejně k zaměstnankyním i zaměstnancům: „*O odčinění křivd na čs. veřejných zaměstnancích jedná dekret prezidenta republiky č. 53, kdežto o nápravě týchž křivd u veřejných zaměstnankyň jedná dekret č. 74, který se týká především provdaných zaměstnankyň ve veřejné službě a jejich opětovného ustanovení. Tento dekret ani zdaleka neodstraňuje křivdy na nich spáchané, protože jejich reaktivace není právním nárokem, ale zůstala odvislá od určité libovůle nadřízených služebních úřadů. Pro praxi by bylo daleko lepší a v zájmu spravedlnosti nutné, aby zde byla jednotná kolej jak pro zaměstnance, tak pro zaměstnankyň.*“⁵⁵² Dalším problémem, který během své parlamentní rozpravy 19. února 1946 zmínila, byla diskriminace žen ve jmenování na vedoucí místa ve veřejných a státních úřadech a ve školách. Argumentovala odpovědností a svědomitostí těchto žen během První republiky, jejich nekompromisním postojem vůči okupačnímu režimu a dovolávala se závazku vlády zrovnoprávnit pohlaví (V. článek KVP) v každodenním životě.⁵⁵³

Po vystoupení Jarmily Uhlířové se ujala slova lidovecká poslankyně Marie Trojanová. Jménem lidové strany souhlasila s novelou starobních (odpočivných) a zaopatřovacích platů pro státní zaměstnance, ačkoliv se jednalo podle ní o provizorní

⁵⁴⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031002.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2019].

⁵⁵⁰ Srov. Dekret prezidenta republiky č. 74/1945 Sb. z 10. září 1945, o reaktivaci a o opětovém ustanovení provdaných žen ve veřejné službě, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1945, s. 128–129.

⁵⁵¹ Dekret prezidenta republiky č. 53 ze dne 17. srpna 1945 o odčinění křivd československým veřejným zaměstnancům, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1945, s. 88–92.

⁵⁵² <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031002.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2019].

⁵⁵³ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031002.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2019].

řešení. Vládní návrh však podle jejího mínění nekoresponduje s tím, co by si státní zaměstnanci a zaměstnankyně za svou obětavou, vyčerpávající a odpovědnou práci zasloužili. Hmotně zajištěný zaměstnanec nejenom odvádí vyšší pracovní výkon, ale také se nestrachuje o existenční zabezpečení své ženy či dětí, až odejde do penze nebo až zemře: „*Jen hmotně zabezpečený zaměstnanec věnuje veškeru sílu a schopnost svému úřadu a není zneklidňován obavami o existenci svých rodin ve dnech, kdy překročí věkovou hranici a jako pensista odejde do výslužby. Při své práci se také nesmí chvěti o osud své ženy a dětí, až jednou navždy od nich odejde.*“⁵⁵⁴ V rámci projednávaného vládního návrhu se zmínila také o rozporu v přídavních mezi aktivními a pensionovanými veřejnými zaměstnanci. První skupina zaměstnanců pobírala již od srpna 1945 platový přírvek na základě dekretu prezidenta republiky č. 58/1945 Sb., o platovém přírverku státním a některým jiným veřejným zaměstnancům.⁵⁵⁵ Druhá skupina měla místo výše citovaného platového přírverku získat vyšší drahotní přírvek jako součást starobních (odpočivných) platů.⁵⁵⁶ Projednávaný vládní návrh stanovoval pro tuto skupinu zvýšení ročních sazeb u drahotních přírverků: u výslužného ze stávajících 4 200 Kčs na 7 800 Kčs, u sirotčích penzí z 3 300 Kčs na 4 200 Kčs, u vdovských penzí z 3 300 Kčs na 6 000 Kčs a zvýšení jednotného drahotního přírverku u dobrovolných dávek ze stávajících 900 Kčs na 1 500 Kčs za rok.⁵⁵⁷ Marie Trojanová poukazovala také na rozpor mezi původně stanoveným výměrem sirotčí penze a výměrem této penze v projednávaném vládním návrhu, jelikož měla být navýšena stejnou částkou jako vdovská penze.⁵⁵⁸

Během své parlamentní rozpravy 19. února 1946 se Marie Trojanová zabývala také rozdílnou právní úpravou postavení rozloučených manželek pensionovaných státních zaměstnanců a pensionovaných zaměstnanců v soukromoprávním vztahu. Pokud byly splněny legislativní podmínky právního nároku na udělení vdovské penze, mohla získat vdovskou penzi pouze vdova po zemřelém státním zaměstnanci do vydání

⁵⁵⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031002.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 31. 3. 2019].

⁵⁵⁵ Srov. Dekret prezidenta republiky č. 58/1945 Sb., o platovém přírverku státním a některým jiným veřejným zaměstnancům, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1945, s. 98–99.

⁵⁵⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031002.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 1. 4. 2019].

⁵⁵⁷ Původní výměry byly stanoveny podle paragrafu 4, druhého odstavce vládního nařízení č. 126/1941 Sb. z 1. dubna 1941, o nové úpravě předpisů o drahotních přírvercích a o doplňkovém přírverku protektorátních a některých jiných veřejných zaměstnanců, in: *Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava*, Praha 1941, s. 443.

⁵⁵⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031002.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 1. 4. 2019].

vládního nařízení č. 243/1942 Sb. z 27. června roku 1942, o *příspěvcích na výživu rozloučeným manželkám protektorátních zaměstnanců*.⁵⁵⁹ Na základě tohoto vládního nařízení získávala rozloučená manželka po zemřelém státním zaměstnanci nárok na příspěvek na výživu ve výši vdovské penze, pokud manželství nebylo rozloučeno vinou nebo převážnou vinou manželky. Tento nárok povoloval do odvolání ústřední úřad po dohodě s ministerstvem financí. Vládní nařízení č. 243/1942 Sb. dále ustavovalo, že předpokladem k povolení příspěvku na výživu společně se zaopatřovacími platy nesmí být překročena celková výměra výslužného po zemřelém státním zaměstnanci. Pokud bylo manželství zaměstnance prohlášeno za neplatné, tak platilo rovněž ustanovení tohoto vládního nařízení.⁵⁶⁰

Marie Trojanová také objasnila stav u zaměstnanců v soukromoprávních vztazích. Po úmrtí zaměstnance, který si platil penzijní pojištění, měla jeho rozloučená manželka nárok na část vdovské penze, pokud nebylo jejich manželství rozloučeno z viny obou manželů nebo z manželčiny viny. Rovněž se zmínila, že vdovská penze byla nejen rozdělována mezi rozloučenou manželku a vdovu na základě počtu let manželství, ale také rozloučená manželka, přestože se znovu neprovdala, měla nárok na část vdovské penze do jednoho roku od úmrtí svého bývalého manžela, přičemž se započítával každý započatý rok manželství. Do tohoto zápočtu nespadalo období mezi rozvodem a rozlukou.

Marie Trojanová se dále zabývala penzijním nárokem rozloučené manželky po zemřelém sociálním pojištěnci. Při rozpravě vycházela z ustanovení vyhlášky ministra hospodářství a práce č. 12/1945 Sb., o *úplném znění zákona o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří*⁵⁶¹ a paragrafu 117 zákona 221/1924 Sb., o *pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří*.⁵⁶² Podle této legislativy měla rozloučená manželka nárok na penzi po zemřelém sociálním pojištěnci v plné výši vdovské penze, jestliže neuzavřela nový manželský svazek; manželství se zemřelým pojištěncem bylo soudně rozloučeno z důvodu manželovy viny nebo po sobě

⁵⁵⁹ Srov. Vládní nařízení č. 243/1942 Sb. z 27. června 1942, o příspěvcích na výživu rozloučeným manželkám protektorátních zaměstnanců, in: *Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava*, Praha 1942, s. 1107–1108.

⁵⁶⁰ Srov. Paragraf 1 a 2 vládního nařízení č. 243/1942 Sb. z 27. června roku 1942, o příspěvcích na výživu rozloučeným manželkám protektorátních zaměstnanců, in: *Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava*, Praha 1942, s. 1107–1108.

⁵⁶¹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031003.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 1. 3. 2020].

⁵⁶² Srov. Zákon č. 221/1924 Sb. z 9. října 1924, o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, in: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha 1924, s. 1225–1268.

nezanechal vdovu, jíž náležel, či nepozbývala nároku na výplatu vdovské penze: „*Jinak je tomu v sociálním pojištění (zákon o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, vyhláška č. 12/1945 Sb.), kde má nárok na důchod ve výši vdovského důchodu žena, jejíž manželství s pojištěncem bylo soudně rozloučeno z viny manželovy, nevstoupí-li v nové manželství a není-li po pojištěnci (důchodci) vdovy, které přísluší nebo jest zachován nárok na výplatu vdovského důchodu.*“⁵⁶³ V této souvislosti vyzývala plénum PNS, aby zrušilo paragraf 26 vládního nařízení č. 136/1941 Sb.,⁵⁶⁴ který snižoval mimo jiné penze zaměstnaným vdovám ve státních službách. Zrušení tohoto paragrafu považovala za nutnost, neboť nebylo podle ní přípustné, aby politická reprezentace vyzývala občany, aby vstoupili do státních služeb, a zároveň jim snižovala nebo odjímala penze, když odejdou do důchodu po řádně odsloužené pracovní době a zaplacených penzijních příspěvcích: „*Přes všechny protesty žen zůstává v platnosti § 26 vládn. nař. z 18. února 1941, který je pokračováním vládního nařízení č. 180 z roku 1938 o úsporných opatřeních personálních v době předmnichovské. Dnes mělo by býti toto neblahé dědictví odstraněno. Nemůžeme na jedné straně volati lidi do práce a zároveň je za to trestat krácením pensí a dokonce odnětím pensí, (Potlesk.) jakmile odejdou do výslužby, přes to, že mají zaplacený pensijní příspěvek a řádně odslouženu služební dobu.*“⁵⁶⁵ Upozornila, že zmíněná opatření neplatí pro zaměstnance v neveřejném sektoru. Do státních služeb budou tedy dle jejího mínění vstupovat lidé, kteří jinde nenašli uplatnění, a naopak nejschopnější zaměstnanci ve státních službách budou chtít pracovat mimo tento sektor. Současně ovšem požadovala snížení předdimenzovaného počtu zaměstnanců ve veřejných službách, často nekvalitně vykonávajících svou práci.

Na základě těchto argumentů žádala plénum PNS o ustanovení spravedlivého honorování a jednotné úpravy penzijního práva mezi těmito dvěma skupinami zaměstnanců. Projednávaný vládní návrh představoval z jejího pohledu pouze dílčí úpravu zaopatřovacích a odpočivných platů a vymezení právních vztahů jejich poživatelů.

⁵⁶³ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031003.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 1. 3. 2020].

⁵⁶⁴ Srov. Paragraf 26 vládního nařízení č. 136/1941 Sb. z 18. února 1941, jímž se mění některá ustanovení vládního nařízení ze dne 21. prosince 1938, č. 379 Sb., o úpravě některých personálních poměrů ve veřejné správě, a vládního nařízení ze dne 21. prosince 1938, č. 380 Sb., o úsporných opatřeních personálních, in: *Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava*, Praha 1941, s. 557.

⁵⁶⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031003.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 1. 3. 2020].

Marie Trojanová v závěru své parlamentní rozpravy navrhovala, aby nová právní úprava odpočivných platů zaměstnanců byla v budoucnu rozšířena také na Slovensko, jelikož považovala za povinnost PNS usilovat o celistvost a jednotu republiky včetně právního řádu. V zájmu jednotného státu prosazovala unifikaci zaopatřovacích i odpočivných platů a služebních platů aktivních zaměstnanců ve státní službě. Požadovala, aby vláda závazně přislíbila předložit v závazném termínu osnovu vztahující se k integraci předpisů o zaopatřovacích a odpočivných platech a o korekci právních vztahů jejich poživatelů: „...bylo by potřebí vyvolati alespoň závazný přislíb vlády, že v určité lhůtě předloží osnovu o sjednocení těchto předpisů o odpočivných a zaopatřovacích platech a o úpravě právních poměrů jejich poživatelů.“⁵⁶⁶ Na úplný závěr své rozpravy sdělila Marie Trojanová plénu PNS, že lidová strana podpoří projednávaný vládní návrh, protože i přes jeho nedostatky poskytuje zaměstnancům částečnou pomoc.⁵⁶⁷

Následně zdůraznila potřebu odstranit nedostatky týkající se především žen jako společenské skupiny: „Čs. strana lidová bude hlasovati pro návrh zákona přes jeho nedostatky, jen aby umožnila aspoň částečnou pomoc v něm poskytovanou. Na odstranění nedostatků, týkajících se zejména žen, bude nutno s veškerým důrazem nekompromisně ihned pracovati.“⁵⁶⁸ Projednávaný vládní návrh zákona byl schválen téhož dne, 19. února 1946, jako zákon 39/1946 Sb., o drahotním přídatku poživatelů státních odpočivných (zaopatřovacích) platů a o úpravě některých jejich právních poměrů. V platnost vstoupil pouze pro české země od 7. března roku 1946.⁵⁶⁹ Následující den *Lidová demokracie* charakterizovala Marii Trojanovou jako bojovnici za zrovnoprávnění státních a veřejnoprávních zaměstnanců a za zlepšení poměrů sirotků, rozloučených žen a vdov.⁵⁷⁰

Národně socialistické poslankyně také znepokojovala diskriminace ve věci uznání nebo oduznání definitivy provdaných úřednic Ústřední banky spořitelen v Čechách a na Moravě a Zemské banky pro Čechy. Proto během 40. schůze PNS 26. března 1946 předložily JUDr. Milada Horáková, Františka Zeminová, Jarmila

⁵⁶⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031003.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 1. 3. 2020].

⁵⁶⁷ *Sněmovna schválila drahotní přídatek pensistů*, *Lidová demokracie* (dále jen LD) 2, č. 43, 1946, s. 2.

⁵⁶⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031003.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 18. 3. 2020].

⁵⁶⁹ Srov. Zákon 39/1946 Sb., o drahotním přídatku poživatelů státních odpočivných (zaopatřovacích) platů a o úpravě některých jejich právních poměrů, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1946, s. 251–252.

⁵⁷⁰ *Sněmovna schválila drahotní přídatek pensistů*, LD 2, č. 43, 1946, s. 1.

Uhlířová, JUDr. Božena Pátková a Jaromíra Žáčková-Batková interpelaci na ministra financí Vavro Šrobára s názvem *Nesociální a protidemokratický postup vůči provdaným úřednicím Zemské banky pro Čechy a Ústřední banky spořitelén v Čechách a na Moravě*. Poslankyně odmítly předběžné práce na úpravě platových norem pro bankovní zaměstnance, jelikož podle tohoto opatření neměly nedefinitivní úřednice nárok získat definitivu, pokud se provdají, a definitivní úřednice provdáním pozbývaly své definitivy. Navrhovatelé tohoto opatření argumentovali, že penzijní fond by nebyl schopen uhradit penzijní nároky provdaných úřednic.

Poslankyně kontrovaly výčetem protiargumentů. Klíčovým protiargumentem bylo, že opatření odporuje zrovnoprávnění pohlaví především z hlediska veřejnoprávních a soukromoprávních předpisů o pracovních a platových poměrech. Nekorespondovalo se zněním zákona č. 154/1934 Sb., o soukromých zaměstnancích,⁵⁷¹ s tehdejšími tzv. Bankovním tarifem, s předpisy týkajícími se starobního, invalidního i penzijního pojištění, s paragrafem 32 zákona č. 15/1914 ř. z., o služebním poměru státních úředníků a státních sluhů (služební pragmatika),⁵⁷² s druhým odstavcem XIV. článku KVP,⁵⁷³ s vyhláškou ministra ochrany práce a sociální péče Jozefa Šoltésze č. 74/1945 Ú. 1. ze 4. července 1945, o mzdovém (platovém) zrovnoprávnění žen,⁵⁷⁴ s dekretem prezidenta republiky č. 74/1945 Sb., o reaktivaci a o opětném ustanovení provdaných žen ve veřejné službě,⁵⁷⁵ a s dekretem prezidenta republiky č. 88/1945 Sb., o všeobecné pracovní povinnosti.⁵⁷⁶

Dále argumentovaly, že provdané úřednice bez definitivy měly stejně své pracovní povinnosti jako neprovdané úřednice: „Zbaviti definitivní úřednici v důsledku provdání definitivy bylo by krutě nespravedlivé a proti duchu dnes platných zákonů. Ale také docela neodůvodněné, protože provdaná úřednice smluvní musela by plniti své

⁵⁷¹ Srov. Zákon č. 154/1934 Sb. z 11. července 1934, o pracovním poměru soukromých úředníků, obchodních pomocníků a jiných zaměstnanců v podobném postavení (zákon o soukromých zaměstnancích), in: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha 1934, s. 563–573.

⁵⁷² Srov. Zákon č. 15/1914 ř. z. z 25. ledna 1914, o služebním poměru státních úředníků a státních sluhů (služební pragmatika). Srov. František VAVERA – Petr HULINSKÝ – Petr MLSNA – Pavel MATES – Kristýna CHRÁSTKOVÁ – Jiří DOLEŽÍLEK – Jindřich ŠKODA, *Zákon o státní službě s poznámkami*, Plzeň 2015, s. 15.

⁵⁷³ Srov. *Dokumenty moderní doby*, s. 490. Srov. M. BAHENSKÁ – L. HECZKOVÁ – D. MUSILOVÁ, *O ženské práci...*, s. 210–211.

⁵⁷⁴ D. MUSILOVÁ, *Ženské hnutí 1945–1948: naděje a zklamání*, in: Z. Kokošková – J. Kocian – S. Kokoška (edd.), *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody*. Sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války, s. 344.

⁵⁷⁵ Srov. Dekret prezidenta republiky č. 74/1945 Sb. z 10. září 1945, o reaktivaci a o opětném ustanovení provdaných žen ve veřejné službě, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1945, s. 128–129.

⁵⁷⁶ Srov. Dekret prezidenta republiky č. 88/1945 Sb. z 1. října 1945, o všeobecné pracovní povinnosti, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1945, s. 157–161.

*služební povinnosti právě tak řádně; jako kdyby zůstala neprovdána a definitivní.*⁵⁷⁷ Argument o neschopnosti penzijních fondů bank uhradit penzijní nároky provdaných definitivních úřednic podle nich postrádal opodstatnění, jelikož opatření by nutilo tyto úřednice neuzavírat manželské sňatky, čímž by penzijní fond banky byl nucen uhradit jejich penzijní nároky v plné výši.

Poslankyně zdůraznily, že opatření odporuje pracovní a společenské morálce a popírá základní lidská práva, jako bylo právo vstoupit do manželství a založit rodinu. Odsuzovaly jakékoliv zavádění nuceného celibátu, které bylo podle nich nežádoucí z pohledu mravnosti i lidově demokratického režimu: „*Nikoho dosud ani ve smu nenapadlo, že by se ženám dělnickým, v zemědělství zaměstnaným, v obchodech i živnostech, nebo úřednicím a učitelkám, či ženám ve svobodných povoláních mělo zakazovati provdání. Vždyť býti ženou a matkou je výsostně lidské právo, které v demokracii nemůže nikdo upírat. Kdybychom nyní šli v bankovním zákoně a normách o 50 let zpět, nebyli bychom lidová demokracie, ale reakční stát, který popírá lidská práva jednotlivce.*“⁵⁷⁸ Dotázaly se společně s dalšími členy poslaneckého klubu národních socialistů⁵⁷⁹ ministra financí Vavro Šrobára, zda je informován o postupu vůči ženám v některých zestátněných bankách a zda bude ochoten s okamžitou platností zrušit opatření o platových normách zemských finančních ústavů v Čechách a na Moravě, zda v těchto bankách bude při realizaci nových platových norem odstraněno jakékoliv ustanovení týkající se důsledků uzavření manželského sňatku pro ženy ve služebním poměru a konečně zda ve všech zestátněných bankách bude zohledňován rovnocenný kariérní postup u mužů i žen se stejnou kvalifikací.⁵⁸⁰ Poslankyně do ukončení činnosti PNS neobdržely na tuto interpelaci odpověď.

Poslankyně usilovaly o odstranění nerovného postavení další skupiny veřejných zaměstnankyň – učitelek. Zasadovaly se za rovné platové ohodnocení mužů a žen⁵⁸¹ a o dosazování žen do vysokých pozic ve školství. Rovné platové a profesní podmínky pro obě pohlaví odůvodňovaly svědomitostí učitelek a ostatních státních zaměstnankyň v letech První republiky; jejich bojem za svobodu v době nacistické okupace a

⁵⁷⁷ https://www.psp.cz/eknih/1945pns/tisky/t0236_00.htm. Tisk PNS č. 236. [Citováno 28. 6. 2018].

⁵⁷⁸ https://www.psp.cz/eknih/1945pns/tisky/t0236_00.htm. Tisk PNS č. 236. [Citováno 28. 6. 2018].

⁵⁷⁹ Jednalo se o národně socialistické poslance, kteří vedle JUDr. Milady Horákové, Jarmily Uhlířové, JUDr. Boženy Pátkové, Františky Zeminové a Jaromíry Žáčkové-Batkové podepsali tuto interpelaci (v abecedním pořadí: Čestmír Adam, Antonín Bartoš, Gustav Burian, Alois Čížek, Bohuslav Dečí, Jan Děd, Julius Firt, Štěpán Ješ, Josef Kout, František Křepela, František Langr, Stanislav Novák, Augustin Šíp, Vladimír Tichota, Antonín Vála, Emil Weiland, Otakar Wünsch.

⁵⁸⁰ https://www.psp.cz/eknih/1945pns/tisky/t0236_00.htm. Tisk PNS č. 236. [Citováno 28. 6. 2018].

⁵⁸¹ Fráňa ZEMINOVÁ, *Ženy, přečtěte si to!*, ČZ 2, č. 48, 1946, s. 3.

respektováním ustanovení ve vládním programu NF z 5. dubna 1945, které se týkalo úplné rovnoprávnosti pohlaví v oblastech hospodářského, politického a kulturního života.⁵⁸² Nerovné postavení žen ve školství dokládalo rozpor mezi dobovou legislativou⁵⁸³ a každodenní realitou, jak potvrzovala mimo jiné Františka Zeminová v periodiku *Československá žena*: „Rovnoprávnost žen je v programu naší vlády, ale ne v praxi politického, hospodářského a kulturního života... Ve školství i v čistě ženských oborech, jako jsou školy pro ženská povolání, začínají se usazovati muži, zejména na ředitelských místech, jako na dívčích školách.“⁵⁸⁴ Vedle výše zmíněných případů diskriminace žen ve školství se poslankyně zabývaly také zrovnoprávněním literárního učitelstva s učitelkami domácích prací.

Poslankyně PNS samy sebe vnímaly jako avantgardu ženské populace a za obhájkyně jejich práv ve veřejném i privátním životě. Žádaly odstranění všech forem diskriminace vůči ženám včetně prosazování reaktivace veřejných zaměstnankyň a zlepšení jejich statutu, zabránění diskriminování provdaných úřednic (Zemské banky pro Čechy a Ústřední banky spořitelen v Čechách a na Moravě) ohledně uznání nebo oduznutí jejich definitivy; rovné platové ohodnocení mužů i žen ve školství nebo dosazování žen do vysokých pozic ve veřejném životě.

2.6 Vzdělávání dětí a mládeže

Další problematikou, kterou se poslankyně v rámci PNS zabývaly, bylo vzdělávání dětí a mládeže. Jako první se tímto tématem rozsáhleji zabírala Marie Trojanová ve své parlamentní řeči 10. ledna 1946 při projednávání vládního návrhu zákona o výchovném a zaopatřovacích platech u dětí veřejných zaměstnanců, které studují na vysokých školách.⁵⁸⁵ Marie Trojanová se věnovala sociální problematice ve školách a otázce vzdělávání dětí a mládeže již během meziválečného Československa. Jako učitelka působící na hlavní dívčí škole v Praze 19 pracovala od studentských let v Sociálním studentském sdružení, kde zastávala post jednatelky v Chrudimi a post předsedkyně v Praze. Kromě toho vykonávala funkci místopředsedkyně Akademického sociálního

⁵⁸² <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/031schuz/s031002.htm>. 31. schůze PNS 19. 2. 1946. [Citováno 17. 8. 2019].

⁵⁸³ Její součástí byla rovněž vyhláška ministra ochrany práce a sociální péče č. 74/1945 Ú. 1. z července roku 1945, o mzdovém (platovém) zrovnoprávnění žen. Srov. Barbara HAVELKOVÁ, *Genderová rovnost v období socialismu*, in: Michal BOBEK – Pavel MOLEK – Vojtěch ŠIMÍČEK (edd.), *Komunistické právo v Československu – Kapitoly z dějin bezpráví*, Brno 2009, s. 192.

⁵⁸⁴ Fráňa ZEMINOVÁ, *Společný výbor žen Národní fronty u presidenta republiky*, ČŽ, 1, 1945, č. 1, s. 2.

⁵⁸⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/020schuz/s020002.htm>. 20. schůze PNS 10. 1. 1946. [Citováno 1. 3. 2020].

sdužení. V roce 1925 se za Ústředí katolického studentstva zúčastnila sjezdu redaktorů tisku pro mládež v polském Kališi. V letech 1926–1929 se jako místopředsedkyně této organizace účastnila dalších mezinárodních akcí. V roce 1926 v pozici delegátky zastupovala Sdružení katolické mládeže na ustavujícím sjezdu Mezinárodní unie katolické dívčí mládeže v Lucemburku.⁵⁸⁶

Ve své parlamentní řeči promluvila o vládním návrhu, který rozpočtový výbor vrátil sociálně politickému výboru. Nově byli do opravného návrhu zahrnuti vedle vysokoškolských studentů postižených uzavřením vysokých škol 17. listopadu 1939 také ostatní vysokoškolští studenti, zejména ti, kteří nemohli studovat kvůli účasti v domácím nebo zahraničním odboji, rasové nebo politické perzekuci. Úprava prodlužovala věkovou hranici 24 let o časový interval zdržení ve studiu a rozšiřovala platnost zákona na celé území ČSR. Marie Trojanová považovala projednávaný vládní návrh za akt spravedlnosti a připomněla situaci ve školách během okupace, kdy okupační režim usiloval o výrazné snížení úrovně vzdělanosti českého národa.⁵⁸⁷ Navíc připomněla plénu PNS, že okupační úřady nejenom uzavřely vysoké školy, ale také znemožňovaly kvalitní vzdělávání dětí a mládeže na národních a středních školách: *„Aby naše mládež nebyla schopna vysokoškolského studia a neměla dostatečnou přípravu na školách národních a středních, byl snížen počet hodin mateřského jazyka, omezeno vyučování dějinám literatury, uzavřeny knihovny, zrušeno vyučování dějepisu, v zeměpisu nařizováno vyučovati jenom o říši. Mnohé školní budovy byly zabrány pro účely vojenské, mládež se tísnila v jedné budově, vyučování musilo býti zkráceno. Na školách byl zaveden nucený sběr odpadových hmot, jenž měl podpořiti ochabující válečné hospodářství. Nejhuře působilo zavedení povinné němčiny, a to 8 hodin vyučovacích týdně, vyučování některým předmětům, jako zeměpisu a matematice, pouze německy a povinný odběr časopisu ‚Wir lernen deutsch‘. Záměrný ničivý plán nacistického režimu se uplatňoval na všech stupních. Odrostlejší mládež velmi těžce trpěla totálním nasazením, nucenou prací v továrnách v Německu i zařazením do t. zv. Technische Nothilfe, zřízené hlavně pro odklizení trosk po bombardování měst. Studující středních škol, celé 8. třídy, průmyslových i obchodních škol byli tím nejvíce poškození.“*⁵⁸⁸

⁵⁸⁶ A PČR, f. APS, kart. 150, inv. č. 2799/2.

⁵⁸⁷ Řeč poslankyně Marie Trojanové, LD 2, č. 9, 1946, s. 2.

⁵⁸⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/020schuz/s020002.htm>. 20. schůze PNS 10. 1. 1946. [Citováno 1. 3. 2020].

Marie Trojanová se problematikou vysokoškolského studentstva zabývala také na jiných veřejných shromážděních, například 11. listopadu 1945 na celostátní konferenci NFŽ nebo koncem listopadu téhož roku na Mezinárodním kongresu antifašistických žen v Paříži. Za hlavní problémy považovala nedostatek učeben, studentských bytů, skript, nevyhovující stravování a ošacení studentů.⁵⁸⁹ Náklady na vysokoškolské studium byly podle ní tak vysoké, že studenti ze sociálně znevýhodněných rodin mohli studovat pouze tehdy, pokud oba rodiče snížili své životní náklady na minimum.⁵⁹⁰ Ke zdůraznění svého postoje se zmínila o zkušenostech z vlastních studií a z činnosti v Ústředí katolického studentstva, kde se jako místopředsedkyně této organizace setkávala v sociálním odboru se spoustou obdobných případů: „*Mohu to říci z vlastní zkušenosti jako dvanácté dítě rodiny úředníka, třebaže vysokého, když u nás pět dětí bylo současně na studiích, a znám to i ze své činnosti jako místopředsedkyně Ústředí katolického studentstva, jehož sociální odbor měl vždy plné ruce práce.*“⁵⁹¹ Rozporovala tvrzení, že studentky a studenti by byli schopni uhradit příplatek pro státní zaměstnance ze svých kondicí. Zájmem státu by nemělo být ohrožovat zdraví studentek a studentů, ale naopak jim umožnit, aby bez snížení kvality studia v co nejkratší době doplnili své studijní nedostatky a po promociích nastoupili na kvalifikované pozice, které v Československu chyběly kvůli uzavření vysokých škol: „*Péče o studentstvo je prací pro národ. Naši stateční studenti, ale i neméně statečné naše studentky, by jistě dokázali kondicemi uhradit tuto poměrně malou částku, kterou stát přispívá svým zaměstnancům na studující dorost, ale v zájmu státním a v zájmu národním nesmíme to dopustit, poněvadž luk příliš napjatý praskne. Zdraví těchto synů a dcer našeho národa nesmí býti znovu ohroženo přepínáním sil. Musíme si přát, aby bez újmy na učebné látce vykonali v nejkratší době své vysokoškolské studium a teprve jako hotoví, graduovaní občané vyplnili veliké mezery, které zde vznikly tolikaletým uzavřením vysokých škol.*“⁵⁹² Vládní návrh zákona byl schválen členy PNS ještě téhož dne jako zákon č. 20/1946 Sb., o výchovném a zaopatřovacích platech u dětí veřejných zaměstnanců, které studují na vysokých školách.⁵⁹³

⁵⁸⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/020schuz/s020002.htm>. 20. schůze PNS 10. 1. 1946. [Citováno 1. 3. 2020].

⁵⁹⁰ *Řeč poslankyně Marie Trojanové*, LD 2, č. 9, 1946, s. 2.

⁵⁹¹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/020schuz/s020002.htm>. 20. schůze PNS 10. 1. 1946. [Citováno 10. 3. 2020].

⁵⁹² <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/020schuz/s020002.htm>. 20. schůze PNS 10. 1. 1946. [Citováno 1. 3. 2020].

⁵⁹³ Zákon č. 20/1946 Sb. z 10. ledna 1946, o výchovném a zaopatřovacích platech u dětí veřejných zaměstnanců, které studují na vysokých školách, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky*

Navzdory výše zmíněným problémům se počet vysokoškolských i středoškolských studentů a zejména studentek v období Třetí republiky zvyšoval.⁵⁹⁴ Podíl žen navíc ve srovnání s První republikou rostl rychleji.⁵⁹⁵

Poslankyně napříč politickými stranami věnovaly zvláštní a opakovanou pozornost odstraňování důsledků nacistické okupace ve vzdělávání dětí, na něž se okupační režim zvláště zaměřoval s cílem ovlivnit je nacionálněsocialistickou indoktrinací. Původní učebnice byly vyřazovány nebo upravovány tak, aby vyhovovaly novému režimu. Děti se učily o Adolfu Hitlerovi.⁵⁹⁶ Přesto nacistická ideologie neměla na děti větší vliv. Hlavní důvod spočíval podle poslankyň v tom, že daleko více na děti působila mateřská výchova než protektorátní školství,⁵⁹⁷ jak dokládá parlamentní projev Anežky Hodinové-Spurné z 5. března 1946: „*Musíme s povděkem říci, že česká i slovenská žena v letech okupace prokázala tolik síly i demokratického a vlasteneckého uvědomění, že dovedla ochránit své děti nejenom před jedem fašismu, ale dovedla vstoupit do jejich duší své pevné demokratické přesvědčení.*“⁵⁹⁸ Přesto nadále zdůrazňovaly nutnost, aby mládež v osvobozené republice byla vedena k sociálnímu cítění a k ideám mravnosti, spravedlnosti, dobra a trvalého míru.⁵⁹⁹ Zvláště ženy měly sehrát klíčovou roli v mravní obrodě společnosti, především dětské populace, jak zdůraznila 28. března 1946 ve své parlamentní řeči Božena Macháčová-Dostálová: „*Také výchovné poslání žen v dnešním období, v období mravní obrody národa, nabylo zvláštní důležitosti. Ženy jsou přímými vychovatelkami nových občanů republiky a jako*

Československé, Praha 1946, s. 159.

⁵⁹⁴ V českých zemích studovalo během školního roku 1945–1946 na vysokých školách o 29 987 více studentů než v posledním školním roce před okupací. V letech 1946–1947 připadlo 5 vysokoškolských studentů na 1 000 obyvatel. Ve sledovaném období se zvyšoval rovněž počet středoškolských studentů. Na tisíc obyvatel jich v roce 1946 připadlo zhruba 15 a jejich podíl dále vzrůstal. Dlouhodobým poválečným problémem, jenž vznikl v důsledku okupace, byl nedostatek vysokoškolských i středoškolských odborníků. Srov. J. RÁKOSNÍK, *Sověťtízace...*, s. 370–375.

⁵⁹⁵ V roce 1937 bylo mezi vysokoškolským studentstvem zastoupeno 16.5% žen. V roce 1946 byla mezi vysokoškoláky zastoupena pětina žen. *Tamtéž*, s. 374.

⁵⁹⁶ Jan Boris UHLÍŘ, *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*, Praha 2008, s. 435–437.

⁵⁹⁷ Po skončení nacistické okupace poslankyně chválily matky za jejich mravní péči o své děti, zatímco po skončení první světové války se poslankyně v RNS (příkladem za všechny může být Luisa Landová-Štychová) pozastavovaly nad mravním úpadkem dětí: „*Jedním z nejsmutnějších důsledků války je mravní zkáza, která dnes prosakuje dětským světem, řekla bych jako morová rána... A tak se stalo, pánové a dámy, že máme dnes osmileté prostitutky, že máme dnes osmileté karbaniky a alkoholiky.*“ Srov. <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/061schuz/s061015.htm>. 61. schůze RNS 27. 6. 1919. [Citováno 11. 3. 2020]. Podobný postoj zastávala i doktorka Alice Masaryková: „*Vláda jest si vědoma své povinnosti, že musí vši silou působiti k tomu, aby zejména výchově mládeže, vládou rakouskou za doby války tak zvlčilé a zanedbané, věnována byla nejvážnější práce.*“ Srov. <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/015schuz/s015009.htm>. 15. schůze RNS 10. 1. 1919. [Citováno 17. 8. 2019].

⁵⁹⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/036schuz/s036007.htm>. 36. schůze PNS 5. 3. 1946. [Citováno 17. 8. 2019].

⁵⁹⁹ Marie TROJANOVÁ, *O vlivu války na děti*, ČŽ 2, č. 9, 1946, s. 10.

vychovatelky mládeže mají mít aktivní účast při odstraňování všeho, co u nás – zejména ve vědomí některé části naší mládeže – fašismus a nacismus zanechal. Musí být k tomu úkolu mravně způsobilé a politicky zralé, vychované v duchu lidově-demokratickém a opravdově vlasteneckém.⁶⁰⁰

Poslankyně napříč politickým spektrem se v návaznosti na XV. Článek KVP zamýšlely nad novou podobou vzdělávacího systému⁶⁰¹ včetně politického vzdělávání (působnost orgánů státní správy, parlamentu nebo NF), jak požadovala během ledna 1946 v kulturním výboru PNS poslankyně Anna Jungwirthová: „*Posl. Jungwirthová poukázala na kritický nedostatek učebnic pro střední školy a žádala vydání stručných učebnic. Pravila dále, že politická výchova na středních školách je nedostatečná.*“⁶⁰² Lidovkyně a národní socialistky však nesouhlasily s politickou indoktrinací dětí a mládeže. Příkladem může být akční program žen ČSNS z konce roku 1945: „*Vyučování nesmí podléhati žádným stranickým tendencím... Je třeba zejména vhodných učebnic pro všechny typy našich škol. Méně zbytečných časopisů a více dobrých učebnic /nezpolitizovaných/, to musí být programem ministerstva školství.*“⁶⁰³

Poslankyně se zabývaly rovněž plány na zestátnění školství. Zejména socialistky zdůrazňovaly, že vzdělávání a péče o děti je veřejnou záležitostí a má být součástí státní správy, jak se vyjádřila JUDr. Milada Horáková v PNS: „*Péče o mládež musí být zveřejněna a v provádění sjednocena bez zřetele na kompetenční zájmy byrokratů, ale i proti vůli těch spolkařů, kteří v populární péči o dítě vidí možnost svého osobního proniknutí. Jen v rámci velkorysé veřejné péče o dítě, zapojené do státní správy jako samostatný a nedílný článek s pevným právním a finančním podkladem, dosáhne péče o mládež potřebné jistoty, odbornosti a autority... Za uskutečnění takové formy péče o mládež bude strana národně socialistická všemi silami pracovat.*“⁶⁰⁴ Odlišný postoj měly lidovecké poslankyně, jež prosazovaly vedle státních škol rovněž církevní a

⁶⁰⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/043schuz/s043004.htm>. 43. schůze PNS 28. 3. 1946. [Citováno 17. 8. 2019].

⁶⁰¹ Tento článek KVP obsahoval mimo jiné ustanovení o demokratizaci a zlidovění systému výchovy. Představy československých politiků o podobě poválečného vzdělávání dětí a mládeže také ovlivnily podle článku XV. KVP geopolitické změny ve středovýchodní Evropě na počátku roku 1945: „*K tomuto cíli nejen bude z našich učebnic a pomůcek odstraněno vše, co tam bylo antisovětského, mládež bude i náležitě poučována o SSSR. Ruský jazyk bude proto v novém učebním plánu z cizích jazyků na prvním místě. A bude postaráno i o to, aby naše mládež nabyla potřebných vědomostí o vzniku, zřízení, vývoji, ekonomii a kultuře SSSR. Na univerzitách k tomu účelu budou zřízeny i nové stolice: dějin SSSR, ekonomiky SSSR a práva SSSR.*“ Srov. *Košický vládní program: program nové čs. vlády...*, s. 35.

⁶⁰² *Naše mládež nemá ani zdání o českých dějinách*, SN 2, č. 21, 1946, s. 2.

⁶⁰³ NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS.

⁶⁰⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/019schuz/s019002.htm>. 19. schůze PNS 9. 1. 1946. [Citováno 15. 4. 2019].

soukromé školy. Své postoje odůvodňovaly tím, že většina občanů byli katolíci a svoboda vyznání zaručená ústavou z roku 1920 neumožňuje rušení církevních škol. Dále argumentovaly tím, že státní rozpočet bude mít problémy s financováním státních škol, jak potvrzuje parlamentní řeč lidovkyně Marie Skuhrovcové⁶⁰⁵ v PNS 27. března 1946: „*Stát nestačí ani hmotně, a zejména dnes, na to, aby všechno myslitelné školství vzal do své režie. Jestliže se prohlásí veškeré školství za státní, bude starostí ministerstva financí, aby pečovalo o potřebné finanční náklady.*“⁶⁰⁶ Marie Skuhrovcová považovala za efektivní vycházet ze zásady, že pravomoc zřizovatele a provozního správce v rámci mateřských nebo národních škol by měla náležet územním samosprávným celkům a hrazení osobních nákladů těchto škol by spadalo do kompetence státu: „*Domníváme se, že by snad bylo lépe, přihlédneme-li ke zkušenostem za léta nastřádaným, aby povinná zařizovací a věcná udržovací péče o národní školství byla podle zákona věcí samosprávných územních svazků a jen osobní náklady aby byly věcí státní. Zvláště by se doporučovalo to uvážit při zřizování mateřských škol.*“⁶⁰⁷ Rovněž unifikace vzdělávání se nesměla podle ní uskutečňovat na úkor jednotlivce. Její skepse vycházela z přesvědčení, že realizováním jednotné školy budou nadané děti omezovány, čímž poklesne celková úroveň vzdělanosti žáků druhého stupně základních škol, která se následně přenese i na vyšší stupně vzdělávání: „*Prakticky pověděno: řešením typu jednotné školy nesmí klesnout úroveň žactva, zvláště toho, které má přestoupit na školu třetího stupně... Proti nivelisaci školy třetího stupně a tím i vysokých škol je nutno se bránit... Nesmíme řešit problém tak, že bychom děti v určitém směru nadané zdržovali ostatními.*“⁶⁰⁸ Nacistická okupace podle ní zapříčinila morální úpadek společnosti. Zásadními společenskými problémy byly především vnitřní strach z příštího celosvětového konfliktu, nejistota, rozkolísanost, nedůvěra, ztráta víry ve spravedlnost nebo odpírání svobodné vůle občanů rozhodovat o své budoucnosti. Východisko z této situace spatřovala v důsledném uplatnění náboženských principů. Proto navrhovala, aby náboženská výchova a výuka patřila k nejdůležitějším předmětům na školách: „*Čím dále tím zřetelněji slyšíme hlasy, že příčinou této krise*

⁶⁰⁵ Marie Skuhrovcová byla plzeňská učitelka a předsedkyně studentských organizací ČSL, Srov. Jaromíra ŽÁČKOVÁ-BATKOVÁ, *Naše poslankyně v Prozatímním Národním shromáždění*, ČŽ 2, č. 21, 1946, s. 5.

⁶⁰⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/041schuz/s041022.htm>. 41. schůze PNS 27. 3. 1946. [Citováno 26. 2. 2019].

⁶⁰⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/041schuz/s041022.htm>. 41. schůze PNS 27. 3. 1946. [Citováno 26. 2. 2019].

⁶⁰⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/041schuz/s041023.htm>. 41. schůze PNS 27. 3. 1946. [Citováno 26. 2. 2019].

nejsou důvody národohospodářské a technické, ale hlavně sociální a mravní. Lidstvo tíží nebezpečí, že mu hrozí zkáza. Učenci tvrdí, že příští válka znamená konec lidské společnosti. Není šetřeno svobodné vůle jedinců, odpírá se právo a moc rozhodovat o sobě. Vzrůstá pocit vnitřního strachu a ztráta víry ve spravedlnost a dobro, což je příčinou světové rozkolísanosti, nejistoty a nedůvěry. Tuto světovou krizi nedůvěry, která tkví v pýše jedněch a strachu druhých, nelze vyřešit jinak než na základě principů náboženských...Má-li být vzdělání všestranné, musí být na školách nábožensko-mravní výchova a výuka na prvním místě.“⁶⁰⁹ Svůj postoj obhajovala argumentem, že bývalý prezident Tomáš Garrigue Masaryk považoval náboženství za elementární prvek kultury a duchovního života. Připomněla rovněž vyjádření prezidenta Edvarda Beneše, že náboženství představuje významný faktor nejen v privátním životě, ale i ve státním: „Masaryk tvrdil a zdůrazňoval, že náboženství je základním prvkem duchovního života a kultury. Nedovedu si představit poslední reformu sociální bez nábožensko-mravní základny. President republiky dr. Edvard Beneš prohlásil, že považuje náboženství za podstatného činitele ve státním i soukromém životě, a nelze souhlasit s míněním, že náboženství je věcí jen soukromého života jednotlivce.“⁶¹⁰ Zmínila dále národního socialistu profesora Jaroslava Stránského, který se vyjádřil o nedostatečném vlivu náboženské víry ve společnosti: „Svět zmučila a mučí právě nekázeň, která jde v patách nevěře – nemoc dneška je právě mdloba víry... Individuální kult jedince i socialistický kult společnosti může čerpat sílu skutečnou jen z víry v člověka a v jeho božský původ a božské určení.“⁶¹¹ Marie Skuhrovcová prosazovala z uvedených důvodů navýšení platů učitelů náboženství, více výukových hodin tohoto předmětu a umístění křížů na reprezentativních místech ve školách: „V duchu náboženské mravní výchovy a demokratické svobody stavíme požadavek, aby kříž, tento nejvýznamnější a nejslavnější symbol osvobozeného lidstva, byl ve školách umístěn na důstojném a významu odpovídajícím místě.“⁶¹² Odstranění kříže ze školních budov pro ni znamenalo nedemokratické sympatizování s ateistickou menšinou a bylo v rozporu s českou národní tradicí.

⁶⁰⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/041schuz/s041023.htm>. 41. schůze PNS 27. 3. 1946. [Citováno 26. 2. 2019].

⁶¹⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/041schuz/s041023.htm>. 41. schůze PNS 27. 3. 1946. [Citováno 26. 2. 2019].

⁶¹¹ Ivo DUCHÁČEK, *Mandatář národa. Studie a projevy k 75. narozeninám Msgre Dr. Jana Šrámka, předsedy vlády ČSR v zahraničí*, Praha 1946, s. 12.

⁶¹² <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/041schuz/s041023.htm>. 41. schůze PNS 27. 3. 1946. [Citováno 26. 2. 2019].

Distancovala se od principu povinné docházky dětí do 5 let do mateřských škol ze zdravotních důvodů a pro nebezpečí spojená docházkou dítěte z domova do mateřské školy: „*I ze zdravotních důvodů je nutné, aby docházka do mateřské školy byla zcela dobrovolná. Mluví pro to četné důvody at' na venkově, nebo ve městě; zvlášt' pak ve velkoměstě je často nemožné pro nebezpečí delší cesty, jako je pouliční frekvence, autodoprava, řeky, strže, lomy a rybníky, posílat tak maličké děti do školy, když rodičové z příčin často i sociálních nemohou doprovodem pečovat o bezpečí svých dětí.*“⁶¹³ Na druhé straně požadovala jménem ČSL rozšiřování počtu mateřských škol, ale pod podmínkou, že bude záviset na vůli rodičů poslat své děti do tohoto typu škol: „*Žádáme (ČSL – pozn. autora) co největší rozšíření školství tohoto druhu. Ale budiž to vždy jen věci dobré vůle rodičů, chtějí-li podle svých potřeb užít dobrodiní takového zařízení. Tato dobrovolnost neubere na porozumění a pochopení rodičů, které mají pro mateřské školství.*“⁶¹⁴ Na protiargumenty o nedostatečném počtu dětí v mateřských školách reagovala konstatováním, že jeho hlavním důvodem je nedostatek kvalifikovaného personálu a vysoký počet vesnických dětí během žní: „*Nemusíme se bát, že bude dětí ve školce málo. Na vesnici by jich bylo nejvíce v čase žní. A i tato sociálně ochranná funkce mateřské školy je velmi důležitá. Je nutno uvážít, že nemáme pro několik nejbližších roků dostatečné množství také odborně školených sil, jichž je nejvýš nutno v zájmu dětí i pro úspěch tohoto školství.*“⁶¹⁵

Výstavba jeslí a mateřských škol měla podle poslankyň politických stran hlásících se k socialistickým stranám především ulehčit zaměstnaným matkám péči o děti. Poukazovaly rovněž na nutnost zřídit na venkově poradny pro matky s dětmi, jak mimo jiné stanovovaly programové postuláty sjezdu členek ČSNS⁶¹⁶: „*Venkov se dovolává také, aby tam byly zařízeny poradny matek a dětí, aby zdraví národa bylo upevněno. Jesle a školky mateřské musí snímat z pracujících žen starosti o děti.*“⁶¹⁷ Podstatná část matek se chtěla zapojit do obnovy republiky, proto podporovaly zřizování jeslí a mateřských škol, jak dokládají výsledky průzkumu Československého

⁶¹³ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/041schuz/s041022.htm>. 41. schůze PNS 27. 3. 1946. [Citováno 26. 2. 2019].

⁶¹⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/041schuz/s041023.htm>. 41. schůze PNS 27. 3. 1946. [Citováno 26. 2. 2019].

⁶¹⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/041schuz/s041023.htm>. 41. schůze PNS 27. 3. 1946. [Citováno 26. 2. 2019].

⁶¹⁶ Jednalo se o sjezd župních a krajských členek Národních zemských výborů a Ústředí národně socialistických žen 8. prosince 1945 v Obecním domě hlavního města Prahy. Srov. NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS.

⁶¹⁷ NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS.

ústavu pro výzkum veřejného mínění prezentované na stránkách *Sociální Revue* během září a října roku 1946: „*Velmi účinně zní argument nejedné matky, která chce uposlechnout výzev tisku a pokynů vlády, aby se každý zapojil do budování. Má však dítě, o němž se musí starat. Postrádá instituce, která by se ujala jejího dítěte v době, kdy pracuje. Jesle, školky, útulky pro děti a podobné instituce navrhuji zejména matky, které pracují nebo chtějí pracovat v průmyslu, a pak zemědělské ženy, které odcházejí na práci na pole.*“⁶¹⁸ S rozšířením sítě kvalitních jeslí, mateřských škol a dalších institucí obdobného charakteru úzce souvisela potřeba usnadnit ženám a zejména matkám jejich každodenní péči a podporovat růst porodnosti.

2.7 Snahy o zmírnění dvojího zatížení žen

Součástí agendy poslankyň PNS se stalo také promýšlení možností, jak zmírnit každodenní vytížení žen, především matek. Společným výstupem například byla 6. března 1946⁶¹⁹ interpelace poslankyň Anežky Hodinové-Spurné, Boženy Macháčové-Dostálové, Marie Trojanové, Marie Skuhrovcové, Anny Jungwirthové, Vladimíry Příbylové, JUDr. Boženy Pátkové, Františky Zeminové a JUDr. Milady Horákové na ministra vnitřního obchodu Ivana Pietora (DS) ohledně četných stížností zaměstnaných žen na nevyhovující otevírací dobu v některých obchodech, především s potravinami. Vznik této interpelace úzce souvisel rovněž s hospodářským vývojem v Československu. Zima na přelomu let 1945 a 1946 zapříčinila zhoršení zásobovací situace včetně problémů s dodávkami uhlí a elektrické energie. Proto prodejci zkracovali otevírací dobu v obchodech, což znemožňovalo zaměstnaným ženám obstarat nezbytné věci pro domácnost: „*Když přicházejí či přijíždějí (zaměstnané ženy – pozn. autora) z práce večer či v sobotu, jsou již obchody většinou zavřeny a nemají-li dobrou sousedku či někoho v rodině, kdo by potřebné zboží nakoupil, ocitají se v těžkých nesnázích.*“⁶²⁰ 15. ledna 1946 se ÚV NFŽ obrátil na Zemský národní výbor v Praze s žádostí upravit otevírací dobu především v obchodech s potravinami, aby více vyhovovala zaměstnaným ženám. Ministerstvo vnitřního obchodu svolalo začátkem února téhož roku poradu zájmových subjektů (spotřebitelé, zaměstnavatelé, zaměstnanci, představitelé Ústřední rady odborů (ÚRO), ženy-hospodyně a výdělečně

⁶¹⁸ K. S., *Péče o mládež a veřejné mínění*, SR 21, č. 9–10, 1946, s. 245.

⁶¹⁹ Poslankyně připravily interpelaci již 25. února 1946. Srov. NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS. Interpelace, protesty a resoluce poslankyň Čs. strany nár. socialistické v Prozatímním a Ústavodárném Národním shromáždění 1945–1948.

⁶²⁰ NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS. Interpelace, protesty a resoluce poslankyň Čs. strany nár. socialistické v Prozatímním a Ústavodárném Národním shromáždění 1945–1948.

činné ženy). Výsledkem této porady byla dohoda, která měla umožnit prodloužení otevírací doby v obchodech v pondělí až v pátek do 18:30 a v sobotu do 14:00 hodin. Zástupci ÚRO během jednání v Zemské živnostenské komisi však výše zmíněnou dohodu odmítli a ministerstvo vnitřního obchodu opět zkrátilo prodejní dobu obchodů v pondělí až v pátek do 18:00 a v sobotu do 13:00 hodin. Nedodržení dohody a také obava, že s příchodem jara utrpí trvanlivost některých potravin, vedly poslankyně k podání další interpelace na ministra vnitřního obchodu. Dotazovaly se, zda má vláda opravdový zájem na participaci žen na obnově republiky: *„Pracovní hodiny zaměstnaných žen většinou se kryjí s uzavíracími hodinami v obchodech. Mimo to byl nyní zrušen 5denní pracovní týden a tím se situace nakupujících pracujících žen ještě zhoršila. K tomu přistupuje obava, jak to bude s potravinami, které snadno podléhají zkáze, jakmile se začne s jarem vzduch oteplovati. Americké ledničky jsou pro nás dosud nedostižným luxusem... Má vláda zájem na tom, aby statisíce žen v nejrůznějších povoláních spolupracovalo na budování republiky, a umožní jim klidnou a spokojenou práci v povolání i v rodině a domácnosti?“*⁶²¹ Rovněž je zajímavé, kdy bude ochoten svolat poradou, která by řešila tento problém.⁶²²

Odpověď na svou interpelaci obdržely od ministra vnitřního obchodu Ivana Pietora 15. května 1946, na předposlední schůzi PNS (52. schůze). Ministr na jejím základě prodloužil otevírací dobu v obchodech s potravinami v pátek do 19 hodin a v obchodech se spotřebním zbožím byla stanovena v pátek nepřetržitá otevírací doba od 8 do 18 hodin. Navíc vyhověl žádosti, aby při nákupech měly přednost zaměstnané ženy, a to v obchodech s potravinami v pátek od 18 do 19 hodin a v obchodech se spotřebním zbožím týž den od 12 do 14 hodin: *„Dľa tejto novej úpravy bude teraz predajná doba v obchodoch potravinárskych predĺžená v piatok do 19. hodín a v iných obchodoch je v piatok stanovená nepretržite od 8 do 18 hodín. Okrem toho bude znovu zdôraznené, že pri nákupe majú mať prednosť zamestnané ženy, najmä pokiaľ ide o nákup u potravinárov v piatok od 18 do 19 hodín a v iných obchodoch v piatok od 12 do 14 hodín.“*⁶²³ Za zmínku stojí, že žádná z poslankyň nepočítala při promýšlení řešení dvojího zatížení žen s dělbou neplacené práce v domácnosti mezi ženou a mužem. Stále pokládaly ženu za hlavní osobu zodpovědnou za výchovu dětí a péči o domácnost.

⁶²¹ NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS. Interpelace, protesty a resoluce poslankyň Čs. strany nár. socialistické v Prozatímním a Ústavodárném Národním shromáždění 1945–1948.

⁶²² NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS. Interpelace, protesty a resoluce poslankyň Čs. strany nár. socialistické v Prozatímním a Ústavodárném Národním shromáždění 1945–1948.

⁶²³ https://www.psp.cz/eknih/1945pns/tisky/t0414_00.htm. Tisk PNS č. 414. [Citováno 15. 11. 2019].

Levicové poslankyně hledaly rovněž další způsoby, jak zmírnit zatížení žen v privátní sféře a tím nedostatky ženských pracovních sil při obnově republiky. O jedné z možností hovořila 28. března 1946 například Božena Macháčová-Dostálová. Snížení dvojího zatížení žen spatřovala v mechanizaci domácnosti a v realizaci rozsáhlých zdravotních a sociálních opatření, ve vyřešení bytové otázky a vybudování široké sítě jeslí při závodech a úřadech, levných prádeln, závodních a veřejných jídelen s možností stravování všech členů rodiny. Východiskem k mechanizaci domácností mělo být zlevnění elektrického proudu a domácích spotřebičů, zejména praček, aby byly přístupné co nejširšímu počtu žen: „*Chybí nám dělnice v textilu, v zemědělství, máme nedostatek pracovních sil všude, kam se jen podíváme... Žijeme sice ve století elektriny, ale u nás je jí v domácnostech využíváno jen v nepatrném měřítku. Kolik pracovní energie bychom ušetřili zavedením výroby standardních, cenově přístupných praček! Náš znárodněný průmysl jistě umožní v průběhu nejbližších let, jak to prohlásil pan ministr průmyslu, zlevnit elektrický proud tak, že bude možno provést elektrisaci i nejposlednější vesnice. Již dnes bylo by možno ve velké řadě domácností usnadnit práci levnými stroji...S tím (s odstraněním nedostatků ženských pracovních sil – pozn. autora) je spojena otázka levných prádeln a správkáren, na které rovněž musí být ve státním rozpočtu pamatováno. Dále je to otázka závodních a veřejných jídelen, s připojením rodinných příslušníků ke stravování, jež musí býti co nejrychleji řešena.*“⁶²⁴ Zdravotní a sociální opatření by měla umožnit ženám zlepšit postavení v rodině a ve společnosti a tím plnit své poslání.⁶²⁵

Navzdory snahám o modernizaci domácností, rozšíření sítě jeslí a mateřských škol a přizpůsobování otevírací doby v obchodech zaměstnaným ženám představovaly každodenní povinnosti pro ženy ještě více než 11 let po zániku Třetí republiky vysokou míru zatížení, jak blíže ilustruje průzkum týkající se všedního časového harmonogramu vdáných zaměstnaných žen z přelomu let 1959–1960.⁶²⁶ Hlavní příčinou tohoto jevu bylo ovšem tabuizování dělby práce mezi pohlavími v domácnosti.

⁶²⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/043schuz/s043004.htm>. 43. schůze PNS 28. 3. 1946. [Citováno 17. 8. 2019].

⁶²⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/043schuz/s043004.htm>. 43. schůze PNS 28. 3. 1946. [Citováno 17. 8. 2019].

⁶²⁶ Závěr tohoto průzkumu uvádí: „*Odpočinek, kam zařazujeme nejen spánek, ale i odpočinek během dne, pokud se vyskytoval, činil 6 ½ – 7 ½ hodiny a závisel samozřejmě na tom, měla-li žena na starosti děti. Průzkum dále ukázal, že denní rozvrh je značně napjatý a že jakékoliv další závazky a povinnosti jdou právě na úkor tohoto odpočinku. Předkládaná studie upozorňuje rámcově na závažné problémy, které se v denním rozvrhu zaměstnaných vdáných žen stále ještě vyskytují, a na disproporce, které existují mezi představami o pokrokovém využívání času zaměstnané ženy a skutečností. Ukázala také, že jakékoliv zapojování žen do pracovního procesu musí být prováděno*

2.8 Předvolební agenda poslankyň Prozatímního Národního shromáždění

Ilustrativním příkladem upřednostňování stranických a ideologických zájmů před ženskou spoluprací a solidaritou se staly přípravy na květnové volby roku 1946. Komunistky a sociální demokratky hovořily primárně jménem dělnických žen, ačkoliv například u KSČ byly sdruženy zejména ženy v domácnosti, jak dokládají březnové zprávy z jednotlivých krajů.⁶²⁷ Lidovkyně mluvily nejčastěji jménem katolických žen. Národní socialistky se zaměřily hlavně na ženy v domácnosti, ačkoliv se profilyovaly jako zástupkyně všech žen.

Poslankyně koordinovaly předvolební agitační agendu v jednotlivých ženských odborech především prostřednictvím distribuce propagačních letáků, brožur nebo pořádáním přednášek. Členky politických stran sledovaly ostatní politické konkurenty a připravovaly strategie v předvolební agitaci. Například národně socialistické političky předpokládaly, že KSČ prohraje parlamentní a komunální volby v Čechách, na Moravě i na Slovensku, jak dokládá zpráva Františky Zeminové z 10. ledna 1946 určená župním důvěrníci ČSNS: „*Jako důležitý poznatek sdělujeme, že naše strana naléhá na to, aby volby do Parlamentu i do národních výborů byly v březnu, lidová strana je pro duben, soc. dem. pro 5. května a komunisté pro dobu mezi jarními a letními pracemi, což znamená prvou polovici června. Důvěrně k tomu poznamenáváme, že to znamená nechť komunistů k volbám. Je to pochopitelné, poněvadž se očekává, že v Čechách budeme my stranou první, na Moravě pravděpodobně lidovci a na Slovensku protikomunistické skupiny.*“⁶²⁸ Národní socialistky vystupovaly především proti komunistům, jak dokládají pokyny Františky Zeminové a JUDr. Boženy Pátkové župním důvěrníci: „*Když vidíme, jaký ohromný nábor terorem, novopečeným vlastenectvím a jinými vějičkami v řadách žen vykonávají nyní komunisté, musíme okamžitě nastoupit k proti náporu! Nechceme-li, aby internacionální rudá barva a teror zaplavily po 26. květnu republiku...Musíme během měsíce března získati 100 000 nových sester a bratří!... V Rudém Právu se komunisté chlubí, že některá z jejich žen*

ještě usilovnějšími snahami o maximální snížení a v budoucnosti odstranění neproduktivních prací v domácnosti, které stále ještě zabírají většinu ženina času mimo zaměstnání. I když jsme na této cestě vykonali již velmi mnoho, zejména přebíráním péče o děti v dětských zařízeních, zařizováním hromadného stravování, zaváděním pokrokových služeb, čekají zde na nás značné a rozmanité úkoly.“ Srov. Antonín ULRYCH – Vladimír WYNNYCZUK, *Denní rozvrh zaměstnané vdané ženy*, Demografie. Revue pro výzkum populačního vývoje 3, 1961, s. 29.

⁶²⁷ *Sněm budovatelů šťastné a silné republiky...*, s. 67–159.

⁶²⁸ NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS, Účast žen na volbách do Národního shromáždění 1946.

získala až 20 nových členů. Nenechte se zahanbiti: Naše sestra Petrášková od 1. ledna získala 61 nových členů! Pokusme se na všech stranách, v továrnách, v dílnách, školách, úřadech a zejména také v domácnostech a zemědělství vystupňovati svůj nábor.⁶²⁹ Útoky na KSČ porušovaly dohodu stran NF uzavřenou na schůzi 25. března 1946, v níž se zavázaly, že v předvolební agitaci setrvají na zásadách KVP a vyhnou se vzájemného osočování.⁶³⁰ Anna Jungwirthová, Marie Trojanová, Anežka Hodinová-Spurná a Františka Zeminová v únoru 1946 deklarovaly jménem ÚV NFŽ, že budou usilovat o korektní průběh volební kampaně a prosazovat soudržnost politických stran v rámci NF.⁶³¹ Vedení KSČ přijalo půlroční plán na získání 50 000 nových žen,⁶³² neboť tato složka populace byla v závěru roku 1945 zastoupena v této straně pouze z 15%, jak se dozvídáme ze vzpomínek Marie Švermové-Švábové: „Když jsme analyzovali situaci (pro realizaci akce na získání milionu členů do KSČ – pozn. autora), uvědomili jsme si, kde máme pro získání nových členů značné rezervy. Např. mezi ženami jsme měli jen 15% členek. Zesílili jsme proto pozornost na ně, podobně i na mládež...“⁶³³ Tento fakt potvrdila i Anežka Hodinová-Spurná na VIII. sjezdu KSČ a zároveň konstatovala, že do svolání výše zmíněného sjezdu se podařilo komisím žen navýšit počet členek na 30%, tedy přibližně na 250 000: „Je nutno věnovati zvláštní pozornost získávání žen do strany, neboť v podzimních měsících jsme konstatovali, že ve straně je něco přes 10% žen z celkového počtu členů. Proto celostátní konference žen, která se konala v polovině prosince, postavila si jako hlavní úkol rozvinout širokou získávací kampaň a zvýšit % žen organizovaných ve straně na 30%... A dnes můžeme hlásit sjezdu, že po provedené dodatečné registraci všech přihlášených máme ¼ milionu členek strany.“⁶³⁴ Apelovala na delegáty sjezdu, aby všichni krajsí funkcionáři pomáhali komisím žen při získávání nových členek.⁶³⁵

Z dochovaných údajů rovněž vyplývá, že komunistky i národní socialistky spatřovaly významný potenciál především v získání venkovských žen. Komunistické politicky sdružené v ústřední komisi žen například navrhovaly 3. dubna 1946 vydávat

⁶²⁹ NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS, Účast žen na volbách do Národního shromáždění 1946.

⁶³⁰ *Volební soutěž v duchu košického programu*, RP, č. 72, 1946, s. 1.

⁶³¹ *Denní zprávy. V poslední schůzi Ústředního výboru Národní fronty žen*, LD 2, č. 44, 1946, s. 3.

⁶³² NA, f. ÚV KSČ, Ústřední komise žen 1945–1954 č. 22, arch. j. 1.

⁶³³ M. ŠVERMOVÁ, *Vzpomínky*, s. 234.

⁶³⁴ NA, f. Anežka Hodinová-Spurná č. 1219, kart. 12, Projevy 1946.

⁶³⁵ NA, f. Anežka Hodinová-Spurná č. 1219, kart. 12, Projevy 1946.

speciální časopis pro venkovské ženy.⁶³⁶ Národně socialistické političky v propagačním letáku prezentovaly své dosavadní zásluhy o venkovské ženy-hospodyně.⁶³⁷

V rámci předvolební kampaně se vedla diskuse o umísťování ženských kandidátek na přední pozice kandidátních listin. Nejčastěji zasílaly žádosti vedení strany o umístění žen na přední místa kandidátek ženské organizace národních socialistů. Organizace na krajské, okresní i místní úrovni žádaly především o zařazení JUDr. Boženy Pátkové, Mileny Šmejcové a JUDr. Milady Horákové na první 3 místa na kandidátních listinách v jejich volebním obvodu. Požadavek odůvodňovaly zásluhami těchto političek, ustanovením o rovnoprávnosti žen v KVP, většinovým zastoupením žen v československé populaci nebo potřebou zvýšeného podílu žen při zajišťování zdravého mateřství.⁶³⁸ Vedení ČSNS vyhovělo jejich žádosti. JUDr. Božena Pátková a Milena Šmejcová byly zařazeny na třetí místo a JUDr. Milada Horáková na druhé.⁶³⁹

Obdobně jako v meziválečném Československu se politické strany snažily nalákat voličky na ženská jména na kandidátních listinách. Rovněž volební systém včetně zásady vázaných kandidátních listin byl konstruovaný obdobně.⁶⁴⁰

Nejvíce počet žen na volitelných místech (do 5. místa) měly v jednotlivých volebních krajích české strany hlásící se k socialismu. V českých zemích dosadili na volitelná místa nejvíce žen komunisté⁶⁴¹ a sociální demokraté.⁶⁴² Těsně za nimi stáli národní socialisté.⁶⁴³ Lidová strana nasadila na volitelná místa pouze 4 ženy.⁶⁴⁴

⁶³⁶ NA, f. ÚV KSČ, Ústřední komise žen 1945–1954 č. 22, arch. j. 1.

⁶³⁷ NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS, Účast žen na volbách do Národního shromáždění 1946.

⁶³⁸ NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS, Návrhy na kandidaturu Dr. B. Pátkové, M. Šmejcové a Dr. M. Horákové.

⁶³⁹ JUDr. Božena Pátková kandidovala za volební kraj Havlíčkův Brod, Milena Šmejcová za Prahu a JUDr. Milada Horáková za České Budějovice. Srov. *Kandidáti čs. strany národně socialistické pro volby do ústavodárného Národního shromáždění dne 26. května 1946*, SSL 2, č. 110, 1946, s. 3.

⁶⁴⁰ E. BROKLOVÁ, *Volební zákony pro parlamentní volby 1946*, in: *Stránkami soudobých dějin. Sborník statí k pětadesátinám historika Karla Kaplana*, Praha 1993, s. 81.

⁶⁴¹ U KSČ se jednalo o Marii Švermovou-Švábou (1., Mladá Boleslav), Anežku Hodinovou-Spurnou (2., Olomouc), Elišku Ullrichovou (3., Plzeň), Barboru Škrlantovou (3., Kladno), Helenu Zimákovou-Zemanovou (3., Jihlava), Matyldu Synkovou (4., Praha-venkov), Marii Michlovou (4., Karlovy Vary), Olgu Maršálovou (4., Ústí nad Labem), Marii Trojanovou-Genykovou (4., Hradec Králové), Pavlu Šimonkovou (4., Pardubice), Marii Syrovátkovou-Palečkovou (4., Brno), Boženu Macháčovou-Dostálovou (4., Praha), Barboru Benešovou (5., Zlín) a Ludmilu Weberovou (5., Ostrava). Srov. *Kandidátní listiny komunistické strany Československa pro volbu do Ústavodárného národního shromáždění*, RP, č. 111, 1946, s. 1–4.

⁶⁴² U ČSSD se jednalo o Bělu Pažoutovou (2., Brno), Věru Lískovou (2., Kladno), Anežku Horáčkovou (3., Hradec Králové), Ing. Ludmilu Jankovcovou (4., Ostrava), Marii Saxlovou (4., Pardubice), Květoslavu Inderkovou (4., Mladá Boleslav), Vlastu Koušovou (4., Praha-venkov), Fridu Geigerovou (4., Liberec), Annu Patzákovou (4., České Budějovice), Annu Jungwirthovou (5., Praha), Zdenku Navarovou (5., Jihlava), Marii Synkovou (5., Olomouc), Adélu Bělíkovou (4., Zlín) a Barboru Telínovou (5., Plzeň). Srov. *Kandidátní listiny čs. sociální demokracie*, Čin 2, č. 96, 1946, s. 1.

⁶⁴³ U ČSNS se jednalo o Františku Zeminovou (1., Praha-venkov), Jarmilu Uhlířovou (1., Jihlava),

Zákonným podkladem voleb bylo několik právních předpisů přijatých během první poloviny roku 1946. Jednalo se o zákon č. 28/1946 Sb. z 21. února 1946, o úpravě stálých voličských seznamů,⁶⁴⁵ ústavní zákon č. 65/1946 Sb. ze dne 11. dubna 1946, o ústavodárném Národním shromáždění,⁶⁴⁶ zákon č. 67/1946 z 11. dubna 1946, o volbě do ústavodárného Národního shromáždění,⁶⁴⁷ nařízení Slovenské národní rady č. 91/1946 Zb., o obnovení SNR na podkladě výsledku voleb do ústavodárného Národního shromáždění, nařízení Slovenské národní rady č. 92/1946 Zb. nár. SNR, o obnovení národních výborů na Slovensku na podkladě výsledku voleb do ústavodárného Národního shromáždění⁶⁴⁸ a vládní nařízení č. 120/1946 Sb. ze 27. května 1946, o obnovení národních výborů na podkladě výsledku voleb do ústavodárného Národního shromáždění.⁶⁴⁹

Důležitou ústavní změnou se stalo snížení věkové hranice pasivního a aktivního volebního práva. Podle čtvrtého článku ústavního zákona č. 65/1946 Sb. získali pasivní volební právo českoslovenští občané a občanky české, slovenské nebo jiné slovanské národností starší 21 let. Aktivní volební právo měli na základě třetího článku českoslovenští občané a občanky české, slovenské nebo jiné slovanské národností starší 18 let.⁶⁵⁰

Parlamentní volby roku 1946 v Československu jsou považovány na více než 40 let za poslední demokratické volby. Předvolební klání se však neobešla bez porušování zásad poklidně vedené soutěže, čímž se nepříznivě narušily vztahy mezi jednotlivými stranami. Zvláště vynikal předvolební souboj mezi KSČ a ČSNS. Navíc se oproti politickému systému První republiky již nepočítalo s existencí opozičních stran a systémem preferenčních hlasů. Klíčovou podstatou těchto voleb bylo nově stanovit poměr sil ve vládě NF. Ze všech politických stran NF (KSČ, ČSNS, ČSL, ČSSD, DS,

JUDr. Miladu Horákovou (2., České Budějovice), Jaromíru Žáčkovou-Batkovou (3., Brno), Milenu Šmejcovou (3., Praha), JUDr. Boženu Pátkovou (3., Havlíčkův Brod), Bohumilu Laxovou (4., Kladno), Annu Adlerovou (4., Hradec Králové), Růženu Valíkovou (4., Opava), Annu Müllerovou (5., Ústí nad Labem), Růženu Vondráčkovou (5., Mladá Boleslav), Marii Fišerovou (5., Pardubice) a Marii Hořínkovou (5., Olomouc). Srov. *Kandidáti čs. strany národně socialistické pro volby do ústavodárného Národního shromáždění dne 26. května 1946*, SSL 2, č. 110, 1946, s. 3.

⁶⁴⁴ U ČSL se jednalo o JUDr. Helenu Koželuhovou-Procházkovou (3., Praha), Růženu Valchařovou (3., Opava), Marii Trojanovou (4., Pardubice) a Marii Marešovou (5., České Budějovice). Srov. *Kandidátní listina Československé strany lidové pro volbu ústavodárného Národního shromáždění*, LD 2, č. 110, 1946, s. 4–5.

⁶⁴⁵ Srov. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1946, s. 177–184.

⁶⁴⁶ Srov. *Tamtéž*, s. 701–702.

⁶⁴⁷ Srov. *Tamtéž*, s. 703–716.

⁶⁴⁸ K. ADAMOVÁ a kol., *Velké dějiny země...*, s. 498.

⁶⁴⁹ Srov. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1946, s. 935–938.

⁶⁵⁰ *Tamtéž*, s. 701.

KSS, Strana slobody a Strana práce) získala 26. května 1946 nejvíce hlasů KSČ.⁶⁵¹ Většinu vedoucích představitelů politických stran NF překvapil výrazný náskok KSČ před ČSNS, který spočíval především v aktivitě komunistických funkcionářů, v masovém charakteru strany, ve srozumitelně koncipovaných požadavcích jejich programu a v široké osobní agitaci. Volební výsledek otestoval mocenský vliv a sílu jednotlivých politických stran a stranické elity začaly následně analyzovat a upravovat svou dosavadní politiku. Především vedení KSČ plánovalo získat v příštích parlamentních volbách absolutní většinu hlasů a vedoucí představitelé nekomunistických stran v českých zemích zaujali rezistentnější stanoviska vůči mocenským ambicím komunistů.⁶⁵²

S volebním výsledkem nebyla spokojená žádná z českých stran vyjma KSČ, jejíž vedení připravovalo další plány na oslabení politických konkurentů, jak dokládá projev Rudolfa Slánského 25. července 1946 na konferenci okresních a krajských sekretářů ve Slovanském domě: „*Naším úkolem jest podporovat tyto levé demokraty (sociální demokraty – pozn. autora), stejně levě smýšlející elementy ve straně národně-socialistické. Využití kursu dnešní politiky, abychom podporovali levé elementy i ve straně lidové.*“⁶⁵³

Funkcionářky v ústředí odboru žen ČSNS apelovaly na ostatní členky, aby neztrácely naději a dále pokračovaly ve své dosavadní práci: „*...bohužel štěstí nám nepřálo a musíme tedy doufat, že co není letos, může být až v příštích volbách. Budeme muset mnohem intenzivněji pracovat, budeme muset výsledkem své práce přesvědčovat, že je třeba práce žen na těch nejdůležitějších místech právě tak, jako je třeba té drobné, často přehlížené práce žen.*“⁶⁵⁴

Nejvyhrocenější střet probíhal v lidové straně, kde se již před volbami pravicové křídlo v čele s JUDr. Helenou Koželuhovou-Procházkovou snažilo odstavit z vedení strany dosavadní skupinu osob kolem Msgr. Jana Šrámka. Po volbách poslankyně

⁶⁵¹ KSČ získala v celkovém součtu platných hlasů 31,2% (2 205 697 hlasů a 93 poslaneckých mandátů); ČSNS 18,5% hlasů (1 298 980 hlasů a 55 poslaneckých mandátů); ČSL 15,7% hlasů (1 111 009 hlasů a 46 poslaneckých mandátů); DS 14,1% hlasů (999 557 hlasů a 43 poslaneckých mandátů); ČSSD 12,1% hlasů (855 538 hlasů a 37 poslaneckých mandátů); KSS 6,9% hlasů (489 530 hlasů a 21 poslaneckých mandátů); Strana slobody 0,8% (60 200 hlasů a 3 poslanecké mandáty) a Strana práce 0,7% hlasů (50 214 hlasů a 2 poslanecké mandáty). Srov. F. SOUKUP, *Ročenka Ústavodárného Národního shromáždění...*, s. 7.

⁶⁵² Srov. K. KAPLAN, *Československo v letech 1945–1948*, s. 47–52. Jiří KOCIAN – Vít SMETANA a kol., *Květnové volby 1946 – volby osudové?, Československo před bouří*, Praha 2014.

⁶⁵³ NA, f. A ÚV KSČ č. 18, svazek I, arch. j. 7, R. Slánský.

⁶⁵⁴ NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS, Účast žen na volbách do Národního shromáždění 1946.

JUDr. Helena Koželuhová-Procházková kritizovala především stranické vedení z podcenění předvolební kampaně a apelovala na méně vstřícný vztah ke komunistům. Požadovala rovněž omezení vlivu duchovenstva ve straně (laicizace strany) a zpochybňovala československou zahraniční orientaci na Sovětský svaz. V červnu téhož roku ji stranické vedení vyloučilo z ČSL. Přesto pokračovala v kritice stávajících poměrů především ve své publicistické činnosti.⁶⁵⁵

Po parlamentních volbách některé komunální političky žádaly svá stranická vedení, aby zajistila některým ženám zvoleným ve druhém skrutiniu poslanecký mandát. Jednalo se například o žádost Marie Mencákové, krajské důvěrnice ČSNS v Kladně, odeslanou 30. května 1946 Františce Zeminové ohledně dosazení Bohumily Laxové do ÚNS: „*Naše strana však bude obsazovati 10 mandátů z druhého skrutinia, a proto žádáme, abys se postavila* (Františka Zeminová – pozn. autora) *vahou celé své osobnosti za sestru Laxovou.*“⁶⁵⁶ Tato citace dokládá rozhodující vliv nejužšího vedení strany na jmenování kandidátů do dalších skrutinií a především možnost provádět machinace s postavením kandidátů na kandidátních listinách, ale hlavně s hlasy voličů.

PNS splnilo realizaci voleb jeden ze svých hlavních úkolů (uskutečnit všeobecné, rovné, přímé a tajné volby do ÚNS podle zásady poměrného zastoupení).⁶⁵⁷ Na 53 schůzích přijalo v období od 28. října 1945 do 21. května 1946 na 80 zákonů zacílených především na obnovu ekonomiky, konsolidaci státních financí a sociální politiku. Přesto svou legislativní činností zásadním způsobem nezasáhlo do hospodářského a politického života ČSR. Příčinami slabého vlivu bylo jednak to, že si zákonodárny sbor nekladl úkoly programového charakteru a nejvýznamnější body KVP řešily již prezidentské dekrety.

⁶⁵⁵ M. TRAPL, *Československá strana lidová*, in: Jiří Malíř a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, sv. 2, Brno 2005, s. 1182–1183.

⁶⁵⁶ NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS, Účast žen na volbách do Národního shromáždění 1946.

⁶⁵⁷ Srov. Ústavní dekret prezidenta republiky č. 47/1945 Sb. z 25. srpna 1945, o Prozatímním Národním shromáždění, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1945, s. 79.

3 Ženská agenda v Ústavodárném Národním shromáždění do komunistického převratu

Dne 18. června 1946 zahájilo ÚNS svou činnost v bývalé budově Pražské burzy peněžní a zbožní.⁶⁵⁸ První schůzi zahájil dosavadní předseda vlády Zdeněk Fierlinger. Po jeho úvodním projevu přítomní poslanci i poslankyně vykonali slib a byli zvoleni předseda, místopředsedové, zapisovatelé a pořadatelé sněmovny. Novým předsedou poslanecké sněmovny byl zvolen na přechodnou dobu Antonín Zápotocký (KSC).⁶⁵⁹ Po vyřešení politických sporů parlamentní plénum zvolilo 18. července 1946 Josefa Davida definitivním předsedou ÚNS.⁶⁶⁰ Post místopředsedkyně obhájila Anežka Hodinová-Spurná.⁶⁶¹

Na základě ústavního zákona č. 65/1946 Sb. bylo ÚNS jednokomorovým parlamentem o 300 poslancích⁶⁶² a se Stálým výborem stojícím v jeho čele.⁶⁶³ Primárním úkolem tohoto parlamentu byla volba prezidenta republiky a přijetí nové ústavy.⁶⁶⁴ Jeho funkční období nemělo překročit 2 roky. Do té doby se měl sejít zákonodárny sbor zvolený po přijetí ústavy.⁶⁶⁵ Rovněž ústavní zákon č. 65/1946 Sb. potvrdil ústavní dekret č. 47/1945 Sb.,⁶⁶⁶ který nepovoloval majorizaci v otázkách státoprávní pozice Slovenska. Pro usnesení zákona ohledně ústavního postavení Slovenska bylo nutné získat nadpoloviční souhlas většiny přítomných poslanců ÚNS zvolených na Slovensku.⁶⁶⁷ Jednání ÚNS se řídilo jednacím řádem, jenž se prakticky nelišil od meziválečných jednacích řádů dolní komory NS.⁶⁶⁸ Ústavněprávní výbor předchozího parlamentu předpokládal, že ÚNS schválí nový jednacím řád v nejbližším možném termínu. Avšak jeho návrh byl předložen až v dubnu roku 1947 a schválen

⁶⁵⁸ Přesídlení PNS do budovy bývalé Pražské burzy peněžní a zbožní u Národního muzea se uskutečnilo během května roku 1946. Srov. V. DOUBEK – M. POLÁŠEK a kol., *Parlament v čase změny...*, s. 92.

⁶⁵⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/001schuz/s001001.htm>. 1. schůze ÚNS 18. 6. 1946. [Citováno 19. 5. 2021].

⁶⁶⁰ <https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=286&id=994>. Záznam jmenného rejstříku ÚNS – Josef David. [Citováno 19. 5. 2021].

⁶⁶¹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/001schuz/s001001.htm>. 1. schůze ÚNS 18. 6. 1946. [Citováno 19. 5. 2021].

⁶⁶² *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1946, s. 701.

⁶⁶³ Ústavní zákon č. 65/1946 Sb., o ústavodárném Národním shromáždění v čl. 7 odst. 2 stanovil, že ÚNS zvolí 24 členů Stálého výboru a stejný počet jejich náhradníků. Srov. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1946, s. 702.

⁶⁶⁴ Ústavní zákon č. 65/1946 Sb., o ústavodárném Národním shromáždění, čl. 1 odst. 1., in: *Tamtéž*, s. 701.

⁶⁶⁵ *Tamtéž*, s. 701.

⁶⁶⁶ Srov. Ústavní dekret prezidenta republiky č. 47/1945 Sb. z 25. srpna 1945, o Prozatímním Národním shromáždění, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1945, s. 79.

⁶⁶⁷ *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1946, s. 702.

⁶⁶⁸ K. ADAMOVIČ a kol., *Velké dějiny země...*, s. 498.

na počátku července parlamentním plénem (zákon č. 140/1947 Sb., o jednacím řádu ÚNS). Struktura a znění nového jednacího řádu úzce navazovaly na dosavadní jednací řád, neboť dosud nebyla přijata nová ústava a zcela nový jednací řád měl být přijat, až bude existovat nová ústava. Prozatímní jednací řád reflektoval tehdejší politickou i ústavní situaci: národní charakter ČSR a jednokomorový parlament. Nově odstraňoval druhé čtení a ustanovoval pravidlo, že úředník kanceláře ÚNS musí vyhotovit zápis o každé schůzi parlamentního výboru. Poslanci mohl být odejmut mandát ve výboru, pokud se bez platné omluvy nezúčastnil dvou po sobě následujících výborových schůzí.⁶⁶⁹

Většina poslankyň PNS pokračovala ve své dosavadní parlamentní činnosti. 18. června 1946 vykonalo poslanecký slib 24 žen.⁶⁷⁰ Do nového parlamentu již nevstoupily poslankyně Adéla Bělíková (ČSSD), Jarmila Gerlichová-Petrusková (KSČ), Elena Hroboňová (KSS), Františka Hrušovská (KSS), JUDr. Božena Pátková (ČSNS), Mária Poloncová (DS), Vladimíra Příbylová (ČSSD) a Marie Skuhrovcová (ČSL). Konečný součet poslankyň v průběhu celého období existence ÚNS byl 27, avšak některé poslankyně opustily parlament ještě před komunistickým převratem a naopak jiné do něj vstoupily během volebního období. Jako první se vzdala mandátu již 12. června 1946 (tudíž ani nevykonala poslanecký slib 18. června 1946) novinářka JUDr. Helena Koželuhová-Procházková (ČSL),⁶⁷¹ kvůli neshodám s vedením své strany.⁶⁷² Druhou poslankyní, která rezignovala 10. prosince 1946 na svůj mandát, byla komunistka Olga Maršálová. Svůj odchod zdůvodnila předsednictvu ÚNS na základě paragrafu 21 tehdejší ústavní listiny.⁶⁷³ Poslední žena, jež ukončila předčasně svoje funkční období před únorovým převratem, byla slovenská komunistka Mária Turková. Příčinou zániku jejího mandátu bylo úmrtí 10. prosince 1947,⁶⁷⁴ jak potvrdil téhož dne předseda ÚNS Josef David na začátku zasedání 84. schůze: „*Paní poslankyně, páni*

⁶⁶⁹ Srov. Zákon č. 140/1947 Sb. ze dne 2. července 1947, o jednacím řádu ústavodárného Národního shromáždění, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1947, s. 669–684.

⁶⁷⁰ Jednalo se o (v abecedním pořadí): Jaromíra Žáčková-Batková (ČSNS), Božena Machačová-Dostálová (KSČ), Anežka Hodinová-Spurná (KSČ), JUDr. Milada Horáková (ČSNS), Ing. Ludmila Jankovcová (ČSSD), Anna Jungwirthová (ČSSD), Antonie Kleinerová (ČSNS), Matilda Kulichová-Sutórisová (DS), Olga Maršálová (KSČ), Běla Pažoutová (ČSSD), Matylda Synková (KSČ), Marie Syrovátková-Palečková (KSČ), Pavla Šimonková (KSČ), Barbora Škrlantová (KSČ), Milena Šmejcová (ČSNS), Marie Švermová-Šváblová (KSČ), Marie Trojanová-Genyková (KSČ), Marie Trojanová (ČSL), Mária Turková (KSS), Jarmila Uhlířová (ČSNS), Eliška Ullrichová (KSČ), Ludmila Weberová (KSČ), Františka Zeminová (ČSNS) a Helena Zimáková-Zemanová (KSČ).

⁶⁷¹ A PČR, f. APS, kart. 72, inv. č. 1320/1.

⁶⁷² K. KAPLAN, *Československo v letech 1945–1948*, s. 51.

⁶⁷³ A PČR, f. APS, kart. 89, inv. č. 1645.

⁶⁷⁴ A PČR, f. APS, kart. 150, inv. č. 2819/8.

poslanci! Dnes dopoledne došla z Púchova smutná zpráva, (Poslanci povstávají.) že na tamější stanici zahynula tragickým způsobem pí posl. Marie Turková. Jela na dnešní schůzi ústavodárného Národního shromáždění a byla na jmenované stanici přijždějícím rychlíkem zachycena, stržena a usmrcena."⁶⁷⁵ Nejvíce přibýlo komunistických poslankyň (7). Za národní socialisty již nevstoupila do tohoto parlamentu JUDr. Božena Pátková,⁶⁷⁶ ačkoliv ve svém volebním obvodu (Havlíčkův Brod) kandidovala na třetím místě. Přesto do lavic ÚNS zasedly národní socialistky Antonie Kleinerová a Milena Šmejcová.⁶⁷⁷ Posledně jmenovaná poslankyně již byla v letech 1929–1939 členkou poslanecké sněmovny NS.⁶⁷⁸ Za lidovou stranu pokračovala v parlamentní činnosti pouze Marie Trojanová. V ČSSD nahradily Adélu Bělikovou a Vladimíru Příbylovou poslankyně Ing. Ludmila Jankovcová a Běla Pažoutová. Slovenské demokratky zůstaly na jednom postu, místo Márie Poloncové však vstoupila do nového parlamentu Matilda Kulichová-Sutórisová. Slovenské komunistky jako jediná strana NF utrpěly ztrátu mandátů.⁶⁷⁹

Z hlediska věkové struktury byla nejstarší poslankyní nadále Františka Zeminová, která patřila mezi dalších 7 žen narozených před rokem 1900.⁶⁸⁰ Obdobně jako v PNS nejpočetnější skupinu tvořily poslankyně narozené v rozmezí let 1900-1905. Jednalo se o 11 poslankyň.⁶⁸¹ Během let 1906–1910 se narodilo 5 političek,⁶⁸² což znamená, že ženy narozené v prvním desetiletí 20. století představovaly

⁶⁷⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/084schuz/s084001.htm>. 84. schůze ÚNS 10. 12. 1947. [Citováno dne 13. 3. 2018]. Jejím náhradníkem se stal poslanec Dr. Kornel Haim (KSS). Srov. A PČR, f. APS, kart. 150, inv. č. 2819/8.

⁶⁷⁶ JUDr. Božena Pátková vstoupila opět do NS 10. června 1948. Srov. <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/p.htm>. [Citováno dne 13. 3. 2018].

⁶⁷⁷ NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS, Účast žen na volbách do Národního shromáždění 1946.

⁶⁷⁸ D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 116.

⁶⁷⁹ Slovenské komunistky měly v PNS 3 mandáty a v ÚNS už jen 1 mandát (Mária Turková).

⁶⁸⁰ Jednalo se o (řazeno chronologicky): Běla Pažoutová (*1. prosince 1892), Milena Šmejcová (*7. března 1894), Anežka Hodinová-Spurná (*12. ledna 1895), Barbora Škrlantová (*1. června 1897), Ing. Ludmila Jankovcová (*8. srpna 1897), Růžena Hrbková (*4. května 1899) a lidovkyně Marie Trojanová (*20. srpna 1899).

⁶⁸¹ Jednalo se o (řazeno chronologicky): Anna Jungwirthová (*27. prosince 1900), Antonie Kleinerová (*23. března 1901), JUDr. Milada Horáková (*25. prosince 1901), Jaromíra Žáčková-Batková (*16. ledna 1902), Marie Švermová-Šváblová (*17. ledna 1902), Jarmila Uhlířová (*25. února 1902), Božena Macháčová-Dostálová (*25. září 1903), Růžena Skřivanová (*25. září 1903), Matilda Kulichová-Sutórisová (*23. ledna 1904), Ludmila Weberová (*10. února 1904) a Eliška Ullrichová (*8. listopadu 1905).

⁶⁸² Jednalo se o (řazeno chronologicky): Marie Trojanová-Genyková (*5. února 1906), Matylda Synková (*9. března 1906), JUDr. Helena Koželuhová-Procházková (*7. května 1907), Pavla Šimonková (*22. června 1908) a Marie Syrovátková-Palečková (*5. prosince 1908).

většinu ženského elektorátu v ÚNS. Po roce 1910 se narodily 3 poslankyně,⁶⁸³ z nichž nejmladší byla členka KSČ Helena Zimáková-Zemanová.⁶⁸⁴

Z národnostního hlediska byly v ÚNS opět zastoupeny pouze ženy české nebo slovenské národnosti. Nepoměr mezi oběma národnostmi se v ÚNS ještě zvětšil, neboť se ke slovenské národnosti přihlásily pouze 2 ženy.⁶⁸⁵ Přesto tento početní stav znamenal nepatrný progres ve srovnání s meziválečným obdobím, kdy v tehdejší parlamentu zasedala jen 1 Slovenka, Irena Kaňová (ČSDSD).⁶⁸⁶

Z hlediska náboženského vyznání byla podobně jako v PNS většina poslankyň bez vyznání, i když navzdory vyššímu počtu členek sněmovny vzrostl jen o 2 ženy. Na druhé straně lze pozorovat zvýšení počtu političek hlásících se k římskokatolické církvi. Jednalo se o komunistky Ludmilu Weberovou,⁶⁸⁷ Olgu Maršalovou,⁶⁸⁸ socialistky Růženu Hrbkovou,⁶⁸⁹ Jarmilu Uhlířovou,⁶⁹⁰ Růženu Skřivanovou⁶⁹¹ a lidovecké poslankyně Marii Trojanovou⁶⁹² a JUDr. Helenu Koželuhovou-Procházkovou.⁶⁹³ Pouze slovenské poslankyně Mária Turková (KSS)⁶⁹⁴ a Matilda Kulichová-Sutórisová (DS)⁶⁹⁵ uvedly příslušnost k luteránské církvi. U československé církve byly zapsány národní socialistky JUDr. Milada Horáková,⁶⁹⁶ Antonie Kleinerová,⁶⁹⁷ Milena Šmejcová,⁶⁹⁸ Jaromíra Žáčková-Batková⁶⁹⁹ a jediná sociální demokratka, která se hlásila ve sledovaném období k náboženskému vyznání, Běla Pažoutová.⁷⁰⁰

⁶⁸³ Jednalo se o (řazeno chronologicky): Mária Turková (*4. února 1911), Olga Maršalová (*21. června 1912) a Helena Zimáková-Zemanová (* 23. května 1913).

⁶⁸⁴ A PČR, f. APS, kart. 166, inv. č. 3110.

⁶⁸⁵ Jednalo se o Matildu Kulichovou-Sutórisovou (DS). Srov. A PČR, f. APS, kart. 79, inv. č. 1439/1, a Márii Turkovou (KSS). Srov. A PČR, f. APS, kart. 150, inv. č. 2819/4.

⁶⁸⁶ Irena Kaňová za celé meziválečné období zasedala pouze v RNS během let 1919–1920. Srov. D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 102.

⁶⁸⁷ A PČR, f. APS, kart. 161, inv. č. 3019/4.

⁶⁸⁸ A PČR, f. APS, kart. 89, inv. č. 1645/1.

⁶⁸⁹ Socialistka Růžena Hrbková vstoupila do ÚNS po komunistickém převratu (7. května 1948). Srov. A PČR, f. APS, kart. 46, inv. č. 852/3.

⁶⁹⁰ A PČR, f. APS, kart. 152, inv. č. 2840/5.

⁶⁹¹ Socialistka Růžena Skřivanová vstoupila do poúnorového ÚNS (6. května 1948). Srov. A PČR, f. APS, kart. 127, inv. č. 2399/2.

⁶⁹² A PČR, f. APS, kart. 150, inv. č. 2799/2.

⁶⁹³ Archiv bezpečnostních složek České republiky (ABSCR), f. Ústředna Státní bezpečnosti (305), sign. 305-31-3.

⁶⁹⁴ A PČR, f. APS, kart. 150, inv. č. 2819/4.

⁶⁹⁵ A PČR, f. APS, kart. 79, inv. č. 1439/1.

⁶⁹⁶ A PČR, f. APS, kart. 45, inv. č. 829/2.

⁶⁹⁷ A PČR, f. APS, kart. 64, inv. č. 1174/1.

⁶⁹⁸ A PČR, f. APS, kart. 141, inv. č. 2646/7.

⁶⁹⁹ A PČR, f. APS, kart. 167, inv. č. 3130/10.

⁷⁰⁰ A PČR, f. APS, kart. 107, inv. č. 1992/2.

Kategorie rodinného stavu poslankyň se oproti PNS příliš nezměnila. Do ÚNS vstoupilo 17 vdaných žen, což byla většina. Podobně jako v předchozím parlamentu početně druhé byly vdovy. Komunistka Marie Švermová-Šváblová⁷⁰¹ a lidovkyně Marie Trojanové⁷⁰² svůj stav nezměnily. Vdovami v ÚNS byly také sociální demokratky Ing. Ludmila Jankovcová,⁷⁰³ Běla Pažoutová,⁷⁰⁴ komunistky Matylda Synková,⁷⁰⁵ Pavla Šimonková⁷⁰⁶ a národní socialistka Antonie Kleinerová.⁷⁰⁷ Manželé Ing. Ludmily Jankovcové,⁷⁰⁸ Pavly Šimonkové,⁷⁰⁹ Matyldy Synkové⁷¹⁰ a Antonie Kleinerové⁷¹¹ byli oběťmi nacistické perzekuce.⁷¹² Pouze u Běly Pažoutové se nepodařilo zjistit příčinu smrti jejího manžela. Při vstupu do ÚNS zůstávala nadále v rozluce národní socialistka Jarmila Uhlířová.⁷¹³ Rodinný stav se nezměnil také u Františky Zeminové, jež stále byla neprovdaná.⁷¹⁴ Změna v rodinném stavu se uskutečnila pouze u národní socialistky Jaromíry Žáčkové-Batkové, která vstupovala do nového parlamentu již jako rozvedená.⁷¹⁵

Z profesního hlediska byly obdobně jako v PNS nejpočetněji zastoupeny úřednice. V ÚNS se jednalo o 13 poslankyň.⁷¹⁶ Další skupinou tvořily pedagožky. K Anně Jungwirthové, Marii Trojanové (ČSL) a Jarmile Uhlířové přibyla další poslankyně s pedagogickou kvalifikací, sociální demokratka Běla Pažoutová.⁷¹⁷ Oproti

⁷⁰¹ A PČR, f. APS, kart. 146, inv. č. 2728/5.

⁷⁰² A PČR, f. APS, kart. 150, inv. č. 2799/2.

⁷⁰³ A PČR, f. APS, kart. 55, inv. č. 995/1.

⁷⁰⁴ A PČR, f. APS, kart. 107, inv. č. 1992/2.

⁷⁰⁵ A PČR, f. APS, kart. 135, inv. č. 2555/4.

⁷⁰⁶ A PČR, f. APS, kart. 139, inv. č. 2619/2.

⁷⁰⁷ A PČR, f. APS, kart. 64, inv. č. 1174/1.

⁷⁰⁸ A PČR, f. APS, kart. 55, inv. č. 995/6.

⁷⁰⁹ A PČR, f. APS, kart. 139, inv. č. 2619/2.

⁷¹⁰ A PČR, f. APS, kart. 135, inv. č. 2555/4.

⁷¹¹ A PČR, f. APS, kart. 64, inv. č. 1174/1.

⁷¹² Manžel Ing. Ludmily Jankovcové byl odsouzen k smrti soudem v Drážďanech jako vedoucí člen ilegální skupiny Odborářů. Srov. A PČR, f. APS, kart. 55, inv. č. 995/6. Bývalého poslance NS Otu Synka popravili nacisté 29. září 1941. Srov. A PČR, f. APS, kart. 135, inv. č. 2555/4. Manžel Pavly Šimonkové zemřel jako politický vězeň během pochodu smrti v Kielu v dubnu 1945. Srov. A PČR, f. APS, kart. 139, inv. č. 2619/2. V koncentračním táboře Mauthausen byl v dubnu 1942 za odbojovou činnost popraven manžel Antonie Kleinerové, Ing. Jaroslav Kleiner. Srov. A PČR, f. APS, kart. 64, inv. č. 1174/1.

⁷¹³ A PČR, f. APS, kart. 152, inv. č. 2840/5.

⁷¹⁴ A PČR, f. APS, kart. 165, inv. č. 3101/14.

⁷¹⁵ A PČR, f. APS, kart. 167, inv. č. 3130/13.

⁷¹⁶ V ÚNS k Barboře Škrlantové (KSČ), Boženě Macháčové-Dostálové (KSČ), JUDr. Miladě Horákové (ČSNS) a Heleně Zimákové-Zemanové (KSČ) přibyla Ing. Ludmila Jankovcová (ČSSD), Antonie Kleinerová (ČSNS), Matilda Kulichová-Sutórisová (DS), Matylda Synková (KSČ), Marie Syrovátková-Palečková (KSČ), Pavla Šimonková (KSČ), Eliška Ullrichová (KSČ), Ludmila Weberová (KSČ) a Jaromíra Žáčková-Batková (ČSNS).

⁷¹⁷ A PČR, f. APS, kart. 107, inv. č. 1992/2.

předchozímu parlamentu přibyl do ÚNS větší počet žen z dělnických profesí (4).⁷¹⁸ Počet redaktorek zůstal stejný jako v PNS.⁷¹⁹ Povolání poslankyně uvedla při vstupu do ÚNS Mária Turková,⁷²⁰ ačkoliv v předchozím parlamentu se prezentovala jako zástupkyně oblastního tajemníka KSS.⁷²¹ Olga Maršalová (KSC) zapsala do osobního dotazníku povolání rolnice.⁷²² Ženou v domácnosti byla pouze národně socialistická poslankyně Růžena Hrbková.⁷²³

Rovněž v ÚNS měly nejpočetnější zastoupení v parlamentních výborech české komunistky, 50 postů. Národní socialistky obsadily 35 míst. Slovenské komunistky si ponechaly 9 míst a sociální demokratky získaly 1 místo navíc (celkem 6 míst). Lidovecké poslankyně v ÚNS ztratily 1 post, jelikož z původních 4 v PNS jich v novém parlamentu obsadily 3. Opačná situace byla u slovenských demokratek, které měly původně v PNS 3 místa a v novém parlamentu získaly navíc 1 místo. V ÚNS pracovalo nejvíce političek v rozpočtovém a zdravotnickém výboru. Jednalo se o 13 žen⁷²⁴ v každém z uvedených výborů.⁷²⁵ Dalším se stal o 3 místa slabší zásobovací výbor.⁷²⁶ V největším počtu výborů pracovala národní socialistka Antonie Kleinerová.⁷²⁷ Pokud se týká vedení jednotlivých výborů, mělo ÚNS ve svých výborech do komunistického převratu 4 místopředsedkyně a 2 předsedkyně. Františka Zeminová pracovala jako místopředsedkyně inkompatibilního výboru,⁷²⁸ Jarmila Uhlířová měla post

⁷¹⁸ Dělnici v ÚNS byla (v abecedním pořadí) Anežka Hodinová-Spurná (KSC), Růžena Skřivanová (ČSNS), Milena Šmejcová (ČSNS) a Marie Trojanová-Gerlichová (KSC). Anežka Hodinová-Spurná při vstupu do PNS byla zapsána jako tajemnice KSC, avšak v ÚNS byla uvedena jako dělnice.

⁷¹⁹ Redaktorkou v PNS i ÚNS zůstávala (v abecedním pořadí) Marie Švermová-Šváblová (KSC) a Františka Zeminová (ČSNS). Jaromíra Žáčková-Batková (ČSNS) změnila v ÚNS své původní povolání redaktorky deníku *Slovo národa* v Brně na zemskou tajemnici žen ČSNS. Nově jako redaktorka byla v ÚNS JUDr. Helena Koželuhová-Procházková (ČSL).

⁷²⁰ A PČR, f. APS, kart. 150, inv. č. 2819/4.

⁷²¹ A PČR, f. APS, kart. 150, inv. č. 2819/2.

⁷²² A PČR, f. APS, kart. 89, inv. č. 1645/1.

⁷²³ A PČR, f. APS, kart. 46, inv. č. 852/3.

⁷²⁴ Ve zdravotnickém výboru působily lidovkyně Marie Trojanová (předsedkyně), Anežka Hodinová-Spurná (KSC), Božena Macháčová-Dostálová (KSC), Matylda Synková (KSC), Marie Trojanová (KSC), Ludmila Weberová (KSC), Helena Zimáková-Zemanová (KSC), Antonie Kleinerová (ČSNS), Milena Šmejcová (ČSNS), Matilda Kulichová-Sutórisová (DS), Anna Jungwirthová (ČSSD), Běla Pažoutová (ČSSD) a Mária Turková (KSS). V rozpočtovém výboru ÚNS pracovaly Pavla Šimonková (KSC), Marie Trojanová-Genyková (KSC), Eliška Ullrichová (KSC), Ludmila Weberová (KSC), JUDr. Milada Horáková (ČSNS), Antonie Kleinerová (ČSNS), Milena Šmejcová (ČSNS), Jarmila Uhlířová (ČSNS), Jaromíra Žáčková-Batková (ČSNS), Marie Trojanová (ČSL), Ing. Ludmila Jankovcová (ČSSD), Běla Pažoutová (ČSSD) a Mária Turková (KSS).

⁷²⁵ Tento stav platí do 11. března 1948.

⁷²⁶ Členkami zásobovacího výboru se staly Jaromíra Žáčková-Batková (předsedkyně), Božena Macháčová-Dostálová (KSC), Pavla Šimonková (KSC), Marie Trojanová-Genyková (KSC), Matilda Kulichová-Sutórisová (DS), Milena Šmejcová (ČSNS), Jarmila Uhlířová (ČSNS), Marie Trojanová (ČSL), Anna Jungwirthová (ČSSD) a Běla Pažoutová (ČSSD).

⁷²⁷ A PČR, f. APS, kart. 64, inv. č. 1174/5.

⁷²⁸ A PČR, f. APS, kart. 165, inv. č. 3101/16.

místopředsedkyně v osídlovacím výboru,⁷²⁹ JUDr. Milada Horáková byla místopředsedkyní ústavního výboru a⁷³⁰ Matilda Kulichová-Sutórisová zastávala funkci místopředsedkyně sociálněpolitického výboru.⁷³¹ Ing. Ludmila Jankovcová se stala místopředsedkyní parlamentní kontrolní a úsporné komise.⁷³² Jaromíra Žáčková-Batková se 8. července 1946 ujala vedení zásobovacího výboru⁷³³ a lidovkyně Marie Trojanová zdravotnického výboru.⁷³⁴

Nejvíce interpelací podaly během existence ÚNS národně socialistické poslankyně. Obdobně jako v PNS žádala z poslankyň ostatních politických stran nepodala v novém parlamentu více než 5 interpelací. Nejčastěji před plénem ÚNS mluvila sociální demokratka Anna Jungwirthová. Naopak zákonodárkyně Růžena Hrbková (ČSS), Růžena Skřivanová (ČSS) a Olga Maršalová (KSC) nepodaly ani jedinou interpelaci a neujaly se slova v parlamentní rozpravě.

Rovněž genderová agenda a ženská politika poslankyň ÚNS se příliš nelišily od jejich působení v PNS. Klíčovými tématy byly znovu populační politika, zrovnoprávnění žen ve společenském a privátním životě, zajištění lepší péče pro děti a ženy, především matky, a odstraňování důsledků Druhé republiky a okupace, které se týkaly především žen a dětí.

3.1 Boj za skutečné zrovnoprávnění žen s muži

Základní argumentace sloužící k prosazování ženských požadavků v ÚNS byla shodná s argumentací používanou v PNS: ženy mají právo na rovnoprávnost a podíl na obnově republiky, protože se během okupace nezkompromitovaly. Zostřující se mezistranické politické spory však podryvaly vzájemnou spolupráci a solidaritu. Komunistický režim se obešel bez aktivní účasti žen na řešení jejich problémů a vmanévroval je do role objektů své politiky, včetně sociální.

Předseda vlády Klement Gottwald přednesl 8. července 1946 před plénem ÚNS vládní program. Slíbil, že jeho vláda bude usilovat o zanesení plného zrovnoprávnění žen do nové ústavy, podporovat maximálně úsilí o snížení kojenecké úmrtnosti a zvýšení populace, zajistí péči matku a dítě, intenzivnější začleňování žen do pracovního

⁷²⁹ A PČR, f. APS, kart. 152, inv. č. 2840/9.

⁷³⁰ A PČR, f. APS, kart. 45, inv. č. 829/9.

⁷³¹ A PČR, f. APS, kart. 79, inv. č. 1439/4.

⁷³² A PČR, f. APS, kart. 55, inv. č. 995/12.

⁷³³ A PČR, f. APS, kart. 167, inv. č. 3130/11.

⁷³⁴ A PČR, f. APS, kart. 150, inv. č. 2799/9.

procesu, ekonomické a společenské uznání práce žen v domácnosti a skuteční branný výcvik mimo armádu pro obě pohlaví.⁷³⁵

O 2 dny později předstoupila před parlamentní plénum Františka Zeminová, která se jako první žena ujala řeči v rozpravě v novém parlamentu. Reagovala převážně na obsah vládního programu. Nejprve zdůraznila, že ženy budou pokračovat v právních opatřeních s cílem dosáhnout rovnoprávnosti žen a mužů v každodenním životě: „*Ve vládním programu je prostá věta: "Nová ústava zaručí plnou rovnoprávnost žen." Tento slib vlády musí být promítnut cele do praxe života.*“⁷³⁶ Apelovala na plénum ÚNS, aby byla v souvislosti s přípravou ústavy předložena rovněž novelizace občanského zákoníku z roku 1811, která by na prvním místě řešila problematiku manželského, dědického a rodinného práva: „*Je absolutně třeba, aby v dohledné době byla předložena parlamentu řádná novelisace občanského práva. Doposud platí v mnohém zastaralé předpisy občanského zákoníka z roku 1811. Přes dvacet let jsme se domáhaly (ženy v ČSNS – pozn. autora) moderního občanského zákona, v němž hlavně partie práva manželského, rodinného a dědického musí být upraveny v duchu nové doby.*“⁷³⁷ Jménem národně socialistických žen konstatovala, že jejich záměrem je, v souladu s principem rodiny jako nejstabilnějšího základu státu, usilovat o právní posílení manželství, rodiny a dítěte: „*Trváme na právním posílení manželství, rodiny, práva dítěte. Dobrá rodina je nejpevnějším základem státu.*“⁷³⁸ Požadovala unifikaci právních norem v rámci celé republiky.

Nejprve se ve své plenární řeči zaměřila na otázku dědictví v manželském právu. Františka Zeminová odmítala společně s ostatními členkami ČSNS stav, kdy ženy nemají zákonný nárok na dědictví po zemřelém manželovi, pokud z jakýchkoliv důvodů manželku opominul v poslední vůli: „*Těžce neseme (ženy v ČSNS – pozn. autora), že u nás (v českých zemích – pozn. autora) v majetkovém právu manželském jsou ženy vážně zkráceny. V historických zemích nemají nároky na rozdělení společně nabytého majetku za doby trvání manželství, zatím co je toto právo na Slovensku zavedeno. V dědickém právu jsou ženy-manželky postiženy tím, že nejsou nepominutelnými*

⁷³⁵ *Vláda Klementa Gottwalda předkládá svůj velký budovatelský program*, RP, č. 155, 1946, s. 1–4.

⁷³⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/005schuz/s005013.htm>. 5. schůze ÚNS 10. 7. 1946. [Citováno 15. 6. 2019].

⁷³⁷ *Fráňa Zeminová pro práva české ženy*, SSL 2, č. 155, 1946, s. 2.

⁷³⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/005schuz/s005013.htm>. 5. schůze ÚNS 10. 7. 1946. [Citováno 15. 6. 2019].

dědičkami a tak často vdova vychází naprázdno, když manžel z jakýchkoli důvodů ji v posledním pořizení opomine. ⁷³⁹

Vyslovila požadavek, aby ženy získaly co nejširší pracovní uplatnění na základě schopností a zájmů. Odmítala obsazování postů ve vedení škol pouze muži: „*Odmítáme zlovyk dosazovati do čela odborného ženského školství stále muže.*“⁷⁴⁰ Totéž požadovala v úřadech a v podnicích. Ženy podle jejího názoru nesmí být jen „*pomocnými silami mužů,*“⁷⁴¹ ale naopak jejich rovnocennými spolupracovnicemi. Neodpustila si kritickou poznámku, že ani tentokrát nebylo při sestavování vlády na ženy pamatováno: „*...když máme schopnosti (ženy jako sociální skupina – pozn. autora) býti rovnocennými spolupracovnicemi. (Potlesk.) Škoda, že se na to zapomnělo i při sestavování vlády, kdy se zase na ženy nedostalo.*“⁷⁴² Apelovala na plénum ÚNS ohledně zřízení instituce inspektorek lidové výchovy, protože státním zájmem by z jejího pohledu mělo být úsilí o maximalizaci vzdělané populace, především žen.⁷⁴³ Rovněž se zaměřila na problematiku diskriminačních nařízeních vůči ženám z období Druhé republiky a nacistické okupace, především na vládní nařízení č. 379/1938 Sb. Z 21. prosince 1938, o úpravě některých personálních poměrů ve veřejné správě: „*Nacistická poroba poškodila zle všechny ženy, zaměstnané ve veřejných službách, učitelky, úřednice i dělnice. Jde zejména o nápravu škod, způsobených § 379 z roku 1938 reakční Beranovou vládou.*“⁷⁴⁴ Žádala vládu o zrušení všech diskriminačních nařízeních vůči ženám z období „nesvobody.“⁷⁴⁵ Tento požadavek opakovaně zazníval již při jednáních PNS, evidentně však s nulovým výsledkem.

Problematikou profesní diskriminace se zabývala také Jarmila Uhlířová během své řeči před plénem ÚNS 18. září 1946. V zájmu žen požadovala novelizovat dekret prezidenta republiky č. 74/1945 Sb.⁷⁴⁶ a č. 68/1945 Sb.⁷⁴⁷ a druhý odstavec paragrafu

⁷³⁹ Fráňa Zeminová pro práva české ženy, SSL 2, č. 155, 1946, s. 2.

⁷⁴⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/005schuz/s005013.htm>. 5. schůze ÚNS 10. 7. 1946. [Citováno 15. 6. 2019].

⁷⁴¹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/005schuz/s005013.htm>. 5. schůze ÚNS 10. 7. 1946. [Citováno 15. 6. 2019].

⁷⁴² <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/005schuz/s005013.htm>. 5. schůze ÚNS 10. 7. 1946. [Citováno 15. 6. 2019].

⁷⁴³ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/005schuz/s005013.htm>. 5. schůze ÚNS 10. 7. 1946. [Citováno 15. 6. 2019].

⁷⁴⁴ Fráňa Zeminová pro práva české ženy, SSL 2, č. 155, 1946, s. 2.

⁷⁴⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/005schuz/s005013.htm>. 5. schůze ÚNS 10. 7. 1946. [Citováno 15. 6. 2019].

⁷⁴⁶ Srov. Dekret prezidenta republiky č. 74/1945 Sb. z 10. září 1945, o reaktivaci a o opětném ustanovení provdaných žen ve veřejné službě, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1945, s. 128–129.

⁷⁴⁷ Srov. Dekret prezidenta republiky č. 68/1945 Sb., o reaktivaci veřejných zaměstnanců, in: *Sbírka*

145 platového zákona č. 103/1926 Sb.⁷⁴⁸ U dekretu č. 74/1945 Sb. spatřovala problém v tom, že sice ustanovoval reaktivaci zaměstnankyň, které byly propuštěny ze zaměstnání ve veřejných službách během Česko-Slovenské republiky nebo Protektorátu Čechy a Morava, ale zároveň ponechával na rozhodnutí nadřízených úřadům, zda chtějí propuštěné zaměstnankyně znovu přijmout do aktivní služby či nikoliv.⁷⁴⁹ Z tohoto důvodu se řada vysoce kvalifikovaných žen dosud nevrátila na své původní pracovní pozice: „...dekret čís. 74 sice mluví o reaktivaci těch zaměstnankyň, které byly propuštěny za Beranovy vlády a za protektorátu, ale současně ponechává na libovůli nadřízených úřadů, chtějí-li zaměstnankyni reaktivovat nebo ne, a tak po 16 měsících svobodného státu máme celou řadu vysoko kvalifikovaných sil ženských, které doposud reaktivovány nebyly.“⁷⁵⁰ Žádala, aby těmto ženám bylo započítáno do pracovního postupu a penze také období, kdy nemohly na základě výše popsanych důvodů vykonávat své zaměstnání: „...aby těm ženám, které po 6 nebo 7 letech distancování od práce práci nastoupily, také tato doba té micené, řekla bych, zahálky od toho jejich zaměstnání byla náležitě zhodnocena tím, že se jim započítá do postupu a také do penze, i když už to nebudeme hradit finančně a nevyplatíme jim odškodné za ty roky.“⁷⁵¹ Svůj postoj argumentovala tím, že tyto ženy nežádaly finanční odškodné za období, kdy nemohly pracovat, ale nárokovaly si zařazení na stejnou platovou stupnici jako osoby, které nebyly propuštěny. Dále požadovala zrušení srážek z činovného svobodných žen, neboť podléhaly vyššímu zdanění.⁷⁵²

Za naprosto nepřijatelné považovala ustanovení druhého odstavce paragrafu 145 zákona č. 103/1926 Sb., které veřejným a státním zaměstnankyním přiznávalo v době nepřítomnosti na pracovišti z důvodu těhotenství nebo mateřství příspěvek ve výši 80% z částky služebních příjmů, což mělo do budoucna negativně ovlivnit rovněž výši jejich penze. Podle Jarmily Uhlířové ustanovení popíralo zájem státu o maximalizaci populačního růstu: „*Naprosto neúnosné je znění § 145, odst. 2 platového zákona č. 103 z r. 1926, který ustanovuje, že zaměstnankyni přísluší po dobu nepřítomnosti ve službě, je-li tato nepřítomnost způsobena mateřstvím jen 80% požitků. Považuji za samozřejmé, že tento parlament nebude trestat ženy, veřejné a státní zaměstnankyně, za to, že chtějí*

zákonů a nařízení republiky Československé, Praha 1945, s. 116–117.

⁷⁴⁸ Srov. Druhý odstavec paragrafu 145 zákona č. 103/1926 Sb. z 24. června 1926, o úpravě platových a některých služebních poměrů státních zaměstnanců (platový zákon), in: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého, Praha 1926, s. 460.*

⁷⁴⁹ *Podmínkou důvěry je dodržení slova, SSL 2, č. 215, 1946, s. 2.*

⁷⁵⁰ *Kdo vzal hospodyním přídatkové potravinové lístky?, SSL 2, č. 211, 1946, s. 2.*

⁷⁵¹ *Kdo vzal hospodyním přídatkové potravinové lístky?, SSL 2, č. 211, 1946, s. 2.*

⁷⁵² *Kdo vzal hospodyním přídatkové potravinové lístky?, SSL 2, č. 211, 1946, s. 2.*

*státu dávat děti.*⁷⁵³ Provdané zaměstnankyně ve státních a veřejných službách platily penzijní příspěvky ve stejné výši jako zaměstnanci, měly tedy mít nárok na stejnou výši penze jako muži: „...provdané zaměstnankyně, které nejsou osvobozeny od placení pensijních příspěvků nebo povinností, které se k tomu vztahují, a stejně tak jako každý zaměstnanec přispívají rovnou měrou; proto mají právo žádat také stejnou odměnu.“⁷⁵⁴ V rámci přípravy nového platového zákona státních a veřejných zaměstnanců zdůraznila potřebu projednat především otázku zaopatřovacích a odpočivných platů učitelek a učitelů na všech stupních vzdělávání a zvýšit jejich platy na úroveň běžnou u ostatních státních zaměstnanců a započítat jim přesčasové hodiny. Požadovala rovněž zrušit protektorátní nařízení, které zařadilo učitelky v mateřských školách do kategorie opatrovnic.⁷⁵⁵

Pokud se týkalo zrovnoprávnění žen s muži, poslankyně ÚNS v podstatě opakovaly požadavky, které už zazněly v PNS. Z požadavků i jejich argumentace je zřejmé, že zrovnoprávnění dosud příliš nepokročilo. Poslankyně se opět zaměřily na zlepšení postavení a reaktivizaci provdaných zaměstnankyň ve veřejných a státních službách včetně prosazování nároku na stejnou výši penze jako měli muži, na diskriminaci žen při obsazování vyšších pozic ve školství a na nutnost novelizace občanského zákoníku z roku 1811. Největší aktivitu v tomto směru vyvíjely podobně jako v PNS národní socialistky.

3.2 Problematika žen-hospodyň

Evergreenem především národně socialistických poslankyň v PNS i v ÚNS bylo ekonomické a společenské uznání práce žen-hospodyň. Františka Zeminová uvítala jménem národně socialistických poslankyň zakomponování ohodnocení práce žen v domácnosti do vládního programu. Pochvalu doplnila o staronový požadavek řádného zastoupení hospodyň v poradních sborech při ministerstvu vnitřního obchodu, výživy a Nejvyššího cenového úřadu.⁷⁵⁶

Na základě interpelace na ministra výživy Václava Majera, kterou podaly v PNS poslankyně JUDr. Milada Horáková, Jarmila Uhlířová, JUDr. Božena Pátková, Jaromíra

⁷⁵³ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/011schuz/s011007.htm>. 11. schůze ÚNS 18. 9. 1946. [Citováno 2. 1. 2018].

⁷⁵⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/011schuz/s011007.htm>. 11. schůze ÚNS 18. 9. 1946. [Citováno 2. 1. 2018].

⁷⁵⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/011schuz/s011007.htm>. 11. schůze ÚNS 18. 9. 1946. [Citováno 2. 1. 2018].

⁷⁵⁶ *Fráňa Zeminová pro práva české ženy*, SSL 2, č. 155, 1946, s. 2.

Žáčková-Batková a Františka Zeminová 16. května 1946 měly ženy-hospodyně pobírat přídatkový lístek P 3/I. Ačkoliv ministr výživy přislíbil, že vyhoví tomuto požadavku, po jeho odjezdu v září téhož roku na valné shromáždění potravinové a zemědělské OSN v Kodani⁷⁵⁷ rozhodla komise pro mobilizování pracovních sil, že z výhod přídatkového lístku budou vyňaty ženy do 60 let, pokud neměly minimálně 1 dítě do 15 let. *Právo lidu* obvinilo nejmenovanou poslankyni, že se na tomto rozhodnutí podílela. Pro Jarmilu Uhlířovou to byla tak překvapivá informace, že na ni reagovala ve své parlamentní řeči 18. září 1946: „*V části našeho tisku se objevila zpráva, že prý se tak stalo na zákrok jedné poslankyně. Nechceme věřit a nevěříme, že to odpovídá pravdě, protože v tomto sboru nenašla by se žádná poslankyně, která by se mohla postavit proti zájmům a právům žen kterékoliv kategorie.*“⁷⁵⁸ Jarmila Uhlířová, Františka Zeminová a Milena Šmejcová využily situace a zaslaly 12. září 1946 ministru výživy Václavu Majerovi naléhavou interpelaci ve věci nedodržení usnesení ministerstva výživy a vlády o přiznání potravinového lístku P 3/I všem ženám-hospodyním a matkám. K této interpelaci připojily své podpisy vedle poslanců a poslankyň ČSNS⁷⁵⁹ také někteří členové poslaneckého klubu ČSL, včetně lidovkyně Marie Trojanové.⁷⁶⁰ Interpelantky označily opatření komise pro mobilizaci pracovních sil za neslýchané a nepochopitelné.⁷⁶¹ Jejich hlavním argumentem bylo tvrzení, že komise ani ministerstvo ochrany práce a sociální péče doposavad nebyli schopni přimět šmelináře nebo osoby odmítající bez řádného odůvodnění vstoupit do zaměstnání, aby se zapojili do pracovního procesu, ale hospodyním, které obětavě pomáhaly zajišťovat základní životní potřeby pro členy rodiny během nacistické okupace, odepřela výhody přídatkového lístku P 3/I již přiřknutého vládou. Dotazovaly se ministra výživy, zda bude usilovat o vydání přídatkových lístků všem hospodyním či o jejich odebrání

⁷⁵⁷ Srov. *Otevření pedagogických fakult v Brně a Olomouci. Z bohatého programu úterní schůze vlády*, Čin 2, č. 197, 1946, s. 4.

⁷⁵⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/011schuz/s011006.htm>. 11. schůze ÚNS 18. 9. 1946. [Citováno 26. 4. 2019].

⁷⁵⁹ Za ČSNS podepsali tuto interpelaci (v abecedním pořadí) Antonín Bartoš, Václav Bolen, Gustav Burian, Alois Čížek, Bohuslav Deči, Jan Děd, Julius Firt, Ladislav Hobza, Ota Hora, Antonín Hřebík, Alois Jaroš, Štěpán Ješ, Václav Jirásek, Karel Kácl, Ladislav Kameníček, František Klátil, Antonie Kleinerová, Štěpán Kobylka, Vladimír Krajina, František Křepela, František Langr, Josef Lesák, Gustav Loubal, Václav Mikuláš, Josef Nedoma, Alois Neuman, Stanislav Novák, Ludvík Novotný, František Parez, František Přeučil, Ludvík Rychtera, Leopold Slíva, Jan Stránský, Josef Ševčík, Augustin Šíp, Andělín Šulík, Vladimír Tichota, Václav Tichý, Čeněk Torn, František Uhlíř, Josef Ulrich, Bohumil Urbánek, Emil Weiland a Jaromíra Žáčková-Batková. Srov. https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0092_00.htm. Tisk ÚNS č. 92. [Citováno 22. 3. 2018].

⁷⁶⁰ Za ČSL podepsali tuto interpelaci (v abecedním pořadí) František Desenský, František Kaďůrek, Josef Novák, Marie Trojanová, Alois Tylínek a Josef Vičánek. Srov. https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0092_00.htm. Tisk ÚNS č. 92. [Citováno 22. 3. 2018].

⁷⁶¹ https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0092_00.htm. Tisk ÚNS č. 92. [Citováno 22. 3. 2018].

šmelinářům a osobám odmítajícím pracovat. Dále žádaly ministra, aby vysvětlil, proč je nedostatkové zboží dodané UNRRA (např. čokoláda) podáváno na slavnostních akcích jedné politické strany (neuvedly které), zatímco hospodyně mohou takové zboží koupit v obchodech jen zřídka: „*Je ministr (výživy – pozn. autora) ochoten přivést k platnosti rozhodnutí vlády Národní fronty o trvalém vydávání přídatkových lístků všem ženám a matkám v domácnosti? Je ochoten ihned zařídit, aby byly odebrány potravinové lístky všem, kdož nemají žádného zaměstnání a žijí z nekalých příjmů a pokoutního obchodu? Je mu známo, že určité druhy zboží UNRRA, které se v obchodě zřídka objevují (čokoláda atd.), jsou prodávány pouze při slavnostech jedné politické strany?*“⁷⁶²

Ministr výživy Václav Majer odpověděl 16. října 1946. V odpovědi uvedl, že 21. srpna 1946 ohlásil v zásobovacím výboru parlamentu svůj záměr navrhnout vládě, aby přídatkový lístek P 3/I získaly ženy v domácnosti bez ohledu na počet dětí a přídatkových lístků, které doposud byly v domácnosti pobírány s výjimkou bezdětných hospodyň zaměstnávajících ve svých domácnostech pomocnice.

Když se Václav Majer vrátil z valného shromáždění potravinové a zemědělské OSN v Kodani předložil vládě 17. září 1946 návrh, aby rozhodnutí komise mobilizace práce generálního sekretariátu Hospodářské rady bylo upraveno na základě interpelace poslankyň Jarmily Uhlířové, Františky Zeminové a Mileny Šmejcové z 12. září 1946. Vláda se usnesla, že přídatkový lístek na potraviny P 3/I získají všechny ženy-hospodyně bez ohledu, zda pečují o děti nebo nikoliv a jaký počet potravinových lístků pobírali další členové domácnosti: „*Ve své 21. schůzi ze dne 17. září t. r. (1946 – pozn. autora) usnesla se vláda, že souhlasí s tím, aby vydávání přídatkového lístku ženám v domácnosti bylo počínaje 18. přidělovým obdobím až na další upraveno tak, že na tento přídatkový lístek budou mít nárok všechny ženy v domácnosti, bez rozdílu, zda pečují o děti či nikoliv, bez zřetele na počet přídatkových lístků, které ostatní příslušníci domácnosti již pobírají...*“⁷⁶³ Výjimku představovaly ženy-hospodyně, které ve své domácnosti zaměstnávaly pomocnice nebo podle právních předpisů podléhaly pracovní povinnosti. Ženy-hospodyně s pomocnicí měly nárok na výše zmíněný přídatkový lístek, pokud se jednalo o mnohočetnou rodinu, v níž byl některý z jejich členů nemocen.

⁷⁶² *Kdo vzal hospodyním přídatkové potravinové lístky?*, SN 2, č. 211, 1946, s. 2.

⁷⁶³ https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0133_00.htm. Tisk ÚNS č. 133. [Citováno 28. 2. 2020].

Na dotaz poslankyň ohledně odebrání přídatkových lístků šmelinářům a osobám odmítajícím pracovat odpověděl, že osobám bez platného průkazu P 3 nebyly vydávány potravinové lístky a navíc tyto osoby byly nahlášeny na okresním úřadu ochrany práce.

Jeho poslední odpověď reagovala se na dotaz týkající se konzumace nedostatkových potravin na slavnosti nejmenované politické strany NF. Václav Majer konstatoval, že se jednalo o dožínkovou slavnost družstva Bratrství v Královské oboře a příslušníci této organizace obdrželi čokoládu a burské oříšky po odevzdání určitého počtu bodů z potravinového lístku a zaplacení určené ceny.⁷⁶⁴

Po vyřešení přídatkového lístku P 3/I pro ženy-hospodyně národně socialistické poslankyně pokračovaly v rámci parlamentní politiky v prosazování lepších životních podmínek pro tuto skupinu žen a ekonomické i společenské uznání práce v domácnosti a její zrovnoprávnění s ostatními zaměstnáními.

O roli žen-hospodyň při plnění dvouletého hospodářského plánu (dvouletky), promluvila Jaromíra Žáčková-Batková během manifestačního sjezdu NFŽ v pražské Lucerně 26.–28. října 1946: „*Ženy budou povolány k tomu, aby svým způsobem přispěly ke splnění dvouletého plánu. Co se očekává od ženy hospodyně? 200.000 žen je zapojeno do práce v továrnách a dílnách. Ale 3 mil. žen-hospodyň zůstane doma, zůstane při práci, kterou má také podřídit zájmům dvouletky. Co tedy mají ty 3 mil. žen dělat? Řeknu vám to: Dvouletka k svému splnění potřebuje suroviny. Ty suroviny musíme dovésti. Budeme muset dovážet bavlnu, vlnu, barevné kovy, ale co když je nebudeme moci dovézt? Co když nezískáme takový úvěr v cizině, abychom plnou kvótu všech těchto surovin dostali? Pak to budou právě ženy hospodyně, které to, co nedaly Němcům, dají republice. Každý kousek zbytečné vlny, bavlny a papíru, dají republice. Pomohou při sběru materiálu, aby je nemusely sbírat školní děti. Tato pomoc znamená prakticky zapojení 3 mil. žen do dvouletého plánu stejně na venkově jako ve městech.*“⁷⁶⁵ Význam práce žen-hospodyň se podle ní navíc posílí po skončení dodávek zboží od UNRRA.⁷⁶⁶

⁷⁶⁴ https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0133_00.htm. Tisk ÚNS č. 133. [Citováno 28. 2. 2020].

⁷⁶⁵ Všeodborový archiv Českomoravské konfederace odborových svazů (VA ČMKOS), f. ÚRO – ORG, kart. 24, inv. j. 105. Záznam z I. manifestačního sjezdu N.F. žen v Praze 1946.

⁷⁶⁶ VA ČMKOS, f. ÚRO – ORG, kart. 24, inv. j. 105. Záznam z I. manifestačního sjezdu N.F. žen v Praze 1946.

S postojem nesouhlasily především komunistické poslankyně, které zdůrazňovaly potřebu začlenit ženy-hospodyně do pracovního procesu.⁷⁶⁷ Anežka Hodinová-Spurná tvrdila, že nedostatek pracovních sil brzdí plnění dvouletky, a východisko spatřovala v zapojení žen v domácnosti především do zemědělské a průmyslové výroby. Zdroje nových pracovních sil hledala ve dvou kategoriích občanů. Do první kategorie spadali zaměstnanci, jejichž pracovní potenciál nebyl plně využit při plnění úkolů dvouletky. Mínila tím zejména zaměstnance veřejné a státní správy a dalších oborů terciárního sektoru (finančnictví, administrativa, pojišťovnictví či obchod), kteří měli být převedeni do průmyslové výroby. Do druhé kategorie spadaly osoby, které sice nebyly výdělečně činné, ale byly práce schopné. Jednalo se především o ženy v domácnosti, „osoby účelově se vyhýbající zaměstnání“, penzisté v dobrém zdravotním stavu nebo osoby se zdravotním postižením, které mohly pracovat na zkrácený úvazek: „Do skrytých rezerv řadíme osoby, jež by pracovat mohly, ale dosud nepracují. Jsou to ženy v domácnosti, zdraví penzisté a důchodci, osoby se sníženou pracovní schopností, které však mohou býti zaměstnány aspoň část pracovního dne.“⁷⁶⁸ Požadovala též zapojení mládeže a repatriantů do hospodářské obnovy státu. V rámci iniciativy usilující o maximalizaci pracovního potenciálu československé populace žádala jménem KSČ, aby byla realizována vzájemná pracovní podpora mezi Čechy a Slováky. Slovenské pracovní síly měly vypomáhat v zemědělství českých zemí. Naopak čeští odborníci měli rozšiřovat kvalifikaci slovenských pracovních sil prostřednictvím jejich školení v českých závodech.

Anežka Hodinová-Spurná spatřovala největší rezervoár pracovních sil pro dvouletku v ženách v domácnosti: „Pokud jde o rezervy, jež mají být nově získány pro pracovní proces, spoléháme nejvíce na začlenění žen, hlavně těch žen, které jsou ještě dnes zaměstnány v domácnosti.“⁷⁶⁹ Argumentovala počty zaměstnaných žen v Anglii a ve SSSR: „...ku př. v Sovětském svazu dnes je zaměstnáno 42,2% žen, v Anglii bylo 30. června 1946 zaměstnáno 33,4% žen.“⁷⁷⁰ Svůj postoj obhajovala také

⁷⁶⁷ Zákon o dvouletém hospodářském plánu podceňoval význam práce žen-hospodyň, jak dokládá formulace v jeho čtvrté části: „Ženám činným dosud pouze v domácnosti se zajistí pracovní příležitost v odvětvích vhodných pro ženskou práci, a to ve všech krajích Československé republiky. Zároveň se určí, které druhy prací mají jim být vyhrazeny přednostně.“ Srov. První československý plán, s. 86.

⁷⁶⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013002.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 5. 2018].

⁷⁶⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013002.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 5. 2018].

⁷⁷⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013002.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 5. 2018].

tvrzením, že v roce 1944 bylo do výdělečné činnosti v českých zemích zapojeno 35,6% žen, oproti květnu 1946, kdy se jejich podíl snížil na 31%. Potvrdila zájem ženských organizací, NFŽ, Rady žen nebo komise žen při Ústřední radě odborů o začlenění přibližně 200 000 žen do plnění úkolů dvouletky: „*Naše československé ženy jsou si plně vědomy své odpovědnosti za úspěch dvouletého plánu a jejich organizace, jako Rada žen, Národní fronta žen i komise žen při Ústřední radě odborů, považují zařazení třeba 200.000 žen do dvouletého plánu za možné a jsou ochotny být v tomto směru nápomocny.*“⁷⁷¹ Podmínkou pro uskutečnění tohoto cíle byla podle ní eliminace organizačních, legislativních a psychologických překážek bránící ženám vstoupit do výdělečné činnosti.

Požadovala, aby budoucí ústava zaručila ženám právo na práci, čímž měly být odstraněny jejich obavy ohledně propuštění ze zaměstnání: „*Je v první řadě třeba ústavou zaručiti právo na práci nejenom mužům, ale také ženám, aby tak byly odstraněny obavy, že po určité době budou zase propuštěny.*“⁷⁷² Z organizačního hlediska požadovala zříditi v oblastech s vysokou pracovní nabídkou žen vhodné zaměstnanecké pozice pro ženy, především v textilním a potravinářském průmyslu: „*...v takových místech, kde se ženy k práci nabízejí, je třeba uvažovat o zavedení textilního, potravinářského a jiného průmyslu.*“⁷⁷³ Uvedla, že ženské organizace si stěžovaly na upřednostňování mužů při přijímání do pracovních pozic, ačkoliv se jednalo o pozice, které by ženy byly schopné fyzicky zvládnout, nebo v nichž měly odpovídající kvalifikaci: „*...při dnešním nedostatku pracovních sil nemohou najít práci všechny ženy, které se o ni hlásí, protože zaměstnavatelé dávají přednost práci mužů před prací žen, i když je to práce, na kterou žena nejenom fyzicky stačí, ale ke které je z převážné většiny žena jako povolána.*“⁷⁷⁴ Za další předpoklady považovala zkrácenou pracovní dobu pro vdané ženy a podporu při péči o domácnost a děti. Podniky však neprojevovaly přílišnou ochotu zaměstnávat ženy na zkrácené pracovní úvazky, proto požadovala vyčlenit profese, v nichž by ženy mohly mít kratší pracovní dobu, a poté zakotvit tyto profese ve zvláštní vyhlášce: „*Poněvadž se dosud mnohé podniky zdráhají tyto ženy na půldenní práci zaměstnávat, bude nutno zjistit povolání, ve kterých se*

⁷⁷¹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013002.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 5. 2018].

⁷⁷² <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013002.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 5. 2018].

⁷⁷³ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013002.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 5. 2018].

⁷⁷⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013002.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 5. 2018].

mohou ženy dobře uplatnit případně i jako polodenní pracovnice, a pak stanovit zvláštní vyhláškou ona povolání, do nichž mají být ženy přijímány přednostně.⁷⁷⁵ Odvolávala se přitom na své zkušenosti z Velké Británie z doby druhé světové války: „Možnosti upotřebiti ženy na polodenní práci a také dobrých zkušeností s polodenní práci jsme nabyli nejenom propočítáváním, jaký počet pracovních sil v rámci dvouletého plánu by to vyneslo, nýbrž i určité zkušenosti ve Velké Británii z doby války ukázaly velmi jasně, jak je možno, aby polodenní práce žen bylo použito. Ve Velké Británii se za války podařilo, přes počáteční obtíže i nechut', vyřešiti velmi uspokojivě otázku polodenní práce žen.“⁷⁷⁶ Zkrácený pracovní úvazek měl být podle ní rozdělen tak, že se v práci na jednom stroji střídaly 2 ženy, první dopoledne a druhá odpoledne.

Pro usnadnění péče o domácnost a děti žádala kompetentní ministerstva, hospodářské skupiny a ústřední ředitelství, aby rozšiřovaly veřejné služby (jesle, školní stravování, závodní kuchyně, levné prádelny a správkárny apod.), jež měly výdělečně činným ženám usnadnit jejich péči o domácnost a děti: „Příslušná ministerstva, ústřední ředitelství i hospodářské skupiny se musí proto postarati o zřízení nebo rozšíření školního stravování, závodních kuchyní, jeslí, útulků pro děti, levných prádelen, správkáren a všeho toho, čím můžeme práci žen ulehčit.“⁷⁷⁷ V případě, že nebude v některých oblastech Československa dostatečný počet těchto veřejných služeb, žádala, aby byly výdělečně činné ženy preferovány při využívání již existujících služeb.⁷⁷⁸

Poslankyně napříč politickým spektrem zdůrazňovaly také potřebu usnadnit dvojí zatížení žen mechanizací, elektrizací a racionalizací domácností. Podstatný rozdíl byl v tom, zda tato modernizace domácnosti měla pouze zlepšit životní podmínky žen-hospodyň a usnadnit jim jejich každodenní zatížení, nebo se stát především klíčovým prostředkem pro maximální začlenění žen do pracovního procesu ve veřejném sektoru.

Ačkoliv komunistky proklamovaly, že začleňování žen do pracovního procesu by se mělo uskutečňovat na principu dobrovolnosti, požadovaly přísný postup proti osobám, které se odmítaly participovat na dvouletce. Přísný postup proti této skupině osob neměl být realizován pouze na úrovni MNV, ale řízen rovněž centrálními orgány,

⁷⁷⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013002.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 5. 2018].

⁷⁷⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013002.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 5. 2018].

⁷⁷⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013002.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 5. 2018].

⁷⁷⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013002.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 5. 2018].

jak dokládají slova Anežky Hodinové-Spurné v parlamentní řeči 2. října 1946: „*Mnohé národní výbory velkých měst a v mnohých místech sáhly již k určitým opatřením, aby byli lidé, štítící se práce, k ní násilím přinuceni. Myslím však, že je potřebí, aby tato opatření byla rozšířena a aby byla také řízena s centrálního hlediska. Národní pracovní mobilisaci chceme provádět především na principu dobrovolnosti, spoléhajíc se na uvědomění konstruktivních sil v českém a slovenském národě. Nesmíme však couvnout ani před použitím ostřejších prostředků proti těm, kteří by se i nadále práci vyhýbali, ačkoliv pracovat mohou.*“⁷⁷⁹ Osobám, které dobrovolně vstoupí do pracovního procesu, měly být poskytovány různé výhody, například vyrovnávací příplatky, daňové úlevy, možnost rekvalifikace nebo zachování nároku na penzijní pojištění.⁷⁸⁰

Národně socialistické poslankyně nevyklučovaly vstup žen do zaměstnání, avšak trvaly důsledně na principu dobrovolnosti. Zaměřily se spíše na soustavné zlepšování životních podmínek žen v domácnosti a na uznání jejich práce jako produktivní činnosti důležité pro společnost. Vzhledem k tomu, že byly minimálně modernizovány domácnosti na venkově a také kvůli vysokému voličskému potenciálu, který představovaly venkovské ženy, podaly 10. července 1947 poslankyně JUDr. Milada Horáková, Jaromíra Žáčková-Batková, Františka Zeminová, Antonie Kleinerová, Jarmila Uhlířová, Milena Šmejcová a někteří jejich spolustraníci⁷⁸¹ interpelaci na ministra průmyslu Bohumila Laušmana ve věci rozšíření produkce technických pomůcek pro ženy v domácnosti a k usnadnění práce venkovských hospodyň s ohledem na jejich význam při plnění úkolů dvouletky: „*Titíž činitelé (vůdčí politikové a ekonomové – pozn. autora) však současně prohlásili, že, má-li být dosaženo splnění dvouletky v zemědělském podnikání, musí být zejména ženě hospodyně, na jejíž práci závisí také úspěch dvouletky, v práci ulehčeno i zvýšenou výrobou všech technických pomůcek.*“⁷⁸² Přestože jednotlivé politické strany NF zařadily do svých programů požadavek mechanizace domácnosti, po více než roce od květnových voleb bylo z těchto slibů realizováno jen málo, především na venkově. Proto národně socialistické poslankyně znovu žádaly ministra průmyslu, aby se postaral o zvýšení výroby

⁷⁷⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013002.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 5. 2018].

⁷⁸⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013002.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 5. 2018].

⁷⁸¹ Jednalo se o Josefa Lesáka, Leopolda Slívu, Aloise Jaroše, JUDr. Jana Stránského, Václava Jirásku, Otu Horu, Aloise Čížka, PhDr. Františka Uhlíře, Josefa Nedomu, JUDr. PhDr. Ludvíka Novotného, Gustava Loubala, JUDr. Ladislava Hobzu, Václava Bolena, Františka Klátíla a Ludvíka Rychteru.

⁷⁸² https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0731_00.htm. Tisk ÚNS č. 731. [Citováno 20. 5. 2018].

elektrických spotřebičů, především praček, ledniček a kuchyňských robotů: „1. Je pan ministr ochoten uložit železářské výrobě, aby v rámci daných surovinových možností byly vyráběny elektrické pračky menšího typu a roboty k používání v domácnostech na venkově a ulehčení práce, spojené s úklidem domácnosti? 2. Je ochoten pan ministr průmyslu věnovati plnou pozornost výrobě ledniček pro venkovské i městské domácnosti, aby bylo zabráněno nenahraditelným ztrátám v jakosti potravin?“⁷⁸³ Venkovským hospodyním měly ulehčit práci lisy k výrobě nealkoholických ovocných šťáv, stoje na škrábání brambor a přístroje sloužící ke konzervaci masa během zimních měsíců, a to nejen z důvodu jejich podílu na realizaci dvouletky, ale také v důsledku odchodu rodinných příslušníků do vysídlených okresů v pohraničí.⁷⁸⁴

11. září 1947 podaly všechny národně socialistické poslankyně a jejich spolustraníci⁷⁸⁵ další interpelaci na ministra Bohumila Laušmana, tentokrát *ve věci respektování návrhů a dobrozdání Ústředí čs. hospodyní při výrobě kuchyňského náčiní a technických pomůcek, nutných k ulehčení práce ženy-hospodyně v domácnosti*. Interpelantky žádaly ministra průmyslu, aby při výrobě kuchyňského náčiní a nádobí byla respektována doporučení předložená Ústředím československých hospodyň (ÚČH): „...výroba nesnaží se přizpůsobit se návrhům na zavedení nových druhů a vzorů kuchyňského nádobí i náčiní jak je předkládá Ústředí čs. hospodyň...“⁷⁸⁶ Členky ÚČH měly mít možnost přístroje testovat a následně udělit značku kvality těm, které uznaly za vhodné pro běžné užívání. Tímto postupem měla být zaručena výroba kvalitních produktů. Svou žádost odůvodňovaly také tvrzením, že v ekonomicky vyspělejších zemích je tento postup běžnou praxí: „Ve všech pokročilých zemích je názorů ženských organizací a spolků při výrobě potřeb pro domácnost dbáno.“⁷⁸⁷ Rovněž argumentovaly, že ženy-hospodyně ušetří používáním kvalitních kuchyňských spotřebičů čas, nebudou tolik pracovní vyčerpány a zajistí bezzávadnou přípravu jídel.⁷⁸⁸

⁷⁸³ https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0731_00.htm. Tisk ÚNS č. 731. [Citováno 20. 5. 2018].

⁷⁸⁴ https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0731_00.htm. Tisk ÚNS č. 731. [Citováno 20. 5. 2018].

⁷⁸⁵ Jednalo se o (v abecedním pořadí): Václava Bolena, Aloise Čížka, Bohuslava Dečí, Jana Děda, JUDr. Ladislava Hobzu, Otu Horu, Aloise Jaroše, Františka Klátily, Štěpána Kobyliku, Václava Mikuláše, Stanislava Nováka, JUDr. PhDr. Ludvíka Novotného, Františka Pařeza, Leopolda Slívu, Andělína Šulíka, Václava Tichého a Bohumila Urbánka.

⁷⁸⁶ https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0752_00.htm. Tisk ÚNS č. 752. [Citováno 25. 9. 2019].

⁷⁸⁷ https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0752_00.htm. Tisk ÚNS č. 752. [Citováno 25. 9. 2019].

⁷⁸⁸ https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0752_00.htm. Tisk ÚNS č. 752. [Citováno 25. 9. 2019].

Poslankyně národně socialistické strany věnovaly čas rovněž problematice vzdělávání dívek v domácích naukách. Dominantní zájem o tuto problematiku měla zejména Jaromíra Žáčková-Batková, která se jí zabývala již v meziválečném parlamentu. Na 32. schůzi ÚNS 20. prosince 1946 uvítala přijetí vládního návrhu zákona o úpravě platových a služebních poměrů učitelek domácích nauk, neboť ustanovil jejich platové zrovnoprávnění s literními učitelkami.⁷⁸⁹ Význam odborného vzdělávání dívek učitelkami domácích nauk zdůrazňovala také sociální demokratka Anna Jungwirthová. Ve své parlamentní řeči ocenila hodnotu vzdělávání učitelek domácích nauk především z hlediska zajišťování kvalitní výživy populace, snižování kojenecké úmrtnosti a propagace populačního růstu.⁷⁹⁰

Pro národní socialistky znamenalo přijetí návrhu především uznání významu odborné výchovy budoucích hospodyň, jak konstatovala Jaromíra Žáčková-Batková před parlamentním plénem 20. prosince 1946: „*Je to po prvé v dějinách československého parlamentu, kdy se s uznáním mluví o významu odborné výchovy ženy-hospodyně... Jsem přesvědčena, že nejdůležitější příčinou podceňování významu práce učitelek domácích nauk bylo také stále podceňování významu práce ženy-hospodyně a že se stoupajícím uznáním tohoto významu práce ženy-hospodyně pro náš sociální, kulturní a hospodářský život stoupá také úměrně i význam práce jejich vychovatelek, učitelek domácích nauk.*“⁷⁹¹ V rámci této rozpravy rovněž apelovala na plénum ÚNS, aby práce ženy v domácnosti byla zrovnoprávněna s ostatními povoláními, neboť přináší společnosti užitek a podporuje plnění úkolů dvouletky: „*Budeme muset vyvážet na úkor domácích potřeb. A zase to budou ženy-hospodyně, které budou muset řídit výživu rodiny tak, abychom potravin dováželi co nejméně, aby předmětem našeho dovozu byly především suroviny k plnění dvouletého hospodářského plánu. Bude zase záležet na našem učitelstvu a zejména učitelkách, aby dívky a hospodyně byly seznamovány se základními potřebami národního hospodářství a s požadavky, které jsou na ně kladeny, aby jejich plněním byly svému státu užitečné.*“⁷⁹²

⁷⁸⁹ *Poslední schůze sněmovny v tomto roce*, SSL 2, č. 292, 1946, s. 4.

⁷⁹⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/032schuz/s032004.htm>. 32. schůze ÚNS 20. 12. 1946. [Citováno 27. 9. 2019].

⁷⁹¹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/032schuz/s032004.htm>. 32. schůze ÚNS 20. 12. 1946. [Citováno 27. 9. 2019].

⁷⁹² <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/032schuz/s032004.htm>. 32. schůze ÚNS 20. 12. 1946. [Citováno 27. 9. 2019].

V únoru roku 1947 publikovala na stránkách časopisu ústředí žen ČSNS *Hlasatelka* text, v němž zdůrazňovala potřebu přistupovat efektivněji k práci žen v domácnosti. V této souvislosti zmínila zkušenosti z návštěvy Dánska: „*Ženino království, domácnost, je tu* (Státní rada pro domácí hospodářství v Kodani – pozn. autora) *pod lupou vědců, inženýrů, chemiků, matematiků, komercialistů, mužů a žen, kteří ve zvláštních výzkumných laboratořích podrobují zkoumání způsob práce v domácnosti. V laboratořích sestavují se jídelničky pro všechny vrstvy obyvatelstva s hlediska nutné ochrany lidského zdraví prospěchu domácího hospodaření a státního hospodářství. V pokusných dílnách navrhuje architekti nejlepší řešení staveb nových bytů a jejich zařízení na venkově i ve městech, zkoumají nejnovější vynálezy pomocných strojků k ulehčení práce ženy-hospodyně, podrobují bedlivému zkoumání fyziologické požadavky výživy.*“⁷⁹³ Usilovala společně s dalšími poslankyněmi ČSNS o založení dalších institucí pro efektivnější hospodaření v domácnosti. Kromě již existující Společnosti pro racionální výživu a Zkušebního a výzkumného ústavu pro domácí hospodaření při ÚČH se jednalo především o Státní radu pro domácí práci a Státní ústav pro zkoumání domácí vědy a hospodářství.⁷⁹⁴

Během projednávání vládního návrhu zákona ve věci zřízení Československého ústavu práce (ČÚP) 24. června 1947 Jaromíra Žáčková-Batková požadovala, aby do činnosti tohoto ústavu byl zakomponován výzkum práce ženy-hospodyně: „*Chtěla bych se však, pánové a paní, zmínit také o nesmírně významném požadavku žen Československé republiky, aby bádání a zkoumání byla podrobena také práce ženy v domácnosti.*“⁷⁹⁵ ČÚP měl zkoumat vědeckými metodami výrobní postupy a prostředky, organizaci práce a vypracovávat různé studie týkající se výroby, distribuce, hygienických opatření nebo úpravy pracovišť. Jaromíra Žáčková-Batková požadavek odůvodňovala tím, že domácnost představuje nejdůležitější orgán distribuce a spotřeby převážné většiny tuzemských i importovaných statků. Proto se činnost ČÚP podle ní měla zaměřit zejména na snižování pracovního vyčerpání žen-hospodyně, mechanizování domácností, minimalizaci materiálních a pracovních ztrát při výkonu této práce. Pro ilustraci prezentovala plénu ÚNS ekonomický význam domácností v rámci národního hospodářství: „*Vezmeme-li si za příklad číslici 2.000 Kčs, která se ve čtyřčlenné rodině s průměrným příjmem vydá za měsíc, tož ve dvou a půl milionech*

⁷⁹³ Jaromíra ŽÁČKOVÁ-BATKOVÁ, *Je domácí hospodaření vědou?*, *Hlasatelka* 1, č. 1., 1947, s. 17.

⁷⁹⁴ Jaromíra ŽÁČKOVÁ-BATKOVÁ, *Je domácí hospodaření vědou?*, *Hlasatelka* 1, č. 1., 1947, s. 17.

⁷⁹⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/059schuz/s059002.htm>. 59. schůze ÚNS 24. 6. 1947. [Citováno 29. 9. 2019].

domácností činí tato čísllice, obsahující výdej za potraviny, šatstvo, obuv, činži, otop, osvětlení, kulturní potřeby, šest a půl miliardy měsíčně, ročně 72 miliardy československých korun. V prvním roce dvouletky má být náš národní důchod zvýšen na 160 miliard Kčs, v druhém pak na 180 miliard Kčs. 72 miliardy Kčs proběhnou rukama asi 3 milionů československých žen-hospodyň v domácnostech a představují tak v prvním roce dvouletky téměř 45% národního důchodu.⁷⁹⁶ Poukazovala rovněž na rozpor mezi každodenní realitou a ustanovením V. článku KVP o zrovnoprávnění žen a prohlášením vlády NF, že zaručí ženám v domácnosti ekonomická a sociální práva.⁷⁹⁷

V souvislosti s extrémním suchem a velkou neúrodou v létě roku 1947 ocenila Jaromíra Žáčková-Batková na 71. schůzi ÚNS 17. září 1947 činnost Společnosti pro racionální výživu, jelikož poskytovala kvalitní vzdělávání instruktorkám, které poté šířily zásady zdravé výživy mezi ženy. Potřebu tohoto typu vzdělávání umocňoval nedostatek potravin na tuzemském trhu. Racionalizace výživy měla podle názoru poslankyně pomoci ženám-hospodyním zajistit nezávadnou výživu pro členy rodiny a také předejít krizi v zásobování Československa.⁷⁹⁸

Jediná poslankyně v ÚNS za lidovou stranu, Marie Trojanová, zastávala zdrženlivější postoj k otázce vstupu žen na pracovní trh, jak mimo jiné dokládá její podpis naléhavé interpelace týkající se přiznání potravinového lístku P 3/I všem ženám-hospodyním a matkám nebo její parlamentní řeč 29. října 1947. Během této řeči vytýkala ministru průmyslu Bohumilu Laušmanovi nedostatečné zavádění mechanizace a elektrizace domácností, především na venkově: „*Postrádám v celém exposé pana ministra (průmyslu – pozn. autora) zmínky o slibované mechanisaci pracoviště ženy, ať ženy zemědělské nebo ženy v domácnosti... V tomto směru nebylo učiněno ani zmínky a přece ženy po elektrisaci a mechanisaci neustále volají.*“⁷⁹⁹

Poslankyně měly odlišný názor na profesní uplatnění žen v domácnosti. Zatímco národní socialistky a Marie Trojanová spatřovaly jejich hlavní význam pro společnost v řízení domácnosti a trvaly na dobrovolnosti placené práce, komunistky měly mnohem radikálnější postoj. Přesto se společně zasazovaly o zlepšení postavení žen

⁷⁹⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/059schuz/s059002.htm>. 59. schůze ÚNS 24. 6. 1947. [Citováno 29. 9. 2019].

⁷⁹⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/059schuz/s059002.htm>. 59. schůze ÚNS 24. 6. 1947. [Citováno 29. 9. 2019].

⁷⁹⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/071schuz/s071001.htm>. 71. schůze ÚNS 17. 9. 1947. [Citováno 29. 9. 2019].

⁷⁹⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/080schuz/s080013.htm>. 80. schůze ÚNS 29. 10. 1947. [Citováno 29. 9. 2019].

v domácnosti, například přiznáním potravinovém lístku P 3/I, podporou elektrizace a mechanizace domácností a tlakem na ministra průmyslu, aby se zasadit o zvýšení výroby domácích spotřebičů usnadňujícím ženám práci v domácnosti.

3.3 Populační politika a péče o matku a dítě

Populační politika náležela v ÚNS, podobně jako v PNS, ke klíčovým tématům poslankyň bez rozdílu politické příslušnosti. Prakticky stejně byly formulovány rovněž cíle a prostředky k jejich dosažení.

Pro zásobování obyvatelstva nadále platil přidělový systém na základě vládních nařízení č. 6/1945 Sb.,⁸⁰⁰ č. 10/1945 Sb.⁸⁰¹ a dekretu prezidenta republiky č. 118/1945 Sb., o opatřeních v řízení vyživovacího hospodářství.⁸⁰² Od 16. září 1946 přidělový systém nově rozlišoval 4 věkové skupiny (do 6 let, 6–12 let, 12–20 let a osoby starší 20 let) místo původních 3 skupin. Kategorie se vztahovaly rovněž na slovenskou část republiky.⁸⁰³ Pro Slovensko však z uvedených právních předpisů platilo pouze vládní nařízení č. 6/1945 Sb. Navíc přidělový systém na Slovensku spadal do kompetence slovenského pověřence pro výživu, nikoliv ministra výživy. Až od prosince roku 1948 na základě zákona č. 274/1948 Sb. začalo na Slovensku platit ustanovení prezidentského dekretu č. 118/1945 Sb., čímž se kompetence ministra výživy v oblasti zásobování obyvatelstva rozšířily na celé území Československa.⁸⁰⁴

Poslankyně ÚNS požadovaly provedení revize a kalkulace nejnutnějších životních potřeb, snížení cen zboží, odstranění závad v distribučním systému, potírání černého obchodu a dohled nad kvalitou zboží pro ženy a děti. Vzhledem k počtu podaných interpelací a parlamentních řečí se touto otázkou nejčastěji zabývaly národně socialistické poslankyně. Za ČSNS prezentovala například požadavek revize a kalkulace nejnutnějších životních potřeb Františka Zeminová během své parlamentní řeči 10. července 1946: „Protože pro finanční a hospodářské obtíže nemůžeme s platy nahoru, musí vláda provést řádnou a ráznou revisi cenovou. Žádáme proto provedení nových

⁸⁰⁰ Vládní nařízení č. 6/1945 Sb. ze 17. května 1945, o některých opatřeních v zásobování obyvatelstva potravinami, in: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha 1945, s. 11.

⁸⁰¹ Vládní nařízení č. 10/1945 Sb. z 25. května 1945, kterým se zmocňuje ministr výživy k úpravě výroby, oběhu a spotřeby potravin a poživatin, in: *Tamtéž*, s. 14.

⁸⁰² Dekret prezidenta republiky z 27. října 1945, o opatřeních v řízení vyživovacího hospodářství, in: *Tamtéž*, s. 275–276.

⁸⁰³ Jiří ŠTĚPEK, *Počátky československého přidělového systému v roce 1945: návaznost na systém protektorátní a říšský*, in: *Numizmatika*, č. 21, 2006, s. 372.

⁸⁰⁴ Srov. Zákon č. 274/1948 Sb. z 1. prosince 1948, jímž se mění dekret prezidenta republiky o opatřeních v řízení vyživovacího hospodářství a rozšiřuje platnost některých jeho ustanovení na území Slovenska, in: *Sbírka zákonů republiky Československé*, Praha 1948, s. 1568.

kalkulací všech druhů potravin, šatstva, prádla, obuvi, dopravy uhlí, elektřiny a jiných nezbytných potřeb, jakož i snížení cen všeho předraženého zboží.“⁸⁰⁵ Požadovala rovněž přísné testy pro obchodníky a distributory, kteří záměrně zvyšovali ceny zboží. Navrhovala umístit je do pracovních táborů a zkonfiskovat jejich nezákonné zisky. Dále navrhovala zakázat vývoz textilií, potravin a ostatních důležitých životních potřeb do zahraničí, pokud nebude satureován domácí trh, a obnovila požadavek participace žen-hospodyň v poradních sborech Nejvyššího cenového úřadu a ministerstev výživy a vnitřního obchodu.⁸⁰⁶

Nejtristnější situaci shledávala především v zásobování ovocem, zeleninou, masem, tuky, mlékem a mléčnými výrobky. Řešení situace spatřovala v rychlém zpracování surovin a v následné distribuci potravin. Navrhovala přepravovat mléko a mléčné výrobky, ovoce a zeleninu v nákladních rychlících a chladících vagonech, aby se co nejdříve a v co nejvyšší kvalitě dostaly ke spotřebitelům. Ceny ovoce a zeleniny považovala za vysoké a navrhovala je snížit.

28. března 1947 Františka Zeminová, Jaromíra Žáčková-Batková, Jarmila Uhlířová, Milena Šmejcová, JUDr. Milada Horáková a Antonie Kleinerová⁸⁰⁷ žádaly ministra výživy Václava Majera o vysvětlení, proč byly zrušeny přiděly másla pro osoby starší 6 let na 24. přidělové období (březen 1947): „1. Je panu ministru výživy známo, že se v období 24. nepřiděluje máslo všem dospělým i dětem od 6. roku výše? 2. Je pan ministr výživy ochoten sdělit nám, jaké jsou důvody tohoto škrtnání dávek másla, zejména nyní k velikonočům? 3. Sdělí nám laskavě pan ministr výživy, kolik se přesně másla vyrobí a kolik se ho kam přidělí? 4. Jest ochoten pan ministr výživy postarati se o nápravu a přidělití bezodkladně máslo, zejména dětem od 6. do 20. roku?“⁸⁰⁸ Zdůrazňovaly, že ani během nacistické okupace nebyly zrušeny přiděly másla.⁸⁰⁹

Ministr výživy Václav Majer předložil odpověď na interpelaci 28. května 1947. Zrušení přidělu másla pro osoby starší 6 let zdůvodnil nedostačující tuzemskou výrobou a nízkým dovozem ze zahraničí. Zároveň konstatoval, že ve 25. přidělovém období

⁸⁰⁵ Fráňa Zeminová pro práva české ženy, SSL 2, č. 155, 1946, s. 2.

⁸⁰⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/005schuz/s005013.htm>. 5. schůze ÚNS 10. 7. 1946. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸⁰⁷ Pod tuto interpelaci se podepsali někteří jejich spolustraníci (v abecedním pořadí): Antonín Bartoš, Bohuslav Dečí, Ota Hora, JUDr. Antonín Hřebík, Alois Jaroš, Václav Jirásek, MUDr. Ing. Karel Kácl, DrSc. prof., Ing. doc. Ladislav Kameníček, RNDr. Vladimír Krajina, František Křepela, František Langr, Josef Lesák, Ludvík Rychtera, JUDr. Jan Stránský a JUDr. Augustin Šíp.

⁸⁰⁸ https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0464_00.htm. Tisk ÚNS č. 464. [Citováno 17. 6. 2019]. Srov. *Proč je nedostatek másla?*, SN 3, č. 68, 1947, s. 2.

⁸⁰⁹ https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0464_00.htm. Tisk ÚNS č. 464. [Citováno 17. 6. 2019].

(od 31. března do 30. dubna 1947) rozšířil distribuci másla pro spotřebitele do 20 let a ve 26. (od 1. do 31. května) na všechny věkové kategorie.⁸¹⁰

Za zrušení daně z nealkoholických ovocných šťáv a nápojů lobovaly poslankyně ČSNS během parlamentních řečí v prosinci roku 1946.⁸¹¹ Zjevně bez většího úspěchu, jak dokládá interpelace podaná 10. července 1947 Jaromírou Žáčkovou-Batkovou, Františkou Zeminovou, Jarmilou Uhlířovou, Milenou Šmejcovou a poslancem Andělínem Šulíkem (ČSNS) na ministra financí JUDr. Jaromíra Dolanského (KSČ).⁸¹² Primárním cílem jejich interpelace bylo podpořit konzumaci zdraví prospěšných ovocných nápojů,⁸¹³ zvláště u nezletilých, a tím snížit poptávku po alkoholických nápojích: „*Všechny instituce, vedoucí boj proti zhoubné vlně alkoholismu domáhají se zvětšené výroby ovocných alkoholuprostých šťáv za dostupnou cenu, aby se staly účinným prostředkem ve snaze odnaučit zejména naši mládež hasit žízeň alkoholickými nápoji.*“⁸¹⁴ V zájmu zlepšení zdravotního stavu obyvatelstva a boje proti alkoholismu žádaly ministra financí o novelizaci paragrafů 56 a 57 zákona č. 30/1946 Sb.,⁸¹⁵ které zavedly zdanění bezalkoholových šťáv a nápojů.⁸¹⁶

Ministerstvo financí zaslalo v první polovině října 1947 předsedkyni zásobovacího výboru ÚNS Jaromíře Žáčkové-Batkové odpověď na tuto interpelaci. Ministr JUDr. Jaromír Dolanský uvedl, že do návrhu osnovy zákona o nepřímých daních nezahrnul zdanění ovocných šťáv a nápojů s obsahem alkoholu do 0,75%.⁸¹⁷

V plénu ÚNS se nejčastěji a nejdůležitěji problematikou zásobování rodin s dětmi zabývala Jaromíra Žáčková-Batková. Jednalo se o její tradiční téma. Na zemském sjezdu žen ČSNS v Brně 29. září 1946 přislíbila, že jako předsedkyně zásobovacího výboru ÚNS bude prosazovat zřízení Národního vyživovacího výboru, který měl sloužit k eliminaci zdravotních problémů populace: „*Po absolvování druhé*

⁸¹⁰ https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0601_00.htm. Tisk ÚNS č. 601. [Citováno 17. 6. 2019].

⁸¹¹ *Úspěšný krok v boji proti alkoholismu. Splněný požadavek národně socialistických poslanců*, SN 3, č. 240, 1947, s. 4.

⁸¹² K této interpelaci připojili své podpisy také další členové ČSNS (v abecedním pořadí): Alois Čížek, Ota Hora, JUDr. Milada Horáková, Alois Jaroš, Václav Jirásek, Ing. doc. Ladislav Kameníček, RNDr. Vladimír Krajina, Josef Lesák, Josef Nedoma, JUDr. PhDr. Ludvík Novotný, František Přeučil, Leopold Slíva, JUDr. Jan Stránský, Vladimír Tichota, Čeněk Torn, PhDr. František Uhlíř a Emil Weiland.

⁸¹³ *Zrušte daň z ovocných šťáv prostých alkoholu*, SSL 3, č. 164, 1947, s. 2.

⁸¹⁴ https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0730_00.htm. Tisk ÚNS č. 730. [Citováno 17. 6. 2019].

⁸¹⁵ Srov. Zákon č. 30/1946 Sb. ze dne 19. února 1946 o nové úpravě československého práva v oboru nepřímých daní a státních finančních monopolů, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1946, s. 197.

⁸¹⁶ https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0730_00.htm. Tisk ÚNS č. 730. [Citováno 17. 6. 2019].

⁸¹⁷ *Úspěšný krok v boji proti alkoholismu. Splněný požadavek národně socialistických poslanců*, SN 3, č. 240, 1947, s. 4.

mezinárodní konference Zemědělské a potravinářské organizace v Kodani budu jako předsedkyně zásobovacího výboru usilovat o to, aby i u nás byl zřízen Národní vyživovací výbor, který se věnuje řešení a studiu problémů, jejichž řešení v oboru výživy lidu s hlediska zdravotního se i u nás jeví velmi naléhavým.“⁸¹⁸ Ve své první parlamentní řeči v ÚNS 13. prosince 1946 zmínila vysoké zatížení rodin nepřímými daněmi, chaotický stav v distribuci základního zboží pro domácnosti a jeho nedostatek v přidělovém systému. Největší pozornost věnovala problémům s distribucí textilu. Kritizovala především nízký podíl importovaného textilního zboží a jeho dodávky ze znárodněných podniků osobám bez živnostenských oprávnění k obchodní činnosti. Obojí považovala za hlavní příčinu nedostatku zboží na trhu: „*Voláme všichni halasně po růstu populace, ale vedoucí plánovacího oddělení si vůbec nelámou hlavu nad tím, do čeho mají naše mladé matky zabalit svá nemluvnata, protože je absolutní nedostatek souprav dětských i plenkového zboží. Náš textilní průmysl musí pamatovat na to, že na výbavu robátka je třeba sypkoviny, povlaku a plenkoviny. Neschopnost plánování výroby podle potřeb obyvatelstva je základním rysem naší textilní výroby.*“⁸¹⁹

V prosinci roku 1946 při projednávání rozpočtu ministerstva výživy na rok 1947 konstatovala potřebu v nejbližší možné době zřídit Československý ústav pro studium národní výživy, neboť přispěje k eliminaci kojenecké úmrtnosti zapříčiněné podvýživou a nedostatečnou stravou těhotných žen: „*Poslanec dr. Kácl (člen ČSNS – pozn. autora), předseda lékařské komory, dovolává se zřízení Čs. ústavu pro studium národní výživy. Budeme se muset tímto námětem vážně zabývat, chceme-li zastavit úmrtnost kojenců, zaviněnou také podvýživou matek v době těhotenství, zaviněnou častokrát nedostatkem, ale nesprávnou skladbou potravin.*“⁸²⁰ Doporučila rovněž masové rozšíření kurzů zdravé výživy vedených zkušenými instruktorkami nebo hospodyněmi.⁸²¹

Jaromíra Žáčková-Batková se zabývala otázkou zásobování domácností také během parlamentní řeči 1. dubna 1947 při projednávání vládního návrhu zákona, *kterým se zabezpečuje snížení cen některého zboží lidové potřeby a ustálení cen jiných důležitých statků*. Kritizovala především drahotu základních životních potřeb (potraviny, textil, obuv) a pokles životní úrovně sociálně slabších rodin v důsledku zvyšování cen. Za hlavní příčinu tohoto poklesu považovala vysoké výdaje na veřejnou

⁸¹⁸ NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 451, Odbor žen ČSNS.

⁸¹⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/028schuz/s028012.htm>. 28. schůze ÚNS 13. 12. 1946. [Citováno 17. 6. 2019].

⁸²⁰ Jaromíra ŽÁČKOVÁ-BATKOVÁ, *Správnou výživou k zdraví národa*, Hlasatelka 1, č. 1, 1947, s. 19.

⁸²¹ Jaromíra ŽÁČKOVÁ-BATKOVÁ, *Správnou výživou k zdraví národa*, Hlasatelka 1, č. 1, 1947, s. 19.

správu, složitý distribuční systém od výrobce ke spotřebiteli⁸²² a nedořešenou měnovou reformu, zejména vázaných vkladů.⁸²³

V souvislosti s potravinovou krizí ve druhé polovině roku 1947 požadovala ve své řeči přednesené před plénem ÚNS 17. září 1947 dodávat přednostně mléko, čerstvé ovoce nebo nealkoholické ovocné šťávy dětem a matkám. Zároveň oceňovala význam práce žen-hospodyň při zajišťování výživy rodiny a překonávání důsledků neúrody.⁸²⁴

Za lidovou stranu se poruchami v zásobování zabývala Marie Trojanová. Témata byla obdobná: distribuce textilu, kojenecké prádlo, navíc mýdlo a zásobování vánočního trhu v roce 1947. 29. října 1947 při parlamentní rozpravě týkající se zprávy ministra průmyslu Bohumila Laušmana o dosavadních výsledcích dvouletky kritizovala nedostatky v zásobování domácností. Znárodněný průmysl měl z jejího hlediska umožnit především ženám a matkám, aby měly dostatek času na výchovu dětí a angažovanost ve veřejném životě: *„Znárodnění průmyslu není ovšem účelem samo v sobě, aby se vedlo dobře průmyslu, nýbrž aby se vedlo dobře nám lidem, abychom lépe a lehčeji pracovali a žili tak, aby zbyl pracujícím a zejména nám ženám a matkám čas na výchovu dětí, na kulturu, na účast na politickém dění a na výstavbě naší společnosti.“*⁸²⁵ Prostředek k tomuto cíli spatřovala v odstranění nedostatku a vysokých cen potravin, plynu, porcelánového nádobí a elektrických spotřebičů, vad v tehdejší bytové kultuře, špatné jakosti uhlí, nedostatku textilu, nábytku, gumové obuvi pro děti. Rovněž vytkla ministru průmyslu, že se ve svém prohlášení nezabýval otázkou racionalizace, elektrizace a mechanizace domácností: *„Postrádám v celém exposé pana ministra (průmyslu – pozn. autora) zmínky o slibované mechanisaci pracoviště ženy, at' ženy zemědělské nebo ženy v domácnosti. Racionalisace, tolik nutná dnes při nedostatku*

⁸²² O problémech distribuce čerstvého ovoce promluvila 16. července 1946 na schůzi zásobovacího výboru ÚNS národní socialistka Milena Šmejcová. Uvedla, že úroda ovoce byla vyšší než v roce 1945, přesto kvůli závadám v jeho distribuci někdy přišlo do obchodů shnilé. Srov. *Naši poslanci pro lepší a jednodušší zásobování*, SN 2, č. 162, 1946, s. 3.

⁸²³ *Zákon o zabezpečení snížení cen*, SSL 3, č. 78, 1947, s. 1–2. Srov. <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/045schuz/s045007.htm>. 45. schůze ÚNS 1. 4. 1947. [Citováno 24. 10. 2019].

⁸²⁴ *Neúroda a neobděláná pole*, SSL 3, č. 218, 1947, s. 1–2. Srov. <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/071schuz/s071002.htm>. 71. schůze ÚNS 17. 9. 1947. [Citováno 24. 10. 2019].

⁸²⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/080schuz/s080013.htm>. 80. schůze ÚNS 29. 10. 1947. [Citováno 26. 10. 2019].

pracovních sil na venkově, v rodinách s četnými dětmi, u žen zapojených do pracovního procesu mimo domov je možná jedině elektrisací a mechanisací.“⁸²⁶

Za ČSSD interpelovaly v ÚNS 17. července 1946 Anna Jungwirthová a Ing. Ludmila Jankovcová předsednictvo vlády ohledně snížení cen potravin od UNRRA.⁸²⁷ Navíc Anna Jungwirthová během své parlamentní řeči 16. září 1947 poukazovala na problémy zásobování Slovenska některými komoditami (např. máslo), na nedostatek kvalitních potravin na trhu a vážnou distribuci základních životních potřeb. Za jednu z možností nápravy považovala zrušení trhových svazů zavedených v období okupace. Zdůrazňovala význam účelné a racionální přípravy jídel v domácnostech pro překonání potravinové krize: „*Záleží na nich (československých ženách – pozn. autora), jak účelně a racionálně budou umět zacházet s tím, co nám příroda letos dala, a záleží také na jejich uvědomění vůči celku.*“⁸²⁸ Na druhé straně se snažila vyzdvihoval pozitivní aspekty ve výrobě potravin: „*Náš průmysl výživy dbá při své výrobě na jakost výrobků. Všude slyšíme dnes volání po jakostní výrobě. Oč důležitější je jakost u výrobků, které slouží k lidské výživě a tím k upevnění zdraví!... Opravdu také, když srovnáme výrobky ostatního průmyslu s výrobky průmyslu výživy, vidíme, že jejich jakost má umístění velmi čestné... Naše výživa stojí a padá s dobrým chlebem. Dobrý chléb je také první ukázka poctivé práce ministra Majera v roce 1945.*“⁸²⁹ Rezort ministerstva výživy řídil sociální demokrat Václav Majer. Nebylo to poprvé ani naposled, kdy poslankyně vyzdvihovaly pozitivní prvky činnosti v ministerstvu řízeném jejich spolustraníkem.

O zásobování Anna Jungwirthová promluvila v ÚNS znovu 17. prosince 1947. Opět požadovala zrušení trhových svazů a zdůrazňovala společenský význam akce Mléko všem dětem: „*Dovoľte, abych se ještě několika slovy zmínila o t. zv. akci "Mléko všem dětem". Z podnětu ministerstva výživy se ujala Národní fronta žen propagace toho, aby naši zemědělci, resp. naše zemědělské ženy se přičinily, aby mléka bylo odváděno co nejvíce, aby se dostalo alespoň našim dětem, když už my dospěli je nedostáváme.*“⁸³⁰ Pro lepší ilustraci prezentovala plénu ÚNS statistické údaje

⁸²⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/080schuz/s080013.htm>. 80. schůze ÚNS 29. 10. 1947. [Citováno 26. 10. 2019].

⁸²⁷ Společně s nimi podal tuto interpelaci jejich spolustraníci Ladislav Cígler.

⁸²⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/070schuz/s070006.htm>. 70. schůze ÚNS 16. 9. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸²⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/070schuz/s070005.htm>. 70. schůze ÚNS 16. 9. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸³⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/088schuz/s088004.htm>. 88. schůze ÚNS 17. 12. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

o klesajících dodávkách mléka do mlékáren během druhé poloviny roku 1947: „V červenci bylo dodáno do mlékáren 87 milionů litrů, v srpnu už 81 milion litrů, v září 70, v říjnu 64 a v listopadu asi 50 milionů litrů.“⁸³¹ Pro zajištění dostatku mléka dětem souhlasila se zveřejňováním dodávek mléka v jednotlivých vesnicích, s uskutečňováním striktní revize doживosti hlášením případů sabotáží ONV prostřednictvím Svazu pro mléko a tuky a s nařizováním povinných dodávek obcím, které vykazovaly nízké dodávky mléka.⁸³²

Rovněž poslankyně demokratické strany Matilda Kulichová-Sutórisová apelovala 13. prosince 1946 na plénum ÚNS, aby se parlament zasadil o zlepšení zásobování domácností: „...veríme (poslanecký klub DS – pozn. autora), že sa štátnej správe v najbližšom čase podarí pre túto zaslúžilú kategóriu občianstva (veřejné zaměstnance – pozn. autora) a pri tom pre naše ženy v starostiach o ich domácnosť uľahčiť im aspoň tým, že v sektore zásobovacím sa pomery podstatne zlepšia, najmä v odbore šatstva a obuvi, aby sa úroveň beztak skromných príjmov nesnižovala ešte neregulérnymi zjavmi, ktoré pri zásobovaní tak často pozorujeme.“⁸³³ V souvislosti s potravinovou krizí požadovala v ÚNS 17. září 1947 zjednodušení distribučního systému. Poukazovala na vážné problémy Slovenska a především na význam venkovských žen pro zásobování domácností: „V expozé pána ministra (ministra výživy Václava Majera – pozn. autora) by sme boli radi uvítali (poslanecký klub DS – pozn. autora) ešte niečo, na čo sa pri iných príležitostiach v jeho rezorte nezabúda, a síce zmienka o spolupráci žien-gazdín. I v minulosti veľká zodpovednosť ležala na vedúcich domácnosti – už či vidieckych alebo mestských – a ich činnosť odzrkadľovala sa v národohospodárstve jednotlivých štátov. Naša jednoduchá žena mala vždy dosť starostí, ako nachovať hladné krky svojej početnej rodiny z toho mála, ktoré mala k dispozícii, aby boli nielen nasýtené, ale aby podľa možnosti nedola tá šetrnosť, ku ktorej bola mútená, na úkor ich zdravia.“⁸³⁴

Slovenská komunistka Mária Turková během své parlamentní řeči 16. prosince 1946 promluvila o nutnosti zlepšit distribuční systém zásobování domácností, o potřebě cenových kontrol a dohledu nad velkoobchodem: „Bude nutné zaviesť presný poriadok

⁸³¹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/088schuz/s088004.htm>. 88. schůze ÚNS 17. 12. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸³² <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/088schuz/s088004.htm>. 88. schůze ÚNS 17. 12. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸³³ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/028schuz/s028004.htm>. 28. schůze ÚNS 13. 12. 1946. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸³⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/071schuz/s071006.htm>. 71. schůze ÚNS 17. 9. 1947. [Citováno 22. 6. 2019].

do distribúcie, prísnu kontrolu pridelovaného tovaru veľkoobchodníkom a tiež kontrolu cien všetkých výrobkov.“⁸³⁵ Navrhovala rovněž snížit rozdíl mezi výší mezd a cenami.⁸³⁶

Poslankyně KSČ prosazovaly odstranění nedostatků v zásobování, jimiž trpěly především rodiny s dětmi,⁸³⁷ a potírání černého trhu.⁸³⁸ Nejčastěji se touto problematikou zabývaly ve druhé polovině roku 1947 v souvislosti s tehdejší potravinovou krizí. Jednalo se mimo jiné o parlamentní řeč Boženy Macháčové-Dostálové 18. září 1947. Kritizovala úřady, že zveřejňují informace, jimiž vytváření na trhu paniku: „Ještě se, pánové a paní, nenaskytla taková matka, které by bylo jedno, budou-li její děti mít dost co jíst anebo ne. A nyní si představte, že se doví přímo z úředních míst, že zásobování moukou a chlebovinami není zajištěno, hned nato na trhu nesežene ani mrkev, ani cibuli nebo česnek a dokonce brambory místo na pultě se dostávají zpod pultu... A což teprve, když je panika živena ještě z oficiálních míst? Abych však mluvila konkrétně. Ještě v jarních měsících tvrdilo ministerstvo výživy, že se nám do nových žni nebude dostávat 20.000 vagonů chlebovin a pšeničné mouky, což přivodilo ten stav, že se předpokládaný výkup pšenice již v měsíci dubnu a květnu zastavil a nakonec nám ovšem 10.000 vagonů chlebovin zbylo.“⁸³⁹ Panické zvěsti o nedostatku základních potravin označovala za strategii šmelinářů, kteří z nich údajně těžili nemalé zisky.⁸⁴⁰ Rovněž kritizovala nedostatek volně prodejných potravin: „Pracuje-li však žena od rána do večera, kdy si má jít potom shánět ono zboží, kterého je na t. zv. volném trhu nedostatek? Vždyť volný prodej – třeba u brambor – znamená stát dnes hodinu ve frontě anebo zaplatit šmelinářskou cenu, na př. za cibuli... U každé hospodyně budí jen útrpný úsměv, když Nejvyšší cenový úřad stanoví cenu cibule nebo česneku, poněvadž hospodyně z vlastní zkušenosti ví, že nikde anebo skoro nikde

⁸³⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/027schuz/s027024.htm>. 27. schůze ÚNS 12. 12. 1946. [Citováno 22. 6. 2019].

⁸³⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/027schuz/s027024.htm>. 27. schůze ÚNS 12. 12. 1946. [Citováno 22. 6. 2019].

⁸³⁷ Komunistky zorganizovaly potravinovou pomoc českým dětem, které žily ve Vídni. 19. prosince 1946 z Prahy odjelo 6 nákladních aut s více jak 250 q různých druhů potravin. Komunistické poslankyně Matylda Synková a Božena Macháčová-Dostálová předaly ve Vídni potraviny českým dětem. Srov. *Dar Prahy českým dětem ve Vídni*, RP, č. 293, 1946, s. 4. Srov. *Veselejší vánoce našich vídeňských dětí*, RP, č. 296, 1946, s. 4.

⁸³⁸ Poslankyně Marie Syrovátková-Palečková podala 25. listopadu 1947 dotaz ve věci potírání černého obchodu na ministra vnitra Václava Noska. Srov. <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/083schuz/s083002.htm>. 83. schůze ÚNS 25. 11. 1947. [Citováno 22. 6. 2019].

⁸³⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/072schuz/s072006.htm>. 72. schůze ÚNS 18. 9. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸⁴⁰ *Nové zatížení rozpočtu by znamenalo snížení životní úrovně pracujících*, RP 27, č. 219, 1947, s. 1.

za stanovenou cenu cibuli ani česnek nedostane.“⁸⁴¹ Uvítala, že ministerstvo výživy upřednostnilo děti v zásobování a u nejdůležitějších potravin (např. mléka) stanovilo výhodnější cenu. V této souvislosti žádala, aby se také u dalších kategorií zboží, především u zeleniny, byly stanoveny výhodnější ceny.⁸⁴² Božena Machačová-Dostálová o zásobovací a vyživovací situaci v Československu promluvila také 22. listopadu 1947 na třetí ústřední konferenci funkcionářek KSČ v pražské Lucerně.⁸⁴³

Komunistické poslankyně podporovaly před plénem ÚNS vládní iniciativy týkající se zlevnění mléka pro těhotné ženy a děti a vitamínové akce určené dětem, jak dokládá parlamentní řeč Anežky Hodinové-Spurné z 16. prosince 1947: „Podle vládního nařízení byla od 1. května 1947 snížena cena mléka pro děti do 6 let a pro těhotné ženy. Tato zlevňovací akce se týká 920.000 dětí v Československu, které jsou staré do 6 let, a 150.000 těhotných žen, které dostávají mléko za poloviční cenu... Vitamínová akce jistě uchránila mnoho dětí před nemocemi a zachránila je národu.“⁸⁴⁴ Všechna opatření navrhovaná poslankyněmi pro zajištění kvalitní a dostatečné výživy matek a dětí směřovala primárně k jedinému cíli: populačnímu růstu a zdravému vývoji dětské populace.

Poslankyně ÚNS napříč politickým spektrem podporovaly rovněž další návrhy směřující k podpoře populačního růstu. Jednalo se především o návrh zákona o státní půjčce novomanželům ve výši 40 000–50 000 Kčs, návrh zákona o ochraně mateřství nařizující zaměstnavatelům nepropouštět těhotné ženy a poskytovat kojícím matkám minimálně 2 půlhodinové přestávky denně na kojení, návrh zákona o zálohovaném výživném pro děti v rozloučeném manželství a nemanželské děti, daňové úlevy a přednostní právo při přidělování bytů pro rodiny s větším počtem dětí. Jejich zájem o zajištění populačního růstu také umocňovaly demografické prognózy, které upozorňovaly na pokles počtu mladých žen ve věku od 25–40 let v českých zemích během období 1948–1953, čímž by populační přírůstek nezabezpečily 4 děti v jedné rodině, jak naplánovali autoři dvouletky, ale 5 dětí.⁸⁴⁵

⁸⁴¹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/072schuz/s072006.htm>. 72. schůze ÚNS 18. 9. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸⁴² <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/072schuz/s072006.htm>. 72. schůze ÚNS 18. 9. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸⁴³ *Chraňme mír a blaho republiky*, RP 27, č. 273, 1947, s. 1.

⁸⁴⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/087schuz/s087015.htm>. 87. schůze ÚNS 16. 12. 1947. [Citováno 22. 6. 2019].

⁸⁴⁵ NA, f. Anežka Hodinová-Spurná č. 1219, kart. 12, Projevy 1947.

Komunistické poslankyně Anežka Hodinová-Spurná, Matylda Synková, Božena Macháčová-Dostálová, Marie Trojanová-Genyková, Helena Zimáková-Zemanová, Pavla Šimonková, Marie Švermová-Švábová, Eliška Ullrichová, Barbora Škrlantová, Marie Syrovátková-Palečková a Ludmila Weberová⁸⁴⁶ předložily 21. března 1947 v ÚNS iniciativní návrh na vydání zákona o daru ČSR dětem k svátku Den matek (11. květen 1947). Dar spočíval v jednorázové finanční podpoře rodinám s minimálně pěti dětmi a měl demonstrovat ochotu vlády NF podpořit péči o rodinu a o natalitu: „*Budovatelský program Gottwaldovy vlády prohlašuje, že vláda bude věnovati mimořádnou pozornost péči o matku a dítě v nejširším slova smyslu a že bude všemi prostředky podporovati opatření pro zvýšení populace.*“⁸⁴⁷ Výše finanční odměny závisela na počtu dětí: rodina s pěti dětmi 1 500 Kčs, se šesti 2 000 Kčs, se sedmi 3 000 Kčs, s osmi 4 000 Kčs, s devíti 5 000 Kčs, s deseti a více dětmi 10 000 Kčs.⁸⁴⁸ Odměna byla určena dětem mladším 18 let české, slovenské nebo ostatní slovanské národnosti. Nerozhodovalo, zda dítě bylo manželské, nevlastní nebo nemanželské. ONV vyplácely tuto odměnu matkám. Pokud matka z jakýchkoliv důvodů nepečovala o své děti, obdržely odměnu poměrným dílem osoby, které o ně pečovaly. Realizace tohoto návrhu spadala do kompetence ministerstva ochrany práce a sociální péče.⁸⁴⁹ Komunistické poslankyně také navrhovaly, aby výše zmíněné odměny byly osvobozeny od všech poplatků včetně daní a uhrazeny z prostředků z prodeje zboží dodaného UNRRA.⁸⁵⁰

Ostatní poslankyně zaujaly k návrhu kritický postoj. S ostrou kritikou vystoupila před plénem ÚNS 9. května 1947 (v den jeho schvalování) Františka Zeminová. Jménem všech československých žen sdělila přítomným zákonodárcům, že návrh zákona by měl mít objektivnější název: dar UNRRY československým matkám. Komunistické poslankyně podle ní využily tuto pomoc k propagaci své politické strany, ačkoliv se původně členové sociálněpolitického a rozpočtového výboru dohodli, že se bude jednat o společný návrh všech poslankyň, a to z důvodu, že tato organizace pomáhala všem československým ženám bez ohledu na jejich politické preference.

⁸⁴⁶ Pod tento návrh se podepsali poslanci za KSČ (v abecedním pořadí): Jan Abrahám, JUDr. prof. Jan Bartuška, Ladislav Blaha, MUDr. Rudolf Bureš, JUDr. Alexej Čepička, Václav David, JUDr. Alois Hložek, Ivan Holý, Josef Janouš, František Jaroš, Josef Jura, Josef Kapoun, Rudolf Koštejn, Vladimír Matula, František Mráz, Josef Nepomucký, Václav Pašek, Jaroslav Pešák, Jindřich Pešák, Jaroslav Sosnar, Jan Sutr, Otto Šling, Karel Tula, František Verosta, Josef Vitek, Jan Vodička a Josef Zuzana.

⁸⁴⁷ https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0463_00.htm. Tisk ÚNS č. 463. [Citováno 28. 6. 2019].

⁸⁴⁸ *Dar matkám pěti a více dětí ke svátku matek*, RP 27, č. 68, 1947, s. 1.

⁸⁴⁹ https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0463_00.htm. Tisk ÚNS č. 463. [Citováno 28. 6. 2019].

⁸⁵⁰ *Dar matkám pěti a více dětí ke svátku matek*, RP 27, č. 68, 1947, s. 1.

Navíc zdůraznila, že KSČ nikdy oficiálně nepoděkovala organizaci UNRRA za její pomoc Československu: „...bylo také přesně v obou výborech (sociálně politickém a rozpočtovém výboru – pozn. autora) *dohodnuto, že návrh zákona (o daru ČSR dětem k svátku Den matek – pozn. autora) bude předložen ke schválení jako společný návrh všech poslankyň Národní fronty. Toto ujednání však nebylo dodrženo, – ačkoliv bylo v zájmu věci. Neboť UNRRA nedodávala svoje zboží jen ženám jedné politické strany u nás, ale její veliká péče patřila vždy všemu obyvatelstvu Československé republiky. Litujeme proto, že by chtěla jedna strana (KSČ – pozn. autora), a to nota bene ta, která organizaci UNRRA oficiálně za její velkolepou pomoc ani nikdy nepoděkovala, využít nyní UNRRY pro svoji vlastní propagaci.*“⁸⁵¹ V rámci projednávání návrhu zákona apelovala na ředitelství UNRRA, aby nemajetné rodiny s více než pěti dětmi obdržely od této organizace kromě potravin také přiděly léků, obuvi a textilu: „*Při této příležitosti prosíme velmi naléhavě ředitelství UNRRY, aby na děti z nemajetných rodin, spadající pod tento zákon, pamatovala nejen hodnotnými potravinami, ale aby se také, pokud je to možno, pomohlo našim dětem přidělem bot, šatstva, prádla a léků. Neboť má-li matka 5, 6, 8 i 10 dětí, je otázka obutí, ošacení a udržení zdraví pro ni nejbolestnější a nejnmutnější.*“⁸⁵² Upozornila, že svátek Den matek vznikl v USA a většina pomoci UNRRA pocházela z amerických zdrojů.⁸⁵³ Tento návrh je dalším dokladem preferování stranických zájmů, v tomto případě KSČ, před společným postupem poslankyň ÚNS.

Návrh zákona o daru ČSR dětem k svátku Den matek byl schválen parlamentním plénem 9. května 1947 jako zákon č. 91/1947 Sb., *o daru Československé republiky dětem k svátku matek 1947*. Oproti předloženému návrhu se změnila výše navrhované odměny u kategorie rodin s 10 a více dětmi. Odměna pro rodiny s 5 až 9 dětmi zůstala zachována podle předloženého návrhu komunistických poslankyň a u každého dalšího dítěte se částka zvyšovala o 1 000 Kčs.⁸⁵⁴

V agendě poslankyň ÚNS zaujímal největší prostor problematika zdravotní péče o děti a ženy, především o kojence, těhotné ženy a matky v šestinedělí. Ačkoliv se kojenecká úmrtnost během Třetí republiky soustavně snižovala, více než 14 měsíců

⁸⁵¹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/051schuz/s051002.htm>. 51. schůze ÚNS 9. 5. 1947. [Citováno 29. 6. 2019].

⁸⁵² <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/051schuz/s051002.htm>. 51. schůze ÚNS 9. 5. 1947. [Citováno 29. 6. 2019].

⁸⁵³ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/051schuz/s051002.htm>. 51. schůze ÚNS 9. 5. 1947. [Citováno 29. 6. 2019].

⁸⁵⁴ Srov. Zákon č. 91/1947 Sb. z 9. května 1947, o daru Československé republiky dětem k svátku matek 1947, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1947, s. 489–490.

po osvobození Československa přetrvával vysoký počet nemocných tuberkulózou u dětí a mládeže.⁸⁵⁵ A přibýval počet osob s nervovými, srdečními, onkologickými a dalšími nemocemi, jak konstatovala Františka Zeminová 10. července 1946 v ÚNS: „*Tuberkulóza dětí a mládeže nebezpečně stoupá, stejně jako se množí vážné sociální choroby, srdeční, nervové, rakovinné a j.*“⁸⁵⁶ Navrhovala, aby vláda čerpala na řešení těchto problémů přednostně finanční dotaci v rámci pomoci od organizace UNRRA.⁸⁵⁷

Největší pozornost věnovala infekčním onemocněním dětí poslankyně Milena Šmejcová, která podpořila 2. října 1946 v rozpravě na plénu ÚNS zákon o povinném očkování proti záškrtu. Jeho přijetí považovala za předpoklad splnění zdravotního programu dvouletky, který počítal s minimalizací dětské úmrtnosti. Na podporu svého stanoviska uvedla statistické údaje o úmrtnosti kojenců zaviněné záškrtkem: „*V dobách epidemii umíralo velmi mnoho dětí na tuto strašnou chorobu a měli jsme případy, že v rodinách zemřelo nejen jedno dítě, ale pokud je mi známo, při velké epidemii ve Slezsku umíraly dvě, tři děti v jedné rodině. Onemocnění záškrtkem nevyhýbá se ani dětem nejtělejšího věku, o čemž svědčí statistika z roku 1945, v které je uvedeno 177 případů úmrtí kojenců do věku jednoho roku.*“⁸⁵⁸ Snížení kojenecké úmrtnosti a s tím související populační narůst považovala za základní předpoklad k dosídlení pohraničí českých zemí: „*Bez zvýšení populační síly a udržení života všech narozených dětí by nám nebylo naše české pohraničí naprosto nic platné.*“⁸⁵⁹ Vysoká kojenecká úmrtnost vypovídala z jejího pohledu o úrovni zdravotní a sociální péče v Československu ve srovnání se západoevropskými a skandinávskými zeměmi či s USA: „*Musí zarazit každého zjištění, že v r. 1945 zemřelo jenom v českých zemích 17.463 dětí ve stáří do jednoho roku, což znamená, že 110 dětí nám umírá z tisíce dětí narozených...ve snižování dětské úmrtnosti je Československá republika 50 let za Švédskem a Norskem, 25 let za Dánskem, Holandskem a Švýcarskem, 30 let za Velkou Británií a Amerikou a 25 let za Francií.*“⁸⁶⁰

⁸⁵⁵ V roce 1946 bylo s tuberkulózou plic v ČSR evidováno 24 599 pacientů. V roce 1947 jejich počet poklesl na 22 202 případů. Srov. *Historická statistická ročenka*, s. 411.

⁸⁵⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/005schuz/s005013.htm>. 5. schůze ÚNS 10. 7. 1946. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸⁵⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/005schuz/s005013.htm>. 5. schůze ÚNS 10. 7. 1946. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸⁵⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013005.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 6. 2019].

⁸⁵⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013005.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 6. 2019].

⁸⁶⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013005.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 6. 2019].

Nejvyšší kojeneckou úmrtnost vykazovaly pohraniční okresy českých zemí Kadaň, Krnov, Opava, Znojmo, Most, Duchcov, Dubé, Kaplice a Litoměřice a některé vnitrozemské okresy (Sedlčany, Vlašim, Písek). Zahraniční tisk přirovnával výši úmrtnosti českých a slovenských kojenců k vysoké úmrtnosti romských dětí stejné věkové kategorie: „*A je strašnou přímo hanbou našeho národa, když se v cizích listech píše o tom, že Československo má výši kojenecké úmrtnosti na stejném stupni s cikány.*“⁸⁶¹ Ačkoliv není uvedeno, o jaký zahraniční tisk se jedná, obsah tvrzení reflektuje názor tehdejší společnosti na Romy. Hlavní příčinou kojenecké úmrtnosti byla podle Mileny Šmejcové podvýživa matek a kojenců: „*Matky, vysláblé válečnou podvýživou, nemohou kojit, a pro udržení života dětí není za mateřské mléko stále ještě dostatečné náhrady.*“⁸⁶² Třetina kojenců zemřela během prvních 4 týdnů po narození, převážně na střevní potíže způsobené nevyhovující stravou.

Východisko spatřovala především v rozšiřování sítě poraden pro těhotné ženy a děti,⁸⁶³ které by kromě poradenství nabízely plnotučné sušené mléko a potravinové doplňky (rybí tuk, vitamíny, přípravky na bázi kalcia): „*Rovněž je velmi zapotřebí, aby vedle přidělu rybího tuku dostaly naše poradny přiděly vitaminových a kalciových přípravků pro děti, tak jako jsem to již říkala pro těhotné ženy, jakož i přiděly plnotučného sušeného mléka. Kolik kojenců na př. v době loňské a letošní infekce střevních chorob mohlo být zachráněno při životech, kdyby byly měly poradny dostatečný počet těchto tolik potřebných preparátů!*“⁸⁶⁴ Podobně jako další poslankyně navrhovala, aby vláda využila v rámci boje proti dětské úmrtnosti výnos z prodeje zboží v rámci pomoci UNRRA.

Apelovala na poslance a poslankyně, aby se zasadili o zvýšení počtu lékařů a porodních asistentek v poradnách pro těhotné ženy, resp. lékařů, sociálních pracovníků a ošetřovatelek v dětských poradnách a o zřízení porodnických oddělení ve všech nemocnicích do té doby, než budou vybudovány samostatné porodnice: „*Především je potřeba starati se o rozšíření poradenství pro těhotné ženy, poněvadž tam je základ také toho, aby ženám se dostalo náležité péče...Rovněž je nutné rozšířiti počet poraden pro*

⁸⁶¹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013005.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 6. 2019].

⁸⁶² <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013005.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 6. 2019].

⁸⁶³ Milena Šmejcová také diskutovala 29. ledna 1947 na schůzi zdravotnického výboru ÚNS o požadavku vybudovat síť poraden pro matky a síť dětských nemocnic. Srov. *Kompetenční spory o výrobu a distribuci léčiv*, SN 3, č. 25, 1947, s. 2.

⁸⁶⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013005.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 6. 2019].

*naše děti...Práce lékařů a sociálních pracovníků v poradnách je téměř nadlidská. Nemůžeme jim všem být dost vděční za nesmírnou obětavost a svědomitou práci, kterou poradna vykazuje. Bohužel však nestačí ani počet poraden, ani počet lékařů a jejich spolupracovníků.*⁸⁶⁵ Požadovala, aby byly pracovníkům a pracovnícím v poradnách zajištěny lepší podmínky, včetně starobních penzí pro porodní asistentky.

Na jedné ze schůzí zdravotního výboru ÚNS navrhla, aby byla v co nejkratším možném termínu svolána porada vedoucích pracovníků dětských nemocnic, lékařů a zástupců ministerstva výživy pro uspíšení realizace opatření ke snížení vysoké dětské úmrtnosti: „*Ve zdravotním výboru jsem doporučovala, aby byla co nejdříve svolána porada odborných lékařů, šéfů našich dětských nemocnic, zástupců ministerstva výživy a zástupců praktických dětských lékařů, abychom rychle jednali v otázce dohody o tom, co chce parlament a co chce ministerstvo zdravotnictví a ministerstvo výživy dělat pro zdoání strašného problému dětské úmrtnosti.*“⁸⁶⁶

Milena Šmejcová se zabývala rovněž dětmi nemocnými tuberkulózou. Tehdejší lékařská věda měla omezené možnosti, jak tuberkulózu léčit, proto v ÚNS nemohla navrhnout jiný způsob řešení situace než v zajišťování řádné výživy, zlepšení bytových podmínek, prevenci nemoci a ústavní léčbě. Uvědomovala si, že realizaci opatření brání naprostý nedostatek bytů, lůžek v nemocnicích⁸⁶⁷ a kvalifikovaného personálu. V malých a přelidněných bytech bylo možné jen obtížně izolovat nemocné členy rodiny od zdravých, což podporovalo šíření nemoci. Proto navrhovala jejich izolaci ve specializovaných ústavech a děti ve školách v oddělených prostorách: „*Tuberkulóza je rovněž velkým zdravotně-sociálním zlem, které vážně ohrožuje zdárný vývoj zdraví celého našeho státu a jehož úspěšné zdoávání je brzděno především katastrofálním nedostatkem bytů, naprostým nedostatkem sociálně-zdravotních pracovníků, malým počtem lůžek i lékařů v jednotlivých ústavech...Rovněž tak je potřebí, aby v bytech, kde je nemocný otec nebo matka, nebo kde onemocní jedno dítě, nastalo izolování těchto nemocných, ať již umístěním do ústavů nebo rozdělením těch, kdo tuto strašnou dobovou nákazu přenášejí...Zvláště se musíme snažit o to, aby byl rozšířen počet*

⁸⁶⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013005.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 6. 2019].

⁸⁶⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013005.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 6. 2019].

⁸⁶⁷ Během let 1945–1948 se v ČSR zvyšoval počet lůžek pro pacienty trpícími tuberkulózou nebo jiným respiračním onemocněním. V roce 1946 bylo evidováno 6 779 lůžek. V roce 1948 jejich počet vzrostl na 7 554. Srov. *Historická statistická ročenka*, s. 401.

školních lékařů, aby bylo prováděno náležité vyšetřování u dětí a aby, pokud se zjistí aktivní tuberkulózní proces, bylo toto dítě izolováno od zdravých dětí ve školních učebnách.⁸⁶⁸

Milena Šmejcová prezentovala plénu ÚNS výsledky šetření výskytu tuberkulózy u dětí ve věku od 1 roku do 14 let na území Slezska, které uskutečnil pražský Sociálně zdravotní ústav: „Sociálně-zdravotní ústav v Praze XII provedl ve všech okresech ve Slezsku vyšetření u dětí od 1. do 14. roku přenosným roentgenovým přístrojem z daru americké pomoci Československu, a při této příležitosti bylo vyšetřeno 14.837 dětí. Z celkového počtu vyšetřených dětí byl zjištěn aktivní tuberkulózní plicní proces u 7,75% dětí, neaktivní plicní tuberkulóza byla zjištěna u 15% dětí a zhojená tuberkulóza u 8,25% vyšetřovaných dětí.⁸⁶⁹

Kromě tuberkulózy a záškrtu se zabývala během své rozpravy v ÚNS také pohlavními nemocemi, jejímiž důsledky trpěly rovněž děti. Příčinu růstu počtu těchto chorob spatřovala v nebyvalém rozsahu prostituce a kuplířství: „Další smutnou kapitolou, hrající značnou roli v dětské úmrtnosti a v ohroženém zdraví dítěte, je značné rozšíření pohlavních chorob, jejichž důsledky se jeví již dnes, jak nám říkají lékaři, na dětském organismu. Dokonce už i lékaři chorob očních ukazují na to, že i v očním lékařství se jeví stopy této strašné a těžké sociální choroby. Jak je možné, že v této době se žije v pražských ulicích prostitutí podle odhadu 20.000 žen a stejný počet mužů, kteří jsou také živi z prostituce žen.⁸⁷⁰ Navrhla zřídit pro potlačování prostituce ženskou mravnostní policii. Návrh nebyl nijak objevený, s obdobným vystoupila její stranická kolegyně Františka Zeminová v RNS.

Milena Šmejcová považovala vyřešení populační otázky a zajištění zdravého vývoje dětí za základní podmínku poválečné obnovy Československa. K dosažení tohoto cíle měly spojit své síly státní aparát, vláda, parlamentní výbory a národní výbory: „Populačnímu problému a problému zdravého dítěte musí se věnovat všechno, co je v naší možnosti a silách.⁸⁷¹ Jménem poslaneckého klubu ČSNS vyjádřila souhlas s projednávaným vládním návrhem o povinném očkování dětí proti záškrtu za předpokladu, že budou v ÚNS předloženy další návrhy a sociálně zdravotní opatření

⁸⁶⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013006.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 6. 2019].

⁸⁶⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013006.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 6. 2019].

⁸⁷⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013006.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 6. 2019].

⁸⁷¹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013006.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 6. 2019].

usilující o zlepšení zdravotního stavu dětské populace: „*U vědomí důležitosti udržení zdraví československého dítěte budeme hlasovati* (poslanecký klub ČSNS – pozn. autora) *pro předložený návrh zákona v předpokladu, že po něm přijdou na řadu další předlohy a další sociálně-zdravotní opatření, protože věříme, že děti, poklad národa, musí být chráněny v míře co největší. Jen v dětech je národ věčný!*“⁸⁷² Předkládaný vládní návrh byl schválen plénem ÚNS téhož dne, 2. října 1946, jako zákon č. 189/1946 Sb., o povinném očkování proti záškrtu.⁸⁷³

Problematikou dětské tuberkulózy se zabývala rovněž poslankyně Mária Turková. Svou pozornost soustředila na Slovensko, kde byla situace ve srovnání s českými zeměmi mnohem horší. 12. prosince 1946 na 27. schůzi ÚNS při projednávání státního rozpočtu na rok 1947 hovořila o nedostatečné zdravotní péči pro děti nakažené tuberkulózou na Slovensku. Nemocnice se potýkaly s nedostatečným počtem lůžek pro tuberkulózní pacienty, některé dokonce vůbec neměly speciální tuberkulózní oddělení: „*Povojnový zdravotný stav nášho robotníctva a zamestnanectva je povážlivý. Priznávame, že napriek plnej kapacite sanatórií Ústrednej soc. poisťovne pre tuberkulózu stále sa nedostáva 500-600 postelí, ktoré pre zvládnutie tejto nemocnice by sme potrebovaly... Neboly jej pridelené a dokonca najväčšiu nemocnicu pre tuberkulózných v Kvetnici, ktorá bola obsadená tzv. slovenskou vládou, teraz prevzalo Povereníctvo pre zdravotníctvo... Sú prípady, že nemocnica nemá ani špeciálneho tuberkulózneho oddelenia, ale toto je spojené s oddelením pre interné choroby.*“⁸⁷⁴

Ve své řeči se dotkla rovněž problematiky kojenecké úmrtnosti. Ocenila plán vlády rozšířit síť zdravotních ústavů a poraden pro matky a děti, na druhé straně podotkla, že pokud nebude splněn, alarmující situace se nezmění.⁸⁷⁵ O nutnosti rozšířit počet poraden pro matky a děti promluvila v parlamentu také Matilda Kulichová-Sutórisová 13. prosince 1946: „*Potrebné je zhustiť sieť poradní pre matky a*

⁸⁷² <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/013schuz/s013006.htm>. 13. schůze ÚNS 2. 10. 1946. [Citováno 20. 6. 2019].

⁸⁷³ Srov. Zákon č. 189/1946 Sb. z 2. října 1946, o povinném očkování proti záškrtu, in: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1946, s. 1191–1192.

⁸⁷⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/027schuz/s027024.htm>. 27. schůze ÚNS 12. 12. 1946. [Citováno 1. 7. 2019].

⁸⁷⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/027schuz/s027024.htm>. 27. schůze ÚNS 12. 12. 1946. [Citováno 1. 7. 2019].

*deti ešte vo väčšom rozsahu...*⁸⁷⁶ Současne ovšem zdůraznila potřebu připravovat žákyne pro jejich budoucí mateřství jakožto nejpřirozenějšího „povolání“ ženy.⁸⁷⁷

Na téže schůzi ÚNS promluvila o výchově dívek k mateřství poslankyně za KSČ Matylda Synková: *„Mladé dívky se u nás učí všemu možnému, ale dosud jsme se nesnažili připravit je morálně i prakticky k jejich velikému úkolu mateřství.“*⁸⁷⁸ Navrhovala, aby teoretické znalosti o výchově k mateřství získané během školní výuky byly doplněny praxí v poradnách pro matky nebo v jeslích, což by podle jejího názoru přispělo k eliminaci nemocnosti a úmrtnosti dětské populace: *„Na všech školách, tedy i na středních, by mělo být teoretické vyučování (dívek k mateřství – pozn. autora), které by bylo doplněno praktickým výcvikem v poradně nebo jeslích, neboť znalosti správné péče o kojence, jež by si osvojily všechny dívky již ve škole, by nám v budoucnosti zachovaly spoustu zdravých dětí, o něž nyní zbytečně přicházíme.“*⁸⁷⁹ Jménem všech československých žen požadovala zapojit do propagační kampaně boje proti kojenecké úmrtnosti ministerstvo informací. Další požadavky se kryly s návrhy jiných poslankyň: odstranění nedostatku lůžek proročičky, rozšíření sítě poraden pro matky a děti, zvýšení počtu porodních asistentek a zavedení sociálního pojištění pro tuto pracovní kategorii: *„Domnívám se, že jediným povoláním činitelem pro tuto propagační akci (boj proti kojenecké úmrtnosti – pozn. autora), která je pro náš stát tak důležitá, je ministerstvo informací, které má po ruce všechny moderní prostředky propagandy... Vzhledem k nedostatku lůžek může jen 40% našich žen rodit v ústavech a zbývajících 60% rodiček jest odkázáno na pomoc porodních asistentek. Uvážíme-li, že musíme vyměnit na 700 přestárlych porodních asistentek a že kapacita dosavadních škol je 90 žákyň ročně, tedy vidíme, že na tomto poli nás čekají velké úkoly a že v nejbližší době se bude musit ministerstvo zdravotnictví zabývat velmi důkladně otázkou dorostu, zajištění a sociálního pojištění porodních asistentek... Naše ženy by uvítaly, kdyby síť poraden byla rozšířena co nejvíce, mám však oprávněnou obavu, že při špatném rozdělení našich lékařů narazíme i zde na značné potíže.“*⁸⁸⁰ Domnívala se, že zvýšení úrovně péče

⁸⁷⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/028schuz/s028003.htm>. 28. schůze ÚNS 13. 12. 1946. [Citováno 1. 7. 2019].

⁸⁷⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/028schuz/s028003.htm>. 28. schůze ÚNS 13. 12. 1946. [Citováno 1. 7. 2019].

⁸⁷⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/028schuz/s028002.htm>. 28. schůze ÚNS 13. 12. 1946. [Citováno 1. 7. 2019].

⁸⁷⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/028schuz/s028002.htm>. 28. schůze ÚNS 13. 12. 1946. [Citováno 1. 7. 2019].

⁸⁸⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/028schuz/s028002.htm>. 28. schůze ÚNS 13. 12. 1946. [Citováno 1. 7. 2019].

o matku a dítě přispěje k vytvoření důvěry obyvatelstva a motivaci rodin k vyšší porodnosti.⁸⁸¹

Evergreenem byla problematika porodnic s přetrvávajícím nevyhovujícím stavem. V souvislosti s projednáváním zestátnění sanatoria v Praze-Podolí se znovu dostala na pořad dne situace v pražské Zemské porodnici, o níž se široce diskutovalo již v PNS. Diskusi otevřel projev Anny Jungwirthové 20. prosince 1946: „*Zemská porodnice, jak už bylo řečeno, je zastaralá a přes všechno úsilí personálu lékařského a ošetrovatelského nemůže své úkoly zmoci. Lékaři jsou nuceni pro nedostatek místa propouštět matku i pátý den po porodu, ačkoli jsou si vědomi zvýšeného nebezpečí i do 9. dne.*“⁸⁸² Podolské sanatorium se mělo stát vzorem kvalitní zdravotní péče o matky a novorozence. Proto zdůrazňovala, aby veškeré práce na jeho přestavbě nebyly nijak omezovány včetně přednostního práva na dodávky stavebního materiálu.⁸⁸³

Významným krokem v zajištění kvalitnější péče o matku a dítě bylo schválení dvou vládních návrhů zákona 19. března 1947. Jednalo se o zákon o organizaci péče o mládež a zákon o poradenské zdravotní péči. Při projednávání vládního návrhu zákona o organizaci péče o mládež se ujaly řeči v rozpravě poslankyně Helena Zimáková-Zemanová, JUDr. Milada Horáková, Matilda Kulichová-Sutórisová, Marie Trojanová a Mária Turková. Vláda navrhovala převést agendu péče o mládež z dobrovolných organizací do kompetence národních výborů.⁸⁸⁴ Návrh zákona však blíže nespécifikoval úkoly nebo rozsah činnosti národních výborů v péči o mládež, nad čím se pozastavila poslankyně Helena Zimáková-Zemanová: „*Zákon sám neříká nic bližšího o úkolech a rozsahu působnosti zestátněné péče o mládež, ale je třeba už dnes říci, že tato péče musí být nesena duchem nejupřímnější snahy pomáhati naší mládeži opravdu po všech stránkách.*“⁸⁸⁵ Poslankyně přijetí zákona přivítaly, zejména pokud se týkalo převedení kompetencí z dobrovolných organizací na veřejnou správu. Tuto změnu obhajovala během své parlamentní řeči JUDr. Milada Horáková, která se ostatně za tuto změnu zasazovala již za První republiky: „*A je nutno říci po pravdě, že všichni ti pracovníci, ať pracovníci dobrovolní, ať pracovníci profesionálové, byli-li*

⁸⁸¹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/028schuz/s028002.htm>. 28. schůze ÚNS 13. 12. 1946. [Citováno 1. 7. 2019].

⁸⁸² <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/032schuz/s032014.htm>. 32. schůze ÚNS 20. 12. 1946. [Citováno 1. 7. 2019].

⁸⁸³ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/032schuz/s032014.htm>. 32. schůze ÚNS 20. 12. 1946. [Citováno 1. 7. 2019].

⁸⁸⁴ *Řadíme se mezi národy s nejlepší péčí o mládež*, RP 27, č. 67, 1947, s. 1.

⁸⁸⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041006.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

moudří, nakonec dospěli k jednomu, že tento primární úkol lidské společnosti, ochránit svou mládež, je nutno postavit na základnu co nejširší a nejbezpečnější, a tou je sám stát. Dnes se toho dožíváme.“⁸⁸⁶ Pouze Marie Trojanová měla k zákonu větší výhrady. Kritizovala zejména odebrání kompetencí dobrovolným organizacím zabývajícím se péčí o mládež: „*Jest ovšem nutno zdůraznit, že tento zákon řeší pouze základní problémy organizační a převod agendy a majetku z dosavadních nositelů, to jest dobrovolných organizací péče o mládež, na činitele veřejnoprávní a vyhrazuje ideovou výplň příští státní péče o mládež pozdější osnově zákona... Za další minus osnovy zákona o organizaci péče o mládež považují to, že zcela ruší dosavadní dobrovolné organizace péče o mládež.*“⁸⁸⁷ Návrh zákona totiž umožňoval spolupráci s dobrovolnými pracovníky, nikoliv s jejich organizacemi. Marie Trojanová oponovala, že bez spolkové základny bude postupně ubývat počet dobrovolných pracovníků, jelikož nebude zajištěna jejich příprava k výkonu této práce: „*...průběhem doby se bude stále zmenšovati (počet dobrovolných pracovníků – pozn. autora), neboť tu nebude spolkové základny, která by vychovávala nové dobrovolné pracovníky. I po této stránce je kladem osnovy zákona o poradenské zdravotní péči, že počítá s další součinností dobrovolných organizací sociálně zdravotních a že si přímo tuto součinnost zákonem zaručuje.*“⁸⁸⁸ Kritizovala rovněž odebrání agendy péče o mládež z gesce ministerstva zdravotnictví a její předáním ministerstvu sociální péče. Jménem lidové strany navrhovala snížit počet ministerstev, a to tak, že by ministerstva sociální péče a výživy byla sloučena s ministerstvem zdravotnictví: „*...kdyby bylo u nás méně ministerstev, než je jich doposud, ale pak by se nemohlo mluvit jenom o spojení ministerstva soc. péče s ministerstvem zdravotnictví, ale museli bychom říci, že bychom mohli spojit ministerstvo výživy a ministerstvo soc. péče do ministerstva zdravotnictví.*“⁸⁸⁹ Navrhovala, aby veškerá péče o mládež byla soustředěna v rámci ministerstva zdravotnicí, jak tomu bylo ve SSSR: „*Tuto koncepci (plán preventivní zdravotní péče o děti – pozn. autora) položilo také sovětské Rusko za základ veškeré péče o mládež*

⁸⁸⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041008.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸⁸⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041007.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸⁸⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041007.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸⁸⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041007.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

útlého věku a soustředilo ji celé v ministerstvu zdravotnictví.⁸⁹⁰ Obdobný postoj zastávala také národní socialistka Antonie Kleinerová nebo slovenská demokratka Matilda Kulichová-Sutórisová.⁸⁹¹

JUDr. Milada Horáková apelovala na politické strany NF, aby neupřednostňovaly prostřednictvím národních výborů své stranické zájmy před řešením věcných otázek týkajících se péče o mládež: „*Národní výbory svým složením spočívají na zástupcích politických stran a je proto potřebí v této chvíli požádat politické strany, aby vedle toho, co již zde bylo několikrát zdůrazňováno, že nedopustí, aby provádění péče o mládež se dotkla škodlivým způsobem politika, či lépe politikaření, vedle této primární zásady a povinnosti střežily ještě další, aby totiž k úkolům řízení péče o mládež vybíraly mezi svými členy vždycky osoby opravdu nejlepší, opravdu schopné, a neponechávaly funkci v příslušných komisích péče o mládež jen těm svým členům straníkům, na něž nic jiného nevybylo.*“⁸⁹² Zdůrazňovala potřebu spolupráce mezi místními orgány péče o mládež a širší veřejností: „*Snažme se, aby ve vládním nařízení, které bude formovat tu nejnižší, nejdolejší základnu péče o mládež, místní péče a místní orgány při místních národních výborech, byla opravdu zachycena spolupráce občanská tak, aby v ní nerozhodovaly ani příslušnost k politické straně, ani osobní ambiciosnost, ani účel získání slávy pro úřad či resort...*“⁸⁹³ Jako místopředsedkyně Zemského ústředí péče o mládež v Čechách vítala, že dosavadní pracovníci v administrativě péče o mládež budou mít, díky projednávanému návrhu zákona, stejné platové ohodnocení jako veřejní zaměstnanci: „*Jejich platy se velmi liší od platů veřejných zaměstnanců v téže kategorii. Teď zhojí ty jejich rány a bolesti zákon. Stanou se veřejnými a státními úředníky. Ale musíme počítat s určitým údobím, než se tato věc splní.*“ Obdobná úprava měla být podle ní provedena rovněž u kvalifikovaných sociálně zdravotních pracovníků, aby neodcházely za vyššími příjmy do jiných oborů, například do porodnictví.⁸⁹⁴

Obdobný postoj zaujala komunistka Helena Zimáková-Zemanová: „*Je pravda, že práce těchto zaměstnanců (okresní péče o mládež – pozn. autora) byla a je velmi*

⁸⁹⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041007.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸⁹¹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041009.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸⁹² <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041008.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸⁹³ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041008.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸⁹⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041008.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

*záslužná a kvalifikovaná, méně známo však je, že jejich platové požitky byly až doposud na naprosto neuspokojivé výši, takže mnozí z nich byli – zvláště pokud se museli starat o četnější rodiny – nuceni odcházet z této služby a hledat si výnosnější zaměstnání.*⁸⁹⁵

Uvítala zařazení pracovníků péče o mládež do kategorie veřejných zaměstnanců: „*Velmi správné je ustanovení zákona, které hovoří o převzetí dosavadních zaměstnanců okresních péčí o mládež atd. Tito zaměstnanci budou převzati do služeb státu a budou platově zařazeni do příslušných kategorií státních zaměstnanců.*“⁸⁹⁶

Ve druhé části své plenární řeči se dotkla vládního návrhu o poradenské zdravotní péči. Upozornila na zvlášť tristní stav dětských domovů: nevyhovující hygienické podmínky, zastaralé vybavení, neprofesionální přístup k dětem, nedostatečná kapacita: „*Znám domovy (dětské domovy – pozn. autora), v nichž zdomácněla nečistota a neútlunost, v nichž jsou zařízením starodávné a otlučené skříně a promočené slamníčky, protože prý to pro tyto děti postačí. Znam domovy, v nichž se dítěti nedostane teplého slova, neřku-li skutečně dobrého vedení do života. A je dostatečně známo, jak velká část našich tak zvaných sirotčinců vychovává naprosto jednostranně, nedostatečně, takže z nich odcházejí lidé nesoucí si do života jakýsi punc méněcennosti... Soukromé rodiny je (děti z asociálního rodinného prostředí – pozn. autora) přijat nechtějí, protože se jich bojí, a příslušný okresní dětský domov je pro své nouzové umístění přeplněn*“⁸⁹⁷ Dospěla k názoru, že by péči o tyto děti měla v co nejkratší době převzít veřejná správa.⁸⁹⁸ Téhož dne 19. března 1947 plénum ÚNS schválilo tento vládní návrh jako zákon č. 48/1947 Sb., *o organisaci péče o mládež*.⁸⁹⁹

Na projednávaný vládní návrh zákona týkající se organizace péče o mládež úzce navazoval vládní návrh zákona o poradenské péči. Při jeho projednávání se ujaly slova před plénem ÚNS národní socialistky Milena Šmejcová a Antonie Kleinerová, slovenská komunistka Mária Turková, lidovkyně Marie Trojanová a slovenská demokratka Matilda Kulichová-Sutórisová.

⁸⁹⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041007.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸⁹⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041007.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸⁹⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041006.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸⁹⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041006.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁸⁹⁹ Srov. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1947, s. 859–861.

Hlavním cílem tohoto vládního návrhu bylo garantování bezplatné a preventivní zdravotní péče o obyvatelstvo ze strany státu,⁹⁰⁰ která měla sledovat zdravotní stav populace a zajistit poradenství ohledně sociálně zdravotních problémů. Organizací i výkonem péče měla být pověřen státní zdravotní správa ve spolupráci s okresními a zemskými koordinačními orgány. Vláda si od realizace zákona slibovala odstranění příčin nemocí, snížení počtu infekčních chorob a prohloubení zdravotní péče, především o matky a děti.⁹⁰¹

Poslankyně během svých parlamentních řečí vítaly vládní návrh zákona jako další prostředek k posílení populačního růstu, boje proti kojenecké úmrtnosti a zlepšení zdravotního stavu dětí a matek. Shodly se také na převzetí této péče státem. Uvítaly plán na rozšíření sítě specializovaných poraden, které by se zaměřily na prevenci nemocí, zejména venerických, tuberkulózních, kardiologických, revmatických a diabetických, jak dokládá řeč lidovkyně Marie Trojanové: „*Tím, že stát sám bude provádět poradenskou péči, bude možno doplniti dnešní celkem uspokojivě vybudovanou síť poraden dětských a protituberkulosních vybudováním i ostatních poraden pro srdečně choré, reumatiky, diabetiky a pod.*“⁹⁰² Poslankyně Marie Trojanová, Milena Šmejcová, Antonie Kleinerová, Matilda Kulichová-Sutórisová a Mária Turková upozornily na nutnost zvýšení počtu odborně kvalifikovaného personálu v poradnách a jeho finančního ohodnocení. Poslankyně ocenily, že vládní návrh nevyklučuje dobrovolné organizace ze sociálně zdravotní péče, a souhlasily s dohledem ministerstva zdravotnictví nad činností těchto organizací. Na druhé straně se obávaly, zda rostoucí rozsah poradenské péče vůbec umožní sociálně zdravotnickým a dobrovolným pracovním práci zvládnout. Tuto obavu výstižně vyjádřila Milena Šmejcová: „*Přijetím této osnovy nastává zdravotnickému sektoru veliký a odpovědný úkol řádného budování a docílení skutečně výkonné poradenské péče. Dnešní poradny naprosto nejsou s to splnit své veliké poslání. Přes nesmírnou obětavost lékařů, sociálně-zdravotních pracovníků i pracovníků dobrovolných není možno zdolat přemíru práce, která den ze dne stává se neúnosnější.*“⁹⁰³ Dodala, že bez zainteresovanosti sociálně zdravotních pracovníků nebude možné realizovat moderní poradenskou péči.

⁹⁰⁰ V prosinci roku 1947 vydalo ministerstvo zdravotnictví směrnice týkající se činnosti lékařských poraden. Veškeré lékařské úkony měly být prováděny bezplatně. Srov. *Zemský výbor proti zájmům lidu?*, SSL 3, č. 179, 1947, s. 2.

⁹⁰¹ *Poradenská péče zdravotní*, Čin 3, č. 35, 1947, s. 2.

⁹⁰² <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041012.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

⁹⁰³ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041013.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

Milena Šmejcová jménem poslaneckého klubu národních socialistů doporučovala, aby preventivní péče zahrnuela poradenství pro snoubence: „*Preventivní péče nemůže začínat teprve od určitého věku člověka anebo dítěte, nýbrž musí začínat ještě před narozením dítěte a musí tvořit jeden veliký celek, v kterém je sledováno prohloubení péče o zdraví lidu a tím také o zdraví celého našeho národa. A proto chceme (poslanecký klub ČSNS – pozn. autora), aby poradenská péče začínala už poradenstvím pro snoubence, tj. uskutečňováním poraden předšňatkových...*“⁹⁰⁴ Důležitou roli měly mít rovněž poradny pro těhotné, v nichž by byly připravovány na mateřství, a nebyly odkázány na neodborné rady příbuzných. Právě tyto neoborné rady se staly příčinou zbytečných úmrtí kojenců a batolat: „*Velmi často vidíme v rodinách útlá, ubohá batolátka anebo kojence, okolo nichž se rojí tetičky, babičky, sousedé a známé, každý radí, co se má dítěti dát, když je nemocno, čím se má krmit, aby bylo co možná nejsilnější, ale my víme, že z toho léčení je velmi blízko také k ukončení života tohoto útlého dítěte. Proto poradny mají veliký význam pro zdraví našich nejtulejších dětí.*“⁹⁰⁵ Zdravotní péče o matku a dítě měla být doplněna péčí školních lékařů, poradenstvím pro dospívající mládež a zřizováním pojízdných poraden především na venkově.⁹⁰⁶

Stejný názor jako Milena Šmejcová zastávala rovněž Matilda Kulichová-Sutórisová: „*...majú sa budovať a už sa aj budujú ústavy národného zdravia a ich pobočky, ktoré sústredia nielen starostlivosť o matky a deti, ale sledujú už aj samotnú prípravu žien pre ich budúce materstvo a manželstvo vôbec.*“⁹⁰⁷ Zmínila rovněž nedostatek lékařů, poradenské péče a jejich nevyhovující rozmístění na území Slovenska: „*Dnes môžeme počítat na Slovensku podľa súčtu len 945 lekárov praktických, takže na jedného lekára pripadá až 3.700 obyvateľov. S poradňami to tiež omnoho lepšie nevyzerá. Na Slovensku je 318 poradní pre matky a deti, 69 protituberkulózných poradní, 10 protitrachomových stanic, 33 stanic pre pohlavne chorých, 10 stanic protimalarických, 3 stanice pre choroby obehu krvného.*“⁹⁰⁸

⁹⁰⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041013.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

⁹⁰⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041013.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

⁹⁰⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041013.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

⁹⁰⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041009.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

⁹⁰⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041010.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

Pro Máriu Turkovou představovala poradenská péče podpůrnou složku v péči o mládež, zvláště při potírání sociálně patologických jevů u mládeže, které se podle jejího mínění podstatně podílely na jejím zdraví a úmrtnosti: „*Nech si nikto nepredstavuje, že starostlivosť o mládež bez poradní stratí svoje oprávnenie. Tento úsek bude ťažší a nejdvačnejší a nie menej záslužný a významný. Pretože sociálne zlo dosiaľ nezmizlo, dosiaľ hynú naše deti telesne a chátrajú mravne po tisícoch zo sociálnych príčin.*“⁹⁰⁹ Klíčovou roli připisovala sociálním pracovnícím a orgánům veřejné správy. Dokonce se domnívala, že tím získá tato profese u veřejnosti větší vážnost.⁹¹⁰

Lidovecká poslankyně Marie Trojanová vítala vládní návrh zákona o poradenské zdravotní péči především proto, že zajistí kvalitnější péči o rodinu jako základní jednotku společnosti. Poradny měly být vzájemně provázány a navýšen jejich počet: „*Jejich (jednotlivých zdravotních poraden – pozn. autora) vzájemná součinnost nebyla žádnými předpisy koordinována a závisela často jen na dobrých osobních vztazích jejich zaměstnanců. Proto opětovně docházelo k tomu, že do jedné a téže rodiny docházela pracovnice z poradny dětské, pak pracovnice z poradny protituberkulosní, a to mnohdy těsně po sobě. Každá z nich věnovala se ovšem pouze svému vlastnímu pracovnímu úseku a neměla ani práva, ani možnosti odpomoci jiným zdravotním závadám, které se v dotčené rodině vyskytovaly. A tak vyskytl-li se v rodině případ srdeční choroby, nebylo nikoho, kdo by se o něj staral, když poradna pro srdečně choré nebyla v okrese zřízena. Tyto nedostatky budou nyní postupně odstraňovány.*“⁹¹¹ Zdůraznila význam zdravotní dokumentace pro usnadnění práce pracovníků v poradnách: „*Tento rodinný záznam bude vodítkem pro práci obvodových zdravotních pracovníků, které budou ustanoveny ihned, jakmile se podaří zvládnouti dnešní hrozivý nedostatek těchto odborně školených sil.*“⁹¹² Jménem všech československých žen vítala výstavbu vyhovujících bytů a zajištění zdravé výživy a odpočinku všem rodinným příslušníkům.⁹¹³

⁹⁰⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041001.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

⁹¹⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041001.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

⁹¹¹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041012.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

⁹¹² <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041013.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

⁹¹³ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041013.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

Antonie Kleinerová zdůraznila, že kvalitu zdraví společnosti určuje zdravotní stav v rodinách: „*Její (osnovy zákona o poradenské zdravotní péči – pozn. autora) pozornost se obrací k rodině, protože právě tam je nejdůležitější prostředí, které určuje kvalitu národního zdraví, je počátkem dokonale řízené kontroly zdravotní, kde zdravotní záznam o každém občanovi bude založen od kojeneckého věku a sledován po celý život.*“⁹¹⁴ Přednesla plénu ÚNS úpravy navržené sociálně politickým výborem, které navrhovaly uzákonit v období epidemie nebo zvýšeného ohrožení zdravotního stavu populace povinné lékařské prohlídky pro vybrané segmenty obyvatelstva nebo pro celou populaci.⁹¹⁵

Plénum ÚNS schválilo vládní návrh ještě téhož dne, 19. března 1947, jako zákon č. 49/1947 Sb., *o poradenské zdravotní péči*. Podle osmého paragrafu tohoto zákona byly krajské národní výbory oprávněny nařídit povinné zdravotné prohlídky pro veškeré obyvatelstvo, jeho určité skupiny nebo obyvatele určitého obvodu.⁹¹⁶

Zásadním problémem při realizaci schválených zákonů byl naprostý nedostatek kvalifikovaného personálu. Na jaře roku 1947 stále chybělo na 3000 ošetřovatelek, jak dokládá článek v periodiku *Čin*: „*Dnes chybí na 3000 ošetřovatelek, je zveřejněna péče o mládež a nepostačí již s prací dobrovolníků, často také vykonávajících různé práce jako vedlejší zaměstnání.*“⁹¹⁷ Proto poslankyně napříč politickým spektrem usilovaly o zvýšení jejich počtu. První významný krok ke zvýšení počtu a kvalifikace pracovníků v sociálních službách učinily národní socialistka Jarmila Uhlířová, sociální demokratka Běla Pažoutová a komunistka Matylda Synková. Společně s lidoveckým poslancem PhDr. Bohdanem Chudobou předložily 18. prosince 1946 v plénu ÚNS iniciativní návrh ohledně vydání zákona, jímž měla být v Brně zřízena Vysoká škola sociální.⁹¹⁸ Tato škola ve skutečnosti v Brně existovala již od 2. března 1946, ovšem nikoliv jako samostatná vysoká škola, ale jako pobočka Vysoké školy politické a sociální se sídlem

⁹¹⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041009.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

⁹¹⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041009.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

⁹¹⁶ Srov. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1947, s. 861–863.

⁹¹⁷ *Nemoci léčit, nebo jim předcházeti?*, *Čin* 3, č. 97, 1947, s. 4.

⁹¹⁸ Pod tento iniciativní návrh se podepsali poslankyně a poslanci: (v abecedním pořadí) Antonín Bartoš (ČSNS), Jaromíra Žáčková-Batková (ČSNS), Vojta Beneš (ČSSD), Zdeněk Bezděk (ČSSD), MUDr. Jan Bělehrádek (ČSSD), MUDr. prof. František Bláha (ČSSD), JUDr. Bohumír Bunža (ČSL), Jan Doležel (ČSSD), JUDr. Ivo Ducháček (ČSL), Antonín Fránek (ČSL), František Hatina (ČSSD), Oleg Homola (KSČ), JUDr. Milada Horáková (ČSNS), Ing. Alois Janáček (ČSL), Miroslav Jelínek (ČSSD), Josef Kapoun (KSČ), Ladislav Koubek (KSČ), Josef Kubát (ČSSD), František Langr (ČSNS), Jan Novotný (ČSSD), Ivan Olbracht (KSČ), Ludvík Rychtera (ČSNS), Čeněk Skokánek (ČSSD), JUDr. Jan Stránský (ČSNS), Barbora Škrantová (KSČ), Otto Šling (KSČ), Andělín Šulík (ČSNS), JUDr. František Verosta (KSČ) a RNDr. Josef Veverka (ČSSD).

v Praze. Nově zřízená škola měla mít 8 semestrů; stávající studium mělo pouze 4 semestry.⁹¹⁹ Pokud chtěli studenti po absolvování dvouletého studia na brněnské pobočce pokračovat v dalším studiu, museli jít studovat na Vysokou školu politickou a sociální v Praze. Navrhovatelé argumentovali především potřebou splnit záměry velkorysé sociální politiky KVP a dvouletky, podpořit populační růst v Československu a snížit ztráty na životech a zdraví u maximálně možného počtu populace. Pro lepší ilustraci nastínili přibližné počty požadovaného personálu do jednotlivých oborů sociální práce v rámci Moravy a Slezska: „*Do soudních okresů bude třeba postupně dosaditi na vedoucí místa v Okresních péčích o mládež asi 100 absolventů sociální fakulty, pro obor sociálně-zdravotní prevence a hygieny bude třeba vyškoliti asi 100 absolventů sociální fakulty, pro odborné referáty v úřadech ochrany práce asi 100 absolventů sociální fakulty, pro poradny pro volbu povolání 100 absolventů sociální fakulty, pro místa sociálních inženýrů v průmyslových závodech asi 600 absolventů sociální fakulty, pro vedoucí administrativní místa v sociálně-zdravotních ústavech asi 100 absolventů sociální fakulty, celkem jen pro nejpodstatnější obory asi 1100 absolventů...*“⁹²⁰ Mezi další argumenty patřila také vhodná geografická poloha Brna pro vzdělávání Slováků v oborech sociální práce a vyloučení konkurence absolventů vysoké školy s absolventy středních sociálních škol, do jejichž působnosti spadala pomocná práce v sociálně zdravotních službách, zejména péče o matku a dítě. Ačkoliv tento iniciativní návrh měl podpořit také vzdělávání Slováků pro sociální práci, nepodepsal ho ani jediný ze slovenských poslanců, resp. ani jediná z poslankyň.⁹²¹

Od 18. prosince 1946 do 3. června 1947 prosazovaly moravské rodačky Jarmila Uhlířová a Běla Pažoutová v kulturním, rozpočtovém, právním a v sociálně politickém výboru návrh osnovy zákona o zřízení samostatné Vysoké školy sociální v Brně.⁹²² Jeho konečnou podobu projednávalo plénum ÚNS 24. června 1947. Během plenární schůze promluvily poslankyně Běla Pažoutová, Jarmila Uhlířová a Antonie Kleinerová jako zpravodajky kulturního, rozpočtového a sociálně politického výboru. Opět použily argumentaci o nutnosti zvýšit počet kvalifikovaného personálu v sociálních službách z důvodu rostoucích nároků sociální politiky, jak za kulturní výbor zdůraznila Běla

⁹¹⁹ Žofie LANGROVÁ, *Vysoká škola sociální v Brně*, SN 3, č. 60, 1947, s. 4.

⁹²⁰ https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0267_00.htm. Tisk ÚNS č. 267. [Citováno 28. 6. 2019].

⁹²¹ https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0267_00.htm. Tisk ÚNS č. 267. [Citováno 28. 6. 2019].

⁹²² Srov. *Práce sněmovních výborů*, SSL 2, č. 290, 1946, s. 4. Žofie LANGROVÁ, *Vysoká škola sociální v Brně*, SN 3, č. 60, 1947, s. 4. Srov. <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/059schuz/s059004.htm>. 59. schůze ÚNS 24. 6. 1947. [Citováno 28. 6. 2019].

Pažoutová: „*Je nám všem jasno, že úkoly dané novými poměry a novým hospodářským řádem a upřímnou touhou po lepším životě ve spravedlivém, socialistickém státě nemohou již být plněny jenom dobrovolností a laickými znalostmi, ale že potřebujeme kádr dobře a pečlivě školených, vědecky dobře vyzbrojených pracovníků a pracovníků pro všechny úseky sociální práce. Proto jsme tak usilovně pracovali pro zřízení samostatné vysoké školy sociální v Brně, která chce prozatím sloužit i bratřím Slovákům.*“⁹²³ Kritici návrhu argumentovali moravským separatismem a poklesem úrovně vysokoškolského vzdělávání z důvodu navýšení počtu studentů. Běla Pažoutová odmítla obvinění z moravského separatismu; založení školy považovala za akt spravedlnosti a částečnou náhradu ekonomických ztrát, které Brno utrpělo v období okupace: „*Mohu váženou sněmovnu ubezpečit, že republika má v nás, Moravanech, myslím, nejoddanější a nejvěrnější spolupracovníky. Odhlasujete-li nám dnes samostatnou vysokou sociální školu, bude to jenom akt spravedlnosti a malá náplast na všechny ty hospodářské škody a úbytek průmyslu, kterým je Brno tak těžce postiženo. Přejte nám aspoň to školství.*“⁹²⁴ Nesouhlasila ani s názorem, že další vysoká škola povede k devalvaci vysokoškolského vzdělání. Naopak: domnívala se, že v oboru sociální práce chybí kvalifikovaní absolventi s vysokoškolským vzděláním: „*U vysokých škol sociálních o inflaci mluvit nelze, poněvadž nemáme dosud vůbec vysokoškolsky vzdělaných odborníků pro sociální práci.*“⁹²⁵ Navrhovala přihlédnout na vysokých školách k potřebnosti vyučovaných oborů, a pokud potřebné nejsou, omezit v nich počet studentů. Běla Pažoutová a Jarmila Uhlířová⁹²⁶ také argumentovaly tím, že zřízením brněnské Vysoké školy sociální bude splněn požadavek decentralizace vysokých škol v Československu a umožněna vědecká konkurence mezi vysokými školami obdobného zaměření.⁹²⁷ Antonie Kleinerová přednesla jménem sociálně

⁹²³ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/059schuz/s059004.htm>. 59. schůze ÚNS 24. 6. 1947. [Citováno 28. 6. 2019].

⁹²⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/059schuz/s059004.htm>. 59. schůze ÚNS 24. 6. 1947. [Citováno 28. 6. 2019].

⁹²⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/059schuz/s059004.htm>. 59. schůze ÚNS 24. 6. 1947. [Citováno 28. 6. 2019].

⁹²⁶ Poslankyni Jarmile Uhlířové přišla 23. června 1947 poděkovat delegace brněnských vysokoškolských profesorů a studenti Vysoké školy politické a sociální v Brně ji zaslali děkovný telegram za její úsilí týkající se zřízení brněnské vysoké školy sociální. Srov. *Děk profesorů a posluchačů posl. J. Uhlířové*, SN 3, č. 147, 1947, s. 4.

⁹²⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/059schuz/s059004.htm>. 59. schůze ÚNS 24. 6. 1947. [Citováno 28. 6. 2019]. Srov. *Brno dostává důležitou vysokou školu*, SN 3, č. 148, 1947, s. 5.

politického výboru připomínku, aby ministerstvo školství a osvěty zajistilo jednotné organizační stanovy, zkušební a studijní řády pro všechny vysoké školy v republice.⁹²⁸

Plénum ÚNS téhož dne, 24. června 1947, přijalo návrh jako zákon č. 124/1947 Sb., *jímž se zřizuje Vysoká škola sociální v Brně*. Třetí odstavec druhého paragrafu zákona ustanovil, že zkušební a studijní řády budou vydány ministrem školství a osvěty.⁹²⁹

Tím však snaha poslankyň o navýšení počtu kvalifikovaných pracovníků v sociálních službách nekončila. Anežka Hodinová-Spurná, Anna Jungwirthová, Matilda Kulichová-Sutórisová, Antonie Kleinerová, Mária Turková a Marie Trojanová připravily rezoluci určenou ministerstvu zdravotnictví, která obsahovala 2 doporučení. První doporučení směřovalo k zařazení absolventek Masarykovy státní školy zdravotní a sociální péče v Praze do stejné platové kategorie jako u absolventů vysokých škol, jak dokládá mimo jiné řeč lidovecké poslankyně Marie Trojanová před plénem ÚNS: „...*doporučuje* (výše zmíněná resoluce – pozn. autora) *vládě, aby absolventkám Masarykovy státní školy zdravotní a sociální péče v Praze vzhledem k jejich vzdělání, neboť mají maturitu a 2 a půl roku dalšího odborného vzdělání s úrovní studia vysokoškolského, bylo příslušným legislativním opatřením zaručeno zařazení do služební třídy I C přes to, že tato škola formálně není školou vysokou.*“⁹³⁰ Druhé se týkalo zvýšení cestovních náhrad zaměstnancům v sociálních a zdravotních službách. Většina pléna ÚNS rezoluci přijala.⁹³¹

Poslankyně ÚNS se zabývaly rovněž problematikou nediplomovaných zdravotních sester. Již v červnu 1945 diplomované zdravotní sestry žádaly, aby i nediplomovaným kolegyním bylo umožněno získat potřebnou kvalifikaci. Nediplomované zdravotní sestry obvykle vykonávaly stejnou práci jako diplomované zdravotní sestry a měly za sebou dlouholetou praxi, přesto spadaly do nižší platové stupnice a neměly nárok na definitivu. Do této kategorie patřila většina zdravotních sester. V září téhož roku předložil ÚV Svazu zaměstnanců zdravotní služby ministerstvu zdravotnictví návrh zákona o mimořádných ošetřovatelských diplomových zkouškách a o doplňovacím výcviku ošetřovatelského personálu. Teprve v prosinci

⁹²⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/059schuz/s059004.htm>. 59. schůze ÚNS 24. 6. 1947. [Citováno 28. 6. 2019].

⁹²⁹ Srov. *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1947, s. 607.

⁹³⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041007.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

⁹³¹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/041schuz/s041014.htm>. 41. schůze ÚNS 19. 3. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

1946 ministerstvo zdravotnictví předalo do ÚNS vypracovanou osnovu tohoto zákona a její projednávání se uskutečnilo až 14. května 1947.⁹³² Poslankyně prodleva znepokojovala, byly si vědomy nedostatku zdravotního personálu po odsunu ošetřovatelek německé národnosti a významu této profese pro zlepšení zdravotního stavu dětí a v širším kontextu i pro populační růst, jak uvedla v ÚNS 14. května 1947 poslankyně Eliška Ullrichová: „*Máme velký, téměř katastrofální nedostatek ošetřovatelského personálu. Každý lékař vysloví tuto stížnost v prvé řadě a vysvětlí hned, jak vážné důsledky pro zdraví národa může mít a také má tento fakt... Ale i dnes, v době míru, jim (nediplomovaným zdravotním sestřím – pozn. autora) svěřujeme především děti – budoucnost národa, anebo zase nemocné, na něž čeká práce a kteří nám chybějí.*“⁹³³ Poslankyně poukazovaly na špatné finanční a pracovní podmínky ošetřovatelského personálu, fyzickou i psychickou náročnost tohoto povolání, včetně nedostatečného odpočinku v práci.⁹³⁴ Výstižně jejich pracovní podmínky popsala Milena Šmejcová: „*Ošetřovatelky spí odděleny jenom tenkou stěnou od těchto nemocných, vedle nichž nemohou mít potřebného klidu. Proto se dožadujeme, aby také naši ošetřovatelé a ošetřovatelky měli kousek svého lidského soukromí (Potlesk.), aby také mohli mít po své těžké a odpovědné práci alespoň několik hodin řádného klidu a potřebného odpočinku.*“⁹³⁵ Genderovou konotaci ošetřovatelství potvrdila Eliška Ullrichová: „*Je to povolání jako stvořené pro ženy a je také vykonáváno téměř výhradně ženami.*“⁹³⁶ Tento postoj sdílela rovněž Milena Šmejcová: „*A doba ukázala, jak právě řádné školení personálu přesvědčilo, že teprve kvalifikované síly mohou dát tu krásnou hodnotu a náplň tomu nejdůležitějšímu a nejkrásnějšímu povolání, zejména ženy – ošetřovatelství.*“⁹³⁷

⁹³² <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/053schuz/s053005.htm>. 53. schůze ÚNS 14. 5. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

⁹³³ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/053schuz/s053006.htm>. 53. schůze ÚNS 14. 5. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

⁹³⁴ Například pracovní doba ošetřovatelek v brněnské zemské nemocnici činila 72–84 hodin za týden. Srov. *Zvýšenou sociální péčí k lepšímu životu*, SN 3, č. 113, 1947, s. 7.

⁹³⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/053schuz/s053006.htm>. 53. schůze ÚNS 14. 5. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

⁹³⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/053schuz/s053005.htm>. 53. schůze ÚNS 14. 5. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

⁹³⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/053schuz/s053006.htm>. 53. schůze ÚNS 14. 5. 1947. [Citováno 3. 7. 2019].

Vládní návrh zákona schválilo plénum ÚNS téhož dne, 14. května 1947, jako zákon č. 94/1947 Sb., *o mimořádných ošetrovatelských diplomových zkouškách a o doplňovacím výcviku ošetrovatelského personálu*.⁹³⁸

Podporou porodnosti a péčí o matku a dítě se zabývaly poslankyně ÚNS napříč politickým spektrem a zároveň tato problematika patřila k nejvíce frekventovaným v plénu i v příslušných výborech sněmovny. Obdobně jako v PNS se jejich pozornost soustředila primárně na zajištění zásobování dětí, těhotných žen a matek kvalitními potravinami a poskytování moderní zdravotní a sociální péče zejména kojencům, těhotným ženám a matkám v šestinedělí. Pokud se zásobování týká, poslankyně ÚNS nejhlasitěji kritizovaly zrušení přidělů másla pro osoby starší 6 let během března 1947, nedostatečný sortiment nealkoholických ovocných šťáv (navíc zatížené zdaněním), chaotickou situaci v distribuci základních potravin, vysoké zatížení rodin nepřímými daněmi a nedostatečné dodávky mléka dětem. Nápravu situace spatřovaly v revizi a nové kalkulaci cen nejnutnějších životních potřeb, snížení cen „předraženého“ zboží, odstranění nedostatků v distribučním systému, potírání černého obchodu a dohledu nad kvalitou zboží určeného ženám a dětem. Nejvýznamnějším počinem poslankyň bylo schválení tří vládních návrhů zákonů (o organizaci péče o mládež; o poradenské zdravotní péči a o mimořádných ošetrovatelských diplomových zkouškách a o doplňovacím výcviku ošetrovatelského personálu). Tyto zákony položily základ moderní zdravotní a sociální péče zejména o kojence, těhotné ženy a šestinedělky. K podpoře porodnosti směřovaly další poslanecké návrhy, například o státní půjčce novomanželům ve výši 40 000–50 000 Kčs, o ochraně mateřství nařizující zaměstnavatelům nepropouštět těhotné ženy a poskytující kojícím matkám minimálně 2 půlhodinové přestávky denně na kojení a o zálohovaném výživném pro děti v rozloučeném manželství a nemanželské děti. Rodiny s větším počtem dětí měly mít přednostní právo při přidělení bytu. Poslankyně se v podpoře populační politiky shodovaly a díky tomu nevznikaly větší kontroverze s výjimkou projednávání návrhu na vydání zákona o daru ČSR dětem k svátku Den matek v květnu 1947. Přesto se poslankyně ÚNS i v populační politice držely spíše direktiv vedení svých politických stran a nepostupovaly společně, o čemž svědčí mimo jiné fakt, že nepodaly žádnou společnou interpelaci.

⁹³⁸ *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, Praha 1947, s. 497–499.

3.4 *Vzdělávání dětí a mládeže*

Součástí agendy poslankyň ÚNS byla také problematika vzdělávání dětí a mládeže, kterou považovaly za nepostradatelnou složku sociální péče. Obdobně jako v PNS se zabývaly především navýšením počtu a platů pedagogického personálu a eliminací důsledků okupace ve vzdělávání dětí a mládeže, výstavbou a modernizací škol a jejich vybavení, otázkou rovného ohodnocení učitelů a učitelek, odstraněním diskriminace žen při obsazování vedoucích pozic ve školství, vzděláváním dívek v oborech doposud určených pouze mužům, zajišťováním kvalitní stravy, ošacení, zdravotní péče a hygienicky nezávadného prostředí školákům a v neposlední řadě odstraňováním sociálně patologických jevů ve školách.

Pokud se pracovních podmínek pedagogického personálu týkalo, nejsložitější byla situace v pohraničních okresech českých zemí. Upozornila na ni poslankyně Běla Pažoutová ve své parlamentní řeči 12. prosince 1946: „*Učitelstvo nejen jako celek, ale zvláště v pohraničí koná svoji povinnost s vypětím všech sil.*“⁹³⁹ Pro zlepšení situace navrhovala, aby učitelé, kteří odcházeli pracovat do pohraničí, měli nárok na osidlovací příspěvek a vítala navýšení rozpočtu na rok 1947 pro školství v pohraničí na 18 000 000 Kčs.⁹⁴⁰ Téhož dne poukazovala v ÚNS na nevyhovující existenční a pracovní podmínky učitelů rovněž Jarmila Uhlířová: „*Nedávno konalo schůzi učitelstvo okresu mosteckého, které vtělilo své požadavky v resoluci, již podepsalo 210 učitelů tohoto okresu a ve které se praví doslovně, že životní podmínky učitelstva v pohraničí klesly pod snesitelnou úroveň... Všecek tisk se už mnohokrát zabýval učitelskou bídou, ale tak mně, prosím vás, řekněte, proč to nespravíme, proč to neprovedeme?*“⁹⁴¹ Kritizovala rovněž nízké odměny učitelům za hodiny odučené nad úvazek: „*Najděte mi, prosím vás, v republice člověka, který bude dneska pracovat za 2 koruny 60 haléřů za hodinu. (Potlesk.) Že není? Myslíte, že neexistuje? Ó ano, je to český učitel, vychovatel národa, který se marně dožaduje, aby tento výsměch nynějším mzdovým poměrům byl odstraněn.*“⁹⁴² Tento stav zapříčiňoval dle jejího mínění, spolu s dalšími

⁹³⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/027schuz/s027018.htm>. 27. schůze ÚNS 12. 12. 1946. [Citováno 15. 6. 2019].

⁹⁴⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/027schuz/s027018.htm>. 27. schůze ÚNS 12. 12. 1946. [Citováno 15. 6. 2019].

⁹⁴¹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/027schuz/s027016.htm>. 27. schůze ÚNS 12. 12. 1946. [Citováno 15. 6. 2019].

⁹⁴² <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/027schuz/s027016.htm>. 27. schůze ÚNS 12. 12. 1946. [Citováno 15. 6. 2019].

faktory, odchod učitelů do lépe honorovaných profesí a nízký zájem středoškolských studentů o studium pedagogických oborů.

Nedostatek pedagogického personálu a jejich odliv do jiných profesí přetrvával po celé období Třetí republiky. Tento fakt potvrzuje mimo jiné parlamentní řeč Jarmily Uhlířové 12. prosince 1947: „...schází nám v zemi Moravskoslezské na národních školách v pohraničí 62 učitelů, ve vnitrozemí 29, celkem 91, ačkoliv byl počet žactva zvýšen z 45 na 55 tříd, čímž jsme se ocitli tam, kde jsme byli před 10 lety. Ještě horší je situace na středních školách. Na počátku školního roku scházelo nám v zemi Moravskoslezské 212 profesorů; odborných učitelů působí na středních školách 85, takže celkem chybělo 297 učitelských sil. K 1. prosinci klesl tento počet na 200... Mladý učitelský dorost hledá si jiné zaměstnání, které je lépe placeno.“⁹⁴³ Za další problémy považovala nedostatek školních budov, jejich stáří a neúčelnou dislokaci v jednotlivých částech Československa.⁹⁴⁴

Poslankyně ÚNS prosazovaly také nové platové normy, které by nerozlišovaly mezi provdanými a svobodnými učitelkami, a odstranění diskriminačního vládního nařízení č. 16/1944 Sb.⁹⁴⁵ vůči učitelkám v mateřských školách. Nařízení zařazovalo učitelky mateřských škol do nižší platové kategorie, přestože učitelský zákon č. 104/1926 Sb.⁹⁴⁶ pro ně stanovil stejné platy jako u učitelek domácích nauk.⁹⁴⁷ Význam odborného vzdělávání dívek učitelkami domácích nauk zdůrazňovala sociální demokratka Anna Jungwirthová. Ve své řeči se sice nezmínila o zrovnoprávnění práce ženy-hospodyně s ostatními povoláními, ale ocenila význam učitelek domácích nauk především pro zajišťování kvalitní výživy obyvatelstva, snižování kojenecké úmrtnosti a propagace populačního růstu.⁹⁴⁸

Rovněž v otázkách vzdělávání poslankyně ÚNS zachovávaly loajalitu ke „svým“ politickým stranám, což narušovalo jejich vzájemnou spolupráci. Dokládá to

⁹⁴³ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/086schuz/s086016.htm>. 86. schůze 12. 12. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁹⁴⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/086schuz/s086016.htm>. 86. schůze 12. 12. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁹⁴⁵ Srov. Vládní nařízení č. 16/1944 Sb. z 12. ledna 1944, jímž se mění a doplňuje učitelský zákon ze dne 24. června 1926, Sb. č. 104, o úpravě platových a služebních poměrů učitelstva obecných a občanských škol, in: *Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava*, Praha 1944, s. 135–140.

⁹⁴⁶ Srov. Zákon č. 104/1926 Sb. z 24. června 1926, o úpravě platových a služebních poměrů učitelstva obecných a občanských škol (Učitelský zákon), in: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*, Praha 1926, s. 479–490.

⁹⁴⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/027schuz/s027016.htm>. 27. schůze ÚNS 12. 12. 1946. [Citováno 15. 6. 2019].

⁹⁴⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/032schuz/s032004.htm>. 32. schůze ÚNS 20. 12. 1946. [Citováno 27. 9. 2019].

například diskuse o zestátňování škol a návrh zákona o jednotné škole. Projednávání návrhu zákona o jednotné škole vneslo mezi politické strany a jejich zástupce v parlamentu ještě větší neshody než zestátňování škol. Poslankyně hlásící se k socialismu považovaly péči o dětskou složku populace za veřejnou agendu, která má být garantována státem. Národní socialistky souhlasily s navrhovaným školským zákonem, avšak při zachování ducha národních tradic, demokracie a apolitičnosti ve vzdělávání. Jejich postoj obhajovala Františka Zeminová 10. července roku 1946: „... ženy jako zástupkyně matek a děti se dožadují, aby školní i lidová výchova se v budoucnosti vedla jedině v duchu pravé demokratické a národní tradice Husa, Komenského, Kollára, Havlíčka, Tyrše, Masaryka a Beneše. Přílišné zpolitisování naší kultury lidu i inteligenci jen škodilo.“⁹⁴⁹ Mezi těmi, kteří souhlasili s návrhem školského zákona, nebyli jen národní socialisté (byť s výhradami) a prezident Beneš, ale také, a to až do dubnové dohody z jara 1946, slovenští demokraté. Po dubnové dohodě zaujali slovenští demokraté spíše odmítavý postoj. Skupina politiků a inteligence, jež souhlasila s navrhovanou reformou školství, však požadovala na druhém stupni jednotné školy značnou diferenciaci výuky a nebyla ve svém stanovisku jasně vyhraněná. KSČ, levicově orientovaná inteligence, Svaz československé mládeže nebo učitelské odbory požadovaly okamžité přijetí návrhu zákona.⁹⁵⁰ Rovněž sociální demokratky návrh podporovaly, jak mimo jiné potvrzují slova Běly Pažoutové v parlamentním projevu 12. prosince 1946: „Učitelstvo očekává, že budou dodrženy lhůty a že základní školský zákon vejde 1. září příštího roku v platnost. Očekáváme od něho další zvýšení všeobecného vzdělání. Sympatická je na tomto zákoně okolnost, že už nebudou vybíráni nadaní žáci od 11–15 let z 12 1/2 procenta žáků jako dosud, ale z celých 100 procent, čili že zmizí 6 1/2 procenta žáků obecných škol, kteří i při značném nadání neměli možnosti nabýti vyššího vzdělání.“⁹⁵¹ Lidovci měli na obsah návrhu zákona o jednotné škole skeptický, až negativní názor. Poslankyně Marie Trojanová apelovala především na potřebu zlepšení mravní úrovně dětí a mládeže prostřednictvím křesťanské výchovy, jak dokládá její plenární řeč v ÚNS 29. října 1947: „Jediným pilířem dobré morálky je Bůh, zakotvený v srdcích lidí a ve svědomí člověka. Čím však přispíváme k tomu, aby křesťanský duch, jenž zjemnil evropského člověka,

⁹⁴⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/005schuz/s005013.htm>. 5. schůze ÚNS 10. 7. 1946. [Citováno 15. 6. 2019].

⁹⁵⁰ Radim CIGÁNEK, *Politický zápas o jednotnou státní školu 1945–1949*, Praha 2009, s. 79–80.

⁹⁵¹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/027schuz/s027018.htm>. 27. schůze ÚNS 12. 12. 1946. [Citováno 15. 6. 2019].

zakotvil v každém členu národa a dal mu sílu k sebezapření a k oběti, bez nichž se stává svět vlčincem? Morálka se nedá vykouzlit učenými frázemi, tu nutno pěstovat od útlého mládí v rodině, ve škole a v kostele.“⁹⁵² Na projednávání návrhu školského zákona, jako součásti nového sociálního systému, měli před únorovým převrácením vliv nejen odborníci, ale i širší veřejnost. Se stupňujícími se mocenskými konflikty však slábl, což nepříznivě ovlivňovalo jeho budoucí podobu.⁹⁵³ Zákon o základní úpravě jednotného školství (školský zákon) č. 95/1948 Sb. byl přijat v ÚNS až po komunistickém převratu, 21. dubna 1948.⁹⁵⁴

Poslankyně ÚNS zachovávaly obdobné postoje k většině tehdejších otázek týkajících se vzdělávání dětí a mládeže. Shodovaly se především v názoru na řešení postavení žen zaměstnaných ve školství a na navýšení počtu pedagogického personálu v pohraničních oblastech českých zemí. Názorové neshody se nejmýrazněji projevíly při diskusích o zestátňování škol a o návrhu zákona o jednotné škole.

3.5 *Vzájemná spolupráce poslankyň versus mocenské spory politických stran NF*

Vzájemnou spolupráci a společný postup poslankyň při prosazování genderově specifických požadavků narušovaly mocenské spory mezi politickými stranami NF. Jednalo se mimo jiné o zpolitizování problematiky vzdělávání dětí a mládeže, které se projevovalo především v oblasti vysokoškolského studia. Komunisté tvrdili, že vysokoškolská studia byli ovlivněni nacistickou ideologií. Tato tvrzení jim sloužila jako politický nástroj vůči odpůrcům z řad demokraticky smýšlejícího studentstva na vysokých školách. Nekomunistické poslankyně taková obviňování zcela odmítaly, jak například konstatovala Jarmila Uhlířová za národní socialisty v ÚNS 12. prosince 1946: „*Tvrzení, že se tam (na československých vysokých školách – pozn. autora) jeví metody, které ukazují na zlatou mládež a na fašistické sklony, odmítám se vším důrazem. (Hlučný potlesk.) Naše studentstvo, paní a pánové..., (Hluk. Výkřiky.) Klid a zhluboka dýchat! ...naše studentstvo vysokoškolské má jednu jedinou vadu, že se ve své zdrcující většině nehlásí ke straně p. kolegy Koubka (poslanec za KSČ Ladislav Koubek – pozn. autora) a proto pravděpodobně není demokratické.*“⁹⁵⁵ Vzájemnou spolupráci

⁹⁵² <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/080schuz/s080013.htm>. 80. schůze ÚNS 29. 10. 1947. [Citováno 15. 6. 2019].

⁹⁵³ L. KALINOVÁ, *Východiska...*, s. 84.

⁹⁵⁴ Antonín BOHÁČ – Věra MIŠURCOVÁ – Růžena VÁŇOVÁ – Miroslava MAUROVÁ (edd.), *Dějiny školství v Československu 1945–1975*, Praha 1982, s. 21.

⁹⁵⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/027schuz/s027016.htm>. 27. schůze ÚNS 12. 12. 1946.

poslankyň napříč politickými stranami narušovaly také spory v samotných stranách. Nejvýznamnější situace byla uvnitř ČSSD, především po XXI. brněnském sjezdu v listopadu 1947. Všechny sociálně demokratické poslankyně v ÚNS (Běla Pažoutová, Ing. Ludmila Jankovcová, Anna Jungwirthová) se přiklonily k levicovému křídlu a ke spolupráci s komunisty. Navíc kritizovaly sociální demokratky, které podporovaly pravicové křídlo.⁹⁵⁶

Politické spory v rámci parlamentní i stranické politiky narůstaly zejména ve druhé polovině roku 1947, kdy KSČ začala s ještě větší mírou intenzity sledovat nekomunistické politiky a získávat informátory nebo tajné spolupracovníky uvnitř členstva nekomunistických stran. K nejsledovanějším političkám patřily Helena Koželuhová-Procházková a Františka Zeminová. Posledně jmenovaná byla sledována kvůli svému vysokému postavení v aparátu ČSNS⁹⁵⁷ a Helena Koželuhová-Procházková zejména v souvislosti s opoziční činností vůči vedení ČSL.⁹⁵⁸

Informátoři a spolupracovníci uvnitř členstva nekomunistických stran měli vytvářet opoziční frakce a uplatňovat stanoviska prospěšná pro politiku KSČ. Z poslankyň mezi informátory a spolupracovníky komunistů patřila národní socialistka JUDr. Božena Pátková, která po volbách v roce 1946 stanula v opozici proti stranickému vedení, především vůči PhDr. Hubertu Ripkovi. Spor vznikl poté, co Hubert Ripka zařídil její umístění na volební kandidátce na nevolitelné místo. Proto se po volbách rozhodla stranu opustit a vstoupit do KSČ. S touto stranou byla už dříve spjata rodinnými vazbami. Její otec i manžel Julius Kučera patřili ke členům KSČ a jejím švagrem byl slovenský komunistický politik JUDr. Vladimír Clementis. Komunisté ji však „použili“ k vytváření opozičních frakcí uvnitř národně socialistické strany.⁹⁵⁹ Ještě před komunistickým převratem v únoru 1948 mimo jiné prozradila 2 agenty, kteří informovali PhDr. Huberta Ripku o situaci v KSČ: „*Podala zprávu (JUDr. Božena Pátková – pozn. autora), že Ripka má dva agenty, kteří mu podávají zprávu o tom co se děje v KSČ. Jsou to Šněhota v cukrovarnickém průmyslu a JUDr. Šklíba v Hradci Král. Hlášení bylo již podáno. Hlášení o Šklíbovi potvrdila*

[Citováno 15. 6. 2019].

⁹⁵⁶ ABSCR, f. Sbíрка Objektové svazky, arch. č. OB-5-BN (Regenát – činnost bývalých příslušníků sociálnědemokratické strany na Brněnsku).

⁹⁵⁷ Srov. ABSCR, f. Velitelství Státní bezpečnosti (310), sign. 310-73-36.

⁹⁵⁸ Srov. ABSCR, f. Ústředna Státní bezpečnosti (305), sign. 305-204-5, sign. 305-31-3, sign. 305-386-5.

⁹⁵⁹ NA, f. ÚS NSS AMV 35, kart. 44, sign. 35-98-56.

zнову dne 16. II.⁹⁶⁰ PhDr. Petr Zenkl i PhDr. Hubert Ripka nedůvěřovali JUDr. Boženě Pátkové především kvůli příbuzenskému vztahu s JUDr. Vladimírem Clementisem. Nejvýznamnější zastání měla u Františky Zeminové a to i v období po komunistickém převratu.⁹⁶¹

Nekomunističtí politici i političky si uvědomovali, že rok 1948 bude rozhodující pro další vývoj Československa. Tento postoj výstižně vyjádřila Františka Zeminová v dopise stranické předsedkyni ve Vysokém Mýtě z 19. prosince 1947: „*Ale rok 1948 nebude rokem klidu a pohodlí. Bude znamenat veliký zápas a to velmi těžký zápas o udržení svobody, demokracie a právního řádu ve státě.*“⁹⁶² Navzdory tomu představitelé nekomunistických stran kalkulovali především s porážkou komunistů během následujících parlamentních voleb, jak dokládá projev Františky Zeminové na krajské konferenci žen ČSNS na Kladně 25. ledna 1948: „*Letošních voleb se nebojíme, a věříme, (členstvo ČSNS – pozn. autora) že znovu stoupnou naše hlasy, než komunistům těch 51 procent. Toto jsou výkřiky z jejich strany, aby se nebortily jejich posice. Nikdy jsme se nikoho a ničeho nebály. Nebojíme se ani dnes, rozeženem rudou mlhu tak, aby jasněji slunce svítlo na český lid a naši zem.*“⁹⁶³ Vyzývala přítomné ženy, aby krajské a okresní výbory ČSNS školily ženy, aby mohly na předvolebních schůzích vystupovat společně s muži. Rovněž upozorňovala na potřebu zvýšit náklad ženského časopisu *Hlasatelka* o 200%.⁹⁶⁴ Události v únoru roku 1948 však její plány znemožnily.

Komunistický převrat v únoru roku 1948 se odehrál bez přímé účasti ÚNS. Poslední schůze jeho pléna se před převratem uskutečnila 4. února (93. schůze). Schůze svolaná na 24. února byla předsednictvem parlamentu předešlého dne zrušena.⁹⁶⁵ Počinání zákonodárního orgánu dokládá reálný politický vliv, který měl v období Třetí republiky a který nedosahoval úrovně vlivu NF a vlády.⁹⁶⁶

Mocenský monopol NF se transformoval v monopol moci KSČ včetně kontroly klíčových státních orgánů.⁹⁶⁷ Parlament měl být pro tuto stranu pouze jedním z potencionálních prostředků k získání a upevnění mocenského monopolu. 24. února

⁹⁶⁰ NA, f. ÚS NSS AMV 35, kart. 44, sign. 35-98-34.

⁹⁶¹ Srov. ABSCR, f. Gestapo Hradec Králové a Pardubice (309), sign. 309-13-7.

⁹⁶² NA, f. Archiv ČSNS 1302, kart. 453, Odbor žen ČSNS 1947.

⁹⁶³ ABSCR, f. Velitelství Státní bezpečnosti (310), sign. 310-73-36.

⁹⁶⁴ ABSCR, f. Velitelství Státní bezpečnosti (310), sign. 310-73-36.

⁹⁶⁵ J. GRONSKÝ, *Dějiny československého státu...*, s. 210.

⁹⁶⁶ Srov. J. DOBEŠ, *Ústavodárné národní shromáždění po únoru 1948*, in: Jiří KOCIAN – Markéta DEVÁTÁ (edd.), 1948: únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti, Praha 2011, s. 83.

⁹⁶⁷ K. ADAMOVIČ a kol., *Velké dějiny země...*, s. 519–520.

1948 byl ustaven Akční výbor parlamentní Národní fronty (AV PNF), který měl především zajistit vládě „obrozené“ NF loajalitu většiny poslaneckého pléna. Tento nový mocensko-politický orgán postupně převzal klíčové kompetence v rámci ÚNS, včetně reorganizace poslaneckých výborů, personálního složení poslanců, předběžného projednávání návrhů zákonů a interpelací nebo režírování příprav parlamentních rozprav a schůzí. Pravomoci předsednictva ÚNS se tím zredukovaly na formální záležitosti. Významné postavení v parlamentní politice získala Anežka Hodinová-Spurná, která vedle členství v předsednictvu ÚNS zastávala i post předsedkyně AV PNF.⁹⁶⁸

Více než 20 měsíců trvající existence ÚNS před komunistickým převratem bylo v ženském parlamentním elektorátu spíše obdobím spolupráce než konfliktů či vymezování se vůči politice KSČ ze strany poslankyň nekomunistických stran. Hlavní důvod spočíval v tom, že se shodovaly ve všech pro ně klíčových problematikách, ať už se jednalo o ženy nebo děti a mládež. Na prvním místě stála podpora porodnosti, zkvalitňování péče o matku a dítě, zlepšování podmínek pro vzdělávání dětí a mládeže, zásobování a v neposlední řadě mechanizaci a elektrizaci domácností. Přesto můžeme v ÚNS pozorovat zřetelný pokles ženské solidarity mezi poslankyněmi oproti PNS, což dokládá mimo jiné fakt, že poslankyně nepodaly v ÚNS žádnou společnou interpelaci a naopak razantněji vstupovaly do konfrontací mezi sebou během parlamentních rozprav. Debaty v parlamentu a na stranických schůzích ovšem nabývaly ostřejší povahy až od druhé poloviny roku 1947. Komunistickým převratem v únoru 1948 skončilo období prosazování ženských zájmů poslankyněmi a začal se postupně prosazovat model péče o ženy a děti, v němž nebylo místo pro aktivitu zdola.

⁹⁶⁸ Srov. J. DOBEŠ, *Ústavodárné národní shromáždění po únoru 1948*, in: Jiří KOCIAN – Markéta DEVÁTÁ (edd.), 1948: únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti, Praha 2011, s. 84–85.

4 Ženská agenda v Ústavodárném Národním shromáždění po komunistickém převratu

První schůze parlamentního pléna se v období po komunistickém převratu konala 10. března 1948 (94. schůze). Nejprve ministr vnitra Václav Nosek informoval přítomné zákonodárce o úmrtí ministra zahraničních věcí Jana Masaryka. Po Noskově projevu se ujal slova předseda ÚNS Josef David, který přečetl dopis Klementa Gottwalda o složení vlády „obrozené“ NF. Hlavním bodem schůze byl projev předsedy vlády, v němž seznámil přítomné zákonodárce s Akčním programem nové vlády.⁹⁶⁹ Program se skládal ze tří částí. Vláda v prvních dvou částech stanovila požadavky, které hodlala realizovat do parlamentních voleb. Jednalo se především o vytvoření nové ústavy a její schválení plénem ÚNS (včetně zanesení politických a sociálních změn spojených s komunistickým převratem), realizaci novelizovaného zákona o revizi první pozemkové reformy, znárodnění všech podniků s více než 50 zaměstnanci, schválení návrhů zákonů o živnostenském úvěru, o národním pojištění a o jednotné škole.⁹⁷⁰

O přijetí Akčního programu vlády „obrozené“ NF parlamentní plénem hlasovalo následujícího dne, 11. března, na 95. schůzi ÚNS. Všech 230 přítomných poslanců přijalo vládní program. Ze 70 zbývajících zákonodárců jich 11 odešlo ze schůze, další se vzdali poslaneckého mandátu, emigrovali, byli uvězněni nebo nezvěstní.⁹⁷¹ Loajální většinu parlamentního pléna si komunistické vedení zajistilo již v předešlých dnech prostřednictvím AV PNF, který vybraným poslancům z nekomunistických stran zaslal výzvu týkající se podpory „obrozené“ NF a vyzval je ke vstupu do ní. Z 229 poslanců ji pouze 3 nepodepsali, další poslanci avizovali, že výzvu neobdrželi.⁹⁷² Popsaný postup odporoval z pohledu ústavní koncepce volného mandátu tehdejší ústavě.⁹⁷³ Rovněž se nenaplnily plány prezidenta Edvarda Beneše a obavy komunistů, že většina parlamentního pléna odmítne podpořit vládu „obrozené“ NF.⁹⁷⁴

Téhož dne na 96. schůzi ÚNS proběhly personální a koncepční změny v jednotlivých parlamentních výborech. Jejich složení mělo korespondovat se změnami mocenských poměrů. Nejprve byli aklamací zvoleni členové Stálého výboru. Ostatní

⁹⁶⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/094schuz/s094001.htm>. 94. schůze ÚNS 10. 3. 1948. [Citováno 19. 3. 2020].

⁹⁷⁰ Srov. Klement GOTTWALD, *Spisy XIV. 1947–1948*, Praha 1958, s. 301–315.

⁹⁷¹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/095schuz/s095007.htm>. 95. schůze ÚNS 11. 3. 1948. [Citováno 19. 3. 2020].

⁹⁷² Srov. Karel KAPLAN, *Československo v letech 1948–1953*, Praha 1991, s. 40.

⁹⁷³ Srov. J. GRONSKÝ, *Komentované dokumenty...*, s. 290.

⁹⁷⁴ Srov. K. KAPLAN, *Československo v letech 1948–1953*, s. 40.

výbory se buď sloučily s jinými, zanikly nebo vznikly nové výbory.⁹⁷⁵ Následně se na základě poměrného zastoupení parlamentních stran uskutečnila volba členstva každého z výborů.⁹⁷⁶

AV PNF se zabýval personálními otázkami až do skončení funkčního období ÚNS. Akční výbory provedly „očistu“ v parlamentních klubech. Pokud byli vyloučeni poslanci v parlamentu přítomni, vykonávali stále svou legislativní činnost, včetně hlasování o návrzích zákonů.⁹⁷⁷ Členové AV PNF dospěli totiž k názoru, že odebrání poslaneckého mandátu neumožňuje žádná z tehdejších právních úprav. Jejich postoj pramenil rovněž z reálného stavu v ÚNS, kde byla ústavní většina loajální ke komunistické politice, navíc jeho existence měla podpořit legitimitu nového režimu. Poslanecký mandát nebyl až do konce funkčního období ÚNS žádnému z poslanců odebrán proti jeho vůli.⁹⁷⁸

Po komunistickém převratu poslankyně buď podaly demisi, nebo dokončily volební období. Jako první podala k 1. březnu demisi dlouholetá poslankyně Františka Zeminová,⁹⁷⁹ k 10. březnu ji následovala JUDr. Milada Horáková.⁹⁸⁰ Do emigrace odešly do konce funkčního období ÚNS Helena Koželuhová-Procházková,⁹⁸¹ Jarmila

⁹⁷⁵ Místo dosavadních výborů byly zřízeny tyto výbory: dopravně-technický o 16 členech, kulturní a informační o 16 členech, právní o 16 členech, průmyslový a živnostensko-obchodní o 16 členech, sociálně-zdravotnický o 16 členech, zahraniční o 16 členech, zemědělský, zásobovací a osidlovací o 16 členech. Nově měly výbory: imunitní 12 členů, iniciativní 12 členů, verifikační 12 členů a rozpočtový 24 členů. Srov. <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/096schuz/s096001.htm> 96. schůze ÚNS 11. 3. 1948. [Citováno 19. 3. 2020].

⁹⁷⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/096schuz/s096001.htm> 96. schůze ÚNS 11. 3. 1948. [Citováno 19. 3. 2020].

⁹⁷⁷ Srov. K. KAPLAN, *Československo v letech 1948–1953*, s. 40.

⁹⁷⁸ Srov. J. DOBEŠ, *Ústavodárné národní shromáždění po únoru 1948*, in: Jiří KOCIAN – Markéta DEVÁTÁ (edd.), 1948: únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti, Praha 2011, s. 88–89.

⁹⁷⁹ A PČR, f. APS, kart. 165, inv. č. 3101/17.

⁹⁸⁰ A PČR, f. APS, kart. 45, inv. č. 829/4.

⁹⁸¹ JUDr. Helena Koželuhová-Procházková za dramatických okolností uprchla 29. února 1948 s manželem JUDr. Adolfem Procházkou a dcerou Helenou v okolí Domažlic do exilu v Německu. ABSCR f. Ústředna Státní bezpečnosti (305), sign. 305-31-3. Starší dceru Martu zadrželi příslušníci Sboru národní bezpečnosti (SNB) v Draženově. Srov. ABSCR, f. Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky (302), sign. 302-479-3. JUDr. Helena Koželuhová-Procházková společně s manželem a mladší dcerou odcestovala v létě roku 1948 z Německa do Velké Británie. Vstoupila do Rady zahraniční reprezentace ČSL, která vznikla v Paříži na podzim roku 1948. Následně se rozešla se svým manželem a do roku 1950 žila ve Francii. Neúspěšně usilovala o obnovu Československé národní demokracie. Od prosince roku 1948 vykonávala funkci předsedkyně Sdružení československých žen v exilu. Rovněž se stala šéfredaktorkou exilového periodika *Návrat*. V roce 1949 vstoupila do Rady svobodného Československa. Po pobytu ve Francii se vrátila do Spolkové republiky Německo (SRN), kde pracovala na pozici překladatelky a následně v letech 1951–1955 se stala spolupracovnicí Rádia Svobodná Evropa. Srov. M. TRAPL, *Politické strany v exilu*, in: Jiří Malíř a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, sv. 2, Brno 2005, s. 1343. Dostupné online (<http://www.csds.cz/cs/g6/1702-DS.html>.) [Citováno 22. 3. 2020]. Ve SRN měla finanční problémy a byla podporována

Uhlířová⁹⁸² a Jaromíra Žáčková-Batková.⁹⁸³ Většina poslankyň svůj mandát dokončila. Další skupinu tvořily ženy, které vstoupily do ÚNS až po 25. únoru 1948, aby se ujaly opuštěných mandátů. Jednalo se o socialistky Růženu Skřivanovou a Růženu Hrbkovou. Skřivanová nastoupila 6. května 1948 místo Jaroslava Stránského,⁹⁸⁴ Hrbková vykonala poslanecký slib 7. května 1948 a nahradila spolustraníka Antonína Hřebíka.⁹⁸⁵

11. března 1948 získaly poslankyně za KSČ výraznou převahu v obsazení parlamentních výborů. KSČ měla 15 míst,⁹⁸⁶ Československá strana socialistická (ČSS) byla zastoupena 2 politikami a 3 místy,⁹⁸⁷ sociální demokraté měli rovněž 2 političky, ale obsadili 5 míst.⁹⁸⁸ Poslankyně zbývajících politických stran nezískaly členství v žádném z výborů.

emigrantskými organizacemi. Srov. ABSCR, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), arch. č. KR-59346 MV. Jejím posledním exilovým působištěm se staly Spojené státy americké, kam se přestěhovala za svými dcerami a ve Franklinu poblíž Bostonu vyučovala na střední škole francouzštinu a němčinu. V květnu roku 1967 podlehla rakovině. Dostupné online Srov. (<http://www.csd.scs/g6/1702-DS.html>.) [Citováno 22. 3. 2020].

⁹⁸² Jarmila Uhlířová uprchla 21. března 1948 společně se svým synem Františkem Uhlířem do Rakouska. Následně žila v Londýně a v New Yorku. Byla členkou Rady svobodného Československa. Pádu komunistického režimu v Československu se nedožila, zemřela 4. prosince 1988 v New Yorku. Srov. ABSCR, f. Ústředna Státní bezpečnosti (305), sign. 305-396-3. ABSCR, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy (V), arch. č. 2469 MV. ABSCR, f. Objektové svazky (tematika svazku: *Bývalí národní socialisté – Jihlava*), arch. č. OB-121 BN. Otto ULČ, *Velikáni a malikáni*, Praha 2012, s. 108.

⁹⁸³ Jaromíra Žáčková-Batková uprchla z Československa 21. dubna 1948 a emigrovala do USA, kde se usadila v Chicagu. V emigraci se stala členkou Rady svobodného Československa, Federace svobodných odborů a České národní rady v Americe, psala do emigrantských periodik. Státní bezpečnost sledovala vzájemnou korespondenci především s její sestrou Annou Pánkovou z Brna. Tato korespondence však byla pouze rodinného charakteru, bez politických záležitostí. Srov. ABSCR, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), sign. KR-20674 BN.

⁹⁸⁴ A PČR, f. APS, kart. 127, inv. č. 2399/2.

⁹⁸⁵ A PČR, f. APS, kart. 46, inv. č. 852/3.

⁹⁸⁶ Za KSČ: Marie Švermová-Šváblová, Anežka Hodinová-Spurná (Stálý výbor); Marie Syrovátková-Palečková, Eliška Ullrichová (kulturní a informační výbor); Ludmila Weberová (průmyslový a živnostensko-obchodní výbor); Matylda Synková, Marie Trojanová-Genyková (sociálně-zdravotnický výbor); Marie Švermová-Šváblová (zahraniční výbor); Božena Macháčová-Dostálová (zemědělský, zásobovací a osídlovací výbor); Helena Zimáková-Zemanová (imunitní výbor); Pavla Šimonková (iniciativní výbor); Božena Macháčová-Dostálová (verifikační výbor); Barbora Škrantová, Pavla Šimonková (ústavní výbor); Helena Zimáková-Zemanová (výbor pro kontrolu provádění dvouletého plánu). Jmenný seznam výše uvádí pouze členství v parlamentních výborech, nikoliv posty náhradnic. Náhradnicemi byly: Božena Macháčová-Dostálová (Stálý výbor); Helena Zimáková-Zemanová, Marie Syrovátková-Palečková a Pavla Šimonková (inkompatibilní výbor); Matylda Synková (parlamentní kontrolní a úsporná komise). Srov. <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/096schuz/s096002.htm>. 96. schůze ÚNS 11. 3. 1948. [Citováno 19. 3. 2019]. https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/096schuz/s096001.htm#_d. 96. schůze ÚNS 11. 3. 1948. [Citováno 19. 3. 2019].

⁹⁸⁷ Československé socialistky zastupovaly: Antonie Kleinerová (rozpočtový výbor) a Milena Šmejcová (rozpočtový a ústavní výbor). Srov. <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/rejstrik/vybory2.htm>. [Citováno 13. 3. 2019]. Milena Šmejcová obsadila dále místo náhradnice v inkompatibilním výboru. Srov. <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/096schuz/s096002.htm>. 96. schůze ÚNS 11. 3. 1948. [Citováno 19. 3. 2019].

⁹⁸⁸ Sociální demokracii reprezentovaly: Anna Jungwirthová (sociálně-zdravotnický výbor a místopředsdkyně zahraničního výboru) a Běla Pažoutová (zemědělský zásobovací a osídlovací

V pounorovém ÚNS existovala opozice, která však neměla žádný vliv na parlamentní praxi. Představitelé AV PNF kontrolovali především veřejnou parlamentní činnost, plenární projevy, dotazy nebo interpelace poslanců. Rovněž projednávali klíčová vládní prohlášení a určovali obsah projevů členů v jednotlivých poslaneckých klubech, včetně otázek dalšího znárodňování, školství nebo nové ústavy. V případě odmítavého postoje vůči vládnímu prohlášení měli reagovat zákonodárci ze stejného poslaneckého klubu, aby nevznikl na veřejnosti dojem, že proti vládě vystupuje celý klub a jedná se o častý jev. Nová praxe snížila množství dotazů a interpelací. Z nekomunistických poslanců se stali vykonavatelé instrukcí AV PNF.⁹⁸⁹ Pounorové ÚNS upevňovalo monopol moci KSČ, který změnil zákonodárný proces v organizačně-technickou formalitu.⁹⁹⁰

Parlamentní plénum zasedalo v období od 10. března do přijetí nové ústavy 9. května (94.–114. schůze). V této krátké periodě zákonodárci schválili 75 návrhů zákonů, včetně zemědělských zákonů (21. března), zákona o národním pojištění (15. dubna), zákona o jednotné škole (21. dubna) a znárodňovacích zákonů (28. dubna).⁹⁹¹ Většina byla připravována již v předešlých letech. Na jejich přípravu včetně ústavy, reforem zdravotnictví, sociálního pojištění a školství měli před komunistickým převratem vliv experti společně s veřejností zastupovanou obvykle různými spolky a organizacemi. Se vznikem komunistického monopolu moci se vytratily i tyto rysy občanské společnosti.⁹⁹²

Řeči během plenárních rozprav se v pounorovém ÚNS ujímaly výhradně poslankyně za KSČ a ČSSD. Jednalo se především o projednávání návrhu zákona o národním pojištění a návrhu zákona o nové ústavě. Dne 14. dubna 1948 se ujal slova komunistky Anežka Hodinová-Spurná, Marie Trojanová-Genyková a sociální demokratka Anna Jungwirthová při parlamentní rozpravě týkající se vládního návrhu

výbor, sociálně-zdravotnický výbor a předsedkyně kulturního a informačního výboru). Srov. <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/rejstrik/vybory2.htm>. [Citováno 13. 3. 2019]. Od 11. března 1948 Anna Jungwirthová působila jako místopředsedkyně zahraničního výboru. Srov. A PČR, f. APS, kart. 58, inv. č. 1059/13. Předsedkyní v kulturním a informačním výboru se stala Běla Pažoutová. Srov. A PČR, f. APS, kart. 107, inv. č. 1992/9. Běla Pažoutová byla zároveň náhradnicí v inkompatibilním výboru. Srov. <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/096schuz/s096002.htm>. 96. schůze ÚNS 11. 3. 1948. [Citováno 19. 3. 2019].

⁹⁸⁹ Srov. J. DOBEŠ, *Ústavodárné národní shromáždění po únoru 1948*, in: Jiří KOCIAN – Markéta DEVÁTÁ (edd.), 1948: únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti. Praha 2011, s. 90–91.

⁹⁹⁰ Srov. J. GRONSKÝ, *Komentované dokumenty...*, s. 298.

⁹⁹¹ Srov. Alena KŘIVÁNKOVÁ – Jozef VATRÁL, *Dějiny československé žurnalistiky. Díl 4. Český a slovenský tisk v letech 1944–1987*, Praha 1989, s. 92.

⁹⁹² Srov. L. KALINOVÁ, *Východiska...*, s. 83–84.

zákona o národním pojištění. Komunistky využily vystoupení ke kritice První republiky, včetně jejího sociálního systému, zavrhovaly poražené nekomunistické politiky a schvalovaly postup „obrozené“ NF. Například Anežka Hodinová-Spurná vyjádřila svůj postoj jednoznačně: *„Uzákonění národního pojištění ještě před volbami, to znamenalo vítězství Gottwaldovy vlády, komunistické strany a lidové demokracie...Odpůrci lidově demokratické republiky chtěli dokázat, že Gottwaldova vláda obdobně jako předmnichovské měšťácké vlády lidu pouze slibuje, že však není ochotna nebo schopna dané sliby splnit.“*⁹⁹³

Společným znakem vystoupení všech tří poslankyň bylo vyzdvižení významu vládního návrhu zákona o národním pojištění pro ženy a zejména pro matky. Jeho přijetím měla být odstraněna také nerovnost ve výši důchodů mezi muži a ženami. Výše důchodů se dosud odvíjela od délky pojištění, kterou u většiny žen zkracovalo předporodní období a mateřství, jak konstatovala Anna Jungwirthová před plénem pounorového ÚNS: *„... výše důchodů byla příliš závislá na době pojištění, která u žen během života nutně je ve většině případů mnohem kratší nežli u mužů, jsouc přerušována mateřstvím a výchovou dětí. První nedostatek (rozdíl ve mzdovém ohodnocení mužů a žen – pozn. autora) je u nás už odstraněn mzdovými vyhláškami, které práci mužů a žen hodnotí zcela stejně, a druhý (výše zmíněná hranice důchodů u mužů a žen – pozn. autora) bude téměř na nulu zmírněn novou konstrukcí důchodů, plynoucích z národního pojištění.“*⁹⁹⁴ Oceňovaly rovněž další výhody, které mohly ženy očekávat od tohoto zákona. Jednalo se především o odstranění rozdílu mezi pojištěnci a rodinnými příslušníky, poskytujícím výhody zejména manželkám pracujícím pouze v domácnostech. Na základě této zásady získávaly pojištěné ženy i rodinné příslušnice nárok na bezplatnou lékařskou péči nebo podporu v případě nemoci prostřednictvím peněžní náhrady ve výši 30 Kčs na den (od třetího dítěte se tato částka zvyšovala o 10 Kčs za každé další dítě) nebo poskytování kvalifikované výpomoci v rodinách, kde žena ze zdravotních důvodů nebyla schopna vykonávat své mateřské povinnosti.⁹⁹⁵ Nový zákon o národním pojištění měl také podle poslankyň podpořit růst porodnosti. Marie Trojanová-Genyková se domnívala, že ženy se už nebudou muset obávat většího počtu dětí v rodině a z tohoto důvodu se sníží potratovost: *„Ženy v minulosti se bály i*

⁹⁹³ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/103schuz/s103007.htm>. 103. schůze ÚNS 14. 4. 1948. [Citováno 17. 6. 2019].

⁹⁹⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/103schuz/s103019.htm>. 103. schůze ÚNS 14. 4. 1948. [Citováno 17. 6. 2019].

⁹⁹⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/103schuz/s103019.htm>. 103. schůze ÚNS 14. 4. 1948. [Citováno 17. 6. 2019].

*přírůstku dětí do rodiny. První dítě bylo očekáváno s radostí, druhé se starostí a každé další znamenalo bídu. Dnešní zákon naproti tomu dává možnost nákladného dosud léčení neplodnosti pro všechny ženy. Odstraňuje strach našich žen, že nebudou moci své třeba početné rodině zajistit výživu v každém případě. Budou natrvalo odstraněny zjevy, které byly hlavně mezi pracujícími, že se ženy ze strachu o budoucnost svých dětí uchýlovaly k nedovoleným zákrokům pokoutních anděličkářů a tak podkopávaly své zdraví, většinou podvýživou a těžkou prací oslabené. Tento problém byl v minulosti řešen tak, že žena byla trestána pro zločin vyhnání plodu.*⁹⁹⁶ Dalšími benefity zákona měly být snížení kojenecké úmrtnosti⁹⁹⁷ a významný pokrok v boji za skutečné zrovnoprávnění žen s muži.

Poslankyně Pavla Šimonková, Barbora Škrlantová a Anna Jungwirthová se vyjádřily k návrhu nové ústavy. Jejich řeč se nesla v obdobném duchu jako v předešlých projevech včetně kritiky První republiky, poražených nekomunistických politiků a glorifikace nového režimu. Ačkoliv se na přípravě ústavy podílely všechny politické strany NF,⁹⁹⁸ po převratu komunisté prosadili snadno svůj návrh.⁹⁹⁹ Poslankyně púnorového ÚNS označovaly práci poražených nekomunistických politiků na nové ústavě za „reakční“ a odporující „zájmům lidu“.

Návrh nové ústavy posuzovaly především z ženského pohledu. Prezentovaly ho jako pokrok v ochraně dětí (měl ji celou převzít stát), cestu k dosažení rovného postavení mužů a žen a základní předpoklad pro budoucí novelizaci rodinného a manželského práva. Tento postoj vyjádřila Pavla Šimonková v ÚNS 7. května 1948: „*V tomto paragrafu (v 1. paragrafu první kapitoly návrhu zákona o nové ústavě – pozn. autora) uvedená zásada rovnosti mužů a žen je základnou, z níž bude zákonodárce vycházeti při příští novelisaci manželského a rodinného práva, které je až dosud upraveno všeobecným občanským zákoníkem z roku 1811 a založeno na principu právní nadřazenosti manžela a otce nad manželkou a dětmi.*“¹⁰⁰⁰ Zdůrazňovaly význam ustanovení o státní ochraně rodiny, mateřství a manželství z hlediska podpory populační

⁹⁹⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/103schuz/s103019.htm>. 103. schůze ÚNS 14. 4. 1948. [Citováno 17. 6. 2019].

⁹⁹⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/103schuz/s103019.htm>. 103. schůze ÚNS 14. 4. 1948. [Citováno 17. 6. 2019].

⁹⁹⁸ Srov. Karel KAPLAN, *Příprava Ústavy...*

⁹⁹⁹ Komunistický návrh nové ústavy částečně navazoval na československou ústavu z roku 1920 a také z části vycházel z předlohy ústavy SSSR z roku 1936. Srov. Marie MAREČKOVÁ, *České právní a ústavní dějiny. Stručný přehled a dokumenty*, Olomouc 2006, s. 96–97.

¹⁰⁰⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/112schuz/s112012.htm>. 112. schůze ÚNS 7. 5. 1948. [Citováno 25. 6. 2019].

politiky a výchovy dětí v loajální občany lidově demokratickému režimu, jak uvedla téhož dne Pavla Šimonková před plénem ÚNS: „Podle ústavy usnadní stát výchovný úkol rodinám, zejména budováním takových zařízení, která jednak pomohou hlavně matkám v jejich péči o dítě, jednak budou zárukou, že rodinná výchova bude vhodně doplněna výchovným vlivem státu tak, aby z dětí vyrostli občané oddaní lidově demokratické republice.“¹⁰⁰¹ Pro poslankyně bylo také důležité ustanovení o odstranění nerovného postavení mezi manželskými a nemanželskými dětmi.¹⁰⁰² O práci vykonané nekomunistickými političkami na návrzích reformy manželského a rodinného práva nepadla žádná zmínka včetně záměrného opomenutí zásluh JUDr. Milady Horákové,¹⁰⁰³ která se touto problematikou zabývala již v letech První republiky¹⁰⁰⁴ a v ÚNS pracovala v parlamentní komisi pro přípravu návrhu nové ústavy.¹⁰⁰⁵

Poslankyně poukázaly na rozdíl ve formulaci paragrafu 106 ústavní listiny z roku 1920 o rovnoprávnosti pohlaví a v projednávaném návrhu zákona o nové ústavě, který zaručoval zrovnoprávnění žen s muži v rámci rodiny, vzdělání, pracovních podmínek, branné přípravy a veřejné angažovanosti. Velký prostor komparaci obou ústav věnovala Anna Jungwirthová ve své řeči před plénem ÚNS 8. května 1948: „Zatím co stará ústava vyhlásila sice v § 106 zásadu, že se neuznávají výsady pohlaví, nebylo po vejití ústavní listiny v platnost učiněno nic k provedení této zásady v oblasti práva manželského a práv mezi rodiči a dětmi. Dále zůstávala v platnosti řada právních předpisů obou zmíněných hlav všeobecného občanského zákoníka, která je dokladem právní úpravy, jež není odůvodněna přirozenými rozdíly obou pohlaví a zastává tudíž výsady jednoho pohlaví proti druhému. Jestliže § 1, odst. 2 první kapitoly navrhované ústavy stanoví stejné postavení muže a ženy v rodině i ve společnosti a stejný přístup ke vzdělání, všem povoláním, úřadům a hodnostem, pak opouští zásadu formální

¹⁰⁰¹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/112schuz/s112012.htm>. 112. schůze ÚNS 7. 5. 1948. [Citováno 25. 6. 2019].

¹⁰⁰² <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/113schuz/s113006.htm>. 113. schůze ÚNS 8. 5. 1948. [Citováno 25. 6. 2019].

¹⁰⁰³ Zákon o rodinném právu přijalo plénum NS 7. prosince 1949, aniž by tehdejší veřejnost byla informována o podílu JUDr. Milady Horákové na jeho vzniku. Srov. <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037001.htm>. 37. schůze NS (1948–1954) 7. 12. 1949. [Citováno 13. 7. 2019]. Jednalo se o zákon č. 265/1949 Sb. o právu rodinné. Srov. *Sbírka zákonů republiky Československé*, Praha 1949, s. 745–753. Ačkoliv tento zákon oficiálně zrovnoprávnil postavení manželů, všední realita byla jiná. Výše mzdy muže činila v roce 1950 70–75% z celkového příjmu domácnosti. Do konce 60. let se však podstatně změnila větší rozdílnost v příjmech domácnosti, pokud žena byla či nebyla výdělečně činná. Srov. J. RÁKOSNÍK, *Sověťizace...*, s. 360.

¹⁰⁰⁴ Srov. D. MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu...*, s. 72–73.

¹⁰⁰⁵ Srov. TÁŽ, *Ženské hnutí 1945–1948: naděje a zklamání*, in: Z. Kokošková – J. Kocian – S. Kokoška (edd.), *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody*. Sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války, Praha 2005, s. 344.

rovnosti, zařazovanou spolu s jinými ustanoveními hlavy V staré ústavy státní právní vědou mezi zákonné monology, dávající nanejvýš zákonodárce hranici, kterou nemá překročit, a mění ji v rovnoprávnost ve sféře právní i hospodářské.“¹⁰⁰⁶ Následujícího dne, 9. května 1948, na 114. schůzi ÚNS ve Vladislavském sálu Pražského hradu všech 246 přítomných zákonodárců přijalo jednomyslně předkládaný návrh nové ústavy.¹⁰⁰⁷ Třetí článek deklaroval, „že stát zaručuje všem svým občanům, ženám a mužům: svobodu osobnosti a jejího projevu a pečuje o to, aby se všem dostalo stejných možností a stejných příležitostí“.¹⁰⁰⁸ Uzákonění rovnoprávnosti žen a mužů ve veřejném a v privátním životě včetně rovného přístupu ke vzdělání, veřejným funkcím a pracovním pozicím¹⁰⁰⁹ představovalo pro poslankyně další argument pro zdůrazňování úspěchů lidově demokratického režimu. Ačkoliv novou ústavu prezident Edvard Beneš odmítl podepsat, vstoupila v účinnost 9. června 1948 a anulovala platnost ústavy z roku 1920 včetně všech zákonů odporujících nové ústavě.¹⁰¹⁰

Schválením ústavy 9. května 1948 na 114. schůzi splnilo ÚNS své hlavní poslání a zároveň se jednalo o poslední zasedání jeho pléna. Během své téměř dvouleté existence uskutečnilo 114 plenárních schůzí a 757 schůzí výborů, projednalo 207 vládních návrhů zákonů a spolupodepsalo 27 mezinárodních smluv. V plenárních rozpravách poslanci a poslankyně měli 830 projevů.¹⁰¹¹

Podobu nového parlamentu formulovala ústava z 9. května 1948, která stanovila nejvyšším orgánem zákonodárné moci jednokomorový parlament o 300 zákonodárcích, s volebním mandátem na 6 let a s pravomocí volby prezidenta republiky. Vláda byla odpovědná parlamentu. Realita však byla odlišná od znění ústavy. Parlament se stal bezmocným hlasovacím orgánem a ústavu v následujících letech politici měnili, doplňovali a nerespektovali včetně omezování základních lidských práv a svobod. Odstranění demokratické občanské společnosti a časté uplatňování protiústavní praxe

¹⁰⁰⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/113schuz/s113006.htm>. 113. schůze ÚNS 8. 5. 1948. [Citováno 25. 6. 2019].

¹⁰⁰⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/114schuz/s114002.htm>. 114. schůze ÚNS 9. 5. 1948. [Citováno 25. 6. 2019].

¹⁰⁰⁸ *Ústava Československé republiky ...*, s. 7.

¹⁰⁰⁹ V prvním paragrafu první kapitoly ústavy z 9. května je ustanovení, že: „Muži a ženy mají stejné postavení v rodině i ve společnosti a stejný přístup ke vzdělání i ke všem povoláním, úřadům a hodnostem.“ Srov. *Tamtéž*, s. 10.

¹⁰¹⁰ Josef ZIMEK, *Ústavní vývoj českého státu*, Brno 1997, s. 137.

¹⁰¹¹ Tiskem bylo rozdáno 237 vládních návrhů včetně mezinárodních smluv, 5 listů prezidenta republiky, 2 připomínky prezidenta republiky, 2 návrhy ústavního výboru, 334 zpráv výborových (7 zpráv bylo ústních), 128 iniciativních návrhů, 91 naléhavých interpelací, 215 interpelací, 212 odpovědí na interpelace. 47 odpovědí na interpelace nebylo tištěno. Srov. <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/113schuz/s113010.htm>. 113. schůze ÚNS 8. 5. 1948. [Citováno 26. 6. 2019].

představovaly klíčové prostředky k realizaci mocenského monopolu KSČ v Československu.¹⁰¹²

Dne 30. května 1948 se konaly v Československu první volby s jednotnou kandidátkou NF.¹⁰¹³ Do nově zvoleného NS vstoupilo 10. června 12 poslankyň z ÚNS, z toho 9 členek KSČ¹⁰¹⁴ a 3 sociální demokratky.¹⁰¹⁵ 27. června 1948 ČSSD byla sloučena s KSČ. Do nového parlamentu vstoupila za československé socialisty také bývalá poslankyně PNS JUDr. Božena Pátková.

Do NS vstoupilo během let 1948–1954 52 žen.¹⁰¹⁶ Tato skupina vystupovala v roli obhájkyní ženských zájmů na základě marxisticko-leninské doktríny¹⁰¹⁷ a především pragmatických záměrů komunistického vedení. Na rozdíl od dřívější doby, kdy představovaly ženskou avantgardu, nyní z větší části pouze naplňovaly představu KSČ o roli a postavení žen ve společnosti. Podle historičky Denisy Nečasové tuto představu vytvářela trojice základních emblematických podob žen – bojovnice proti západnímu imperialismu, matka zajišťující blaho svých dětí v rámci společenských cílů a pracovnice usilující o vytvoření socialistické společnosti. Ženy jako společenská skupina byly v tomto kontextu spíše objektem než subjektem, který vytváří vlastní individualitu.¹⁰¹⁸ Základy trojice emblematických podob žen byly ovšem položeny již dříve, během období Třetí republiky, jak se snaží ukázat i tato disertační práce. Zásadní

¹⁰¹² J. GRONSKÝ, *Komentované dokumenty...*, s. 329.

¹⁰¹³ K. KAPLAN, *Československo v letech 1948–1953*, s. 41.

¹⁰¹⁴ Za KSČ se jednalo o (v abecedním pořadí): Anežku Hodinovou-Spurnou, Boženu Macháčovou-Dostálovou, Matyldu Synkovou, Marii Syrovátkovou-Palečkovou, Pavlu Šimonkovou, Barboru Škrlantovou, Marii Švermovou-Švábovou, Marii Trojanovou-Genykovou a Helenu Zimákovou-Zemanovou.

¹⁰¹⁵ Za ČSSD se jednalo o (v abecedním pořadí): Ing. Ludmilu Jankovcovou, Annu Jungwirthovou a Bělu Pažoutovou.

¹⁰¹⁶ Ke znovuzvoleným poslankyním z PNS a ÚNS přibýly (v abecedním pořadí): Mária Belokostolská (KSS), Jolana Durná-Hercková (KSS), Ida Ertingerová (KSČ), Stella Gadurková (KSČ), Božena Holečková (KSČ), Vlasta Horklová-Damková (KSČ), Marie Hrušková-Rozsypalová (KSČ), Emília Janečková-Muriňová (KSS), Anna Karlovská (KSČ), Jozefína Kišová-Hornáková (KSS), Ladislava Kleňhová-Besserová (KSČ), Miluše Klímová (KSČ), Elena Koyšová (KSS), Jaroslava Krafková (KSČ), Marie Křížová (KSČ), Helena Leflerová (KSČ), Marie Matějková (KSČ), JUDr. Viera Mouralová-Úlehlová (KSS), Anna Mrskošová (KSČ), Marie Müllerová (KSČ), Milada Netušilová (KSČ), Marta Obuchová (KSS), JUDr. Zdenka Patschová (KSČ), Karla Pfeiferová-Hlávková (KSČ), Julie Prokopová-Škrabálková (KSČ), Jiřina Rainerová (KSČ), Marie Sedláčková (ČSS), Marie Sklenářová (KSČ), Josefa Smejkalová (KSČ), Anděla Sukupová (ČSL), Anna Svarovská-Vopičková (KSČ), Marie Šachová (ČSL), Ludmila Šmehlíková (KSČ), Marie Šplíchalová (KSČ), Věra, Šťastná (KSČ), Ing. Jarmila Taussigová-Potůčková (KSČ), Margita Teluchová (KSS), Hermína Vavrková (KSČ) a Růžena Zahradková (KSČ). Srov. <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/index.htm>. [Citováno 25. 7. 2019].

¹⁰¹⁷ Skutečné rovnosti mezi muži a ženami mohlo být dosaženo pouze likvidací soukromého vlastnictví a transformační práce v domácnosti ve veřejný průmysl. Srov. *Marx, Engels, Lenin k ženské otázce*, Praha 1973, s. 86. Vladimír Iljič Lenin proklamoval nutnost získat maximální podporu ženské složky populace pro vytvoření nového společenského uspořádání. Srov. *Tamtéž*, s. 227.

¹⁰¹⁸ D. NEČASOVÁ, *Buduj vlast...*, s. 354.

rozdíl však spočívá v tom, že před komunistickým převratem poslankyně prosazovaly ženskou politiku v rámci občanské společnosti, v pounorovém období převzala jejich roli KSČ a podřídila ji svému mocenskému monopolu. Obraz „nové“ socialistické ženy sloužil komunistickému režimu především k propagandistickým účelům a k prezentaci jeho úspěchů a nového společenského uspořádání.

O slabém postavení nového parlamentu v rámci dělby moci ve státě svědčí i rozdíl v počtu plenárních zasedání oproti ÚNS. Od 10. června 1948 do 27. října 1954 se jeho plénum sešlo na 85 schůzích, zatímco předcházející parlament, který byl navíc zvolený na omezenou dobu – do přijetí nové ústavy (18. červen 1946 – 9. květen 1948), uskutečnil 114 plenárních zasedání.

Kromě již zmíněných poslankyň (Františky Zeminové, JUDr. Milady Horákové, Jarmily Uhlířové¹⁰¹⁹ a Jaromíry Žáčkové-Batkové)¹⁰²⁰ absentovaly v novém parlamentu rovněž další bývalé poslankyně: Marie Trojanová,¹⁰²¹ Ludmila Weberová,¹⁰²² Matilda Kulichová-Sutórisová,¹⁰²³ Antonie Kleinerová,¹⁰²⁴ Milena Šmejcová,¹⁰²⁵ Eliška Ullrichová,¹⁰²⁶ Růžena Hrbková¹⁰²⁷ a Růžena Skřivanová.¹⁰²⁸

Socialistky Františka Zeminová,¹⁰²⁹ JUDr. Milada Horáková,¹⁰³⁰ Antonie Kleinerová,¹⁰³¹ Milena Šmejcová, Jarmila Uhlířová, Jaromíra Žáčková-Batková a lidovkyně Marie Trojanová¹⁰³² a JUDr. Helena Koželuhová-Procházková nepřestaly být po svém odchodu z parlamentní politiky sledovány Státní tajnou bezpečností (StB). Jarmile Uhlířové,¹⁰³³ Jaromíře Žáčkové-Batkové¹⁰³⁴ a JUDr. Heleně Koželuhové-Procházkové se podařilo emigrovat, příslušníci StB však vyslychali a sledovali jejich příbuzné a přátele. Milenu Šmejcovou podrobili několikrát výslechu, neboť ji podezírali z pomoci odpůrcům komunistického režimu při útěku do zahraničí.¹⁰³⁵ Františka Zeminová, Antonie Kleinerová a JUDr. Milada Horáková byly obviněny z velezrady a

¹⁰¹⁹ A PČR, f. APS, kart. 152, inv. č. 2840/9.

¹⁰²⁰ A PČR, f. APS, kart. 167, inv. č. 3130/11.

¹⁰²¹ A PČR, f. APS, kart. 150, inv. č. 2799/9.

¹⁰²² A PČR, f. APS, kart. 161, inv. č. 3019/6.

¹⁰²³ A PČR, f. APS, kart. 79, inv. č. 1439/4.

¹⁰²⁴ A PČR, f. APS, kart. 64, inv. č. 1174/5.

¹⁰²⁵ A PČR, f. APS, kart. 141, inv. č. 2646/9.

¹⁰²⁶ A PČR, f. APS, kart. 152, inv. č. 2842/6.

¹⁰²⁷ A PČR, f. APS, kart. 46, inv. č. 852/2.

¹⁰²⁸ A PČR, f. APS, kart. 127, inv. č. 2399/3.

¹⁰²⁹ ABSCR, f. Velitelství Státní bezpečnosti (310), sign. 310-73-36.

¹⁰³⁰ ABSCR, f. Velitelství Státní bezpečnosti (310), sign. 310-73-37.

¹⁰³¹ ABSCR, f. Kabinet StB materiálů (323), sign. 323-16-11.

¹⁰³² ABSCR, f. Historický fond (H), arch. č. H-67.

¹⁰³³ ABSCR, f. Ústředna Státní bezpečnosti (305), sign. 305-396-3, s. 99–105.

¹⁰³⁴ ABSCR, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování (KR), arch. č. KR-20674 BN.

¹⁰³⁵ ABSCR, f. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy (V), arch. č. V-3572 MV.

stanuly ve dnech od 31. května do 8. června roku 1950¹⁰³⁶ před Státním soudem. Tento soud odsoudil ve vykonstruovaném politickém procesu JUDr. Miladu Horákovou k trestu smrti, Antonii Kleinerovou k doživotnímu trestu a Františku Zeminovu k dvacetiletému vězení.¹⁰³⁷ Obě posledně jmenované ženy byly v roce 1960 amnestovány, avšak bez jakékoliv rehabilitace, o vrácení osobního majetku nemluvě.¹⁰³⁸ Smutnou ironií je fakt, že v den justiční vraždy JUDr. Milady Horákové (27. června 1950) zveřejnil deník československých socialistů *Svobodné slovo* na titulní straně článek JUDr. Boženy Pátkové o ženských právech.¹⁰³⁹ Očekávání a naděje ve spravedlivější upřádání vztahů mezi muži a ženami, s nimiž političky vstupovaly po osvobození Československa do NFŽ a poté do parlamentu, se nakonec nenaplnily žádné z nich.

¹⁰³⁶ *Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice a jejímu lidu*, RP 30, č. 128, 1950, s. 3–4.

¹⁰³⁷ *Rozsudek státního soudu dopadl plnou vahou na odpornou bandu velezrádců a špiónů*, RP 30, č. 136, 1950, s. 3–5.

¹⁰³⁸ P. FORMÁNKOVÁ – P. KOURA, *Žádáme trest...*, s. 141, 143.

¹⁰³⁹ Božena PÁTKOVÁ, *Větší ochrana žen*, SSL 6, č. 149, 1950, s. 1.

Závěr

Předkládaná práce si kladla za cíl nastínit obraz činnosti poslankyň parlamentů Třetí republiky. Bývalá ženská parlamentní reprezentace vyšla z okupace personálně oslabena. Většina meziválečných zákonodárkyň se do parlamentu, ba ani do politiky nevrátila. Týkalo se to v první řadě poslankyň a senátorek německé národnosti. Františka Plamínková byla popravena, Betty Karpíšková zahynula v Osvětimi, další měly po dlouholetém věznění podlomené zdraví. Návrat dalších meziválečných poslankyň a senátorek do politického života znemožnila dohoda o tom, že některé z prvorepublikových politických stran již nebudou součástí politického systému Třetí republiky.

Na základě principu národní jednoty vznikla 1. června 1945 z iniciativy českých komunistek politická organizace NFŽ, do níž vstoupily členky KSČ, ČSNS, ČSSD a ČSL. Jednalo se o unikátní politickou organizaci žen, neboť v meziválečném období se političky angažovaly pouze v rámci svých politických stran. Představitelky ÚV NFŽ usilovaly o maximální podporu participace žen na obnově republiky a spravedlivější uspořádání vztahů mezi muži a ženami, lišila se však jejich představa o tom, jak tyto cíle realizovat. V ÚV NFŽ si političky vytvořily manévrovací prostor pro budoucí vstup do parlamentní politiky a k uskutečňování vizí, jimž se snažily během zákonodárné činnosti dát konkrétní obsah a formu. Již v období provizorního zákonodárství začaly političky v ÚV NFŽ artikulovat a prosazovat zejména zajištění zvýšení porodnosti a kvalitnější péče o matky a děti. Podporovaly také vstup vyššího počtu žen do světa placené práce, rovnoměrné platové ohodnocení s muži, spravedlivé zastoupení obou pohlaví v klíčových pracovních pozicích, zkvalitnění ženského vzdělávání, boj proti prostituci a alkoholismu a vyšší veřejnou angažovanost žen. Podporu porodnosti, intenzivnější veřejné aktivity a participaci žen na obnově republiky podmiňovaly snížením rozsahu prací v domácnostech prostřednictvím širší dostupnosti kolektivních služeb (jesle, závodní jídelny, mateřské školy, prádelny apod.). Touto problematikou se zabývaly později také v PNS a ÚNS. Proklamovaná jednota a spolupráce mezi političkami ÚV NFŽ se však začala brzy drobit. Vzájemné neshody a zejména upřednostňování zájmů jednotlivých politických stran v NFŽ před ženskou solidaritou se posléze s různou mírou intenzity přenesly rovněž do obou parlamentů. Spory mezi členkami ÚV NFŽ v zásadě reflektovaly rozpory mezi jednotlivými politickými stranami uvnitř NF.

Ženy vstupující 28. října 1945 do parlamentních lavic se obdobně jako jejich předchůdkyně v RNS domnívaly, že pouze ony nejlépe dokáží artikulovat a prosazovat zájmy žen. Oproti RNS zahájilo PNS svou činnost jednak více než 5 měsíců od osvobození a jednak s počtem 20 poslankyň, což bylo o 10 více než v RNS, které se poprvé sešlo do 3 týdnů od vyhlášení samostatného československého státu. Faktická absence opozice v rámci politického systému, realizace klíčových rozhodnutí před svoláním parlamentu a uskutečňování zásadních jednání v duchu KVP prostřednictvím NF výrazně oslabily zákonodárnou a kontrolní moc PNS. Poslankyně obou zkoumaných parlamentů zredukovaly svůj manévrovací prostor, podobně jako před lety jejich předchůdkyně, neustálým zdůrazňováním podpory tradičních ženských rolí, zejména mateřství. To navíc mělo mít nezastupitelnou roli v obnově republiky, zejména v kontextu populačního růstu. Další paralela spočívala v tom, že poslankyně se profilely převážně jako expertky na (ženskou) sociální otázku než jako bojovnice za zrovnoprávnění žen s muži.

Základní argumentační východisko k prosazení požadavků ve prospěch žen a k dosažení skutečného zrovnoprávnění žen s muži mělo 2 roviny. První rovina se obracela do nedávné minulosti a spočívala v tvrzení, že ženy se nezkompromitovaly spoluprací s okupačním režimem, bojovaly a trpěly společně s muži. Druhá rovina avizovala, že jejich potenciálu bude třeba při obnově republiky. Političky a poslankyne se snadno shodly na první rovině argumentace, u druhé v zásadě také, lišily se však v názoru na formu participace žen na obnově republiky. Komunistky zdůrazňovaly nutnost, ba dokonce povinnost žen zapojit se v maximální možné míře do obnovy formou placené práce. Na opačném názorovém pólu stály lidovkyně, které tvrdily, že ženy nejlépe přispějí k obnově péčí o rodinu a domácnost. Mezi nimi se názorově pohybovaly sociální demokratky a národní socialistky. Byly pro participaci žen na obnově republiky, ale pouze dobrovolnou, a současně oceňovaly roli žen v domácnosti v rámci tohoto procesu.

Rozdílné ideologické a stranické zájmy se projeví především během předvolební kampaně do ÚNS v první polovině roku 1946, kdy poslankyně agitovaly za získání podpory voliček. Sociální demokratky a komunistky hovořily jménem dělnických žen. Národní socialistky se zaměřily především na ženy v domácnosti, přestože se profilely jako zástupkyně všech žen. Lidovecké političky vystupovaly jménem katolických žen. Komunistky a národní socialistky spatřovaly velký voličský potenciál ve venkovských ženách, které dříve volily agrární stranu. Na venkově však

výrazně uspěla KSČ. Komunistické političky byly rovněž jako jediné spokojeny s výsledkem voleb. Nejvýrazněji se proti nedostatečné přípravě předvolební kampaně a vstřícnému vztahu ke komunistům vymezovala lidovkyně JUDr. Helena Koželuhová-Procházková, kterou její vedení strany vyloučilo ještě předtím, než mohla vykonat poslanecký slib do ÚNS. Zůstala tedy pouze zvolenou poslankyní.

Do ÚNS vstoupilo 18. června 1946 24 poslankyň. Takový počet žen neměl žádný z parlamentů v meziválečném období. Téměř monopolní zastoupení měly poslankyně české národnosti. Slovenská demokratka Matilda Kulichová-Sutórisová a členka KSS Mária Turková (zemřela již 10. prosince 1947) byly jediné 2 poslankyně slovenské národnosti, o 2 méně než v PNS.

Během Třetí republiky také poprvé v historii Československa obsadila politička (Anežka Hodinová-Spurná) post ve vedení poslanecké sněmovny v PNS i ÚNS. Navíc úplně první československou ministryní se stala v listopadu 1947 Ing. Ludmila Jankovcová, která řídila resort průmyslu a po komunistickém převratu ministerstvo výživy. Navzdory všem proklamacím projevovali vedoucí politikové NF laxní přístup k realizaci ženských požadavků, které podporovaly jejich kolegyně a které měly ve svých stranických programech. Političky ve vysokých pozicích nebyly ani tak projevem zájmu o rovné postavení a příležitosti žen a mužů, jako spíš formou legitimizace demokracie Třetí republiky.

Vzhledem ke krátké existenci obou parlamentů a k nutnosti odstranit co nejdříve důsledky okupace ustoupila do pozadí témata diskutovaná v meziválečném parlamentu včetně reformy rodinného práva a odstranění trestnosti interrupce. Poslankyně v PNS a ÚNS se zabývaly především odstraňováním diskriminačních opatření vůči ženám z období Druhé republiky a okupačního režimu, eliminací pozůstatků nacistické ideologie v československém školství, zdravotním a sociálním zabezpečení pozůstalých (hlavně sirotků a vdov) po obětech protinacistického odboje, válečných invalidů nebo lidí v obtížných existenčních podmínkách. Kromě aktuálních problémů se klíčovým tématem poslankyň stalo mateřství, které všechny bez rozdílu vnímaly jako nejpodstatnější roli v životě žen. V tomto ohledu se nijak neodlišovaly od meziválečných zákonodárkyň. Důraz na mateřskou roli prosazovaly především v diskusích o populačních otázkách. Prostředkem k dosažení populačního růstu mělo být snižování novorozenecké a kojenecké úmrtnosti, zkvalitnění životních podmínek matek a dětí včetně udělování různých sociálních podpor a bezplatné zdravotní péče.

Narůstající mezinárodní napětí a potravinová krize v Československu ve druhé polovině roku 1947 zhoršily vztahy mezi poslankyněmi jednotlivých politických stran. Sociální demokratky v ÚNS patřily k zastánkyním prokomunistického Fierlingerova křídla uvnitř ČSSD a ve svých postojích se během parlamentních debat příliš neodlišovaly od komunistek. Nejrezistentněji vystupovaly proti komunistkám a KSČ vůbec národní socialistky, které z hlediska počtu podaných interpelací a řečí v rozpravách patřily k neaktivnějším ze všech poslankyň PNS a ÚNS. Členky ČSNS neaktivněji hájily práva a zájmy žen, čímž navazovaly na bohaté zkušenosti sbírané už od konce 19. století.

Po komunistickém převratu v únoru 1948 zanikla v parlamentu svobodná diskuse a zákonodárny proces se přeměnil v organizačně-technickou formalitu, která měla primárně sloužit k upevnění mocenského monopolu KSČ. Členové a členky pounorového ÚNS se stali vykonavatelem instrukcí AV PNF, čímž se z poslanců a zejména z poslankyň staly objekty politiky KSČ, nikoliv subjekty s vlastními očekáváními nebo cíli. S tímto stavem se nehodlaly smířit socialistické poslankyně Františka Zeminová a JUDr. Milada Horáková, které se již v březnu vzdaly poslaneckého mandátu. Jejich stranické kolegyně Jaromíra Žáčková-Batková a Jarmila Uhlířová ještě krátkou dobu v parlamentu setrvaly, ale již před skončením funkčního období ÚNS emigrovaly. Lidovecká poslankyně Marie Trojanová a socialistky Milena Šmejcová a Antonie Kleinerová po zániku ÚNS ukončily politickou kariéru, přesto nepřestaly být sledovány orgány státní bezpečnosti. Poslankyně Matilda Kulichová-Sutórisová (DS) formálně setrvala v ÚNS do konce jeho funkčního období a poté rovněž ukončila politickou kariéru. Na druhé straně všechny sociálně demokratické poslankyně (Ing. Ludmila Jankovcová, Běla Pažoutová a Anna Jungwirthová) dokončily svůj poslanecký mandát v ÚNS a po sloučení ČSSD s KSČ 27. června 1948 se staly členkami KSČ. Z komunistických poslankyň všechny, vyjma Ludmily Weberové a Elišky Ullrichové, pokračovaly v parlamentní činnosti v novém NS.

Ač se nekomunistické političky stáhly do soukromí, nepřestaly být sledovány a některé z nich se staly předmětem soudního stíhání za velezradu. Vykonstruovaný proces s JUDr. Miladou Horákovou, Františkou Zeminovou a Antonií Kleinerovou je jen jedním z příkladů pronásledování političek za odlišné politické názory. O něco později přišla na základě doktríny o hledání nepřítele „ve vlastních řadách“ řada i na komunistku Marii Švermovou-Švábovou, kterou v lednu 1954 Nejvyšší soud v Praze odsoudil k doživotnímu odnětí svobody. Všechny uvedené ženy byly s výjimkou

popravené JUDr. Milady Horákové amnestovány před vypršením trestu. Marie Švermová-Švábová již v roce 1956 a při velké amnestii prezidenta Antonína Novotného v roce 1960 rovněž Antonie Kleinerová a Františka Zeminová, která nedlouho poté zemřela (v září 1962 ve věku nedožitých 81 let). Marie Švermová-Švábová a Ing. Ludmila Jankovcová odsoudily v roce 1968 invazi vojsk Varšavské pětky do Československa, což jim vyneslo o 3 roky později vyloučení z KSČ. Obě se v roce 1977 staly jedněmi z prvních signatářek prohlášení Charty 77 a dožily se pádu komunistického režimu v Československu, na rozdíl od většiny ostatních političek.

Předkládaná práce prezentuje jeden z možných úhlů pohledu na velmi málo probádanou problematiku. Nabízí barvitější pohled na tehdejší československou společnost a politickou scénu, a přispívá tak ke komplexnějšímu poznání a pochopení dějin Třetí republiky.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

1. Archivní prameny

Národní archiv Praha

Fondy – Archiv České strany národně sociální, 1302

Československá strana národně socialistická – ústřední sekretariát, 1062

Grimmichová Miloslava, osobní fond

Anežka Hodinová-Spurná, osobní fond (nezpracovaný)

ÚV KSČ – ústřední komise žen

KSČ – Celostátní porady 1945–1990 (bývalý fond 018)

Archiv Parlamentu České republiky Praha

Fondy – Archiv poslanců a senátorů

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Přístupné online: <http://www.psp.cz/eknih/index.htm>.

[Citováno 5. 9. 2021].

Archiv bezpečnostních složek České republiky Praha

Fondy – Ústředna Státní bezpečnosti

Svazky kontrarozvědného rozpracování

Sbírka Objektové svazky

Velitelství Státní bezpečnosti

Ústředna Státní bezpečnosti

Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky

Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy

Kabinet StB materiálů

Historický fond

Gestapo Hradec Králové a Pardubice

Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha

Fondy – Plamínková Františka, osobní fond

Archiv Národního muzea Praha

Fondy – Plamínková Františka, osobní fond

Všeodborový archiv Českomoravské konfederace odborových svazů Praha

Fondy – Ústřední rada odborů – ORG

2. Tištěné prameny

Edice pramenů

Dokumenty moderní doby, Praha 1978.

Josef HARNA (ed.), *Politické programy českého národního socialismu 1897–1948*, Praha 1998.

Milada HORÁKOVÁ, *Dopisy Milady Horákové*, Praha 2007.

Petr PROKŠ (ed.), *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948*, Praha 1999.

Dobový tisk

Časopis lékařů českých 1946

České slovo 1932

Československá žena 1945–1946

Český směr. Deník Československé strany národně socialistické na českém západě 1928

Čin: list české sociálně-demokratické strany dělnické pro osvobozené části Moravy 1946–1947

Demografie. Revue pro výzkum populačního vývoje 1959, 1961

Hlasatelka 1947

Lidová demokracie 1946

Naše Demokracie 1946–1947

Národní obroda 1945

Rada žen 1945–1946

Rudé právo 1945–1947, 1950

Slovo národa 1945–1947

Sociální Revue: věstník ministerstva sociální péče, 1945–1946

Svobodné slovo 1945–1947, 1950

The Labour Woman 1945

Vlasta 1947–1948

Zář: orgán čl. sociální demokracie pro brněnský kraj 1945

Ženská rada 1929–1930, 1937–1938

Ženská revue 1918

Ženský svět list paní a dívek českých 1920

Paměti

Marie ŠVERMOVÁ, *Vzpomínky*, Praha 2008.

Ostatní

Eduard Oldřich BERGER (ed.), *Protokol XX. manifestačního sjezdu Československé sociální demokracie, který se konal ve dnech 18., 19., 20. a 21. října 1945 ve Smetanově síni Obecního domu hl. města Prahy*, Praha 1946.

Koho volit? Programy politických stran, Praha 1946.

Košický vládní program. Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků, Praha 1974.

Košický vládní program: program nové čs. vlády Národní fronty Čechů a Slováků. 5. vyd. Praha 1984.

Národní shromáždění republiky Československé, Jičín 1924.

Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí, Praha 1928.

Poslanecká sněmovna v II. volebním období, Praha 1926.

První československý plán, Praha 1946.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, Praha 1918.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, Praha 1920.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, Praha 1924.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, Praha 1926.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, Praha 1933.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, Praha 1934.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, Praha 1938.

Sbírka zákonů a nařízení státu česko-slovenského, Praha 1938.

Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava Praha 1941.

Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava Praha 1942.

Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava Praha 1944.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, Praha 1945.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Praha 1945.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Praha 1946.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Praha 1947.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, Praha 1948.

Sbírka zákonů republiky Československé, Praha 1948.

Sbírka zákonů republiky Československé, Praha 1949.

Sbírka zákonů republiky Československé, Praha 1956.

Sněm budovatelů šťastné a silné republiky. VIII. sjezd KSČ 28.–31.III.1946, Praha: zpráva o činnosti strany od VII. do VIII. sjezdu KSČ, Praha 1946.

Ustavení československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků a její první projevy, Praha 1945.

Ústava Československé republiky ze dne 9. května 1948, Praha 1959.

Zpráva o činnosti Československé sociální demokracie k XXI. řádnému sjezdu v Brně 14.–16. 11. 1947, Brno 1947.

Literatura

ADAMOVIČ, Karolína, *Stručné dějiny práva v ČSR v období 1938 – počátek roku 1948 se zřetelem k vývoji v českých zemích*, in: *Sešity Ústavu pro soudobé dějiny*, sv. 5, Praha 1993, s. 7–40.

ADAMOVIČ, Karolína a kol., *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada, Stát. Vydání první*. Praha 2015.

ANGERMAN, Arina (ed.), *Judy de Ville. Current issues in women's history*, London 1989.

BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana, *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*, České Budějovice 2011.

BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana, *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná. O ženské práci*, České Budějovice 2017.

BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana, *O ženské práci. Dobové (sebe)reflexe a polemiky*, Praha 2014.

BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách. Divčí vzdělání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005.

BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana, *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*, Praha 2010.

BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana (edd.), *Ženy a politika (1890–1938)*, Praha 2014.

BARNOVSKÝ, Michal, *Politické strany na Slovensku v letech 1945–1948*, in: Jiří Malíř a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, sv. 2, Brno 2005, s. 1189–1222.

- BEDNÁŘOVÁ, Věra, *České ženské hnutí do roku 1948*, in: Český časopis historický, 89, č. 2, Historický ústav ČSAV, Praha 1991, s. 232–238.
- BEDNÁŘOVÁ, Věra, *Československé ženské hnutí do roku 1948*, Praha 1988.
- BLAND, Lucy – ROWOLD, Katharina (edd.), *Reconsidering women's history: twenty years of the women's history network*, London 2015.
- Blaustrumpf ahoi! (ed.), „*Sie meinen es politisch!*“ *100 Jahre Frauenwahlrecht in Österreich*.
Geschlechterdemokratie als gesellschaftspolitische Herausforderung, Wien 2019.
- BLAŽEK, Petr, "Při natáčení filmů o procesech je třeba opatrnosti." *Příprava, natáčení a uložení filmového záznamu soudního procesu "Milada Horáková a spol."*, in: Film a dějiny. 2, Adolf Hitler a ti druzí – filmové obrazy zla, Praha 2009, s. 201–213.
- BOHÁČ, Antonín – MIŠURCOVÁ, Věra – VÁŇOVÁ, Růžena – MAUROVÁ, Miroslava (edd.), *Dějiny školství v Československu 1945–1975. 1. díl. 1. vyd.*, Univerzita Karlova, Praha 1982.
- BOYNTON, Victoria– MALIN, Jo (edd.), *Encyclopedia of women's autobiography (K–Z)*, London 2005.
- BROKLOVÁ, Eva, *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918–1938*, Praha 1992.
- BROKLOVÁ, Eva, *Volební zákony pro parlamentní volby 1946*, in: *Stránkami soudobých dějin. Sborník statí k pětadesátinám historika Karla Kaplana*, Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, Praha 1993, s. 76–92.
- BUREŠOVÁ, Jana, *Františka Plamínková jako představitelka liberálně orientovaných ženských spolků za první Československé republiky*, in: *Osobnost v politické straně. Sborník referátů z konference "Úloha osobností v dějinách politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1861–1999"*, Olomouc 19.–20. října 1999, Olomouc 2000, s. 227–242.
- BUREŠOVÁ, Jana, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, Olomouc 2001.
- BUREŠOVÁ, Jana, *T. G. Masaryk, Františka Plamínková a aspekt demokratizace nového československého státu*, in: *T. G. Masaryk, jeho spolupracovníci a vznik československého státu. Sborník příspěvků z XIII. semináře Masarykova muzea v Hodoníně 11.–12. listopadu 2008*, Hodonín 2009, s. 136–141.
- BUREŠOVÁ, Jana, *Ženské katolické organizace v Čechách a na Moravě (1918–1938)*, in: *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-Uherské monarchie v*

letech 1918–1938. Sborník z konference "Postavení římskokatolické církve a politický katolicismus v nástupnických státech v letech 1918–1938" konané v Olomouci v roce 1996, Olomouc 2001, s. 207–215.

BURSÍK, Tomáš, "*Národu jsem vždy věrně sloužila a vědomě nikomu škodu neučinila*". *Františka Zeminová (1882–1962)*, in: *Securitas imperii. Sborník k problematice bezpečnostních služeb 14*, Praha 2006, s. 271–280.

CARROLL, Berenice (ed.), *Liberating women's history: theoretical and critical essays*, London 1976.

CHAMBERLAIN, Mary, *Gender and Memory: Oral History and Women's History*, in: *Engendering history: current directions in the study of women and gender in Caribbean history*; New York 1995, s. 94–110.

CIGÁNEK, Radim, *Politický zápas o jednotnou státní školu 1945–1949*, Praha 2009.

COWMAN, Krista, *Women in British politics, c.1689–1979*, London 2010.

CYBULSKA, Kamila, *O niepodległość i prawa kobiet. Zofia Moraczewska 1873–1958. Życie i działalność*, Warszawa 2021.

ČADKOVÁ, Kateřina – LENDEROVÁ, Milena – STRÁNÍKOVÁ, Jana (edd.), *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, Pardubice 2006.

DOBEŠ, Jan, *Národní shromáždění před únorem 1948 a po něm*, in: *Slovensko a Európa v roku 1948*, Banská Bystrica 2018, s. 116–132.

DOBEŠ, Jan, *Ústavodárné národní shromáždění po únoru 1948*, in: Jiří Kocian – Markéta Devátá (edd.), *1948: únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, 83–91.

DOBEŠ, Jan, *Zákonodárny sbor v podmínkách lidové demokracie – Prozatímní národní shromáždění*, in: *1945: konec války a obnova Československa*, Praha 2018, s. 166–179.

DOUBEK, Vratislav – POLÁŠEK, Martin a kol., *Parlament v čase změny: případové studie z vývoje českého a československého parlamentarismu*, Praha 2011.

DRÁPALA, Milan, *Zavržení liberalismu v Čechách a Helena Koželuhová. K ideologickému profilu poválečné republiky (1945–1948)*, in: *Soudobé dějiny* 6, č. 1, 1999, s. 7–44.

DRÁPALA, Milan, *Zmařený pokus o restituci pravicové politiky: Helena Koželuhová a volby v květnu 1946 jako katalyzátor krize v Československé straně lidové*, in: *Květnové volby 1946 – volby osudové? Československo před bouří*, Praha 2014 s. 79–135.

DUDEKOVÁ, Gabriela (ed.), *Na ceste k modernej ženě. Kapitoly z dejín rodových*

vztahov na Slovensku, Bratislava 2011.

DUDEKOVÁ-KOVÁČOVÁ, Gabriela, *V ženskom, alebo národnom záujme? Božena Viková-Kunětická a jej bojkot kongresu medzinárodnej aliancie za volebné právo žien v roku 1913*, in: *Ženy a politika (1890–1938)*, Praha 2014 s. 91–127.

DUCHÁČEK, Ivo, *Mandatář národa. Studie a projevy k 75. narozeninám Msgre Dr Jana Šrámka, předsedy vlády ČSR v zahraničí*, Praha 1946.

DUVERGER, Maurice, *La participation des femmes à la vie politique*, Paris 1955.

DVOŘÁKOVÁ, Zora, *Milada Horáková*, Praha 1991.

DVOŘÁKOVÁ, Zora – DOLEŽAL, Jiří, *O Miladě Horákové a Milada Horáková o sobě*, Praha 2001.

FEINBERG, Melissa, *Elusive Equality. Gender, Citizenship, and the Limits of Democracy in Czechoslovakia, 1918–1950*, Pittsburgh 2006.

FELCMAN, Ondřej, *Československý parlament na prahu Pražského jara. Národní shromáždění na cestě k reformě (1964–duben 1968)*, Praha – Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta 2015.

FERNER, Elke (ed.), *90 Jahre Frauenwahlrecht!: eine Dokumentation*, Berlin 2008.

FLEMINGOVÁ, Zdenka, *Organizace žen do února 1948*, in: *Nová mysl* 1978, č. 5, 127–135.

FORMÁNKOVÁ, Pavlína – KOURA, Petr, *Žádáme trest smrti! Propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol.*, Praha 2008.

FÜLLES, Mechtild, *Frauen in Partei und Parlament*, Köln 1969.

GOODWIN-KEARNS, Doris, *No Ordinary Time. Franklin and Eleanor Roosevelt – The Home Front in World War II.*, New York 1994.

GOTTLIEB, Julie – TOYE, Richard (edd.), *The Aftermath of Suffrage. Women, Gender, and Politics in Britain, 1918–1945*, Basingstoke – New York 2013.

GOTTWALD, Klement, *Spisy XIV. 1947–1948*, Praha 1958.

GRONSKÝ, Ján, *Dějiny československého státu a práva 1938–1948*, Praha 1971.

GRONSKÝ, Ján, *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. Díl II. 1945–1960*, Praha 2006.

HALAS, František, *Kemka. Vzpomínky bývalého textilního dělníka*, Praha 1950.

HANZL, Milan, *Podobná očekávání, rozdílný výsledek. Problematika školství v letech 1945–1948 z pohledu poslankyň československého a britského parlamentu*, in: *Historica Olomucensia / Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci*, sv. 58, 2020, s. 185–210.

HANZL, Milan, *Poslankyně Národního shromáždění 1945–1948 ve světle statistiky*, in:

Východočeské listy historické / Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, sv. 42, 2019, s. 49–64.

HANZL, Milan, *Vliv válečné zkušenosti na politické postoje poslankyň Národního shromáždění v letech 1945–1946*, in: České, slovenské a československé dějiny 20. století. 11 / Ústí nad Orlicí, 2017, s. 179–189.

HAUCH, Gabriella, *Frauen bewegen Politik Österreich 1848–1938*, Innsbruck 2009.

HAUCH, Gabriella, *Vom Frauenstandpunkt aus . Frauen im Parlament 1919–1933*, Wien 1995.

HAVELKA, Jiří, *Augusta Rozsypalová a Františka Jakubcová v zápase o zastřešující organizaci katolických žen (devadesátá léta 19. století – první světová válka)*, in: Historie – Otázky – Problémy 8, č. 2, 2016, s. 59–77.

HAVELKA, Jiří, *Katolické političky v zápase o úloze katolické ženy v moderní občanské společnosti (90. léta 19. století – 1. světová válka)*, in: Kuděj: časopis pro kulturní dějiny 17, č. 1–2, 2016, s. 20–43.

HAVELKA, Jiří, *Názory českých ženských katolických spolků na politickou aktivitu žen (20. a 30. léta 20. století)*, in: Východočeské listy historické, sv. 33, Hradec Králové 2015, s. 21–33.

HAVELKOVÁ, Barbara, *Genderová rovnost v období socialismu*, in: Michal Bobek – Pavel Molek – Vojtěch Šimíček (edd.), *Komunistické právo v Československu – Kapitoly z dějin bezpráví*, Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, Brno 2009, s. 179–206.

HINE, Darlene Clark (ed.), *Black women's history: theory and practice*, Vols 1–2, New York 1990.

Historická statistická ročenka ČSSR, Praha 1985.

HLADKÝ, Josef, *50 let Československé sociální demokracie v parlamentě*, Praha 1948.

HOBSBAWM, Eric, *Věk extrémů. Krátké 20. století 1914–1991*, Praha 1998.

HOCHREUTHER, Ina, *Frauen im Parlament: südwestdeutsche Parlamentarierinnen von 1919 bis heute*, Stuttgart 2002.

HORSKÁ, Pavla, *Naše prababičky feministky*, Praha 1999.

HRON, Jan, *Změny v oblasti mezd v období 1945–1953*, Praha 1968.

HRUBÝ, Jan, *Paní Marie Švermová*, in: Tvorba. Týdeník pro kulturu, umění, literaturu a politiku, č. 38–39, 1990, s. 18–19, s. 21.

HUGHES, Melanie – PAXTON, Marie Pamela, *Women, Politics, and Power. A Global Perspective*, Los Angeles – London 2014.

- CHOJNOWSKI, Andrzej, *Kobiety i polityka w Drugiej Rzeczypospolitej*, in: *Kobieta i świat polityki*, red. A. Żarnowska, A. Szwarc, Warszawa 1996, s. 9–17.
- CHURANĚ, Milan, *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*, Praha 1994.
- JECHOVÁ, Květa, *Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému*, in: Oldřich Tůma – Tomáš Vilímek (edd.), *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*, Praha 2008, s. 69–130.
- KALINOVÁ, Lenka, *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám v letech 1945–1969*, Praha 2007.
- KALINOVÁ, Lenka, *Východiska, očekávání a realita poválečné doby. K dějinám české společnosti v letech 1945–1948*, Praha 2004.
- KALNICKÁ, Zdeňka, *Nový krok v genderovém výzkumu na Slovensku / Dudeková, Gabriela a kol. 2011. Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied (recenze, zprávy a komentáře)* in: *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 13, č. 2, 2012, s. 100.
- KALWA, Dobrochna, *Kobieta aktywna w Polsce międzywojennej. Dylematy środowisk kobiecych*, Kraków 2002.
- KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945–1948*, Praha 1991.
- KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1948–1953*, Praha 1991.
- KAPLAN, Karel, *Československo v poválečné Evropě*, Praha 1994.
- KAPLAN, Karel, *Nejvyšší politický proces M. Horáková a spol.*, Praha 1995.
- KAPLAN, Karel, – JANÁČ, Marek, *Poslední slova obžalovaných v procesu s Miladou Horákovou "a spol."*, in: *Soudobé dějiny* 13, č. 1–2, 2006, s. 197–238
- KAPLAN, Karel – SLÁMA, Jiří, *Parlamentní volby v Československu v letech 1935, 1946 a 1948*, Praha 1991.
- KAPLAN, Karel, *Proces s vedením záškodnického spiknutí (Horáková a spol.)*, in: *Svobodný zítřek. Týdeník pro kulturu a politiku*. 1, č. 19, 1990, s. 1 a 4.
- KAPLAN, Karel, *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946–1948. Diskuse v Národní frontě a názory expertů*, Praha 1993.
- KAPLAN, Karel, *Zprávy z cely Milady Horákové*, in: *Soudobé dějiny* 10, č. 1–2, 2003, s. 199–230.
- KASTNEROVÁ-PROCHÁZKOVÁ, Marta – PEHR, Michal (ed.), *S odvahou k pravdě. Život političky Heleny Koželuhové, neteře bratří Čapků*, Vydání první. Praha 2019.
- KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*, Praha 2003.

- KINČOK, Branislav, *Škola organizovanej nenávisti. Politický proces s Miladou Horákovou a spol.*, in: Historická revue: vedecko-populárny mesačník o dejinách 31, č. 9, Bratislava 2020, s. 24–27.
- KLEINBERG, S. Jay (ed.), *Retrieving women's history: changing perceptions of the role of women in politics and society*, Oxford 1988.
- KLEINBERG, S. Jay – BORIS, Eileen – RUIZ, Vicki L. (edd.), *The practice of U.S. women's history: narratives, intersections, and dialogues*, London 2007.
- KOCIAN, Jiří, *Československá strana národně socialistická v letech 1945–1948: organizace, program, politika*, Brno 2002.
- KOCIAN, Jiří – SMETANA, Vít a kol., *Květnové volby 1946 – volby osudové?, Československo před bouří*, Praha 2014.
- KOCIAN, Jiří, *Politický systém v letech 1945–1948*, in: Jiří Malíř a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, 2., Brno 2005, s. 1125–1130.
- KONDRACKA, Mariola, *Aktywność parlamentarna posłanek i senatorok Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1927*, in: Agnieszka Janiak-Jasińska – Katarzyna Sierakowska – Andrzej Szwarc (edd.), *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki. Samoorganizowanie się kobiet po 1918 roku (na tle porównawczym)*, tom II, Warszawa 2009, s. 49–73.
- KOUDELKOVÁ, Jarmila, *Naše dějiny v datech*, Praha 1987.
- KRUTÍLKOVÁ, Hana, *"Politická komedie" nebo "prospěšná záležitost"? Volba poslankyně v roce 1912 jako téma katolického tisku*, in: *Studia historica Brunensia* 65, č. 2, 2018, s. 25–45.
- KŘIVÁNKOVÁ, Alena – VATRÁL, Jozef, *Dějiny československé žurnalistiky. Díl 4. Český a slovenský tisk v letech 1944–1987*, Praha 1989.
- KUKLÍK, Jan, *Dějiny československého práva 1945–1989*, Praha 2011.
- LANGHAMEROVÁ, Miroslava, *Setkala jsem se s ní ještě dvakrát...: JUDr. Milada Horáková ve vzpomínkách spoluvězňů*, in: *Tereziánské listy. Sborník Památníku Tereziín* 20, Ústí nad Labem 1992, s. 41–52.
- LAUTERER, Heide Marie, *Parlamentarierinnen in Deutschland 1918/19–1949*, Königstein 2002.
- LÁNÍKOVÁ, Marie – SOURALOVÁ, Adéla, *„Domáci je politické“? Hospodyňství v poválečném Československu perspektivou Ústředí československých hospodyň a*

- národněsocialistických poslankyň*, in: Gender, rovné příležitosti, výzkum. AV ČR, Sociologický ústav 17, č. 2, 2016, s. 29–41.
- LENDEROVÁ, Milena, *Dějiny žen mezi women's a gender history*, in: Historica Olomucensia, Univerzita Palackého v Olomouci 37, Olomouc 2010, s. 43–57.
- LENDEROVÁ, Milena – ČADKOVÁ, Kateřina – STRÁNÍKOVÁ, Jana (edd.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, Pardubice 2006.
- LENDEROVÁ, Milena – STRÁNÍKOVÁ, Jana – BOROVIČKOVÁ, Martina, *Důvěrné stránky: obrazy z 19. století v pramenech osobní povahy*, Pardubice 2015.
- LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999.
- LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard (edd.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.
- LENDEROVÁ, Milena a kol., *Ženy s kufříkem a nadějí. Porodní báby a asistentky v českých zemích od poloviny 19. do poloviny 20. století*, Praha 2019.
- LERNER, Gerda, *The majority finds its past: placing women in history*, New York – Oxford 1979.
- LINNEMANN, von Dorothe, *Damenwahl! 100 Jahre Frauenwahlrecht*, Frankfurt am Main 2018.
- ŁYSKO, Marcin, *Udział kobiet w życiu publicznym II Rzeczypospolitej Polskie*, in: Miscellanea Historico-Iuridica, T. 14, z. 1, 2015, s. 381–400.
- MACKOVÁ, Marie, *Z jeptišky poslankyní: Augusta Rozsypalová*, in: Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace, Praha 2010, s. 113–136.
- MAJEWSKI, Piotr – MAZUR, Grzegorz (edd.), *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny. T. 3, K–Ł*, Warszawa 2005.
- MAJEWSKI, Piotr – MAZUR, Grzegorz (edd.), *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny. T. 4, M–P*, Warszawa 2009.
- MALANÍKOVÁ, Michaela, *4. pardubické bienále. Tzv. dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*, in: Časopis Matice moravské 125, č. 2, (2006,) s. 582–583.
- MALÍNSKÁ, Jana, *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*, Praha 2005.
- MALÍNSKÁ, Jana, *MY byly jsme a budeme! České ženské hnutí 1860–1914 a idea českého národa*, Praha 2013.

- MALÍNSKÝ, Jiří, *Marie Švermová: počáteční období politické dráhy reformní komunistické političky (1921–1938)*, in: *Ženy a politika (1890–1938)*, Praha 2014 s. 224–241.
- MALÝ, Karel, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 1997.
- MAREČKOVÁ, Marie, *České právní a ústavní dějiny. Stručný přehled a dokumenty*, Olomouc 2006.
- MARKOWSKA-KUŹMA, Sylwia, *Soldiers, members of parliament, social activists: the Polish women's movement after World War I.*, in: *History of Warfare. Aftermaths of war: women's movements and female activists, 1918–1923* 63, Leeds 2008, s. 265–286.
- MARKOWSKA-KUŹMA, Sylwia, *Why There Is No Gender History in Poland?*, in: *Dialogue and Universalism* 20(5), s. 9–18.
- MARŠÁLEK, Pavel, *Veřejná správa Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939–1945*, Praha 1999.
- Marx, Engels, Lenin k ženské otázce*, Praha 1973.
- MASARYK, Garrigue Tomáš, *Mnohoženství a jednoženství*, Praha 1925.
- MASARYK, Garrigue Tomáš, *O ženě: několik poznámek o práci československých žen*, Praha 1930.
- MAYER, Françoise, *Milada Horáková a "její" proces v české paměti*, in: *Česká paměť: národ, dějiny a místa paměti*, Praha 2014, s. 212–251.
- MITTELSDORF, Harald (ed.), *"Jetzt endlich können die Frauen Abgeordnete werden!" Thüringer Parlamentarierinnen und ihre Politik*, Weimar 2003.
- MURPHY, Kate, *Feminism and Political History*, in: *The Australian journal of politics and history* 56, č. 1, 2010, 21–37.
- MUSILOVÁ, Dana, *Božena Viková-Kunětická*, in: *Tváře našich parlamentů: 150 let parlamentarismu v českých zemích 1861–2011*, Praha 2012, s. 513–515.
- MUSILOVÁ, Dana, *Czech Republic: Nationalism, Suffrage and Political Participation*, in: *The Palgrave Handbook of Women's Political Rights*, London 2018, s. 363–374.
- MUSILOVÁ, Dana, *Činnost poslankyně Jaromíry Batkové-Žáčkové v Národním shromáždění Československé republiky*, in: *Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Historie = Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis. Historica*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2009, s. 161–172.
- MUSILOVÁ, Dana, *Dějiny žen – současný stav a perspektivy výzkumu*, in: *VIII. sjezd českých historiků Hradec Králové 10.–12. září 1999*, Praha 2000, s. 234–237.

- MUSILOVÁ, Dana, *Františka Ferdinanda Plamínková*, in: *Tváře našich parlamentů: 150 let parlamentarismu v českých zemích 1861–2011*, Praha 2012, s. 366–368.
- MUSILOVÁ, Dana, *Františka Zeminová*, in: *Tváře našich parlamentů: 150 let parlamentarismu v českých zemích 1861–2011*, Praha 2012, s. 546–549.
- MUSILOVÁ, Dana, *Gender a historické bádání na příkladu poslankyň a senátorek československého Národního shromáždění 1918–1939*, in: *Metodické problémy moderní biografistiky*, Praha 2010, s. 113–123.
- MUSILOVÁ, Dana, *Horáková Milada (1901–1950)*, in: *A Biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms Central, Eastern, and South Eastern Europe, 19th and 20th Centuries*, Budapest 2006, s. 178–180.
- MUSILOVÁ, Dana, *Marie Leopoldine Deutschová*, in: *Biografický slovník českých zemí*, sv. 12, Praha 2010, s. 187.
- MUSILOVÁ, Dana, *Mothers of the Nation: Women's Vote in the Czech Republic*, in: *The struggle for female suffrage in Europe: voting to become citizens*, Leiden 2012, s. 207–223.
- MUSILOVÁ, Dana, *Některé aspekty politické činnosti žen v Národním shromáždění 1918–1939*, in: *Sféry ženy. Právne, politické a ekonomické vedy*, Banská Bystrica 2004, s. 203–212.
- Dana MUSILOVÁ, *Nové přístupy k chápání postavení mužů a žen v minulosti i v současnosti*, in: *Dějepis pro 6–9. ročník základní školy. Metodická příručka pro učitele*, Praha 2005, s. 230–238.
- MUSILOVÁ, Dana, *Partei-Politikerinnen in den böhmischen Ländern*, in: *Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften*. 2015, 26(2), s. 201–213.
- MUSILOVÁ, Dana, *Pokusy o rekonstrukci rodinného práva v Československu v letech 1918–1938*, in: *Oznamuje se láskám našim, aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí. Sborník z konference konané 13.–14. září 2007 ve Východočeském muzeu v Pardubicích*, Pardubice 2007, s. 95–104.
- MUSILOVÁ, Dana, *Politická činnost žen v Národním shromáždění 1918–1938 (pokus o vymezení problematiky)*, in: *Studie k sociálním dějinám 11*, Praha – Opava 2004, s. 149–161.
- MUSILOVÁ, Dana, *Politická: poslání nebo profese*, in: *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zajištění historiografie*, Pardubice 2006, s. 387–406.

- MUSILOVÁ, Dana, *Východočeské poslankyně a senátorky v letech 1918–1939*, in: Mezi Hradcem Králové a Plzní. Východočech na českých univerzitách. Sborník in memoriam prof. PhDr. Zdeňku Mackovi, Ústní nad Orlicí 2006, s. 128–134.
- MUSILOVÁ, Dana, *Vztah Františky Plamínkové k rodině Masarykových*, in: Neudorflová- Lachmanová Marie (ed.), Charlotta G. Masaryková, Praha 2001, s. 75–85.
- MUSILOVÁ, Dana, *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, České Budějovice 2007.
- MUSILOVÁ, Dana, *"Zrození" političky v Předlitavsku*, in: Ženy a politika (1890–1938), Praha 2014, s. 189–202.
- MUSILOVÁ, Dana, *Žena 20. století ve světle české historiografie*, in: Československá historická ročenka 2014–2015, Bratislava 2016, s. 339–347.
- MUSILOVÁ, Dana, *Ženské hnutí 1945–1948: naděje a zklamání*, in: Zdeňka Kokošková – Jiří Kocian – Stanislav Kokoška (edd.), Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války, Praha 2005, s. 339–345.
- MUSILOVÁ, Dana, *Ženy v intelektuálních profesích v první polovině 20. století*, in: Studia historica Nitriensia 2014, 18(1), s. 49–61.
- MUSILOVÁ, Dana, *Ženy v parlamentech střední Evropy mezi dvěma světovými válkami*, in: Systemy reprezentacji i parlamentarizm w Europie Środkowej w rozwoju historycznym, Katowice 2016, s. 183–190.
- MUSILOVÁ, Dana, *Ženy v politice*, in: Republika československá 1918–1939, Praha 2018, s. 362–363, 365–369.
- MUSILOVÁ, Dana, *Život pro politiku. Františka Zeminová*, in: Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace, Praha 2010, s. 92–112.
- MUŽÍKOVÁ-NOSILOVÁ, Ludmila, *Naše ženy v historii a ve výstavbě státu*, Praha 1946.
- NADELL, Pamela Susan – HAULMAN, Kate (edd.), *Making women's histories: beyond national perspectives*, New York 2013.
- Denisa NEČASOVÁ, *Buduj vlast – posílíš mír! Ženské hnutí v českých zemích 1945–1955*, Brno 2011.
- NEČASOVÁ, Denisa, *Dějiny žen a gender history*, in: Základní problémy studia moderních a soudobých dějin, Praha 2014, s. 666–680.

- NEKOLA, Martin, *Poslankyně, která si nebrala servítky – Fráňa Zemínová*, in: Petr Zidek – Jana Čechurová – Dagmar Hájková a kol., *Budovatelé státu. Příběhy osobností, které ovlivnily vznik Československa*, Praha 2018, s. 212–216.
- NEKOLA, Martin, *Život a dílo Fráni Zemínové*, in: ČAS: časopis Masarykova demokratického hnutí 20, č. 99, 2012, s. 13–21.
- NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie, *Božena Viková-Kunětická – úspěšná žena své doby*, in: Zprávy klubu přátel Pardubicka Pardubice. Klub přátel Pardubicka 37, č. 7–8, 2002, s. 188–194.
- NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie, *České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, Praha 1999.
- NOSKOVÁ, Alena – ŠIMÁNKOVÁ, Alena, *Soudní spis Dr. Milady Horákové a spol.*, in: *Paginae historiae. Sborník Národního archivu 15*, Praha 2007, s. 493–494.
- OFFEN, Karen – PIERSON, Ruth Roach – RENDALL, Jane (edd.), *Writing women's history: international perspectives*, Basingstoke 1991.
- OLIVOVÁ, Věra, *Dějiny první republiky*, Praha 2000.
- OSVALD, Václav, *Národní shromáždění zahajuje*, Praha 1946.
- PÁTKOVÁ, Božena, *Srdce a paragraf. Z deníku advokátky*, Praha 1947.
- PÁTKOVÁ, Božena, *Umělé přerušení těhotenství ve světle spravedlnosti a práva*, Praha 1934.
- PEHR, Michal a kol., *Cestami křesťanské politiky. Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*, Praha 2007.
- PEHR, Michal, *Prozatímní Národní shromáždění 1945–1946. Podivný parlament*, in: Kapitoly z dějin stavovského a parlamentního zřízení. Sborník příspěvků z 54. konference Mezinárodní komise pro dějiny stavovství a parlamentarismu v Praze, Praha 2004, s. 171–178.
- PEHR, Michal, *Zápas o nové Československo 1939–1946: válečné představy a poválečná realita*, Praha 2011.
- PERNES, Jiří, *Komunistická strana Československa*, in: Jiří Malíř a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, sv. 2, Brno 2005, s. 1131–1142.
- PERNES, Jiří, *Komunistky s fanatismem v srdci*, Praha 2006.
- PERROT, Michelle (ed.), *Writing Women's History*, Oxford 1992.
- PHILLIPS, Anne, *The Politics of Presence*, Oxford 1995.
- PIETRZAK, Michal, *Sytuacja prawna kobiet w Drugiej Rzeczypospolitej*, in: *Równie*

- prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej, red. A. Żarnowska, A. Szwarec, Warszawa 2000, s. 77–91.
- PLAMÍNKOVÁ, Františka, *Občanská rovnoprávnost žen*, Praha 1920.
- PLAMÍNKOVÁ, Františka, *O právu žen na výdělečnou činnost*, Praha 1934.
- PLAMÍNKOVÁ, Františka, *Žena v demokracii*, Praha 1924.
- PODKOWSKI, Marek, *Udział kobiet w parlamentach Drugiej Rzeczypospolitej*, in: *Pozycja prawna kobiet w dziejach*, red. S. Rogowski, Wrocław 2010, s. 159–169.
- POKORNÁ, Magdalena, *Čeští vědci v Prozatímním a Ústavodárném národním shromáždění od října 1945 do února 1948*, in: *Práce z dějin Československé akademie věd*, Praha 1988, s. 125–180.
- POUSTA, Zdeněk, *Léta učňovská Milady Horákové*, in: *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue* 22, č. 6, 2000, s. 32–34.
- PROKOPOVÁ, Kateřina – ORSÁGOVÁ, Zuzana, *Metodologie výzkumu v oblasti kritické analýzy diskurzu*, Olomouc 2014, s. 15–17.
- RAŠKOVÁ, Jitka, *Ženská národní rada a Národní souručenství*, in: *Historica Olomucensia* sv. 53, Olomouc 2017, s. 367–379.
- RATAJOVÁ, Jana, *Dějiny ženy a koncept genderu v české historiografii*, in: *Kuděj* 2005, 1–2, s. 159–174.
- RATAJOVÁ, Jana, *Existují "ženské" dějiny?* in: *Kuděj: časopis pro kulturní dějiny* 3, č. 1, České Budějovice 2001, s. 86–87.
- RATAJOVÁ, Jana, *Feminismus, dějiny žen a gender history v recenzní rubrice Českého časopisu historického v letech 1990–2002*, in: Lucie Storchová – Jan Horský (edd.), *Paralely, průsečíky, mimoběžky. Teorie, koncepty a pojmy v české a světové historiografii 20. století*, Ústí nad Labem 2009, s. 217–229.
- RATAJOVÁ, Jana, *Gender history jako alternativní koncept dějin*, in: Kateřina Čadková – Milena Lenderová – Jana Stráníková (edd.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, Pardubice 2006, s. 33–35.
- RÁKOSNÍK, Jakub – TOMEŠ, Igor, *Sociální stát v Československu. Právně-institucionální vývoj v letech 1918–1992*, Praha 2012.
- RÁKOSNÍK, Jakub, *Sovětzace sociálního státu. Lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945–1960*, Praha 2010.
- REEVES, Rachel – CARR, Richard, *Alice in Westminster. The political life of Alice Bacon*, London 2017.
- REEVES, Rachel, *Women of Westminster. The MPs who changed politics*, London

2019.

REINFELD, K. Barbara, *Františka Plamínková (1875–1942), Czech Feminist and Patriot*, in: *Nationalities Papers* 25, č. 1, 1997.

REINFELD, K. Barbara, *Paralelní životy: feminismus a nacionalismus v Československu – Františka Plamínková (1875–1942) a Milada Horáková (1901–1950)*, in: Charlotta G. Masaryková. *Sborník příspěvků z konference ke 150. výročí jejího narození, konané 10. listopadu 2000 v Praze*, Praha 2001, s. 171–178.

Ročenka Národního shromáždění republiky československé 1936–1937, Praha 1937.

ROTH, Susanne – FELBER, Ulrike a kol. (edd.), *Frauen im Parlament. Nationalrat und Bundesrat, 1919–1934, 1945–2019*, Wien 2019.

ROWBOTHAM, Sheila, *Hidden From History*, London 1973.

RYANTOVÁ, Marie, *Takzvané ženské dějiny v českých zemích*, in: *Muzejní a vlastivědná práce: Časopis Společnosti přátel starožitností* 40/110, č. 4, 2002, s. 235–245.

SCHELLE, Karel, *Vývoj konstitucionalismu v českých zemích*, Praha 2013.

Statistická ročenka České a slovenské federativní republiky, Praha 1990.

ŚLIWA, Michał, *Kobiety w parlamencie Drugiej Rzeczypospolitej*, in: *Kobieta i świat polityki*, red. A. Żarnowska, A. Szwarc, Warszawa 1996, s. 53–70.

ŚLIWA, Michał, *Udział kobiet w wyborach i ich działalność parlamentarna*, in: *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, red. A. Żarnowska, A. Szwarc, Warszawa 2000, s. 49–60.

SMOGORZEWSKA, Małgorzata – KUNERT, Krzysztof Andrzej (edd.), *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny. T. 1, A–D*, Warszawa 1998.

SMOGORZEWSKA, Małgorzata – KUNERT, Krzysztof Andrzej (edd.), *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny. T. 2, E–J*, Warszawa 2000.

SOUKUP, František, *Ročenka Prozatímního Národního shromáždění republiky Československé 1945–1946*, Praha 1946.

SOUKUP, František, *Ročenka Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé 1946–1947*, Praha 1947.

ŠTĚPEK, Jiří, *Počátky československého přidělového systému v roce 1945: návaznost na systém protektorátní a říšský*, in: *Numizmatika* č. 21, 2006, s. 329–344.

ŠTĚPEK, Jiří, *Přidělové systémy na československém území v letech 1939–1953*, in:

Archivní časopis 60 č. 4, 2010, s. 361–385.

ŠTVERÁK, František, *Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921–1992). Základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany. 2. vydání*, Národní archiv Praha, 2018.

ŠUTAJ, Štefan, *Občianské politické strany na Slovensku v rokoch 1944–1948*, Bratislava 1999.

Table 1.: Number and proportion of TB notifications by site of disease, England and Wales, 1913–2018, in: Public Health England. Historical TB notification data tables to end December 2018, London 2019.

TARNOWSKA, Anna, *Narodziny trzeciej „płci”. Kobieta w prawie publicznym II RP*, in: *Płeć w życiu publicznym, różnorodność problemów i perspektyw*, red. M. Jeziński, M. Winclawska, B. Brodzińska, Toruń 2009, s. 197–209.

THERBORN, Göran, *European Modernity and Beyond: The Trajectory of European Societies, 1945–2000*, London 1995.

THÉBAUD, Françoise (ed.), *A History of Women in the West. Toward a Cultural Identity in the Twentieth Century*, V, London 2000.

TINKOVÁ, Daniela, „Žena“ – *prázdna kategorie? Od (wo)men's history k gender history v západoevropské historiografii posledních desetiletí 20. století*, in: Kateřina Čadková – Milena Lenderová – Jana Stráňáková (edd.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*, Pardubice 2006, s. 19–32.

TOYE, Richard, *The House of Commons in the Aftermath of Suffrage*, in: Julie V. GOTTLIEB – Richard TOYE, *The Aftermath of Suffrage . Women, Gender, and Politics in Britain, 1918–1945*, London 2013.

TRAPL, Miloš, *Československá strana lidová*, in: Jiří Malíř a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, sv. 2, Brno 2005, s. 1175–1188.

TRAPL, Miloš, *Politické strany v exilu*, in: Jiří Malíř a kol., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, sv. 2, Brno 2005, s. 1333–1356.

TRIPP, Mari Aili – HUGHES, M. Melanie, *Methods, methodologies and epistemologies in the study of gender and politics*, in: *European journal of politics and gender*, 1, č. 1, 2018, s. 242.

TŮMA, Antonín, *Právní základy sociální péče o mládež v republice Československé*, Praha 1925.

- UHLÍŘ, Boris Jan, *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*, Praha 2008.
- UHROVÁ, Eva, *Národní fronta žen a Rada československých žen – dva proudy ženského hnutí v českých zemích a jejich zájem o sociální a právní postavení žen. Květen 1945 až únor 1948*, in: Zdeněk Kárník – Michal Kopeček (edd.), *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu 4.*, Praha 2005, s. 88–113.
- UK – Women in Parliament: a guide to the history of women's participation in Parliament and their representation in the historical collections*, London 2015.
- ULČ, Otto, *Velikáni a malikáni*, Praha 2012.
- VAVERA, František – HULINSKÝ, Petr – MLSNA, Petr – MATES, Pavel – CHRÁSTKOVÁ, Kristýna – DOLEŽÍLEK, Jiří – ŠKODA, Jindřich, *Zákon o státní službě s poznámkami*, Plzeň 2015.
- VELEK, Luboš, *První v Rakousku! Zvolení prvního poslance-ženy Boženy Vikové-Kunětické v roce 1912. Příspěvek k vývoji volebního práva a ženského hnutí v habsburské monarchii*, in: *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století. Sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23.– 24. listopadu 2006 Národním archivem ve spolupráci s Archivem hlavního města Prahy*, Praha 2007, s. 259–319.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, *Československá sociální demokracie a Národní fronta*, Praha 1985.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, *Dějiny žen a ženského hnutí v publikacích Varšavské univerzity*, in: *Český časopis historický, Historický ústav AV ČR 96, č. 2 Praha 1998*, s.450–451.
- VYNNYCKY, Emilia – FINE, E. M. Paul, *Interpreting the decline in tuberculosis: the role of secular trends, in effective contact*, in: *International journal of epidemiology 28, č. 2, 1999*, s. 327–334.
- WALLACH-SCOTT, Joan, *Women's History*, in: Peter Burke (ed.), *New perspectives on historical writing*, Cambridge 1992, s. 43–70.
- WÄNGNERUD, Lena, *Women in Parliaments: Descriptive and Substantive Representation*, in: *Annual review of political science 12, 2009*, s. 51–70.
- WELLER, Günther – GROSS, Helene – PAMPEL, Christa, *Parlamentarierinnen in deutschen Parlamenten, 1919–1983*, Bonn 1983.
- WEYR, František, *Československé právo ústavní*, Praha 1937.
- WICKERT, Christl, *Frauen im Parlament: Lebensläufe sozialdemokratischer Parlamentarierinnen in der Weimarer Republik*, Stuttgart 1985.

WIESNER-HANKS, Merry, *World History and the History of Women, Gender, and Sexuality*, in: *Journal of World History: official journal of the World History Association*, Honolulu 2007, s. 53–68.

WOLCHIK, L. Sharon, *Czech and Slovak Women and Political Leadership*, in: *Women's history review* 5, č. 4, 1994, s. 525–538.

Women in Congress, 1917–2020, Washington DC 2020.

ZAAR-BADER, Birgitta, *Die politische Partizipation der bürgerlich-liberalen Frauenbewegung in Österreich 1918–1934*, in: *Frauen – Politik – Transformation*, Innsbruck – Wien, s. 93–117.

ZAJÍČEK, Karel – OSVALD, Václav (edd.), *Národní shromáždění a politika slovanské spolupráce. Smlouvy o spojení slovanských národů*, Praha 1947.

ZIMEK, Josef, *Ústavní vývoj českého státu*, Brno 1997.

ŽELEZNÁ, Hana, *Božena Viková-Kunětická: na konci cesty?*, in: *Ženy a politika (1890–1938)*, Praha 2014, s. 203–212.

Vysokoškolské kvalifikační práce

DRENČKOVÁ, Lýdia, *Ženy ve volbách první československé republiky (1918–1938)*, Olomouc 2016. Disertační práce Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

KOČIŠKOVÁ, Jana, *Role a postavení žen ve vrcholné politice v Československu v letech 1948–1968*, Praha 2017. Disertační práce Ústavu politologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

KRUTÍLKOVÁ, Hana, *Pionýrky v politice. Ženy ve strukturách politických stran na Moravě do roku 1914*, Brno 2021. Disertační práce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

ONDŘEJOVÁ, Petra, *Ženy v Československém parlamentu 1918–1938*, Brno 2006. Magisterská práce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

SZOPOVÁ, Eva, *Dvě české političky – novinářky: Božena Viková-Kunětická a Františka Plamínková*, Brno 2011. Magisterská práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity.

ZELENÁ, Veronika, *Legislativní činnost poslankyň a senátorek 1920–1929*, Hradec Králové 2010. Magisterská práce Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové.

ZIEGLER, Aleš, *Úloha žen v prvních československých parlamentních volbách roku 1920*, Brno 2011. Magisterská práce Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v

Brně.

Internetové zdroje

<http://www.csds.cz/cs/g6/1702-DS.html>. [Citováno 22. 3. 2020].

<https://www.memoryofnations.eu/cs/gerlich-vladimir-1940>. [Citováno 3. 11. 2019].

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-30>. [Citováno 31. 3. 2019].

Seznam použitých zkratk

ABSCR	Archiv bezpečnostních složek České republiky, Praha
ANM	Archiv Národního muzea Praha
A PČR	Archiv Parlamentu České republiky, Praha
APS	Archiv poslanců a senátorů
AV PNF	Akční výbor parlamentní Národní fronty
ČND	Československá národní demokracie
ČSDSD	Československá sociálně demokratická strana dělnická
ČSL	Československá strana lidová
ČSNS	Československá strana národně socialistická
ČSR	Československá republika
ČSS	Československá strana socialistická
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
ČÚP	Československý ústav práce
DNP	Německá nacionální strana (něm. Deutsche Nationalpartei)
DS	Demokratická strana
DSAP	Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR (něm. Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei)
f.	fond
FS ČSSR	Federální shromáždění Československé socialistické republiky
inv. č.	inventární číslo
inv. j.	inventární jednotka
kart.	karton
KSČ	Komunistická strana Československa
KSP	Klub slovenských poslanců
KSS	Komunistická strana Slovenska
KVP	Košický vládní program
LA PNP	Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha
NA	Národní archiv České republiky, Praha
NF	Národní fronta Čechů a Slováků
NFŽ	Národní fronta žen
NS	Národní shromáždění
NSJ	Národní sjednocení (politická strana)
NV	Národní výbor
ONV	Okresní národní výbor
OSN	Organizace spojených národů
PNS	Prozatímní Národní shromáždění republiky Československé
PÚ	Odbojová organizace Politické ústředí
PVVZ	Petiční výbor „Věrní zůstaneme“
RČŽ	Rada československých žen
RNS	Revoluční Národní shromáždění republiky Československé
ROH	Revoluční odborové hnutí (slovensky Revolučné odborové hnutie)

RSZML	Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu (Agrármíci)
ř. z.	říšského zákoníku
s.	strana
Sb. z. a n.	Sbírký zákonů a nařizení
sign.	Signatura
SNP	Slovenské národní povstání
SNR	Slovenská národní rada
SRN	Spolková republika Německo
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik (rusky Союз Советских Социалистических Республик)
UNRRA	Správa Spojených národů pro pomoc a obnovu (anglicky The United Nations Relief and Rehabilitation Administration)
USA	Spojené státy americké (anglicky The United States of America)
ÚČH	Ústředí československých hospodyň
ÚNS	Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé
ÚRO	Ústřední rada odborů
ÚV	Ústřední výbor
ÚVOD	Ústřední vedení odboje domácího
VA ČMKOS svazů	Všeodborový archiv Českomoravské konfederace odborových svazů
ŽNR	Ženská národní rada

Seznam příloh

1. Abecední seznam členek Prozatímního Národního shromáždění.
2. Abecední seznam členek Ústavodárného Národního shromáždění.
3. Věkové složení členek Prozatímního Národního shromáždění.
4. Věkové složení členek Ústavodárného Národního shromáždění.
5. Počet podaných interpelací členek Prozatímního Národního shromáždění.
6. Počet podaných interpelací členek Ústavodárného Národního shromáždění.
7. Počet řečí členek Prozatímního Národního shromáždění během plenárních rozprav.
8. Počet řečí členek Ústavodárného Národního shromáždění během plenárních rozprav.
9. Stranické zastoupení žen v meziválečných parlamentech, v Prozatímním a Ústavodárném Národním shromáždění.
10. Početní složení členek československého parlamentu v meziválečném období (1918–1939) a v letech 1945–1954.
11. Jednotlivé fotografie členek Prozatímního a Ústavodárného Národního shromáždění.
12. Skupinová fotografie členek Prozatímního Národního shromáždění.
13. Rezignace JUDr. Milady Horákové na post poslankyně Ústavodárného Národního shromáždění.
14. Budova Ústavodárného Národního shromáždění.
15. Zasedání pléna Ústavodárného Národního shromáždění 14. května 1947 během schvalování smlouvy o přátelství a vzájemné pomoci mezi Československou a Polskou republikou. V přední lavici sedí členky KSČ – Marie Švermová-Šváblová a Anežka Hodinová-Spurná.